

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

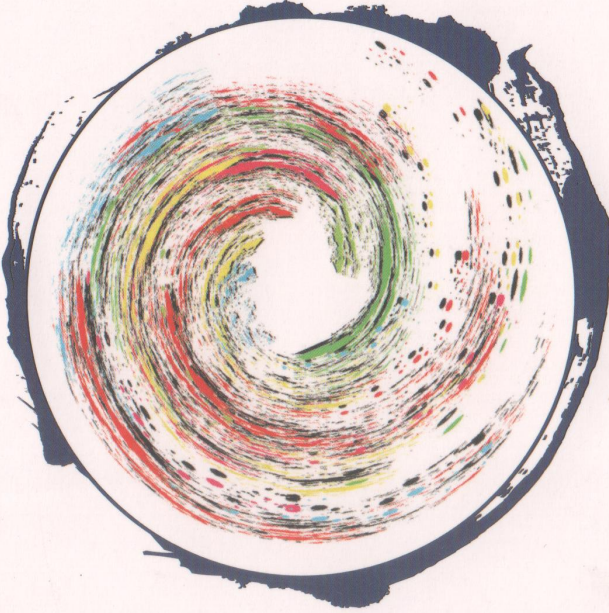
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ilk kaynaklarından yirminci yüzyıla

KOMÜNALİZM

TARİHİ KENNETH
REX ROTH

Türkçesi: Erhan Baltacı

Amara Yayıncılık: 11

Amara Basım Yayıncılık

Asmalımescit Mah. Şehbender Sok. No:18/3 Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0 212 243 54 99 - Fax: 0 212 292 95 53

www.amarayayincilik.com

amarayayincilik@gmail.com

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Amara Yayıncılık'a aittir.

Yazar

Kenneth Rexroth

İngilizceden Çeviren

Erhan Baltacı

Editör

Amara Basım Yayıncılık

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni

Rüdvân Sâin

Kitabın Özgün Adı

COMMUNALISM, From Its Origins To The Twentieth Century

ISBN: 978-605-82847-5-3

Baskı: Gün Matbaacılık Reklam Film Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Beşyol Mah. Akasya Sok. No: 23/A Küçükçekmece/İstanbul

Tel: 0 212 580 63 81

1. Baskı: Ağustos 2017, İstanbul

Sertifika No: 17315

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

KENNETH REXROTH

İlk Kaynaklarından Yirminci Yüzyıla
KOMÜNALİZM TARİHİ

Türkçesi: Erhan Baltacı

İÇİNDEKİLER

Kenneth Rexroth: Doğu-Batı Bilgeliğinin Şairi	7
Giriş: Liberteryan Gelenek	15
1. Neolitik Köy	25
2. Essenîler, Therapeutae ve Kûmran	35
3. İlk Kilise ve Manastır Sistemi	49
4. Eckhart ve Özgür Ruh İhvanı	69
5. John Wycliffe ve İngiliz Köylülerinin İsyanı	87
6. Hus, Husçu Savaşları ve Tabor	99
7. Radikal Reformasyon ve Thomas Münzer	121
8. Münster	137
9. Anabaptistler ve Hutterciler	149
10. Kazıcılar ve Winstanley	159
11. Yakın Doğu ve Rusya	181
12. Amerika'da Kurulan İlk Komünler	197
13. Amana, Shaker'lar (Silkeleyiciler) ve Aziz Nazianz	215
14. Oneida	231
15. Robert Owen	239
16. Josiah Warren	255
17. Brook Çiftliği	261
18. Fouriercilik	269
19. Étienne Cabet	279
20. Tekrar Hutterciler	291
Sonsöz: Post-Apokaliptik Komünalizm	305
Dizin	321

***Bu kitapta yer verilen Dipnoların tamamı,
çevirmen tarafından sonradan eklenmiştir.**

Kenneth Rexroth: Doğu-Batı Bilgeliğinin Şairi¹

Morgan Gibson

KENNETH Rexroth, (1905–1982) altmış yıl boyunca birçok köncü hayat tecrübe etmiştir. İlk Şikago’da erken gelişmiş bir aktör, kübist bir ressam ve I. Dünya Savaşı sonrası devrim adına kurulmuş sokak kürsüsünde şiir okuyan bir şair, ardından batı yakasında Dünya Sanayi İşçileri üyesi bir *Woobly*, kovboy aşçısı ve ekolojinin insanların henüz ilgi göstermediği bir konu olduğu dönemde, gezegenin korunması için çalışan dağcı bir doğasever. Meksika, Avrupa ve ardından Asya’yı keşfe çıkan Rexroth, bir imgelem ve protesto şairi, âlim ve popüler bir makale yazarı, bir düzine Asya ve Batı dilinden çeviriler yapan bir çevirmen, dünyevi ve aşkın bilgeliği uyumlulaştıran anarko-ekolojik-erotik-Budist-Hristiyan dünya görüşü ile özgün bir düşünür olarak beynelmilel bir üne kavuşur.

Rexroth, mütefekkir bir eylemci, doğa ve aşkla ilgili lirikler

1. Morgan Gibson tarafından 1985’te kaleme alınan *Revolutionary Rexroth: Poet of East West Wisdom* (Devrimci Rexroth: Doğu-Batı Bilgeliğinin Şairi) adlı kitabın önsözü.

kaleme alan bir şair, adaletsizliğe karşı şiddetli bir hicivci ve vaiz, kavgacı bir komedyen ve trajik bir oyun yazarı, ağırbaşlı bir âlim ve kültür karşıtı bir eleştirmendir. Devrimci umut için mücadele etmiş, devrimin, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'taki yenilgisi üzerine yas tutmuştur. Değerlerin dünya genelinde yaşadığı çöküşe dönük bu trajik bakışa eşlik eden "bütünlüklü sorumluluk"la ilgili derinlikli dini anlayışı, birçok Amerikalının faşizme karşı "hayırlı savaş"ı ve onu takiben, kapitalizmin, komünizmin karşısına çıkartılmasını eleştiririz, basitleştirici biçimde kendi hesabına savunduğu bir dönemde, Rexroth'un karakterini yüceltir. Kamuoyunun dünyanın maruz kaldığı ekolojik krize karşı ayağa kalkmasından çok önceleri Rexroth "nükleer bir kıyamet sona erdirmekten önce, her şeyi bizim halletmemiz gerek"tiğini söyler.

En kötüyü bilen yazar, aşk ve sanattaki en iyiyi över. 1930 başlarında faaliyetlerine başlayan *Beynelmilel Nesnelci Hareket*'in ve 1950'lerdeki San Fransisko Şiir Rönesansı'nın kurucusu, Beat şiir ekolünün başlatıcısı ve 1960'ların Karşıkültür'ünün en önemli öncüsü olan Rexroth, seyircinin şiir hususunda sahip olduğu sanatsal ve entelektüel kalibresini genişletir, performanslarına canlı caz müziği, sonrasında Japon ve Çin müzikleri eşlik eder. Birçok şairin, düşünürün, sanatçının, müzisyenin, gazetecinin, işçinin, feministin, rahibin, rahibenin, fahişenin, politikacının, bankacının ve devrimcinin dostu olan Rexroth, dünya üzerindeki tüm aydınlar arasında kendisine has bir bilgelikle yazar. Dünya genelinde sayısız yazarla işbirliği yapar, ünlü olmalarından önce birçoklarına katkı sunar, en iyi çalışmalarıyla küçük basın organlarını destekler, bir yandan da çalışmalarını *New Directions* (Yeni Yönelimler) ve diğer önemli yayıncılar aracılığıyla kapsamlı biçimde yayımlatır. Annesinin feministliği, kendisinin, özellikle Çin ve Japonya'daki birçok kadın şairin tanıtımına katkı sunmasına neden olur. Hayatı boyunca benimseyip yorumladığı Asya kültürü, Walt Whitman, Ezra Pound, William Butler, Yeats ve Arthur Waley'deki Doğu-Batı geleneğini geliştirmesine yardımcı olur. Rexroth'un aynı anda hem erotik hem ruhani hem dünyevi hem de aşkın ve bu dünyada nirvana öneren imgesel aşka dayalı

şiiiri, birçok akli ve hayatı zenginleştirmiştir.

Öksüz bir çocuk olarak büyümüş olmasından dolayı, az da olsa baskıya maruz kalır; kısa süreli resmî okul hayatında arzulanığı şeyi öğrenip yaratır ve hükümete, kiliseye, iş dünyasına ya da haâkim “kültür”e boyun eğmeyen kısıtlanmamış bir maceracı olur. Şikago’daki gençlik yıllarını ve San Fransisko’daki birkaç yılı, sefalet içinde geçirir ve nihayetinde edindiğı beynelmilel şöhet, ona Santa Barbara’daki o geniş evi kazandırarak Rexroth’un rahata ermesini sağlar. Çok önceleri II. Dünya Savaşı’nda bir vicdani retçi olarak hapis tehdidi altındaki Amerikalı Japonlara yardım etmiş, akıl hastanesinde alternatif bir hizmet vermiş, buradaki bir delinin saldırısıyla ellerinde iz bırakacak bir saldırıya maruz kalmıştır.

Delilik nöbetleri geçirir, intihara meyleder; romantik bir şair olarak istikrarsız bir mizaca sahiptir. Çalışmalarını duyurmak nedeniyle, genç şairleri cesaretlendirir ve insani karşı kültürü, dünya genelinde yaygınlaştırmak için çalışır. İnsanüstü, mitik, şiir ve düzyazıda mücadele veren bir düşünür olarak görüldüğü dönemde süreklileşen savaşa dayalı zihniyet, modern medeniyetin üzerini uğursuz biçimde karartmaktadır. Evrensel kurtuluş ve kutsal evlilikle ilgili ülküleri oldukça asil düşüncelerdir ancak gerçekleşmez. Yine de sormak gerekir: Onu eziyet edici bir atalet ve sessizlikle geçen o nihai yıla düşürmeden önce düşsel bir esrimeye taşıyan şey sahip olduğı “bütünsel sorumluluk”un aziz mertebesinde bir alçak gönüllülüğe doğru açılması, bir tür suç, dünyayı kurtarma arzusu ya da kibir semptomları mıdır yoksa bir kurtarıcının gururu mudur?

Rexroth’un yazıları ve düşünceleri ile ilgili olarak Asya, Avrupa ve Amerika’da yapılan kimi yorumlarda onun çalışması için bazı modern şiir incelemelerinin nasıl oluyor da rolünün hakkını veremediğı sorgulanmaktadır. Aynı zamanda eleştiriler de Walt Whitman, Emily Dickinson, Ezra Pound, William Carlos Williams, Gertrude Stein ve diğeri önemli edebi yenilikçileri kabullenme konusunda yeterince çevik değildir. Buna ek olarak bazı

akademisyenler, sağdan ya da soldan gelen kazanılmış haklarıyla birlikte, *Ivory Tower* (Fildişi Kulesi,) *New Critics* (Yeni Eleştiri) ve New York edebiyat kurumuna yönelik saldırıları savuşturmak noktasında bazı görevlerini savsaklamışlardır. Batı yakasındaki konumu, başlangıçta onun dindar bir şair olduğuna dair yanlış bir tanımlamaya yol açmıştır. Asya'dan aldığı konular, onu Amerikancı ve Avrupamerkezcilerden uzaklaştırır. Rexroth'u edebiyatçıdan çok yaratıcı bir şahsiyet ve özgün bir düşünür olarak görenler vardır. Fakat Rexroth, şiirin temelde imgelem olduğuna vurgu yaparken, diğer modern edebiyat ustaları gibi kendisini bir tür zanaatkârlığa ve estetik yenilenmeye vakfeder. Dünya edebiyatı ve düşüncesi ile eşsiz ilişkisinden doğan şiirinin büyük bir bölümü, entelektüel düzlem ve üslup açısından diğer modernist ve post-modernist edebiyat kadar karmaşıktır. Diğer yandan yazılarının önemli bir bölümü, sanki bize aynı odadan, Pasifik'e tepeden bakan bir dağdan ya da bir Japon bahçesinden konuşuyormuşçasına, olabildiğine doğrudan ve şahsidir.

Belki de Rexroth'un klasik modernistlerden genç olması, ilk kitabını 1940'ta 34 yaşındayken basması ve dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrası Yeni Eleştiricilik'le ilişkili olan kuşaktan daha asi olması, onun benzer dönemlere, hareketlere ve eğilimlere denk düşmemesinin ana sebepleridir. Yirmi yıl önce Nesnelcilik hareketinde olduğu gibi yeni başlayan Beat isyanından da kendisini hızla kopartır. Bazı edebiyat tarihçileri onun şaşırtıcı zigzaglarını anlamlandırmakta güçlük çekerler. Sürekli bağımsız, çoğunlukla dostlarına ve müttefiklerine yabancılaşan Rexroth, ne Ezra Pound, T.S. Eliot, Allen Ginsberg, Charles Olson, Gary Snyder ve diğer isimlerden hoşlanan kitlenin beğenisini kazanır ne de akılsız müritler kampını etkilemeyi başarır. Onu takdir edenler, bu rezil baş belasının kendini beğenmiş bir üslupla ortaya koyduğu ideolojik ve sanatsal açıdan dengesiz pratiği adına yaptığı çalışmaları savunurlar ancak cümlesi de yazarlığın kıyısından bile geçmemiş kişilerdir.

Rexroth'u akademik bir ölçüte vurmaktan daha önemli bir şey varsa o da yaptığı çalışmaları üzerinde durarak dikkatle okumak,

belli bir kavrayışla yorumlamak, estetik ve felsefi düzlemde değerlendirmektir. Ölümü kendisi tarafından ve yine kendisi hakkında çokça yapılan baskılarla ifşa edildiğinden, buna biz “bir Rexroth patlaması” diyoruz ancak onun daimi popülaritesi hakkında konuşmak daha doğruymuş gibi görünüyor. Rexroth’un şiiri, çevirileri ve düz yazıları, 1940’ta yayınlanan ilk kitabı *In What Hour*’dan (Hangi Saatte) itibaren çok çeşitli ve geniş bir okuyucu kitlesini etkilemiştir. Dünya Sanayi İşçileri (IWW) kahramanı Joe Hill gibi Rexroth hakkında biz de pekâlâ “o hiç ölmedi ki!” diyebiliriz.

Rexroth, Lawrence Clark Powell tarafından “harflerimizin en büyük insanı,” Leslie Fiedler tarafından “büyük bohemlerin sonuncusu,” Hayden Carruth tarafından “en iyi doğa şairimiz,” George Woodcock tarafından “zamanımızın en önemli şairlerinden biri” olarak selâmlanmıştır. *For Rexroth* (Rexroth İçin) adlı çalışmasında editör Geoffrey Gardner, onu “Whitman’dan beri bu ülkede derinliğine dini şiirler yazan en başarılı şair” sözleriyle; Kyotolu düşünür Sanehide Kodama, “Japon kültürünü en iyi anlayan Amerikalı şair” tespitiyle; “eleştirmen, editör ve tüm zamanların en büyük aşk şairlerinden biri olan çok bilgili bir öğretici” yorumu ve “Vahşi Batı’nın anarşik, özgürlükçü büyücü bilgisi ve şair” tespitiyle şair David Meltzer; James Wright ise “hayal edilebilen en aşksız zamanların o büyük aşk şairi” sözleriyle Rexroth’u över. Robert Bly’a göre o, “Amerika’daki en zeki edebiyat insanıdır.” Gary Snyder, Rexroth’a minnettar olduğunu söyler. Rexroth’un büyük dostu ve editörü James Laughlin: “Rexroth’un *New Directions* ve benim üzerimde muazzam etkileri olmuştur. (...) O, kısmen Ezra’nın [Pound] benim hayatımdaki ne yapmam ve şeylerin üzerine neyi koymam gerektiğini söyleme rolünü üstlenir” der.

Bugüne dek Rexroth’un elli kitabı yayımlanmış ve yenileri de vitrinlerdeki yerini almaktadır. *Glad Day Books*, kısa bir süre önce Geoffrey Gardner’ın, Rexroth’un politik şiirlerini içeren *Swords That Shall Not Strike: Poe M.S. of Protest and Rebellion* (Çarpışmayacak Kılıçlar: Bir Protestonun ve İsyanın Şiirleri) adıyla ve

Copper Canyon Yayıncılık ise 2002'de Sam Hamill'in *Collected Poe M.S. of Kenneth Rexroth*'u (K. Rexroth'un Toplu Şiirleri) yayımlayacak. Rexroth'un şiirleri, otuz koleksiyonda toplanmış durumda. Yunanca, Latince, Fransızca, İspanyolca ve hepsinden önlüsü, eski ve modern, Asyalı birçok kadın şairin şiirlerini içeren Çince ve Japonca çevirileri ise on beş cilt tutmaktadır. Klasik Elen temalarına dayanan dört felsefi trajedisi, dramatik şiirin özgün birer şaheseridir. *Classics Revisited*'in (Gözden Geçirilmiş Klasikler,) iki popüler cildi ve birçok farklı konuyla ilgili makaleleri içeren diğer koleksiyonlar, sayısız okuyucunun aklını zenginleştirmiştir. Ütopyalarla ilgili *Communalism: From Its Origins to the Twentieth Century* (İlk Kaynaklarından Yirminci Yüzyıla KOMÜNALİZM TARİHİ) adlı o bilgece eseri, ütopyalarla ilgilenen okurlar için vazgeçilmez niteliktedir. Yazarın *An Autobiographical Novel* ı (Otobiyografik Bir Roman) bir klasik olarak değerlendirilebilir; tartışmalı hayatının ayrıntıları, tam boy bir biyografi içinde Linda Hamalian tarafından takdim edilmiştir. Rexroth'un hayatı ve çalışmaları ile ilgili iki kitabımı takiben eleştirel yorumlara dayalı başka kitaplar da yayımlanmıştır. Bunlardan ilki, Ken Knabb'in yayımladığı *The Relevance of Rexroth* (Rexroth İlgisi -Fransızca çevirisiyle birlikte,) diğeri ise Donald Gutierrez'in yayımladığı *The Holiness of the Real: The Short Verse of Kenneth Rexroth*'dur. (Gerçeğin Kutsallığı: Kenneth Rexroth'un Kısa Mısrası.) Şiir ve düz yazılarının Fransızca çevirileri Joel Cornuault, Ken Knabb ve diğeri isimlerce yayımlanmış, Yuzuru Katagiri'nin yaptığı Japonca çevirileri ise Rexroth'un Japonya'daki yüksek itibarını artırmıştır.

Rexroth'un hayatı, çalışmaları ve yaratıcı düşüncesi, insan ya da insan olmayan, ölü ya da diri diğeri varlıklarla etkileşim içinde, derin düşüncelere dayalı bir yolu kucaklar. Rexroth'un fırtınalı hayatı, kendisinin de kederle itiraf ettiği acı dolu hatalarla doludur. Ancak onun imgesel yazıları, yaygın nefret, şiddet ve yıkıma rağmen, tüm varlıkların aşk içinde nasıl yaratılıp dönüşerek birleştikleri; insani ve kozmik olan evrensel cemaat içinde, genelde onu bilmeden nasıl yaşadığımızı ve insan hayatının bilinçteki bir dev-

rimle nasıl özgürleşeceğine dair tavsiyeler verir. Hristiyan, Budist, ekolojik ve devrimci değerlerin özgün bir sentezinden oluşan ve insan ruhunu diriltip yücelten bu dünya görüşü, ekolojik felaket ve nükleer yıkımla bir oyuncak gibi oynayan askeri, teknolojik, politik ve şirketsel sistemleştirme tarafından tehdit edilmektedir. Kişisizleşmeye ve yıkıma sebep olan **Toplumsal Yalan**'ı ifşa eden Rexroth, Şakyamuni, Lao Tzu, Sappho, İbrani Peygamberleri, İsa ve hakikatin, aşkın ve özgürlüğün diğer kahramanlarına yüzünü çeviren ruhani gelenek dâhilinde, yaratıcı varoluşun karşılıklı etkileşim halindeki çokluğunu canlandıran farklı bir hayat tarzı önerir.

ESASINDA 1918 öncesi “komünizm” sözcüğü, devlet sosyalizminin radikal, devrimci formlarından biri olan Bolşeviklerce temsil edilen Sol Sosyal Demokrasi’ye işaret etmiyor, tam aksine, şu veya bu biçimde devleti lağv etmek isteyip sosyalizmin ana meselesinin iktidarı almaktan çok ondan uzaklaşarak onun, toplumun baskıcı olmayan insani ilişkilerin hüküm sürdüğü organik bir cemaat haline getirilmesiyle ilgili olduğuna inanan insanları anlatıyordu. Bu inanca göre toplum, tümüyle doğal olmalı, *oeconomia*’nın (ekonominin) olağan gövdesinin gelişimi içinde yaşanan bir maraz olan devlet, sadece gönüllü birlikler içinde örgütlenen ailelerin ev idaresini üstlenmeliydi. “Sosyalizm” sözcüğü bile temelde 19. yüzyılda Amerika’da yaygın olan özgür komünist cemaatler için kullanılıyordu.

Liberteryan komünizme inanan insanlar, sahip oldukları yöneticiler, teorisyenler, liderler, örgütler ve literatüre göre kabaca üç gruba ayrılabilirler: Birinci grupta, komünist-anarşistler, ortakçılar, anarko-sendikalistler, bireysel anarşistler ve buna ek olarak birkaç küçük grup ve birlik var. İkinci grup, çoğunlukla

ilham kaynakları din olan ve belli bir maksada göre hareket eden cemaatlerden oluşur. Günümüzde, yeterince yaygınlık arz etmeyen “komünalizm” ve “komünalist” sözcükleri, “komünist”lerle karıştırılıyor olsa da bu başlık altında toplanabilecek tüm unsurları içlerinde barındıran bir gruptan söz edilebilir. Üçüncü grupta ise 1918’den önce Sosyal Demokrat Enternasyonal ile kapsamlı bir mücadele içinde olan Sol Marksistler bulunur. Bolşeviklerin, devrimin ilk günlerinde destek istediği insanlar, bu grubun üyeleridir. Lenin’in *Devlet ve Devrim*’i, onların düşüncelerinin bir parodisinden ibarettir. Sol Marksistler, bu çalışmayı seçim öncesi yazılan bildirilerin en iyisi olarak niteleyip onun özde, “Bizi seçin, sonra biz sönmöleneceğiz.” dediğini söylerler. Onlara cevaben Lenin, *Solculuk: Bir Çocukluk Hastalığı*’nı yazar. Komünist Enternasyonal’in kuruluşu ile ilgili bir hikâyeye göre kongreye katılan bir delege, verilen isme karşı çıkar. Bu gruplara işaret ederek, “Zaten burada komünistler var.” der. Lenin’in cevabı ise şu şekildedir: “Bugüne dek kimse onların adını duymamış, biz onların içine girdikten sonra bir daha da duymayacak.” Ancak yine de bu düşünceler, günümüzde eskisine oranla daha fazla etkilidirler.

Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Rusya’daki iktidarlara karşı gerçekleştirilen her isyan, ilk formuna yani özgür sovyetler, işçi meclisleri, semt komiteleri ve köy komünlerinin bir sonucu olan 1921 Kronstadt denizcilerinin isyanındaki biçimine dönmüştür; sonradan benzer formlara İspanya İç Savaşı’nın ilk yıllarında Barcelona’da, Katalonya ve Endülüs kırsalında da rastlanmıştır. Tekinin bile gerici ve anti-komünist olduğu görülmemiştir. Buralarda “Hür Teşebbüse Geri Dönelim” sloganı hiç atılmamıştır. Esasında, “*Komünist Manifesto*” ve “*Devlet ve Devrim*”i okul çocuklarına öğreten Bolşeviklerin bürokratik devlet kapitalizmine dönüşen toplumunun verili iktidara karşı çıktığında gidebileceği bir yer de yoktur. Resmi komünizmin başarılı olmasının yegâne yolu, özgür komünizmdir. Kendisinden önceki kapitalizmde olduğu gibi Marksizmi temel politika olarak belirleyen yönetici sınıfın da içinde yıkımın tohumları mevcuttur. Komünist partinin Rus hegemonyasını kırmak için uğraştığı

Yugoslavya’da işçilerin sınaî ilişkilere katılımında giderek artan büyüme, yaşanan politik ve ekonomik çürüme, federal komünleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Milovan Djilas’ın ifadesiyle, Yugoslav Komünist Partisi yeni bir yönetici sınıf olabilir ancak Rus baskısına karşı koymak, halk desteğini güvence altına almanın bir zorunluluk olduğunu söz konusu sınıfa kabul ettirmiş ve bu kabul, bürokrasi ve işçilerin ortaklaştığı “komünizm” taahhüdü olarak ifade edilebilecek ideolojik bir bağlam dâhilinde gerçekleşmiştir.

Çin’deki Büyük Kültür Devrimi de benzer bir süreç fakat bu sefer yukarıdan aşağıya doğru ilerliyor. Çin Komünist Partisi o muazzam nüfusunun her düzeyinde demokratik yöntemlerle değil, katı ve baskıcı otoriteryanizmle, Rus Bolşevik devriminin ilk yıllarındaki toplumsal ilişkileri yaratıp onları muhafaza etmek için çalışıyor.

Dünyanın sosyalist kabul edilen yarısındaki durum budur. Kapitalist dünya ise ideolojik anlamda fazlasıyla gelişmiş ancak bunun pratik sonuçları 19. yüzyıla ait sınaî ve mali örgütlenmeden miras kalan iktidar yapısı tarafından tıkanmıştır.

Merkezsizleşme eğilimleri ve üretim noktasında alınan inisiyatifler, köhne hukuki aygıtlar tarafından maskelenmiştir. Fabrika ve yönetsel bürokrasiden uzakta gerçekleşen bireyler arası insani ilişkilerin sunduğu özgür alanlardaki devrimci gelişmeler, daha fazla aşikâr hale gelmiştir. Devlete ve ekonomik sisteme saldırı güç ister ve ekonomik sistemin polis gücü olan devlet, her zamankinden daha fazla güce sahiptir. Gösteriler ve Molotof kokteylleri, hidrojen bombası karşısında aciz kalır. Gençlik isyanlarının “hayat tarzı” dedikleri alanda önemli değişimlerin cereyan ediyor olmasının sebebi budur. İşte bu yüzden eski solcu ya da sağcı ağabeyleri ve ebeveynleri, onları parazit olarak görmektedirler. Yaşlı kuşaklar, komünleri, müzik ve uyuşturucu gibi konularda muazzam bir zenginlik sunan genç dönem kapitalizmine ait bir lüks olarak kavrarlar.

Verili toplumsal ilişkilerde topaşma ve kişiliksizleştirme artıyor, sermaye holdingler ve milletler arası şirketler aracılığıyla ve giderek daha büyük işletmeler ele geçirmek suretiyle büyüyor, yerel inisiyatifler günden güne merkezi devlet yönetimine terk edi-

lip kompüterizasyon ve otomasyon hem emek hem de yönetim süreçlerinde insani iradenin alanını daraltıyorsa hayat, iradelerine sahip olduklarına dair yanılısamaya sıkı sıkıya sarılan bir avuç seçkin dışında, herkes için giderek daha fazla gerçek dışı amaçsız ve anlamsız hale gelmiş demektir. Etki-tepki ve tez-antitez anlamında bu durum doğal olarak karşıtını üretir. Tüm dünya genelinde insansızlaştırmaya karşı yaygın bir isyan dalgasına tanık olunmaktadır. Marksizm insanı, işine, dostlarına ve kendisine yabancılaşması gerçeğinden ekonomik sistemi değiştirerek kurtulabileceği fikrini önerdi. Ekonomik sistem değişti ancak insanın kendine yabancılaşması daha da arttı. İster sosyalizm, ister kapitalizm densen, insani tatminler ve hayatın anlamı, Doğu'da da Batı'da da aynı. Bu sebeple bugünkü asıl mesele politik ve ekonomik yapıyı değiştirmek değil, insanın kendisine yabancılaşması gerçeğine bodoslama saldırıdır.

Bu isyanın bir ürünü olan alternatif toplum, giderek yaygınlık kazanıyor. İki yüzyıllık devrimler tarihi, mevcut seçenekleri tüketti. Artık geri dönülmesi gereken bir yer kalmadı.

İçinde yaşanan zaman aralığında ekolojinin giderek daha fazla halka ait kılınması ile ilgili iddialar haklı. İnsanın iş hayatına ilişkin tüm teşebbüsleri yeraltı kaynaklarına bağlayıp çevreye zarar vererek üzerinde yaşadığı gezegeni imha etmesi gerçekten de hakkaniyetli bir tutum değil. İnsan ırkı, kendi türü arasında ve diğer türlerle kurduğu belirli ilişkiler üzerinden oluşan özel koşullar içinde gelişmiş bir canlı türüdür. Bu koşul oluşmamış olsaydı, insan ırkı evrimleşemez, dar bir değişim kanalı içinde sıkışıp kalacağından nesli tükenirdi. İnsanın çevresi ve diğer insanlarla kurduğu ilişkinin giderek tahammülü zorlaşan bugünkü hali, türlerin evrimi için optimum düzeyde gerekli olmanın çok ötesindedir. Böylesi bir durumda yenilenme talebi, elektro şoka tâbi tutulan omurgasız bir hayvanın tepkisi kadar içgüdüselidir. Bu nedenle liberteryen ve komünal geleneğe bağlı tüm okulların ve eğilimlerin sahip olduğu ortak görüş, insanın yaratıcı, sömürüden uzak, dostları ve çevreyle ilişki kurabileceği organik bir topluluğa işaret eder. Elbette başka isimler de sıralanabilir ama her ikisi de komü-

nist-anarşist geleneğe mensup birer coğrafyacı olan *Élisée Reclus*² ve *Peter Kropotkin*'in³ ekoloji biliminin kurucuları olarak anılması tesadüfi değildir.

18. yüzyıl öncesinde insan, hayatta kalmak için çevresiyle işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır. Buz Devri'nin son bulmasıyla hayatlarını sürdüren büyük memelilerin ortadan kaybolmalarında bile küçük bir hayat alanına sahip olan avcı insanların suçlu olduğu söylenmiştir; ormanların yok olması, tarım için arazi açılması ve sulak toprakların tuzlanması tüm medeniyetleri yok etmiştir. Endüstriyel ve bilimsel çağın başlamasıyla birlikte çalışma hayatına ait teşebbüsler, dünyaya giderek daha fazla bir çiftlikten çok maden ocağı muamelesi yapmaya ve insan kaynaklarını da aynı üslupla ele almaya başlamıştır. Bugün şurası açık ki insan ırkı bu şekilde devam ederse, yeni bir yüzyılı göremeyecektir.

Hakiki Marksist tarzda ekonomik sistem üzerine yapılan çalışmalar, komünalizm ve anarşizme ait birçok olgu ürettiler. Batı dünyasında komünal hayata yönelik rağbetin muazzam ölçülerde arttığı herkesin malumudur. Can çekişen Keynesyen ekonominin enflasyon konusunda ipin ucunu kaçırmamasıyla birlikte binlerce genç insan, -özellikle çocuklu olanlar- orta sınıf zengin toplum içinde tesadüf ettikleri hayat standardını muhafaza etmenin artık imkânsız olduğunu görüp sefaletten gerçek anlamda kurtuluşun komünal hayatta olduğunu anladılar. Bunun yanı sıra devlet mülkiyetindeki evlerde ve on iki odalı apartmanlarda tükenen bu hayat tarzı, kesintiye uğradı; bu alanlar, giderleri ve sorumluluk-

2. Fransız coğrafyacı ve anarşist.

3. Rusya'nın önde gelen anarşistlerinden ve anarşist komünizmin ilk savunucusu. Hayatı boyunca savunduğu toplum modeli merkezi hükümetten mahrum bir komünalist toplum modelidir. Prens olarak anılmasının sebebi, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında kimilerince "Anarşist prens" olarak anılmış olmasıdır. Onu "Rusya'dan çıkan ve güzel beyaz İsa'nın ruhuna sahip bir adam." olarak tasfir eden Oscar Wilde'ın da bulunduğu kimi çağdaşları Kropotkin'in mükemmel denilebilecek bir hayata önderlik ettiğini söylemişlerdir.

ları paylaşan, enkaz yıkım güllerinin gölgesinde hareket eden grupların eline geçti. Şehir hayatı pahalı, endişe verici, iğrenç, bir o kadar da tehlikeli bir hal alıp vergiler topluma değil savaşa harcanınca, giderek daha fazla insan şehirlerden kaçıp endüstrileşmiş tarımla hiçbir şekilde rekabet edemeyecek olan altmış ile iki yüz akrılık (bir akr: 4046,85 m²) çiftlikler kurmuştur.

Elbette bu noktada Engels'in "üstyapı" olarak adlandırdığı şeyle ekonomi arasındaki açık ilişki sorgulanabilir. Bu tarz komünlerin, günümüzde, toplumun insansızlaştığı, birer insani parazit olduğu doğrudur ancak bu önerme, yani toplumun bir kaos ve nükleer savaş sonucunda yıkıldığı noktada yaşamayı sürdürecektir kır komünlerinin olacağı önermesi de aynı ölçüde haklı olacaktır. Ekonomik açıdan bağımsız olmak için komünlerin, belli bir yoğunlaşma yaşamış haâkim ekonominin sistematik çözülmesi sonucunda oluşacak kendilerine ait bir ekonomi geliştirmeleri gereklidir. Bu komünler, tümüyle farklı bir hayat standardına ve esasları bakımından tümüyle farklı bir hayati değerler ölçeğine muhtaçtırlar. Fakat bu süreç, günümüzde oldukça yavaş bir biçimde işlemektedir.

Liberteryen gelenek, alternatif bir toplumun yüzleşeceği neredeyse tüm meseleleri bir biçimde fark edip tartışmıştır. Friedrich Engels zıtlığı sosyalizm-ütopik sosyalizm olarak belirlemiştir. Marx ve Engels'in bilimsel sosyalizmi, sosyalist devrimin kaçınılmazlığını neredeyse matematiksel biçimde gösterdiği varsayılır ve buna bağlı olarak devrimcinin görevinin tarihle işbirliğine giderek asla "nerede," "ne zaman," "nasıl," "neden" ya da "ne" gibi soruları sormamak olduğu iddia edilir. Bu soruları cevaplamaya yönelik her türlü teşebbüs peşinen "ütopik" damgasını yiyecektir. Fakat tarihte benzeri birçok unsur ortaya çıkmış ve bunlara "sosyalizm" denmiştir. Temel soruları peşinen cevaplamayıp, olması gereken yeni toplum için bir plan yapmayarak, Marksizm, "cehennemî devrim"e giden yoldan uzak tutulamamıştır.

Bugün şu gerçeği anlamış durumdayız: Ya toplumsal değişim tasavvuruna doğru hareket edilecek ya da her şey yıkıma sürüklenecek. Bu hem ütopya hem de katastrofik anlamda bir kırıma noktasıdır.

Teknoloji, içinde niceliğin niteliğe dönüştüğü geçmişe ait

eleştirel bir noktaya doğru ilerledikçe, yani su, buhara dönüştükçe, toplumsal yapılarla, özellikle 19. yüzyıl sınaî ve mali sömürüye ait iktidar yapısı ile daha fazla uyumsuzluk arz eder. Toplumsal formlar ve ekonomik içerik arasında cereyan eden benzer türde bir çelişki, kapitalist sömürü yöntemlerinin feodal ve merkantilist formların kabuğunu kırıp parçaladığı 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başlarında açığa çıkar. Kapitalist sisteme ve devlete ait verili eğilimler, her ne kadar süre giden teknolojik devrimi daha fazla endüstriyel, yönetsel ve politik toplama için kullanmak zorunda kalmışsa da bu değişimlerin gerçek potansiyelleri aksi yönde bir hareket içine girmiştir. Ekonominin geniş alanlarının üzerinde üretimin merkezsizleştirilip radikal anlamda parçalanması süreci, her zamankinden daha fazla mümkün hale gelmiştir. Aynı zamanda hayvani kas enerjisi anlamında emek gücünün önemi azalmıştır; bugün ise Marx ve Ricardo'nun ekonomilerinde olduğu gibi emek gücünün temel dayanak ya da hatta öncelikli değer kaynağı olarak belirlendiği bir ekonomi teorisi modeli inşa etmenin mümkün olup olmadığı sorgulanmalıdır.

Eğer üretimin amacı kâr değil de hayata ait değer artırılması ise ilginç, kolay ve yaratıcı olan birçok çalışma türünün oluşturulmasına başlamak artık daha fazla mümkün hale gelmiş olmalıdır. Monoton çalışmaya ilişkin, otomobil üretimindeki montaj hattı, eski yöntemlerle yapılan madencilik ve benzeri belirli türlerin hali-hazırda ahlaki yıkıma sebebiyet veren iş hayatından ve tam üretim için yeterli işçiyi istihdam edememekten mustarip olması herkesin gözü önünde yaşanan gerçeklerdir. Detroit'teki uyuşturucu kullanımı ile Vietnam'daki kullanımın denk olması aynı sebebe dayanır; hayatın tahammül edilemez niteliğine yönelik itiraz.

Hayat tarzının değişimine yönelik talep, modası geçmiş toplumsal yapılar üzerinde sürekli olarak baskı uygular ve muktedir olan yapının izin verdiği durumlarda onları alt edip parçalar. 19. yüzyıla ve yirminci yüzyılın ilk yıllarına özgü olan özel ekonomik izdivaç, üretim mekanizmasındaki bir dişli gibi kullanım dışına düşmüştür. (Ibsen'in *Oyuncak Bebeğin Evi* adlı romanı, bu sürecin başlangıcını anlatır.) Verili politik, ekonomik ve dini sis-

temler, anlamlı bir seçenek sunmamaktadırlar. Sonuçta feministlerin ve eski anarşist harekete mensup özgür âşıkların en vahşi rüyalarını geride bırakan bir cinsel devrim yaşanmaktadır. Yirmi yılı aşkın bir süre önce bir kadın arkadaşımın yaptığı şu yorumu hatırlıyorum: “Bu gece kumsala park etmiş her arabanın içinde, bir **Emma Goldman** var.” Bugün rağbette olan, gelişigüzel ilişkiler değil kişilerarası ve kişisel önemi haiz yeni bir tür ilişkidir. Bu ilişkiler ortaklaştıkça, toplumsal yapıyı derinlemesine değiştirmektedirler. Kısa bir zaman öncesine dek anarşist hayat tarzı, bohemlerden ve devrimcilerden oluşan küçük bir azınlıktan ibaret kalmaya mahkûmdu. Bohemcilik, yabancılaşmış olanın alt kültürüydü. Geçmiş toplumlarda pek bilinmeyen bu kültür, kapitalizmle birlikte büyüdü. William Blake, William Godwin ve onların ait oldukları çevreler hem Fransız Devrimi’ni şiddetli biçimde yaşadılar hem de endüstriyel çağın doğumuna tanıklık ettiler. Bohemlik hakkında onun, üyeleri nezdinde devrimin bitmişliğini teyit eden parazitik bir ütopya, bohem in ise zengin in lüks hayatını yaşamak için fakirin ihtiyaçlarını gözardı eden bir insan olduğu söylendi. Bunun anlamı, başlangıcından beri kapitalizmin doğal bir ürünün türü olarak yavaşça büyüyen ve anlam yokluğuyla birlikte yabancılaşmayı açıktan reddeden küçük bir insan sınıfının var olduğudur. Sermayenin ilkel birikim aşamasına geçtiği o zor günlerde bile, sistem o kadar verimsizdi ki şanslı ve genelde iyi eğitilmiş insanın dehşet verici sefaletin ötesinde durarak yaşayabileceği bazı çatlaklar bulabilmesi mümkündü. Günümüzün zengin toplumunda söz konusu çatlaklar her yerde genişlemiştir. Bugün binlerce insan, endüstriyel kapitalist ekonomiyi terk edip, kimilerine saçma ve yüzeysel gelse de çömlek ve batık imal ederek ya da gitar çalarak yaşayabiliyor. Bu işler kesinlikle saçma ve yüzeysel değil. Mesele otomobil üretiminin de muhtaç olduğu anlamda, ekonominin yeniden örgütlenmesidir.

Bugün büyük bir savaşın, insanlığın yok olmasıyla sonuçlanacağını herkes biliyor ama yine de halihazırda yürürlükte olan politik ve ekonomik sistemler var olmayı sürdürürlerse imkânsızmış gibi görünen savaşın er ya da geç kapımızı çalacağını kimse görmüyor.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan iki büyük çatışma, Kore ve Vietnam, ahlaki bir çöküntüyle birlikte son buldu. Savaş olmadan da ekonomik ve politik sistemler benzer bir ahlâksızlaşmayı üretiyorlar. Medeniyetin çöküşüne ait semptomlar hepimizle ilgilidirler ve bunlar, Roma İmparatorluğu'nun son yıllarına ilişkin olarak tespit edilen semptomları çoktan aşıtlar. Henüz hiçbirisi patolojik bir nitelik arz etmiyor. Sonuç olarak günümüz dünyası iki karşıt eğilim arasında çekiştiriliyor: Biri toplumsal ölüm, diğeri yeni bir toplumun doğumu. Bugünkü krize ait birçok olgu karışık bir seyir izliyor ve ölümün mü yoksa doğumun mu gerçekleşeceği sorusunun cevabı ile krizin nasıl çözüleceğine bağlıymış gibi görünüyor.

Medeniyetin krizi kitlesel bir olgudur ve ideolojinin çıkarından yoksun olarak hareket eder. Özgürlük, cemaat, hayatın önemi ve yabancılaşmaya saldırı ile ilgili talepler henüz oldukça ham ve içgüdüselidir. Liberteryen devrimci harekette bu hedefler ideolojik, kitabî ve genelde sadece geçici anlamda küçük deneysel cemaatlerde ya da bireysel hayat pratiklerinde ve küçük toplumsal çevrelerde zorlukla gerçekleştirilmiş tecrübelerdir. Günümüzdeki devrimci dalgaya daima teorisiz, ideoloji karşıtı bir devrim olarak bakılmıştır. Fakat teori ve ideoloji, kapitalizm kadar eski olan geleneğin içinde zaten mevcuttur. Ayrıca özel olarak ödüllendirilen bireylerin sömürüye ve rekabete dayalı sistemin içindeki çatlaklarda özgürce yaşayabilmeleri mümkün olabilmişse, o halde gelişen kapitalist sistem geçici ve yerel anlamda eski formların karşısına çıkardığı engeller yüzünden parçalandığı dönemlerde, kısa süreli de olsa, daha özgür komünal örgütlenmelerin hayat bulduğu kimi devrimci balayılar yaşanabilmiştir. Muktedir yapı sendelediğinde ya da başarısız olduğunda genel eğilim onu özgür komünizmle ikame etmek olmuştur. Bu neredeyse bir devrim kanunudur. Şimdiye kadar tanık olunan her örnekte, Paris Komünü'nde ya da İspanyol İç Savaşı'nda yaşandığı üzere, hem eski muktedir yapı hem de Fransız ve Bolşevik devrimleri örneğinde yeni yapı bu özgür devrimci toplumları kapsamlı bir terör ve kanla bastırmıştır.

1. Neolitik Köy

İLK insanın uzun bir ilkel komünizm aşamasından geçtiğine dair fikir, Marx, Engels, Lewis Morgan, Tylor ve 19. yüzyıl sonlarında Darwin'den etkilenen ortodoks antropologlar ile asla sınırlı tutulamaz. Bu fikir, Grekya'dan Çin'e tüm klasik tarihçilerce paylaşılmış ve neredeyse tüm kültürlerin mitolojik tarihinin bir bileşeni haline gelmiştir. Bu, gün gibi aşikârdır. Avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşayan insanlar komünistten başka bir şey olamazlar. En uygun koşullarda bile toprak sadece doğanın kendisine sunduklarını alan küçük bir grubun ihtiyaçlarını karşılayabilir. İşbölümü çok azdır; kadın toplar, erkekse avlanır. Taş yontma işini yapan birkaç erkek vardır, giyinme ihtiyaçlarını giderme işinde ustalaşan kadın sayısı ise çok azdır. Bugün olduğu gibi dün de küçük birimler halinde yaşayan insanların dini tecrübelerindeki yoğunluk oldukça düşüktür.

Bu ilkel uzmanlar bazen oldukça geniş alanlarda tanınan insanlar haline gelmişlerdir. Arkeolojik kazılarda paleolitik döneme ait yontulup ıskartaya çıkartılmış bir halde çakmaktaşı yığınları bulunmuş ve bu taşların ticari amaçlar doğrultusunda üretildiği

sonucuna varılmıştır. *Lascaux*⁴ ya da *Altamira*⁵ gibi duvarlarında resimler bulunan mağaraların sadece bölgedeki birkaç insanın ilgi alanı olması ihtimal dışıdır. Tahminen bunlar, uzak diyarlardan gelen kabilelerin ziyaret ettiği dini merkezlerdir. Ayrıca paleolitik çağa ait duvarları resimle süslü mağaralarda ifadesini bulan o yüksek yeteneğin belli bir uzmanlaşmanın ürünü olmadığına inanmak da çok zor görünüyor. Altamira ve Lascaux'yu resimlerle bezeyenler ressamlardır. Tabii, Taş Devri insanların karmaşık sanatsal yeteneği neredeyse kreş çocuklarının yeteneği kadardır. Estetik tepkiyi ve sanatsal beceriyi yok eden şey, toplumun talep ettiği uzmanlaşmadır.

Tüm bunlar avcı-toplayıcı toplumdaki işbölümünün sınırı ile ilgilidir ve hiçbir birey gereğinden fazla uzmanlaşamaz. Çiçek soğanı toplayan bir kadın, otobur ve etobur her türlü hayvanla baş etmek zorundadır. Altamirali ressamların resmini yaptıkları hayvanların anatomik bilgisine tam anlamıyla vakıf oldukları, ilk bakışta görülecek kadar açık bir husustur. Avcı-toplayıcı toplumlarda artığın önemli bir bölümünü biriktirmek imkânsızdır. Bir mamut yenmediği takdirde çürümeye yüz tutar. Kemirgenler, köklerin ve yabani hububatın saklandığı depoları boşaltıp kaçarlar. Bugün başlangıç aşamasındaki tarımın gelişiminden önce oluşturulan hububat çukurları ya da farklı bir depolama yöntemi-ne dair herhangi bir arkeolojik kanıta henüz sahip değiliz.

4. Fransa'nın güneybatısında bulunan, mağara resimleri ile ünlü yerleşim alanı. İlk mağaralar Montignac köyü yakınlarındadır. Üst Paleolitik Çağ'a ait en ünlü resimler buradaki mağaralardadır. Resimler M.Ö. 15.000 ile 13.000 yılları arasında bir döneme aittir. Önemli bir bölümü yaban öküzü gibi büyük hayvanların gerçekçi görünümelerini yansıtır. 1979'da UNESCO tarafından Dünya Mirası Mekânları listesine eklenmiştir.

5. Vahşi memeliler ve insan ellerine ait çizimler ve çok renkli kaya resimleri gibi üst paleolitik mağara resimlerinin bulunduğu İspanya'daki mağara. Cantabria'daki Santillana del Mar Kasabası'nın yakınında, Santander şehrinin 30 km uzağındadır. UNESCO mağarayı resimleri ile birlikte Dünya Mirası olarak kabul etmiştir.

Bu tarz bir toplumda sınıfsal yapının oluşması imkânsızdır. Çünkü avcı-toplayıcı toplumların tam da kendi paleolitik atalarına ve bizim atalarımıza benzediği haksız bir iddia olsa da ekolojinin belirleyici olması sebebiyle, biçim, işlevi takip ediyordu. Bu toplulukların istisnasız hepsi “komünistik”tir ve aksi mümkün değildir.

Yakın zamana dek arkeologlar, avcı-toplayıcı insanların hayatlarıyla ilgili antropolojik çalışmalarla henüz tanışmıyorlardı. Şaşırtıcı biçimde bugün bile bu insanların birçoğu çok az iş yapmalarına karşın oldukça iyi yaşıyor ki medenileşmeye karşı direnmelerinin tek nedeni de bu. Afrika’daki Kalahari Çölü’nde çalılık arazide yaşayan insanlar (*Bushman*),⁶ Orta Avustralya çöllerinde ya da Kuzeybatı Avustralya’nın sık ve vahşi ormanlarındaki *Blackellows* (Kara Dostlar,) Malezya, Hindistan, Sri Lanka, Güney Amerika ve Afrika’nın diğer bölümlerine sürülenler gibi kimsenin yaşamak istemeyeceği yerlerde tecrit edilmiş olmalarına rağmen bu durum varlığını sürdürüyor. Çoğunlukla ormanlık arazileri yakıp tarıma açan insanlarla birlikte yaşıyorlar; avcı-toplayıcı insanlar, kendilerine yeterli ve çeşitlilik arz eden bir beslenme tarzına sahipler.

John Muir’in tahminine göre Sierraların batı yakasında ikamet eden *Piutların*⁷ çamfıstığından aldığı kalori *Iroquoilerin*⁸ mısırdan aldığından daha fazladır. Kaliforniya’da, Sierraların ba-

6. San, Basarwa, Kung ya da Khwe adı altında Güney Afrika, Botsvana, Namibya ve Angola’yı içine alan Kalahari Çölü’nde yaşayan yerli bir halk. Avcı-toplayıcı bir halktır. Koisan grubu üyesi ve geleneksel açıdan kırdan yaşayan Koikoilerle ilişkili kabul edilir.

7. Birbiriyle bağlantılı üç Amerikan Yerlisi grubu: Kaliforniya, Idaho, Nevada ve Oregon’daki Kuzeyli Piutlar; Kaliforniya ve Nevada’daki Owens Vadisi Piutları ve Arizona, güneydoğu Kaliforniya, Nevada ve Utah’taki Güneyli Piutlar.

8. *Haudenosaunee* ya da “Yüksek Ev Ahalisi” olarak bilinen Kuzey Amerika’daki yerli kabilelerle bir dizi milletin bir araya gelerek oluşturduğu birlik. Iroquoiler anaerik bir topluluktur. Kabile annelerine ya birlik mensubu ana kadın liderlere sahiptir. İlk Iroquoiler Birliği Mohawk, Oneida, Onondaga, Cayuga ve Seneca topluluklarından oluşan Beş Millet’tir.

tısında meşe palamutu ve at kestanesinin kökleri ile tohumları, onları oyun malzemesi olarak kullanan tavşanlar kadar, kıtanın en yoğun yerli nüfusuna katkıda bulunuyor. Bir zamanlar avcılık ya da tarımla uğraşmış olan birçok kabile, Kaliforniya'nın doğal bereketi ile tanıştıktan sonra bu tip işleri bırakmıştır. Modern otlakların ve tarımın gelişmesiyle zarar gören kabileler, zamanla bu zenginlikten mahrum kalmışlar. Bir zamanlar batıdaki çayır-lıkların göl gibi görünmesini sağlamış olan ve yalnızca bir sefer mahsul veren çiçek soğanlarının besleyiciliği ve uzun yıllar ürün veren yeşil örtünün protein bakımından zengin vahşi tohumları, sonsuza dek kaybolmuş ancak bölge hala bugün bile beş kişilik bir ailenin meşe ağaçları ve kimi yabani bitkiler ekip balık tutarak mükemmel biçimde yaşamalarına imkân verebiliyor.

Doğal yiyecekler, kışın yaprak döken ağaçlardan oluşan or-manların bulunduğu Doğu Amerika ve Kuzey Avrupa'da oldu-ğu kadar bol; gelişim için gerekli olan o uzun dönem boyunca tarıma bağımlı oluşun sebebi de bu. Bu orman hayatı, kendine özgü bir iktidar yapısı üretiyor. Kaliforniya'da iktidar, en basit biçimiyle Arşimet'in önerdiği dayanak noktasını sağlamayan söz konusu bolluk ortamı içinde çözümlenip gitmiş. Ormanlarda iktidar, bir tür spor olarak görülen savaş örgütlenmesi ve varolan kültürün taşıyıcıları olan kadınların sömürsü içinde özümsenecek noktaya geliyor. Avcı ve savaşçı olan erkekler, o paleolitik büyük oyunun yeniden dirilişine hizmet eden bir hayat tarzına sahipler. Kadınlar ise dokumacı, sepet üreticisi, çömlekçi, elbiseci, yiyecek toplayıcısı ve rençber, hatta kampın taşındığı zamanlarda, taşıma ve inşa işle-rini bile onlar yapıyorlar. Orman hayatı gibi bir arka plana sahip halkların medeni Avrupa'yı fethetmesi, özellikle haâkim sınıf, ar-dında bugüne dek ayakta kalan yaygın ahlâkı tesis ediyor.

"Paleolitik" ve "neolitik" gibi terimler artık tarih dışı fakat çakmaktaşı üretiminde kullanılan araçların cilâli taş araçlarına nazaran daha geniş bir dönem boyunca, hatta neolitik çağda bile kullanılmış olmaları hala anlaşılamamış bir husustur. Cilâli taş, tarımdaki kullanımına paralel -Çakmaktaşı, esnek olması sebebiyle orak yapımı için elverişlidir.- çok çeşitli taşların özellikle kuartz

gibi kırma işlemi esnasında düzenlilik arz etmeyen metamorfik kayalarda yaygın biçimde kullanılmaya başlanıyor.

Tarıma bağımlı ilk dönem köy ekonomisindeki sınıfsal katmanlaşma hem çok az hem de bir kol boyunu geçmeyecek ölçüde. Savaş lideri ya da şaman topluluğun içine girer ve ona tâbi olur. Yalnızca geniş ölçekli sistematik tarım, sulama ve şehir devrimi ile birlikte uzmanlar, kastlar ve sınıflar oluşup birbirlerinden uzaklaşmaya başlamışlardır.

Tarım toplumunun ilk tipik örneği, İran platosunda yirmi beş küçük ve tahminen yüz elli insandan oluşan *Jarmodur*.⁹ Ancak Filistin çölündeki bir su kaynağının yanında kurulmuş olan *Jericho*,¹⁰ ziraî üretimin başlamasından önce de var olan bir kasaba gibi görünmektedir. Mezopotamya düzlüğünün yukarısındaki vadilerde toplumsal katmanlaşma, sınıf ve statü, küçük ölçekli sistematik sulama, hububat harmanlarının dövülmesi, yünlü koyun (Ki bu, evcil bitki ve hayvanların özenle yetiştirildiğini gösterir.) saban ve kısa bir süre sonra öküzlerin kullanılması ile aynı zamanda gerçekleşen köyden kente geçiş süreci boyunca mezarlara bırakılan mallarda kendini ele vermektedir; kentler hala birbirlerinden ayrılmış bir haldedirler. Geniş ölçekli sulama ve kentlerle birlikte insan, ekolojik âlemle bir denge içinde olmak zorunda kalır. Aradaki dengenin bozulması, yabani otların her yeri kaplaması ve sulama yapılan arazilerin tuzlanması gibi olaylarda kendisini gösterir. Bunun sonucunda politik dinamizm, hayatı içte ve dışta kurulan ilişkileriyle giderek daha fazla “doğa dışı” bir hale getirmiştir.

9. Irak Kürdistan’ında, Zağros Dağları’nın eteklerinde, Kerkük şehrinin doğusunda kurulmuş arkeolojik alanın adı. M.Ö. 7000’e dek uzanan geçmişiyle uzun süre dünyanın en eski tarım topluluğu olarak kabul edilmiştir. Jarmo, güney Levant’taki Jericho ve Anadolu’daki Çatalhöyük’le aynı döneme aittir.

10. Ürdün Nehri yakınında, Batı Şeria’daki bir köy. Muhtemelen isminin kaynağı İbranicede “ay” anlamına gelen sözcüktür ve şehir ay tanrılarına yapılan ibadetin merkezidir. Buranın dünyanın ikinci en eski yerleşim yeri olduğuna inanan arkeologlar Jericho’da M.Ö. 9000’e ait 20 yerleşkenin kalıntılarını bulmuşlardır.

Köyler ve şehirler, Mezopotamya düzlüğündeki yeni teknolojinin kullanımına açılan daha zengin toprakların olduğu bölgelerde kurulmuştur. Sıradağların arasında uzanan vadilerde antik köyler, eski yöntemleri kullanmaya devam etmişlerdir. M.Ö. 4000'de Yakındoğu ve Ortadoğu'daki köy hayatı, 20. yüzyıl ortalarına dek ayakta kalan temeller üzerine kurulmuştur. Devlet herkese mesafeli bir gerçeklik olarak kalmış ve şiddet üzerine kurulu bir rol içinde, yani savaş vergilerin toplanması, nadiren büyük suçların takibi gibi konularda köy hayatına müdahale etmiştir.

Avrupa'da *Stonehenge*¹¹ gibi anıtlar üretmiş olan “megalitik dini” kentlerin doğuşunu önceler. Ormanlık arazilerin yakılarak kullanıma açılmasına dayalı olan kültür, Maya medeniyetinde de tanık olunduğu üzere, Akdeniz dünyasındakinden daha ilkel bir teknolojik düzeye sahip yeni ruhban sınıfını ve kapsamlı bir kültür doğurmuştur.

Köy hayatında din, tüm topluluğun iştirak ettiği bir grup faaliyeti biçiminde tezahür eder: Bahar'da ve hasat zamanında yapılan dini merasimlere, tarlalarda gerçekleştirilen toplu evliliklere ve kilden “ana tanrıça” heykellerine yereldeki mabetlerin abartılı cinsel özellikleri eşlik eder. Kentlerin büyümesiyle birlikte din, insanların gözlemci ya da en iyi haliyle merasim alayındaki birer yürüyüşçü olarak katıldığı bir ibadet halini alır.

Zıraî artıklar, uzman zanaatkârların büyümesini sağlar. Mezopotamya'da kurulan ilk dönem rahip devletlerde çobanlar, zanaatkârlar, tarım işçileri ve kâtipler gibi yüksek bir örgütlenme düzeyine sahip, bir tür dini birlik halinde bir araya gelmiş topluluklara ait kayıtlara rastlanmaktadır. Kaçınılmaz olarak rahipler ve savaşçılar tepesinde, hayatta kalmak için yaşamsal addedilen hayali zanaatların bulunduğu katı bir kast sistemini geliştirmek için gerekli olan ve giderek artan bir uzmanlaşmanın avantajlarını ellerine geçirirler

11. İngiltere'de Salisbury'nin yaklaşık 13 km kuzeyindeki Wiltshire kasabasında bulunan tarih öncesine ait anıt. Dünyanın en ünlü tarih öncesi yerleşim yerlerinden biri olan Stonehenge, dikili duran bir dizi taşın çevrelediği yuvarlak bir yerleşim yeridir.

ve ardından da bu üstyapının desteklenmesi için çalışması adına köylüyü daha fazla katkıda bulunmaya zorlarlar. Mesafeli bir otorite için çalışma ve karşılığı ödenmemiş emek, işte bu yabancılaşmanın kaynağıdır. Fakat doğaüstü ve vatansever yaptırımlar sayesinde aşılın bu ilk yabancılaşma, kölelik dönemi ve sanayileşmedeki düzeye asla ulaşamaz. Çalışmanın sonucunda elde edilen ürünler tüm çıplaklığı ile ortadadır. Doğayla kurulan en yakın irtibat içinde gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda köylünün hayatı daima somut ürünler üretir. Çalışmanın aşikâr oluşunun sonucunda yaratıcılık muhafaza edilir ve psikolojik açıdan yıkıma yol açmaz. Tabii ilk dönem zanaatkârlar ve kâtipler bu ilkel yabancılaşmadan mustarip değildirler, tam aksine, bugün elimizde o günkü hayat tarzlarını metheden sayısız metin bulunmaktadır.

Tarımın gelişip zamanla hayatın temel ilkesi haline gelmesiyle, Irak'ın yukarı bölgesinde ve İran'daki harabelerde gördüğümüz daha geniş binalar inşa edilmeye başlanır. Bazılarında her beş metrede bir ocaklar yerleştirilmiştir. Burada Iroquoilerin yüksek evleri gibi aile yatakhaneleri de mevcuttur. Bunlardan hiçbirisine sahip olmayan diğer binalar ise herhâlde meclis salonu ya da sunaksız olmalarına rağmen ilk tapınaklar olarak iş görmüşlerdir. Birkaçında tek başına geniş bir ocak ve büyük olasılıkla komünal yemek için kullanılan salonlar bulunmaktadır.

Jericho ve Pers platosu gibi bilebildiğimiz ilk tarım toplumlarına ait kanıtları değerlendirdiğimizde, hayatın avcı-toplayıcı insanlarınki kadar komünistik olduğu söylenebilir. Tarım, bitkilerin ve hayvanların evcilleştirilmesi, dokuma, çömlek imalatı, taş avadanlığın ve silahların cilâlanması ve yerleşik köy topluluklarına tanıklık eden neolitik devrim hayatı tümüyle değiştirmiştir. Arkeolojik kanıtlara göre işbölümü ve sınıfsal yapı paleolitik dönemden biraz daha gelişkindir. Cemaatin yoğunluğu hala çok azdır; yapı komünal niteliğini muhafaza etmektedir ama ortaya çıkan artık, daha yüksek bir uzmanlaşma düzeyine ihtiyaç duymaktadır. Modern zamanlarda bu tarz toplumların yaşadığı her yerde çömlekçilere, dokumacılara, şamanlara, tıp insanlarına, alet imalatçılara ve özellikle Afrika'da, profesyonel ressamla rastlıyoruz. Ancak di-

ğer topluluk üyeleri üzerinde iktidar kuran herhangi bir kişiyi görmüyoruz. Bir insanın ve devletin diğer insanları sömürmesi ikinci devrimde, yani şehir devriminde gözlemlenen bir olgudur; bu devrimle birlikte şehirler ve tarım geniş arazilere doğru yayılır. Krallar, rahipler ve tüccarlar sınıfı, ilk küçük şehirlerle birlikte ortaya çıkar. Bununla birlikte, örgütlü ordularla savaflara gidilir, geniş ölçekli sulama yapılır ve kısa bir süre sonra da yazı pratiği artar.

Geç dönem neolitik ve erken dönem Bronz Çağı'nda ilkel komünizm geride bırakılır. Bunun sonucunda, günümüze ait bir ifadeyle, büyük bir çoğunluğu “devlet sosyalisti” haline gelir. Bu terim genelde Peru'daki İnka medeniyeti için kullanılır. Sadece Konfıç-yüşçülük değil, başlangıcından bugüne Çin, politika ve ekonomi teorisinin faaliyet yürüttüğü tüm söylem evreni ile birlikte Çin medeniyeti efsanesi, Batılı bir ifade kazandırmak gerekirse kesinlikle devlet sosyalizmi olarak adlandırılabilir.

Komünistik toplumlar, hem tarihsel açıdan hem de bugünkü gelişme aşamaları içindeki insanlar arasında başarıyla hayat bulurlar. Güneybatı Amerika'daki *Pueblo Yerlileri*¹² ilk ağızdan verilebilecek bir örnektir. Bunlar çeşitli diller konuşup tarihsel açıdan birbirinden farklı atalara sahip olan ve Meksika platosundaki yüksek bir medeni yapının radyasyon alanı içinde yaşayan insanlardır. Bunun yanı sıra tutkuyla muhafaza ettikleri komünal hayatı geçmişte İspanyol misyonerlerine karşı korumuş, günümüzde ise faal olan Amerikan serbest teşebbüsçülüğüne karşı direnmeyi sürdürmektedirler. Bazılarında komünal ahlâk diğerlerine göre daha fazla göze çarpmaktadır. *Zuni*,¹³ muhtemelen yeryüzündeki en homojen halktır. Bazı Pueblolar kendilerini kuşatan Amerikan

12. ABD'nin güneybatısında yaşayan yerli Amerikan halkı. Geleneksel ekonomileri tarıma ve ticarete dayalıdır. 16. yüzyılda İspanyollarla ilk karşılaştıklarında İspanyolcada “köy” anlamına gelen “pueblo” ismini almışlardır.

13. *Pueblo* halklarına mensup Amerikan Yerlisi kabilesi. Önemli bir bölümü ABD New Mexico'nun batısındaki Küçük Kolorado Nehri'nin bir kolu olan Zuni Nehri üzerinde yaşar.

medeniyetine teslim olup turistler için insanların sergilendiği bir tür hayvanat bahçesine dönüşüyorlar. Diğerleri ise zamanla parçalanıyor. Topluluğun ekonomik hayatı giderek Amerikanlaşsa da eski üslupla yenisi arasındaki gerilime rağmen, yönetmeyi sürdüren meclisler ve komitelerle birlikte yaşamaya çalışan bir topluluk olarak kalabiliyor. Puebloların dini hayatı da sömüren bir rahipler sınıfının değil, en az birinin topluluk üyesi olduğu geleneksel açıdan tasdiklenmiş gruplar tarafından kontrol ediliyor.

Belki de dini kardeşliğin yakın tarihlerde şehir ve ulus-devletlerde inşa edilmiş olan medeniyetlerde rastladığımız manastır sistemine geçişini sağlayan, Pueblo gibi topluluklardır. Bir manastır düzeni, tanım itibarıyla komünistik, genelde otoriteryan ve dini bir cemaattir. Bu tarz toplulukların Mısır medeniyetindeki toplumlarda bulunduğunu biliyoruz; *Heliopolis* (Güneşkent,) Aztek'te *Maya*, Yeni Dünya'nın Peru medeniyetleri, en azından Sümer sonrası Mezopotamya'sı ve tabii ki Hindistan gibi büyük merkezlerde bugün bizim keşif olarak adlandıırabileceğimiz binlerce insana rastlayabiliyoruz. Manastır sisteminin oluşmadığı tek yer Budizm öncesi Çin gibi görünüyor. Sürgün öncesi Filistin'deki tapınaklarda yaşayan hizmetkârların arasında hayat manastır ilkelerine benzer bir biçimde örgütlenmek zorunda.

Bu konudaki en çarpıcı mesele, söz konusu topluluklar hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyor oluşumuzdur. Mısır'la ilgili olarak elimizde bulunan o muazzam kayıt bile çok az kanıt sunuyor. Sahip olduğumuz yegâne kanıt, Herodot'un da aralarında bulunduğu Elenli ve Romalı tarihçiler. Özellikle *Druidler*¹⁴ hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Yaşayıp yaşamadıkları, yaşasalar bile örgütlü bir dini kardeşliğe sahip olup olmadıkları hala tartışmalı bir konu. İlk

14. Hristiyanlık öncesi Kelt çok tanrıcılığında rahip sınıfına mensup kişi. Bu topluluklar Batı Avrupa, Britanya ve İrlanda'da Roma tarafından yok edilip bölge Hristiyanlaştırılınca dek hüküm sürmüşlerdir. Druidler, Greklerin "Keltoi" ya da Keltai" ve Galatai; Romalıların ise "Celtae" ve "Galli" ismini verdikleri kabilelere ait din görevlileridirler. Kadın ve erkeklerden oluşan cemaat, kabileden rahipliğin yanı sıra hâkemlik, doktorluk, âlimlik ve haâkimlik gibi görevleri de yaparlar.

dönem manastır sistemindeki hayat ve kullanılan öğretilerin büyük bir bölümü bu öğretileri oluşturan okültistlerin bilgi alanıdır. Belki de zaten esrarlı olan söz konusu cemaatlerin genel karakteri budur. Hayat tarzları ve öğretileri genel toplam nüfustan gizlenmiş, hatta Wittvogel'in ifadesiyle, büyük "hidrolik medeniyetler" içinde okültistler devlet aygıtının bir parçası haline gelmişlerdir.

Greky ve sürgün sonrası İsrail'de bu tarz cemaatler hem okültisttirler (gizli güçler inancına dayalıdır) hem de en azından karşılıklı hedefler doğrultusunda, haâkim toplumlara yabancıdır. İlk dönem Pisagorcu kardeşlik, geç dönem Helenistik neo-Pisagorculuğa ve neo-Platonculuğa ait efsaneler içinde gizlenmiştir. Araştırılması mümkün olan çok az şey vardır. Pisagor'un ilk müritleri, mücerretliğe (bekârlığa) dayanmayan bir manastır hayatı içinde, kendilerini ilkel bilim çalışmalarına, özellikle matematiksel mistisizme adanmış, sıradan Elen dinine ait efsane ve ibadetlere dönük inancı olmayan, otoriter, kast örgütlenmesine sahip, Platon'un *Cumhuriyet*'inin büyük ölçüde değiştirilmiş biçimi içinde ifadesini bulan komünalistik toplum teorisine bağlı cemaatler halinde yaşamışlardır. Başlangıçta İtalya yarımadasının üst kısmındaki Magna Graeca'da yaşadıkları dönemde, cemaatlerde hüküm süren olağan politik hayata müdahale etmemişlerdir. Pisagor'a atfedilen "Alçaklar, su katılmamış alçaklar, fasulyelerden elinizi çekin!" ifadesi esasen diyete değil, demokratik politikaya dairdir. Elen yurttaşları oy kullanırken "evet" için beyaz, "hayır" için siyah fasülye tanesini bir kâse içine atar. Geçen zaman içinde Pisagorcu kardeşlik, politikleşerek Cortona ve Metapontum gibi ünlü şehirlerin de aralarında bulunduğu birçok şehri kontrol altına alır. Nihayetinde insanlar bir süre sonra onlara karşı ayaklanıp cemaati kırımdan geçirirler. Bu anlatılanların ne kadarının gerçek tarih, ne kadarı efsane olduğunu bilmek imkânsızdır ancak yakın zamanlarda Platon'un *Cumhuriyet*'i kadar muğlak, hatta ondan daha basit bir politikanın hüküm sürdüğü birkaç topluma tanık olunmuştur.

2. Essenîler, Therapeutae ve Kûmran

YAKIN zamana kadar klasik döneme ait dini komünist gruplarla ilgili bilgimiz oldukça sınırlıydı. Örgütledikleri rahiplik kurumları, 16. yüzyılda tahta hükmeden ve kendi isteği ile firavunları devre dışı bırakan 18. Hanedan zamanına ait Amon rahipliği kadar güçlü olmasına rağmen, Mısırlı tapınak rahiplerinin hayatına dair bugün hala pek bir şey bilmiyoruz. Ünlü “mülhid kral” Akineton, tektanrıci olmanın ötesinde, daha çok Amon rahipliğine karşı ayaklanan bir asiydi. Bugün ayrıca Grekya ve Roma’daki dini kardeşlik kadar Perslilerdeki *Magi*¹⁵ hakkında da pek bir şey bilinmiyor.

15. Tekil *Magus*, Latince, Eski İngilizce: *Mage*, Eski Farsça: *Maguš* ve İlk Kürtçe: *Mâgî*: Medlerin M.Ö. 550’de Achaemenid İmparatorluğu tarafından fethe dilmeleri öncesi, antik Medya’da dini ve merasime özgü faaliyetlerden sorumlu kabile. Sonrasında Zerdüştiliği benimserler ancak bu dinin kurucusu Zarathustra’nın (Zoroaster) özgün mesajını değiştirmezler ve Sasanî döneminde (M.S. 226-650) Zerdüştiliğin haâkim biçimi olan *Zurvanizm* adı altında faaliyetlerini sürdürürler. 10. yüzyıla kadar Zurvanizmin izine rastlanmaz.

Elimizde dini kardeşlik hakkındaki yegâne malumat, Yahudiler arasında hüküm sürmüş dini mezhep ya da rahip olmayan kişilerden oluşan bir keşiş hareketi olarak Essenîlerle ilgili ancak bu malumat da *Philo*,¹⁶ *Josephus*¹⁷ ve *Pliny*'nin¹⁸ özet tariflerinden ibaret. Neredeyse Philo'nun Essenîleriyle aynı olan Ölü Deniz'in üst kısmındaki kum tepelerinde bulunan tomarlar ve Kûmran cemaatinin keşişi ile birlikte, Hristiyan çağında ortaya çıkmış olan komünist bir mezhebin hayatına dair nihayet güzel ve açık bir resim oluşabildi. Bir antropologun gözüyle, söz konusu hayatın en fazla öne çıkan yönü, onun yoğunlaştırılmış ayinsel bir pratikle gerisin geri ilkel köy toplumuna dönüşü arzulayan, şehir, hatta kasaba hayatına karşı bilinçli bir isyan dâhilinde, rahip olarak tapınağa ve askeri krallığa hizmet etmesidir.

Pliny, Josephus ve Philo'nun temin ettiği sınırlı materyale ve Kilise papazlarının asgarî düzeyde verdikleri tepkilere ek olarak, özellikle 19. yüzyılda Kutsal Kitap'a yönelik eleştirilerden oldukça etkilenen yazarlar ve liberal Protestanlar, bu malumata muazzam bir katkı yaptılar.

Essenîlerin Budist, Magi, Pisagorcuyu ya da gizli ve münzevî bir Mısırlı tarikat oldukları varsayılır. Diğer bir varsayıma göre İsa, hatta Yahya da Essenîdir. Rönesans'tan itibaren teologların ve rahip olmayan dindar âlimlerin klasik döneme ait bu üç yazarı okumuş olmaları sonucunda Essenîlerin hayat düzenine ilişkin

16. İskenderiyeli Philo olarak bilinir; Philo Judaeus, Yedidia yahut Yahudi Philo Mısır İskenderiye'de doğmuş olan Helenleşmiş Yahudi felsefecisidir. Philo, Grek felsefesi ve Yahudiliği karıştırmak ve uyumlulaştırmak için kinayeyi kullanır. Yöntemi hem Yahudi kutsal kitap tefsirlerini, hem de Stoacı felsefeyi takip eder.

17. Kudüs'ün 70 yılındaki yıkımından kurtulup yaşananları kaydeden, kraliyet soyunun ve ruhban sınıfının müdafisi ve tarihçi Romalı Yahudi. Esas adı Titus Flavius Josephus'tur.

18. Gaius ya da Caius Plinius Secundus (M.S. 23 - 24 Ağustos 79): *Bilge Pliny* olarak bilinir. Yazar, doğacı ya da doğa felsefecisi, deniz ve kara kuvvetlerinde komutan ve *Naturalis Historia*'nın yazarı.

oluşturdıkları kanaatleri, okuryazar oldukları kadar katı ve aşırı dindar, ayrıca mezheplerine bağlı olan hayat düzenlerine önemli bir etkide bulunmuştur. 19. yüzyılda Essenîler, Yahya, İsa ve ilk Hristiyanlarla ilgili ortaya atılan ilk makul iddia Ernest Renan'a¹⁹ aittir. *Life of Jesus* (İsa'nın Hayatı) adlı kitabının yayınlanmasından sonra Renan'ın fikirleri birçok radikal sosyalistin ilk Hristiyanlara yönelik kanaatini değiştirir.

Yedi deri tomar 1947'de, Pliny'nin tarif ettiği noktanın yakınında, Bedevî çobanlar tarafından bulunur. On yıl sonra Kûmran Vadisi'ndeki yerleşim alanında, harabeleri kuşatan dokuz mağarada, bol miktarda tomar ve beş yüzden fazla elyazmasına ulaşılır, ardından da yerleşim alanında kapsamlı bir kazıya başlanır. Essenî cemaati, bir spekülasyon ve fantezi çağında ortadan kaybolmuş gibidir. Bu tarikata özgü vahiy ve peygamberle ilgili yazılar, ilahiler, doğruluğu şüpheli, sözde çizimlere dayanan yazılar, manastır kurallarının, yani Öğreti El Kitabı'nın ayrıntılı ve kapsamlı bir biçimi ile Eski Ahit kitaplarının neredeyse tümüne ait parçalar ya da bölümler bulunur. Bu sayede üç ayrı klasik yazarın değerlendirilmeleri ispatlanmış olur. İki önemli istisna dışında, aralarındaki fark sadece ayrıntılardadır. Her şeyden önce Kûmran mezarlığında bulunan kadın iskeletleri bu tarikatın ya evlilik karşıtı (mücerret) olmadığını ya da bugün Fransiskan tarikatında rastladığımız üzere, evlilik karşıtı bir kol ile evli ve rahip olmayan kişilerin oluşturduğu bir birlikten müteşekkil olduğunu ortaya koyar. Arkeologlar kazı alanında dikkatle ve ayrı ayrı olarak gömülmüş koyun, keçi ve sığır kemikleri ihtiva eden küpler bulurlar. Şüphesiz ki bunlar, cemaatin kurban merasimlerinden arta kalanlardır, eğer öyleyse Yusufun ifadesinde görüldüğü üzere, Essenîlerin Kudüs'teki kurban

19. Ömrü boyunca doğum yeri olan Britanny'ye bağlı kalan Fransız felsefeci ve yazar. Renan'ın ünü, ilk dönem Hristiyanlıkla ilgili etkili tarihsel çalışmalara ve geliştirdiği politik teorilere dayanır.

merasimine itiraz ettikleri ve bugün Etiyopya'daki *Falaşalar*²⁰ gibi merasimi kendi başlarına icra etmeyi uygun buldukları anlamına gelir. Bu, Essenîlerin kendilerini kurallara diğer tarikatlara nazaran daha fazla bağlı olan bir cemaat değil, eskisini ikame edebilecek yeni bir Kudüs olarak gördüklerini ispatladığından oldukça önemlidir.

Tomarlar ve kazılar, birkaç küçük ihtilafın ötesinde, yazarların bir dizi özgün tarz içinde cemaate ilişkin sundukları resmi genişletir. Cemaat oldukça katı bir düzene uygun olarak örgütlenmiştir. En tepede Doğruluk Öğretmeni denilen kişi bulunur ve onu rahiplerle *Leviler*²¹ takip ederler. Alt tabakadan insanlar ise ayrıntılı bir hiyerarşik yapı içinde kendilerine özgü bir konuma sahiptirler. Böylesi bir yapıda olmasına karşın cemaat tümüyle demokratiktir. Teolojik meselelerde rahipler kurulu mutlak karar mercii gibi görünürler de rahip olmayan on iki kişiden ve üç rahipten oluşan yönetici meclis Sahradaki İsrail hükümetini biçimlendirir ve bu meclisin kararları, cemaatin tüm üyelerinin oy hakkına sahip olduğu toplantıya tâbidir. Cemaatin teolojisi bir tür vahiyçilik, binyılcılık, Altın Çağ'cılık ve hayatla tarihin eskatolojik yorumuna dayanır.

Vahiysel olan anlayış, bozguna uğramış bir kehanet olarak görülür. Eski Ahit'in kehanetlere dayanan kitapları Tanrı'nın bu dünyadaki normal gelişimi içindeki tarihte güttüğü amacın tamamlanmasını anlatırlar. Eski ve Yeni Ahit'teki vahiysel yazılarla bunlara yapılan uydurma eklemeler, kıyamet anlayışı içinde tarihin sonuna, bu dünyadaki düzene ve dünyevi olana aşkın tarihin ötesindeki Tanrı krallığının yeryüzüne inmesine bakarlar. Binyılcılık, zamanın tamamen ermesi anlamında, bu krallığın inişine dair inancın adıdır; binyıl, kutsanmak amacıyla yağlanmış

20. Pejoratif anlamda kullanılıp, bir Etiyopya lehçesi olan Amaracada "sürgün" ya da "ecnebi" anlamına gelen ve Yahudi olmayanlarca Etiyopyalı Yahudiler için kullanılan bir sözcük. *Habeşiler* olarak da bilinir.

21. Bir Yahudi kabilesi. İbranicede "bağlı" anlamına gelen Leviler Yusuf'un İsraillileri Kenan eline götürdüğü dönemde şehirlere yerleşirler ve özel kimi dini görevlerde bulunurlar.

İsa Mesih'in²² azizleriyle birlikte yeryüzüne hükmetmesiyle kutsallığın tüm dünya genelinde muzaffer olacağından bahseden Yeni Ahit'in son kitabı *Vahiy*'in 20. *Babı*'na²³ ait bir kavramdır. Altın Çağ'cılık ise teokratik krallık inancıdır ve bu inanca göre imanlı bir cemaat kendilerini geleceğin krallığına göre biçimlendirmektedir. Eskatolojik dünya görüşünde tüm ahlaki ve törel unsurlar, kişisel ya da tarihsel her değer ölçüsü geleceğe göre tanımlanır ve kıyamet beklentisi, dünyanın yargılanması ve tarihasırı krallığın yeryüzüne inişi tarafından örgütlenir.

Vahye dönük beklenti büyük mülkleri, statüleri ve iktidarı anlamsızlaştırır ve Altın Çağ'cı, binyılcı cemaatler gönüllü bir sefalet paylaşımına dayalı katı bir cemaat mülkiyeti sistemini uyguladılar. Emek, ilk dönem köylü toplumu ve ona ait birer görevli olan zanaatkârların emeği düzeyindedir. Tüm bunlar, kaderine terk edilmiş haâkim toplumdan alınan teknoloji tarafından kolaylaştırılmıştır. Kûmran'daki Essenî cemaatinin bu üç niteliği kesinlikle herhangi bir özgünlük arz etmez. Sahip oldukları teolojinin birçok özelliği, Karanlığın Oğulları ile Işığın Oğulları arasında yarışmakta olan savaş örneğinde görüldüğü üzere, Pers dininde de bulunabilir. Ancak Kûmran, bizim sadece hakkında çok şey bildiğimiz değil, büyük bir ilgi gösterdiğimiz de bir husustur. Hristiyan çağında tüm Yakındoğu genelinde bu tarz cemaatlerin var olmuş olması hala spekülatif (kurgusal) bir meseledir. Ataları kimler olursa olsun, Essenîlerin bu önemli özellikleri, o günden bugüne neredeyse her tür komünalist tarıkatta, hatta laik versiyonlarında, 19. yüzyıl

22. *Mesiaah* ya da İngilizce *anointed*, “yağlanmış” anlamına gelen İbranice bir sözcük.

23. “Ve tahtlar gördüm; ve üzerlerine oturdular ve onlara hükmetmek için ruhsat verildi; ve İsa'nın şehadeti ve Allah'ın sözü sebebiyle başı kesilmiş olanların canlarını ve canavara ve suretine secde etmemiş ve kendilerinin alnı ve eli üzerine damgayı almamış olanları gördüm; ve dirildiler ve Mesih ile beraber bin yıl saltanat sürdüler.”

devrimci hareketlerindeki ütopyacı, komünist, anarşist ve sosyalist unsurlar aracılığıyla sürdürülen ayırıcı birer iz olarak kalacaklardır.

Hristiyanlık çağının başladığı ilk onyıllarda yazılar yazan Neo-Platoncu Yahudi filozof İskenderiyeli Philo, Essenîlere ilişkin ilk değerlendirmelerini *Quod Omnis Probis Liber Sit* (Her İyi İnsanın Hür Olduğuna Dair) ve *Apologia Pro Judaeis* (Yahudiler İçin Müdafaa) adlı kitaplarında sunar. Bahsi geçen son çalışma kayıptır ancak Essenîlerle ilgili bölüm “Kesaryalı Eusebius”²⁴ tarafından alıntılanmıştır. Philo ilk kitabında şu tespitleri yapmaktadır:

“Essenîler kendilerini tümüyle Tanrı’ya ibadete adanmışlardır. Hayvan kurban etmezler. Şehirlerden kaçıp köylerde yaşamaktadırlar. Büyük bir çoğunluğu tarlalarda çalışır. Diğerleri huzur içinde zanaatkârlıkla uğraşırlar. Asla para biriktirmezler, toprak satın almazlar ve kiralamazlar. Mal mülk olmaksızın yaşarlar. Kötü amaçlar için kullanılabilecek hiçbir silah ya da nesne üretmezler. Ticaretle uğraşmazlar. Köleleri yoktur ve köleliği lânetlerler. Tanrı’nın atalarına bahsettiği Yahudi kanunları dışında metafizik, mantık ve her türlü felsefeden uzak dururlar. Haftanın her yedinci gününü kutsal kabul ederler ve o gün çalışmayıp zamanlarını dini toplantılarda, sıkı biçimde saf tutarak ve eski sembolik sisteme göre açıklanmış kutsal kitaplarının okunuşunu dinleyerek geçirirler. Hayatlarının sonuna dek kendilerini adadıkları dindarlık, kutsallık, adalet, ilahi hukuk ve kurdukları düzene ait kurallar gibi tümü birden Tanrı, fazilet ve insan sevgisine götüren konular üzerine çalışma yaparlar. Yemin etmeyi kabullenmeyip asla yalan söylemezler. Tanrı’nın kötünün değil, iyinin sebebi olduğuna inanırlar. Tüm insanlara eşit bir lütfkârlıkla yaklaşırlar ve komünal bir tarz içinde yaşarlar. Hiç kimsenin kendisine ait bir evi yoktur. Herkesin evi misafir üyelere daima açıktır. Tek bir kasaya sahiptirler ve herkesin ortak bütçesi vardır. Tüm üyeler ortak ye-

24. Filistin’deki Kesarya’nın piskoposu. İlk dönem Hristiyan kilisesinin tarihini kaydettiğinden Kilise tarihinin babası olarak kabul edilir.

mekten yerler ve elbiselerini ortak dükkândan alırlar. Hasta, genç ve yaşlı olanların bakımı herkesçe üstlenilir.”

Quod Omnis Probus Liber Sır’ten bu kadar yeter. Philo, *Apolo-gia pro Judaeis*’te ise şunları ekler:

“Yahuda’daki (*Judaea*)²⁵ birkaç şehirde ve geniş topluluklar halinde, köylerde yaşarlar. Aralarında çocuk yoktur. [Bu ifade Philo’nun diğer tespiti ile çelişiyor -K.R.] Sahip oldukları mesleki çeşitlilik onlar için kâfidir. Bu dünyada ücret temin edenler paralarını ortak fona bırakırlar. Asla evlenmezler.”

Philo bu değerlendirmesini, Essenîlerin değil de kendi tavrını yansıtan bir üslup üzerinden, evliliğe, çocuklara ve kadınlara karşı sert eleştiriler içeren dört ayrı paragrafla çalışmasını bitirir. Tarifini içeren kimi paragraflarda dini düzene bağlı cemaatlerin hayatını tüm açıklığıyla anlatır. Bu hayat günümüzde de yaşamakta olan üçüncü dereceden Fransiskan tarikatı üyelerinin hayatlarına benzemektedir.

Şüpheli bir biçimde Philo’ya atfedilen *De Vita Contemplativa*’da (Teorik Hayat Üzerine) Essenîleri anıştıran bir başka Mısırlı cemaat tarif edilir: *Therapeutae*. Her üyesi Ortaçağ *Kartuzyenlerin*²⁶ düzenlemelerine benzer biçimde, ibadet için şapel içeren ayrı bir kulübede ikamet eden bu cemaat İskenderiye’de yaşamıştır. Cemaat üyeleri, günde bir kez ortak yemek yerler. Cemaatin en çileci üyeleri yemek ihtiyacını diğerlerinden bir gün sonra, haftada sadece birkaç kez giderirler. Şabat’ta vaazı da içeren, daha kapsamlı

25. Antik İsrail’in güneyindeki dağlık bölge. Bölge bugün İsrail ve Filistin arasında bölünmüştür.

26. Aziz Bruno Tarikatı olarak da anılır. Üyeleri manastırlarda yaşayan Romalı Katoliklerdir. 1084’te Könlü Aziz Bruno tarafından kurulmuştur. Hem keşişleri hem de rahibeleri birlikte barındırır.

bir dini merasim için bir araya gelirler. Büyük Yahudi tatillerinde, özellikle Hamsin Bayramı'na (*Pentekost*,)²⁷ Kutsal Günler'in arifesinde günbatımıyla birlikte başlayıp çileci ama merasime dayalı bir festivalle devam ederler, vaazlar verilir, dualar edilir, (ayrı gruplar içindeki erkek ve kadınlar) kutsal kitabın Mezmur bölümünden ilahileri karşılıklı olarak okuyup dini şarkılar söylerler, koro halinde şarkı söyleyip dans ederek Kızıl Deniz'deki Musa ve Miriam'ı taklid ederler. Gündoğumuyla birlikte Hakikatin Işığı'nın akıllarını aydınlatması için dua ettikten sonra, çalışmak ve tefekküre dalmak için kendilerine tahsis edilmiş küçük odalarına (halvethanelere) çekilirler.

Bu, *Therapeutae* ile ilgili özgün bir değerlendirmedir: Mısır çölündeki ilk dönem manastır sistemi ile benzerliğinden ötürü, havariler çağının Hristiyanları olarak kabul eden ilk Hristiyan yazarlar bu cemaati ve Philo'yu incelerler. 19. yüzyılda ise cemaat sıklıkla Essenîlere benzetilir ancak onlardan daha çileci ve kent merkezli kabul edilip çok düşük düzeyde bir cemaat hayatı sürdürdüklerine inanılır. Eğer *De Vita Contemplativa*'nın değerlendirmesi kabul edilecek olursa, *Therapeutae* Mısır dininden etkilenmiş komünal manastır sistemine dayalı bir Yahudi tarikatı ve özellikle *Heliopolis*'teki (Güneşkent) büyük mabetlerde yaşayan rahip ve rahibe cemaatlerine ait bir pratik olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde Essenîlerin de Pers dininden etkilenmiş oldukları şüphe götürmez bir gerçekliktir. Philo onların nasıl yaşadıkları konusunda bir şey söylemez. Anlatımına göre ellerinde az miktarda bulunan malın tümünü ortak kullanırlar ve yardımlarla yaşarlar. Işık ve güneş onlar için çok önemlidir. Örneğin “doğanın ihtiyaçlarına sadece karanlık kapladığında dikkat ederler” ve bu sebeple, güneşin aleyhinde bir tavır sergilemezler. Bu vurgu onu tek başına, Philo'nun “ışık metafiziği” kadar, *Heliopolis* ma-

27. Hristiyanların hamsin yortusu. Grekçe “ellinci gün” anlamına gelir. Hristiyanların ayin yılının en önemli yortularından birisidir. Paskalya'yı takip eden ellinci günü ifade eder. Paskalya ise İsa'nın göğe yükselişini temsil eden Perşembe gününü izleyen onuncu gündür.

bedindeki merasime dair tabularla da irtibatlandırır; Perslilerin bahsi geçen felsefi anlayışı, bugüne dek gelen mistik komünalist tarikatların yakasını bırakmaz. Philo'da bu anlayış, "Işıkla Işığa" ifadesinde karşılık bulur.

Yahudi tarihçi Flavius Josephus, M.S. 70 ve 75 yılları arasında yaşanan Yahudi Savaşı ile ilgili aynı adı taşıyan kitabında şu değerlendirmeyi yapar:

"Essenîler mücerret insanlardır fakat çocukları evlat edinin onları kendi tarikatları içinde yetiştirirler. Tüm mülklerini tarikata teslim ederek sefaletten ve zenginlikten uzak bir hayat sürerler. Yağı kirlilik olarak görürler ve vücutlarına asla sürmezler. Sürekli beyaz elbiseler giyerler. Hazinesarlar ve memurlar tüm topluluk tarafından seçilirler. Kendi aralarında alışveriş yapmazlar. Herkes elindekini ihtiyacı olana verir ve muhtaç olduğu şeyi alır [Herkesten yeteneğine göre herkese ihtiyacına göre - K.R.]. Güneşin doğuşuyla birlikte dua etmeye başlarlar, sabah saat 11'e kadar çalışırlar, peştamallarını giyip soğuk suda banyo yaptıktan sonra bir tabak yemek ve ekmekten oluşan komünal akşam yemeklerini yemeye giderler. Yemekten önce ve sonra bir rahip yemeği kutsar ve dua eder. Ardından hep birlikte Tanrı'ya şükranlarını sunarlar, yemek için giydikleri elbiseler kutsal olduğundan, onları çıkarırlar [Josephus bu meselenin altını çiziyor - K.R.] ve günbatımına dek çalıştıktan sonra aynı merasimi takiben akşam yemeğine geçerler. Tüm faaliyetler yöneticiler tarafından idare edilir fakat yardım ve dindarlık gibi konularda bireysel inisiyatif alınmasına izin verilir. Asla yemin etmezler. Atalarından kalan kitaplarla hastalıkları iyileştiren şifalı bitkiler ve mineraller üzerine çalışma yaparlar. Tarikata girmeye aday olan bir kişi bir yıl kadar dışarıda tutulup denenir ve çeşitli sınavlara tâbi tutulur. Kabul edildiği takdirde kendisine küçük bir balta, peştamal ve beyaz bir cübbe verilir [bu uygulamaya Pisagorcu kardeşlikte de rastlanmaktadır - K.R.]. Aday olan kişi iki yıl çırak olarak hizmet eder ve arınma merasimlerine katılır. Bu deneme aşamasını başarıyla geçtiğinde tarikata kabul edilip ortak yemeklere alınır, ardından hayatında ilk

ve son kez yeminlerin en ağırları olan tarikata sadakat göstereceğine ilişkin yemini eder. Çok ciddi hatalar yapan bir kişi tarikattan kovulur fakat hala yeminine bağlı ise ölene dek yemek verilmez. Tüm toplulukta adalet, üye sayısı yüzü geçmeyen meclisler aracılığıyla dağıtılmaktadır. Sadece Şabat gününde çalışılmaz; ateş yakılmaz, herhangi bir nesne hareket bile ettirilmez. Hatta tuvalete bile gidilmez. Baltalarını sadece kendileri için hela açarken, cüppelerini ise dışkılarken saklanmak amacıyla kullanırlar. Roma Savaşı boyunca vahşi biçimde işkence görmüşlerdir ancak acılara tahammül edip Tanrı'ya küfretmeyi ve yasak yiyeceklerden yemeyi kabul etmemişlerdir. Essenîler ruhun ölümsüzlüğüne, iyinin Kutsal'ın Adası'na, kötünün ise Hades'e gideceğine inanırlar. Kutsal kitaplar üzerine çalışma yapanlar ise geleceği öngörme konusunda uzmanlaşırlar.”

Josephus, kitaba koyduğu ek bölümde, evli Essenîlerle ilgili farklı bir düzenin mevcut olduğunu söyler. *Jewish Antiquities* (Yahudi Antikiteleleri) adlı çalışmasında ise Essenîlerin Kudüs'teki tapınağa bağışta bulunduklarını ancak orada gerçekleştirilen kurban merasimlerine iştirak etmeyip tapınak bölgesine, hatta tapınağa dahi girmediklerini, kurban etme ayinini kendi aralarında hallettiklerini söyler. Josephus'un tahminine göre ortak hayat yaşayan Essenîlerin sayısı dört bini aşmaktadır.

Çevirisi Philemon Holland tarafından 1601 yılında yapılan *Bilge Pliny'nin Doğal Tarihi* adlı eserin beşinci cildinin on yedinci bölümünde ise şunlar yazılıdır:

“Essenîler (Ölü Deniz'in) batı sahili boyunca yaşarlar. Onlar tüm dünya milletleri arasında en takdire şayan ve en harika olanıdır. Kadınlara hiç bakmazlar, cinsel şehveti tanımazlar, para bulundurmazlar, hayatlarını kendileri yönetir ve hurma ağaçlarıyla uğraşırlar. Bu nedenle ülkedeki insan sayısı giderek artmakta, gelen yabancılar farklı miktarlarda, gruplar halinde diğer bölümlere yerleştirilmektedirler. Yani içinde yaşadıkları ve hoşnutsuz bir kaderin inip çıkan dalgaları üzerinde devinen o sefil hayatla-

rı, önceki hayat tarzlarını diğer topluluklardan ayırmak için sürekli muhafaza edilir. Dolayısıyla binlerce yıldır (inanılması güç ama hakikat bu) söz konusu halk, yeni bir soy ve neslin desteği olmaksızın yollarına devam etmiştir. Bu nedenle gün geçtikçe kuvveten büyüyen topluluk, başka insanların usandırıcı mülk azimlerinin ve pişmanlıklarının tacizine maruz kalmıştır. Bazı durumlarda toprağı verimli kılıp hurma ağaçlarını sulamak için oluklar açan, tüm Yahuda'daki kentleri hesaba katarak çalışma sürecini Kudüs'e kadar uzatmayı planlayan bir *Engadda*²⁸ kasabası bulunur. Şimdilerde burasının sadece ölüleri gömmek için kullanıldığı söylenmektedir. Bunun da ötesinde bir kayanın üzerinde kurulu olan bir kale ya da hisar mevcuttur ve bu yapı *Sodom Katran Gölü*'nden²⁹ pek uzak değildir. Bu sebeple söz konusu yer Yahuda'ya temas edilen yerdir.”

Ölü Deniz tomarlarının bulunduğu mağaraların yakınında *Khirbet Kûmran*³⁰ adında, birçok arkeoloğun ziyaret etmesine rağmen keşfedemedikleri geniş bir alana yayılan bir harabe mevcuttur. 1951 tarihli kazılarda tomarları gizlemiş olan bir tarikatın kurduğu cemaat evlerine ulaşılır. Hiçbirisinde ortak yaşam alanına rastlanmamıştır. Üyeler kayalıklara yakın bir bölgede kurulmuş çadırlarda, kulübelerde ya da mağaralarda yaşamış olmalıdırlar. Bu alanda silolar, ambarlar, bir fırın, bir değirmen, bir mutfak, bir çamaşırhane, atölyeler, çömlekçilik için kullanılan ocaklar, özenle hazırlanmış bir su şebekesi, Kûmran Vadisi yakınında bir su kemeri ile banyo havuzları ve ayrıca su tankı işlevi gören sarnıçlar bulunmaktadır. Bu susuz arazide kutsal olan su cemaat hayatının en önemli un-

28. İbranice Küçük Pınar anlamına gelir ve Ölü Deniz'in batısında, Masada'nın ve Kûmran mağaralarının yakınındaki vahanın adıdır.

29. Ölü Deniz'in ya da Araplardaki karşılığı olan Lut Gölü'nün Grekçedeki kullanım biçimidir.

30. Batı Şeria'daki Ölü Deniz'in kuzeybatı sahilinin iç kesiminde kurulu olan ve Kalya kibbutzunun yanında bulunan yerleşim yeridir.

surudur. Bunun dışında kutsal kitapların kopyalandığı bir manastır yazıhanesi, bir meclis salonu ve ortak yemek için kullanılan bir yemekhane mevcuttur. *Khirbet Kûrman*'ın iki mil güneyinde, *Ain Feshkhah*'ın (Feshkhah Kaynağı) karşısında 1956'da başlayan kazılarda tarlalarda ya da palmiye korularında çalışanların ve çobanların yaşayıp çalışmaları için kurulmuş olan ziraî merkezler çıkartılır. Bugün uzak geçmişteki cemaat hayatlarına göre söz konusu Kûmran cemaatinin hayatı, inançları ve ayinleri ile ilgili daha net bir resme ulaşılması mümkündür.

Daha da önemlisi Esseniler, Demir Çağı'nın güçlendirdiği bir köyde yerleşmiş ve eski sulama işlerini geliştirmişlerdir. Köy yaşıntısı Helenistik ve hatta İbranî kültürünün bile ötesindedir. Bu onların nasıl bir başlangıç yaptıklarını gösterir. Sonları ise oldukça dramatiktir. Tüm binaları 10. Roma Lejyonu tarafından ateşe verilip yerle yeksan edilir. Lejyon M.S. 76-78 arasında neredeyse tüm Yahudi mezheplerini, pasifistleri, Essenileri ve savaştan Mutaassıpları imha eder. Kûmran belgeleri Doğruluğun Öğretmeni'ne, maruz kaldığı zulme ve Günahkâr Rahip'e karşı verdiği mücadeleye tekrar tekrar atıfta bulunur. Muhtemelen tomarlarda bu iki simadan daha tartışmalı bir konu mevcut değildir. Doğruluğun Öğretmeni tarikatın kurucusu ve Günahkâr Rahip de özel bir yüksek rahip midir? Yoksa Doğruluğun Öğretmeni cemaatteki bir görevin adı ve Günahkâr Rahip de Kudüs tapınağındaki bir bina anlamında belli bir hiyerarşiyi mi sembolize etmektedir? Ya da bunlar cennetteki bir savaşın tarafları olan kozmogonik ve vahiysel simalar mıdır? Muhtemelen bu üç sorunun cevabı da metnin farklı özgül bölümlerine bağlı olarak değişecektir. Burada bilinmelidir ki İsa'nın hayatı, benzer bir muameleye maruz kalan tek örnek değildir; dindar Yahudi fıkriyatı genel bir eğilim olarak tarihi cennet görüntüsüne yansıtır. Fakat yine de Doğruluğun Öğretmeni'nin kim olduğu tartışmalıdır. Bu, İsa'nın Mesih olduğunun kabul edilip edilmemesine göre farklılık arz eder. "Mesih beklenmelidir" ya da "İsa Mesih'in kendisi yanlış anlaşılmıştır"; temel tartışma bu eksendedir.

Kûmran cemaatinin bu özenli hiyerarşik yapısı olağan bir dini

kabul merasimine ya da grup düzenine işaret etmez. Söz konusu yapı tümüyle askeridir. Cemaate ait “yerel dini meclis toplantıları” ve yerleşimler yine de “kamplar” olarak tercüme edilmektedir. *Khîrbet Kûmran*, eski bir kaleyi andıran binalarını kuşatan çadırlarla ve kulübeleriyle bir askeri kampı andırmakla kalmaz. Ayrıca o Karanlığın Oğulları’na karşı Işığın Oğulları’nın savaşı anlamında, kutsal bir savaşla meşgul olan kurtuluş ordusunun genel karargâhıdır da. Bu savaşta her erkeğin belli bir yeri vardır ve hiçbirisinin başka bir iş yapmasına izin verilmez: “Bu son çatışmadır; herkes konumunu korusun.” Bu nizamî ordu, cennetin ordularına paralel ve onlarında dövüşen bir ordu olarak tasavvur edilir. Yeni rahiplerin cemaate kabul merasimlerinde meleklerin gizli adlarının kullanılmasının nedeni de budur. Savaş ebedidir ve bu süre zarfında cemaat düşmanla çatışma emrini bekler durumda kalacaktır. Tarih, kutsal savaşın zafere ulaşması ve mesihanik krallığın tesisi ile sona erer.

İçsel ruhani gerçekliğin bir nişanı olarak takdim edilen dışsal fiziki bir işaret olarak ortak yemeğin ayinsel niteliği herkese açıktır fakat bu yemek en azından 1. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Hristiyan Aşai Rabbanî Ayini’nden (*Eucharist*)³¹ radikal anlamda farklıdır. Bu yemek, mesihin dünyaya geleceği beklentisine eşlik eden ve kutsal savaşta kazanılan zaferin kutlandığı bir ziyafeti ve yeni krallığın göreve başlama merasimini anlatır. Yemek, liturjik (ibadetle ilgili) metinlerde Rahip Mesih Harun’un ve Kral Mesih Davud’un torununa göndermede bulunan bir rahibin ve rahip olmayan bir yöneticinin ekmeği ve şarabı kutsaması ile başlar. Işığın Oğulları, Efendi’nin muzaffer ordusu masada kendilerine ayrılmış yerlere otururlar. İki gün boyunca topluluğun her üyesinin *eschaton*’da, zamanın sonunda yaşamalarına izin verilir.

Kûmran’daki kamp sadece Geleceğin Ordusu’nun değil, Geçmişin, Sahradaki İsrail’in ve Kenan’ın Fetih Ordusudur. Yine bu

31. Hristiyanların İsa’nın 1. Korintliler 11:24-25’te verdiği talimat uyarınca yerine getirdikleri ayin. Hristiyanlar İsa’nın nerede, nasıl ve ne zaman var olduğunu farkına vararak O’nun mevcudiyetini bilirler.

önemli tarihin başında, Yasa'da ve Ahit'te verilen zaman aralığında tekrarlanan İsrail'in söz konusu hiyerarşik yapısını da verir. Yönetici konsey tümüyle *Exodus*'ta (Çıkış) dile getirilmiş olan "on iki kavmin rahip olmayan kralları" ve üç yüksek rahip üzerinden modellendirilir. Tarih ancak deneyüstü düzlemde tekerrür eder.

Kûmran belgeleri ile ilgili tartışmaların büyük bir bölümü, ter-cüme edilecek sözcüklerin titizlikle seçilmesini gerektiriyor. Kimileri *esah* sözcüğünü "kilise" olarak çeviriyor. Dupont-Sommer'in çevirisine göre ise bu sözcük "parti" anlamına geliyor. Bu onun Cemaat Partisi'nden söz etmesine imkân veriyor fakat bu tabii ki meseleyi daha ileri bir noktaya taşıyor ve onun "meclis" anlamına gelen "Sovyet" sözcüğü ile bir kıyaslama yapmasını sağlıyor. Alıntı tam da burada Enternasyonal'in Bolşevik versiyonu ile bitirilebilir: "Enternasyonal sovyet tüm insanlık olacak." Kullanılan bu yol delilik değilse de tuhaflığa sebebiyet veriyor.

Kıyamet hayal kırıklığına uğramış bir kehanettir -doğru ama bunun anlamı nedir? *Apokaliptisizm*³² (Kıyametçilik,) başka bir çıkış yolunun kalmadığı durumlarda oluşan tarihsel koşulların kıyametvâri bir hal almasıyla açığa çıkar. Kûmran Essenileri hatalı değildirlere. Henüz kutsal savaş görünürde değilse de hem eski hem de yeni İsrail mağlup olmuştur. Gelenekle birlikte yeni bir hayat tarzı tesis edilmiştir. Renan'ın tabiriyle Hristiyanlık, şu veya bu şekilde başarıya ulaşmış Essenizmdir.

32. Kıyametçilik-Apokaliptisizm, dünyada önemli olayların doğada gizli olduğuna ve tarihin akışını değiştirecek güçte muazzam bir sarsıntı ile bunların açığa çıkacağına inanan bir dünya görüşüdür. Apokaliptisizmin dini ve seküler biçimleri vardır. Bu görüşe göre beklenen sonuç olumlu, olumsuz ya da belirsiz olabilir. Kişisel ve grupsal bir eğilim, görüş, algı çerçevesi ya da retoriksel üslup olarak ortaya çıkabilir. Kaçınılmaz sonu beklemeğe iteceğinden insanları pasifizme sürükler ya da "apokaliptik" bir olay beklentisi içinde faal bir hazırlık sürecine bağlı kılar.

3. İlk Kilise ve Manastırcılık

HRİSTİYANLIK, kilise ya da kelimenin tam da anladığı-mız biçimiyle, bir iktidar yapısı içinde örgütlendiği günden beri, Kilise Babaları, ilk dönem Hristiyanlığın komünal doğasını önemsememiş ya da inkâr etmişlerdir. Diğer yandan toplumsal radikaller, bunun daha da fazlasını yapmış ve ilk Kilise'yle temas kurmanın da ötesine geçip Essenîlerin sahip oldukları kimlikle ilişki kurmuşlardır. Önyargısız olan ve tartışmanın dışında kalan bir okur, Yeni Ahit'i okurken ilk Hristiyanlığın komünist olduğu izlenimini kesinlikle edinecek ve onun anlattığı "komünal hayat"ın Paul'un vekâleti süresince ve eğer daha da ötesini okumak zorunda kalırsa, havariler döneminde hüküm sürdüğünü görecektir. Bu noktada *Kanunlar*'daki ifadeler tartışma götürmeyecek niteliktedir:

2. *Kanun*, 44–47:

"Her şeyin birlikte olacağına ve ortak olarak mülk edinileceğine inanmalısınız; tüm varlıklarınızı ve mülklerinizi satın, herkesin onlara muhtaç olduğunu düşünerek onları tüm insanlar arasında

paylaştırın. Ve onlar her gün mabedde birlikte olup ekmeklerini evden eve bölüştürüyorlar, eti kalbin memnuniyeti ve sadakati ile yiyorlar, Tanrı'ya hamdedip tüm insanlara lütufta bulunuyorlar. Ve Efendimiz korunması gereken bir şey olarak kiliseye katkıda bulunuyor.”

4. Kanun, 32–37 ve 5. Kanun, 1–10:

“Ve onların büyük bir çoğunluğu tek bir kalbe ve tek bir ruha sahip olduklarına inandılar; hiçbirisi sahip oldukları şeylerin sadece kendilerine ait olması gerektiğini söylemedi: fakat her şeyi ortaklaştırdılar. Ve büyük bir yetkiyle havarilere Efendimiz İsa'nın dirilişine şehadet etme izni verildi ve Tanrı'nın inayeti onların üzerine olsun. Aralarında bundan mahrum kalan kimse yoktu; bu sebeple ellerinde toprak ya da ev mülkü bulunanlar her şeyini sattı ve sattıklarının bedelini getirip havarilerin ayakları önüne serdiler; dağıtım her insanın ihtiyacına göre yapıldı. Ve havarilerin Barnabas soyadını verdikleri (ve tesellinin oğlu olarak yorumlanan) Kıbrıs ülkesinde toprak sahibi ve bir Levî olan Joses elindeki her şeyi satıp parayı havarilerin ayakları önüne serdi.”

“Fakat ismi Peter Ananias olan bir adam, karısı Sapphira ile birlikte, tüm mal varlığını sattı, karısı kendisine sırdaştı, bedelin bir kısmını kendisine ayırdı, belirli bir kısmını getirip havarilerin ayakları önüne serdi. Fakat Ananias'a sordu: Neden Şeytan kalbini Kutsal Ruh'a yalan söylemen için doldurdu ve sen toprağın bedelinin bir kısmını kendine ayırdın? Geriye kalan sana ait değil miydi? Sattıktan sonra o senin yetkinde değil miydi? Bunu kalbinde anlayamadın mı? Sen insana değil, Tanrı'ya yalan söyledin. Ve bu kelimeleri duyan Ananias yere düştü ve ruhunu teslim etti. Bu olayı duyan herkesin içini büyük bir korku kapladı. Ve genç bir adam ayağa kalktı, cesedi sarıp sarmaladı ve defnetti. Ve üç saat sonra, yaşananlardan bihaber olan karısı içeri girdi. Ve Peter ona cevap verdi, söyle bana, toprağı daha fazlasına mı sattın? O da evet, daha fazlasına, dedi. Ardından Peter ona, kocanla birlikte Efendimizin Ruhuna meydan okumaya nasıl karar verdiniz, diye

sordu. İşte kocanı gömen ayaklar kapının orada ve seni de götürecekler, dedi. Ardından kadın hemen oracıkta yere düştü ve ruhu- nu teslim etti ve genç adam içeri girdi, kadının ölüsünü kucakladı ve dışarı taşıyıp kocasının yanına defnetti.”

Tüm bu hikâyenin aktarılmasının nedeni, meselenin düğüm noktasının tam da burada olmasıdır. Bu anlatı, havarilerin izin- den giden Kilise’nin komünalist olduğu konusunda kesinlikle bir şüphe bırakmamaktadır. James’in ve Yahuda’nın Mektupları bu anlatıma tam anlamıyla uyan ifadelerle doludur ve her ikisi de Tanrı’nın kardeşlerinin yanında olmak gerektiğini söyleyen önemli belgelerdir. Paul’un mektupları içine saçılmış olan ifa- deler, piskopos, hatta “piskoposların piskoposu” olmak istediği varsayılan İsa’nın kardeşi James’in sözde “Kudüs Kilisesi”nin ko- münalist hayatına karşıtlık arz eden sözleri olarak yorumlanabilir. Tüm Hristiyanlık toplumuna ait ortak yemeğin bir parçası olarak Aşai Rabbanî Ayini’ne (*Eucharist*) yönelik saldırı başladığında, bu saldırıda kullanılan anahtar pasaj I. Korintliler’in, 11. Babının 20, 21 ve 22. âyetleridir.³³ Burada Aziz Paul, sözkonusu pratiği redde- dermiş görünür, hatta kesin olarak reddettiği iddia edilir.

Paul’un mektuplarında reddedilen komünal hayatı sürdüren ve James’le Kudüs Kilisesi’nden gelen secereyi takip ettiklerini

33. I. Korintliler, 11:20-22:

20- Toplandığınızda Rab’bin Sofrası’na katılmak için toplanmıyorsunuz.

21- Her biriniz ötekini beklemeden kendi yemeğini yiyor. Kimi aç kalıyor, kimi sarhoş oluyor.

22- Yiyip içmek için evleriniz yok mu? Tanrı’nın topluluğunu hor mu görüyor- sunuz, yiyeceği olmayanları utandırmak mı istiyorsunuz? Size ne diyeyim? Sizi öveyim mi? Bu konuda övemem!

iddia eden *Ebionitler*³⁴ ve *Nasıralılar*³⁵ gibi ilk dönem mülhid tarikatlar, Yeni ve Eski Hukuk'a riayet edip bir tür Yahudi hayatı yaşarlar ve çoğunlukla Essenî Hristiyanlar olarak anılırlar. Ebionitler, "fakir insanlar" anlamına gelir ve "Nasıralılar" terimi, İsa'dan da önce var olan Essenî tarikatından ödünç alınmıştır.

İncil'lerin eskatolojisini ruhanileştirmeye başlamış olan Eusebius, *Hippolitus*³⁶ ve *Origen*³⁷ Ebionitlerin aşırı binyılcılığına işaret ederler. Birbirinden ayrı cemaatler içinde yaşayan Ebionitler, Esseniler gibi sıkça arınma banyoları yaparlar. Sahte oldukları bilinen *Hoşgörülü Vaazlar ve Kabuller* genellikle onlara atfedilir. Konunun meraklısı olan herkes bu mevzuları söz konusu eserden okuyabilir. *Mennoculardan*³⁸ yüzlerce yıl sonra söylenebilir ki *Hoşgörülü Vaazlar ve Kabuller*, ilkel Hristiyan otoritelerinin kendi inançlarını tasdik etme yöntemleridir. Birbirinden farklı diğer mülhid komünist tarikatlara mensup pederlerle ilgili bir şeyler okumak mümkünse de onlar hakkında da çok az şey bilinmektedir. Öğretisel meselelere bağlı olarak Kilise'den kopanlar

34. Grekçe: *Ebionaioi*, İbranice: *Ebyonim*, "Fukara" 1. yüzyıldan 4. yüzyıla dek Judea ve Filistin'de yaşamış ilk dönem Yahudi-Hristiyan tarikat.

35. İbranice: *Netzarim*. Ebionitler gibi ilk dönem Yahudi-Hristiyan tarikatı. Tevrat'a bağlı olmakla birlikte Ebionitlerin aksine, bakire doğumunu ve İsa'nın kutsallığını kabul ederler.

36. Kilisenin ilk döneminin en üretken yazarlarından. Muhtemelen 2. yüzyılın ikinci yarısında, Roma'da doğmuştur. *Photius* onu *Bibliotheca* (121. madde) adlı eserinde Irenaeus'un öğrencisi olarak anlatır. Hippolytus zamanla papalarla çatışma içine girer ve kendi özel, ayrı dini cemaatini kurar.

37. İlk dönem Hristiyan âlim, teolog ve Kilise'nin önde gelen babalarından. Mısırlı olduğuna inanılır.

38. Menno Simons'un (1496-1561) geleneği ve öğretilerinden etkilenen Hristiyan Anabaptist gruplardan biri. Tarihsel barış kiliselerinden biri olarak Mennocular şiddetten uzak, pasifist bir direniş ve uzlaşma politikası güderler. 2006 tarihi itibarıyla dünya genelinde 1,5 milyon Mennocu vardır.

arasındaki genel eğilim, bu dünyayı reddetmek ve havarilerin kilisesine ait komünalizmi yeniden diriltmektir. Bu mülhid akımlar, Konstantin'in Devlet Kilisesi'ni kurması ve dogmalarının imparatorca tayin edilen ekümenik konsillerde tarif edilmesinden yüzlerce yıl önce varlık imkânı bulmuşlardır. Ebionitlerle ilgili olarak diğer önemli bir husus da onların 7. yüzyılda İslam tarafından içerilmesi ya da mağlup edilmesine dek Yakındoğu'nun sınır boy- larında cemaatler halinde yaşamış olmalarıdır.

Geleneksel kilisede komünizm sıradan halktan uzak tutulan ve sadece rahiplere has bir imtiyazken, manastırcılıkta tam anlamıyla otoriteryan ve evlilik karşıtı bir üsluba kavuşur. Hristiyan manastır cemaatleri ilk kez Mısır ve ardından Suriye, Filistin ve Sina Yarımadası'ndaki çöllerde ortaya çıkar. Buralar tam da Kûmran'daki Essenî cemaatinin ve Philo'nun tarif ettiği Mısır'daki Essen benzeri Therapeutae cemaatinin yaşadığı bölgelerdir. Bu manastırcı cemaatler, Essenîlerin, Toynbee'nin ifadesiyle, "halef devletler"i olarak tarif edilebilir.

İlk keşişlerin örgütlü bir cemaat içinde yaşamayan birer münzevî oldukları iddia edilir fakat eğer böyle ise keşiş cemaatlerinin birbiriyle gevşek ilişkileri olan, Aşağı Mısır'da, Nil'in üst kısmındaki çöllerin sınırlarında kurulu birer mezra olduğu düşünülebilir. Her zaman evlilik karşıtı bir hayat sürmedikleri açıktır.

Aziz Pachomius'un³⁹ Üst Mısır'da ilk örgütlü manastırları kurduğu iddia edilir. Münzevîlerden oluşan ilk mezraların bir tür cemaate sahip olmaları gerekmesine rağmen görünen o ki bunların hiçbirisi bir arada yaşamamış, yemeklerini paylaşmamış, ortak çalışmamış ve hatta belli bir idare altında bile yaşamamışlardır. Manastır hayatındaki tüm bu etmenleri takdim eden Pachomius ve hayatta kaldığı süre boyunca yedi bin insanı kucaklamış olan kurumları, geleceğin tüm ortodoks manastır tarikatlarına kaynaklık etmiştir.

39. Abba Pachomius ve Pakhom olarak bilinir. Mısır'ın Theber (Luxor) şehrinde doğar. Ortak hayata dayalı Hristiyan manastır sisteminin kurucusu kabul edilir. İlk manastırını 318 ve 323 arasında kurar. Azizlik günü 9 Mayıs'ta kutlanır.

Aziz Pachomius ile ilgili diğerk bir önemli husus da onun Konstantin ordusunda subay olarak görev yapmış olmasıdır. Örgütlü manastırcılık, Devlet Kilisesi'ne karşı geliştirilen bir tür refleks olarak görülebilir. En hoşgörölü imparatorların idaresi altında bile Hristiyan cemaatler haâkim topluma karşıt amaçlar gütmüşlerdir. Hristiyanlar hala İsa'nın İkinci Zuhur'unu beklemektedirler.

Yıllar geçtikçe ortodokslar arasında en aşırı Altın Çağ'cılığın ölmeye yüz tutmuş olmasına ve vahyin yakın gelecekte uzak geleceğe doğru çekilmesine rağmen Kilise hala tüm değerler açısından seküler toplumla uzlaşmazlık içinde olan ve muhafaza edilmesi gereken bir cemaat bakiyesidir.

Havarilerin hayat tarzı tüm üyelerini birbirine bağlarken, ilk dönem komünizm dünyada yaşamaya mecbur edilen küçük bir insan cemaati için tahsis edilmiştir. Pratikte İncil'lerin yardımseverlikle ilgili yaptıkları ısrarcı vurgu, "tüketim komünizmi"ne dönük kayda değer bir ölçünün oluşmasını sağlamıştır. Konstantin öncesi manastırcılık, esasında sıradan Hristiyan hayatının daha aşırı bir biçimidir. Komünal bir disipline göre yönetilmemesi gerçeğine binaen o çileci pratikleri zamanla daha aşırı biçimlere doğru zorlanmıştır.

Konstantin'in girişimiyle kilisesinin doğası ve krallığın tüm içeriği değişir. Kilise bir bakiye olarak ele alınmamaya başlar fakat ona ilişkin fikir toplumda varlığını sürdürür. Piskoposlar devletin birer parçası haline gelirler. Teolojik tartışmalar, imparatorun atadığı memurlardan oluşan devlet meclisince yürütölür. Toplantı yerleri belirli, sabit dini mekânlardır. Piskoposlar ise kendilerine tahsis edilmiş bölgelerin idarecileri haline gelirler. Havarilere ve Aziz Paul'e özgü karşılıklı ziyarete ilişkin örgütlenme, mektuplaşma ve gezici misyonerler gibi alanlar terk edilir.

Geleceğin tüm manastır kuralları, gezici keşişleri ve vaizleri mahkûm eden paragraflar olarak biçimlenmek zorundadır. İleride açığa çıkacak mülhid ve Protestan tarikatların verili Kilise sistemini Hristiyanlığı ezmek için kurulmuş bir örgüt ve ister imparator ister papa, tüm başlarını Deccâl olarak görmesinin nedeni bu karşıtlıktır.

İmparatorluğun kilisesine göre havari hayatı, sadece özel bir seyyir izleyen rahip ve rahibelere tahsis edilmiş bir ustalık meclisidir. İleride kullanılacak olan “dini” tabiri, sadece sıradan halktan uzak olanlar için geçerli olabilir. Toplumla gevşek ilişkiler içinde olmasına izin verildiği takdirde havari hayatının dinamizmi muazzam olup, hem Kilise hem de imparatorun keyfini kaçıracağından, her türlü dünyevi yönetim tarzı için bu dinamizmin tecrit edilmesi gereklidir. Örgütlü manastırcılık Hristiyan hayatını karantina altına alma yöntemidir. Kilise’nin manastırcılığın mücerret olduğu hususunda sürekli ısrar etmesinin sebebi budur. Rahipleri, rahibeleri ve evli insanları aynı cemaat içinde bir araya getiren çok az sayıda dini tarikat mevcuttur ve bunlar sadece mülhid birlikleri etkisiz kılmak için üretilmişlerdir. Rahip olmayanların kurduğu manastırlar, her şeyi ortaklaştırıp havarilerin hayatını kendilerine model olarak seçen cemaatlerdir ve kaçınılmaz biçimde, mesiyanik krallığın gelişini bekleyen cemaatlerin bir bakiyesi olarak birer karşı kültür unsuru haline gelirler. Zaman ve imparator, İkinci Zuhur’u uzak bir geleceğe ertelemiştir; kurulmuş olan Kilise ise yegâne krallıktır.

Bu fikirler genellikle “Aziz Augustine”^{e40} mâledilir fakat söz konusu fikirler onun *TanrıKent* adlı eserinde sistematik ve ayrıntılı bir üslupla incelenmiş ve Batı’daki imparatorluğun çöküşüne uyarlanmıştır. Augustine’in ustası “Aziz Ambrose”^{e41} havarilerin hayatındaki komünizme yarım ağızla ya da tümüyle inanıyorken, Augustine bu fikre karşı vaazlarda bulunmakla yetinmeyip, ayrıca merhamet duyguları üzerine kurulu İsa’nın etini ve kanını temsil eden ekmekle şarap (*Eucharist*) ve ortak yemekte kaynaşmayı

40. Cezayir’de doğan Augustine Hippo piskoposu, felsefeci ve teologdur. Latin Babası ve Kilise Büyüğü olan Augustine Batı Hristiyanlığının gelişiminde en önemli simalardan birisidir. Onu en çok etkileyen felsefe Platonculuktur. İlk günah ve adil savaş kavramlarını geliştirir.

41. Milan piskoposu. 4. yüzyılın en etkili din adamlarından biridir. İlk dört Kilise büyüğünden biri olarak görülür.

reddeder. Ortak faaliyetler olması sebebiyle Hristiyan inancının iki en önemli ayinine son verilir ve yeniden örgütlenip devlet dininin doğrudan desteğine mahkûm edilir. Ekmek ve şarap, rahip tarafından uygulanan ve sıradan insanların dua eden gözlemciler olarak katıldıkları fedakârlığı temsil eden bir merasime dönüşür. Bebek vaftizine dönük ısrardaki önemli anlam, kilise dışı sıradan ailelerin dini mekânla ve bölgesel idareyle bağlarını kurmakla ilişkilidir; ileride bir yandan *Anabaptistler*,⁴² diğer yandan Martin Luther⁴³ ve Katolikler bu konuda farklı sonuçlara ulaşacaklardır.

Kilise ve imparatorluğun kontrolünden uzak olan İrlanda, daha az ölçüde Britanya ya da İran İmparatorluğu'ndan yana saf tutup Roma'dan ayrışan hem uzak hem de mülhid Nasturi Kilisesi⁴⁴ gibi kiliselerin bulunduğu bölgelerde manastırcılık bir yandan Kilise öbür yandan Kilise'yi kuşatan ve Aziz Pachomius, Aziz Basil⁴⁵ ve Aziz Benedict'in⁴⁶ karantina tedbirleri alma yoluna gittiği,

42. Radikal Reform döneminin Hristiyanları. Çeşitli zamanlarda çeşitli gruplara "Anabaptist" ismi verilmiştir fakat burada üzerinde durulanlar 16. yüzyıl Orta Avrupa'sındaki Anabaptistlerdir. Terim önceden, yani bebekken vaftiz edilmiş olunan şahısların tekrar vaftiz edilmesini ifade eder.

43. Alman keşiş, teolog ve kilise reformcusudur. Ayrıca Protestan mezhebinin kurucusu kabul edilir. Luther'in teolojisi, İncil'in dini otoritenin yegâne kaynağı ve kilisenin de tüm müminlerin rahipliği anlayışları üzerinde durarak papalığın otoritesi ile mücadele eder.

44. İsa'nın tek bir kutsal kişiye ait iki doğa (Hakiki Tanrı ve Hakiki İnsan) olarak değil, iki kişi, yani insan İsa ve Tanrı'nın Kutsal Oğlu olarak var olduğunu söyleyen öğretisi. Bu öğretiyi oluşturan, Konstantinopol Başpiskoposu Nestorius'tur. (386-451)

45. Kayseri piskoposu ve 4. yüzyılın önde gelen kilise adamı. Onu aziz olarak gören Doğu Kilisesi ve Doğu Katolik Kilisesi Nazianzuslu Gregori ve John Chrysostom ile birlikte üç kutsal başpiskopostan biri kabul eder.

46. Hristiyan manastır cemaatlerinin kurucusu ve keşişlerin cemaat hayatına ait kuralları tayin eden kişi.

Hristiyan ya da pagan, tüm laik topluma hem fazlasıyla tesir etmiş hem de ona mesafeli olmuştur.

Örgütlü manastırcılığın toplumsal etkisi, kurucularının çalışma ile ilgili ısrarlarına bağlıdır; çalışmayla ilgili ısrar, Pachomius'tan Basil'e ve oradan Benedict'e geçerken zaman içinde artar. Çöldeki ilk rahipler, sıradan Hristiyan cemaati içinde parazitik bir ilişki sürdürmek zorunda kalmışlardır. Yaşadıkları yerler dikkate alınır-sa, onların kendilerini ayakta tutacak hiçbir şeylerinin olmadığı görülecektir. Kendilerini tümüyle ibadete, meditasyona, oruca ve diğer dünyevi zevklerden mahrum kalma yöntemlerine adanmışlar. Aziz Pachomius'un kurduğu kurumlar ayrıntılı bir idarenin yönetimi altındadır. Üyeler birbirlerinden ayrı olarak mağaralar ya da kulübeler yerine yurtlarda kalırlar ve ortak olarak ibadet edip yemek yerler. Ana binadaki başkeşiş erkek ya da kadınlara ait olan tüm diğer manastırların üstüdür, tüm rahipler üstlerine başvururlar, onları periyodik olarak ziyaret ederler ve ana binada yılda bir düzenlenen genel toplantılara sırasıyla başkanlık ederler. Böylesi sıkı bir örgütlenmeye sahip sisteme Ortaçağ'ın ilk yıllarında gerçekleşen Benedict reformlarına dek bir daha rastlanmaz. Zaman ibadet ederek değil, çalışarak geçirilir. Kendi çiftliklerine ve mesleki atölyelerine sahip olan her manastır kendine yeterli bir hayat sürer. Başka bir ifadeyle bu manastırlar "üretim komünizmi"ni önemli ölçüde uygulayabilmişlerdir. Bugün Etiyopya dışında tüm dünyada nesli tükenmiş olan Pachomiusçu manastırcılık, Mısır'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesine dek yaşar ve bu fetihle birlikte çöküş süreci içine girer.

Aziz Basil âlimlikten rahipliğe, oradan da piskoposluğa ve manastır kuruculuğuna geçişini Kilise'nin ve imparatorluğun bütünlüğünü tehdit eden *Aryanlar*⁴⁷ arasında yaygın olan mülhid tarikatlara karşı giriştiği polemiklerin etkisine borçludur. Birbirleriyle büyük ölçüde ilişkisiz olan Greky ve Anadolu'daki manastırcılık,

47. İznik Konsili'nin genel itikâdı tarafından mülhid addedilen muhalif Hristiyan inanış. Bu öğreti, teolog Arius (250-336) tarafından desteklenmiştir.

bir hayat tarzı ya da teolojinin sonucu olan disipline tâbi değildir. Aziz Basil, Pachomiusçu keşişlerin kurallarını Konstantinopol patrikliğinin verili durumuna uyarlar ve Doğu Ortodoksluğu içinde bugüne dek gelmeyi başaran bir manastır türünü tesis eder. İlk özgün kaynağında çalışmayla ilgili kurallara ve Ortodoks öğretisine dönük katı bir bağlılıkla ilgili ısrar göze çarpar. Zamanla Doğu'daki manastırcılık, ekonomik açıdan giderek daha fazla parazitik bir hal alır. Bir yandan toprağa bağlı olarak yaşayan ancak onu köylüler arasında paylaştırıp emekçilere kiralayan keşişler, bir yandan da kendilerini ibadete ve tefekküre teksif ederler. Belki de ortodoksi içinde filizlenen mülhid akımlar, tarikatlar ve coşkun hareketler bu sera ortamına bağlı olarak manastırlarda doğmuşlardır. Tüm kaçınılmazlığı ile Athos Dağı⁴⁸ gibi manastır sistemine dayalı olan fakat kendi kendini besleyemeyen ve parazitik olması sebebiyle sıradan insanların oluşturduğu topluluklardan tecrit edilmiş olan şehirler kurulur.

Batı İmparatorluğu'ndaki manastırcılık Nursiyalı Benedict'in oluşturduğu bir kurumdur. Onun tasarladığı manastır hayatının tüm anlamı ve amacı, "Tanrı'nın emeği" etrafında toplanan ibadet ve tefekkür, şapelde cemaatin hep birlikte mezmur ve ilahiler söyleyip dua ederken sekiz "saat" boyunca Kutsal Vazife için çalışmaları olmasına rağmen, gerçekte onda tarlada ve atölyelerde çalışma ile el yazmalarını çoğaltma gibi konulara dönük Doğu manastırcılığından daha fazla vurgu mevcuttur. Bunun sebebi oldukça basittir. Batı'daki Roma İmparatorluğu harap haldedir. Şehirler boşalmış, tarlalar sürülmemiş ve nüfus belki de Marcus Aurelius⁴⁹ dönemine oranla beşte bir azalmış, edebiyat ve tüm sanatlar gibi medeniyete katkı sunan unsurlar seküler çevrelerin

48. Makedonya'da aynı adlı yarımada bulunan dağın adıdır. Burası yirmi ayrı yönetici Doğu Ortodoks manastırına ev sahipliği eder.

49. 161'den öldüğü tarih olan 180'e dek tahtta kalmış Romalı imparator. "Beş İyi İmparator"dan sonuncusudur. Ayrıca en önemli Stoacı felsefecilerden biri kabul edilir.

eline geçmiştir. Diğerlerinin aksine, Hristiyanlık öncesi kaynaklarını muhafaza eden İrlanda manastırcılığı ise bu konuda özel bir istisnayı teşkil etmektedir.

Benedictçiler ormanları temizlerler, bataklığa dönüşen toprakları kurtarırlar, tarımı yeniden örgütlerler, dini heykelleri ve resimleri elden geçirip boyarlar ve çoğunluğu dini ama kısmen de klasik Roma kültürüne ait elyazmalarını çoğaltırlar. Batı'daki birçok manastır lideri medeniyeti muhafaza etme görevlerinin tümüyle bilincindedir. Cassiodorus, Latin medeniyetinin edebî mirasını muhafaza edebilmek için bir manastır kurar. Benedictçilerin "karantina altına alınmış" örgütlü manastırcılığı ters etki yapar. Seküler toplum kaos içinde parçalanır. Manastırlarda medeniyet, bir tür garnizon gerçeği içinde hayatını sürdürür ve barbar, seküler devlet çatısı altında doğaüstü cezalar tarafından korunur.

Her bir Benedictçi manastır kendisine has bir bütünlüktür. Merkezi bir idare mevcut değildir. İlk dönem Benedictçilik, kelimenin ileride kazanacağı anlamda, dini bir tarikat değildir. Bunun da sebebi çok basittir. merkezileştirme iletişimin kolaylaştırılmasına ihtiyaç duyduğundan iletişim kopmuştur. Benedictçi idare, kimi yönlerden Basilci ve Pachomiusçu⁵⁰ idareden daha katıdır ancak onlardan daha akılcı, esnek ve komünitaryandır. Başkeşiş, toplantılarda başkan olarak iş görür ve keşişler konsilinde herkesin oy hakkı vardır. Keşişler kurallara itaat yemini ederler ve dolayısıyla başkeşişin ve kuralların değişmesi kolay olmaz fakat başkeşiş bir tür demokratik merkeziliğin başı olarak yönetir. Kararlar tartışma sonucunda alınıp oylanır ve her karara tam anlamıyla itaat edilmesi zorunludur. Cemaatte tarlalar, atölyeler, hastane, mutfak, manastır yazıhanesi ya da kütüphane gibi çeşitli faaliyet alanlarında görevli olan memurlar vardır ve her ustabaşı, kendi bölümüyle başkeşişin kontrolüne tâbidir.

Kûmran'daki Essenîler ya da ilk dönem keşişlerden farklı ola-

50. Abba Pachomius ve Pakhom olarak da bilinir. Genellikle Hristiyan ortak hayatçı manastır sisteminin kurucusu kabul edilir. Azizlik günü 9 Mayıs'tır.

rak Benedictçiler, kendilerini kurtarılmış bir bakiye ya da cehennem azabına mahkûm bir dünyayla uzlaşmazlık içindeki insanlar değil, tam aksine, dünyayı kurtarmak için çalışanlar olarak adlandırır. Kendilerini sadece mahvolmuş bir medeniyetin kurtarıcısı ve ıslah edicisi değil, İncil’i eski imparatorluğun sınırları ötesindeki din kardeşlerine götürmek isteyen kişiler olarak görürler. Aziz Kolumba⁵¹ idaresi altında yaşayan İrlandalı keşişlerle birlikte Benedictçiler ikinci bir misyoner faaliyet dalgasını başlatırlar ve Ortadoğu ile İskandinavya’yı Hristiyanlaştırırlar. Latin medeniyetinin müdafaası için böylesi bir misyoner faaliyetinin gerçekleştirilmesinin stratejik bir öneme sahip olduğu açıktır.

Benedictçi düzenle hukukun idarî tedbirlerle birlikte işletilmesi tekniklerle ve örgütsüz toplumla dinamik ilişki içindeki komünal arkadaşlığın sorunlarına dönük malumatın paha biçilmez bir ürünüdür. Maalesef kimi Kilise tarihçilerinin ortak düşüncesinin aksine Benedictçi hayat tarzının ister mülhid tarikatlar, ister Kilise içindeki hareketler olsun, sonraki komünalist dini gruplar üzerinde çok az etkisi olmuştur.

Rahipleri, keşişleri, rahibeleri ve evli insanları tek cemaat içinde buluşturan, genelde hem erkek hem kadın manastırına sahip bir köyde yaşayan ve insanları yan yana getiren tek bir dini tarikat vardır: Bu, İngiltere’de Sempringhamlı Aziz Gilbert⁵² tarafından kurulan tarikattır. Birkaç küçük kıtasal kuruluş üzerinde etkide bulunmuş olmasına rağmen bu tarikat İngiltere’nin dışına çıkamamıştır. Kilise’nin daima bu tarz örgütlenmelerden korkmuş olmasına rağmen Gilbertçilerin topluma çok az etkide bulun-

51. İonali Kolumba, Yaşlı İrlandalı ya da “Kilisenin Güvercini” olarak anılır. Kelt misyonerliği içinde faal olmuş bir keşiştir. Sonradan İskoçlarla birleşip İskoçya’yı kuran kadim Britanya kavmi Piktleri Ortaçağ’ın ilk yıllarında Hristiyanlıkla tanıştıran odur. İrlanda’nın On İki Havarisi’nden biridir.

52. Cisterci keşişlerin Citeaux’ta kilise dışı kız ve erkek kardeşlerle birlikte yaşayan bir kadın grubuna yardım edilmesi yönünde yaptığı ricanın kabul edilmesi üzerine İngiltere’de ilk manastırı kuran kişi.

muş olmaları ve Reform arifesinde, kıta genelinde popüler olan, Béghardlar ve Béguinler, Ortak Hayat İhvanı ya da *Gottesfreunde* (Tanrı Dostları)⁵³ gibi özellikle rahip olmayanların kurdukları manastırcılıkla hiçbir ilişkisinin olmaması şaşırtıcı bir durumdur.

Bu dinamik ilişki, Frerler, özellikle Fransiskanlar sayesinde kurulur. Aziz Francis'in papazlığa atanma merasimini sürekli olarak reddetmesi önemli bir husustur. Fransiskanlar ve Dominikanlar rahip olmayanların kurduğu tarikatlardır. Aziz Dominik'in⁵⁴ kurduğu cemaat için en uygun isim Vaizler Tarikatı'dır. Fransiskanlar kendilerini vaaz vermeye, günah çıkartma ayinlerine ve dünyanın tanıklılığıyla kendi içinde bir fazilet olan sefaletin gösterilmesine vakfetmişlerdir. Papa XXIII. John gibi Aziz Francis'in hayatı da etkili ve muktedir bir konum temin etmek için tarihsel İsa'nın hayatını kendisine model olarak seçen birisine Kilise'nin kazara izin vermesi halinde neler olabileceğinin en mükemmel örneğidir.

Karanlık Çağlar ve Ortaçağ'ın ilk yılları, binyılcı ve komünist tarikat ve mülhid akımların geniş bir ölçek dâhilinde ve önemli ölçüde serbest olduğu bir dönemdir. Benedictçi çözüm yolu, havarilere özgü cemaat ilişkilerinin ve sefaletin hüküm sürdüğü bir hayat için Hristiyanlığın içten içe yönelttiği taleplerin tatmin edilebilmesi noktasında oldukça etkili olmuştur. Kilise'yi krallık olarak takdim eden Aziz Augustine'in öğretisi neredeyse evrensel düzlemde kabul görmüştür. Bininci yılın yaklaşmasıyla birlikte birçok ülkede binyılcı düşünce yaygınlık kazanır. (Birçok modern tarihçi bu durumun yaşandığına inanmazken, ortaya konan kanıtlar en iyi haliyle yüzeysel kalmasına rağmen bu, 19. yüzyıl tarihçilerinin tahayyülüne göre önemli bir gerçektir.) Fakat dünya sona ermeyince binyılcılık ölür ve o günlerde birbirinden ayrı

53. Ortaçağ'da faaliyet yürütmüş bulunan kilise dışı mistik grup. Örgütlü olmayan bir tarikat olan bu grup Alman mistisizminin merkezini teşkil eder.

54. İspanyol olan Dominik, Vaizler Tarikatı ya da Dominikanlar olarak da bilinen bir Katolik tarikatı olan Keşiş (Frer) Vaizleri'nin kurucusudur. Dominik, astronomların ve Dominik Cumhuriyeti'nin koruyucu azizidir.

tarikatlarda “bakiyeyi kurtarma” iddialarından vazgeçip tüm toplumu etkileme yoluna giderler. Roma’nın yıkılışından 12. yüzyıla dek insanların ruhani enerjileri yoğunlaştıkları noktadan az miktarda saparak Ortaçağ medeniyetinin kurulmasına yönelirler. “Ortaçağ’a özgü sentez” olarak tanımlanan bu teşebbüs, kültürler tarihi içinde, kendine güvenen ve başkalarına muhtaç olmayan bir yapıya sahiptir, ayrıca büyüdüğü ölçüde, ait olduğu toplumdaki tüm olası faaliyetleri ihtiva etmeyi bilir. Sadece Kilise’nin toplumla sınırdışlığı değil, toplumun da Kilise ile sınırdışlığı söz konusudur. İlkel kültürlerde olduğu gibi Katoliklik⁵⁵ de antropolojik bir din ve toplumun tarif edilmesine dönük bir yöntemdir.

Paulcüler, Bogomiller, Kathariler ve Albigacılar gibi mülhid akımlar arasında dini bir sapma değil, Gnostik ve Maniheizm anlamında farklı birer dindir. Yani bu akımlar kökensel açıdan Doğu’ya özgü olup Hristiyanlık öncesine aittir ve kozmogonik bir drama içinde ruhun yaşadığı ilerleme merhalelerine inanırlar. Bu ilerleme, büyücülükle ilgili sırların bilinmesi esnasında kullanılır. Söz konusu hareketler komünist olmaktan çok uzaktır ve tesadüfen binyılıcıdır. Yargı, ateş ve krallık, ruhun hidayeti içindeki merhaleler olarak içselleştirilir. Albigacı kilise aydınlanmış ustalardan oluşan bir seçkin grubu tarafından yönetilir ve becerebildiği yerde, örneğin Bulgaristan’da, kurumsallaşmış bir kilise haline gelmeyi arzular. Haçlı Seferleri’nin yaşandığı dönemde Fransa’da kurumsallaşmak istediğinde kanlı bir tedhiş hareketi ile ezilmiş ve bu çatışma, önemli ölçüde bölgesel bir savaşa dönüşmüştür.

Gnostisizm tam anlamıyla bastırılammış, büyücülük sırlarına ait izler Ortaçağ’ın sonlarında faal olan mülhid akımlarda görülmeye devam etmiştir fakat bu akımlar gizli kalmış, takip edilmesi zorlaşmış ve muhtemelen Özgür Ruh İhvanı dışında, asla popüler bir hareket haline gelememiştir. Bu gerçek, Kilise’nin Kathari’yi Ortaçağ’ın son yılları ve tüm Reform süresince, her yerde aramak-

55. Katolik Kilisesi’ne bağlı olan ya da bu mezhepten olan kişi ya da Papa’nın otoritesini kabul etmiş olan Uniat Kiliseler’in mensupları. Grekçe *katholikos*’tan (evrensel) türetilmiş bir sözcüktür.

tan alıkoymamıştır. Fakat esasında son günlerin büyücülerinin çeşitli mülhid hareketlerin seçkinleri arasında ezoterik öğretiyi sürdürmüş olduklarına ilişkin iddialarını ispatlamanın ya da çürütmenin herhangi bir yolunun bulunmamasına rağmen ikilikçi, Maniheist ve Gnostik öğretilerin fazlasıyla seyrek unsurlar oldukları açıktır.

10. yüzyıldan 12. yüzyıla dek yönetimlerle başı belada olan birçok küçük mülhid grup arasında, Reform'un daha radikal olan ürünlerinin, Taborcuların, Anabaptistlerin ve İngiliz İç Savaşı'nın doğurduğu daha aşırı tarikatların öğretisel karakterine ait yapıyı ileride biçimlendiren konsensüsün, yani heterodoks tarikatlar içinden bir tür ortodoksinin zuhur ettiği söylenebilir. Örneğin, sekiz ayrı tarikat Araf'ın varlığını inkâr eder ve ölümler için yapılan duaların faydasız olduğuna inanır. Çocukların vaftiz edilmesi on beş grup tarafından kabul edilmez; dördü, İsa'nın insanlığının gerçek olduğuna, üç tarikat ise bedenın yeniden dirilişine inanmaz. On iki ayrı tarikat hem komünyon hem de kurban etme anlamında ele alınan, Aşai Rabbanî Ayini'ni terk eder.

Neredeyse tüm mülhid akımlar, hala Kilise'nin kendi içinde yapılan tarif sürecine ait olan aşkın bir gerçekliğe dönüştürölme ile ilgili öğretiyi reddeder. Keza azizlere dua edilmesi ve onlara yönelik hürmet de terk edilen hususlar arasındadır. İlk kilisede olduğu gibi kamusal düzlemde ve cemaat halinde günah çıkartma uygulaması yapılırken, kulaktan kulağa günah çıkartma sayısız kez reddedilir. Vejetaryenlikle ilgili dokuz, serbest aşka, grup seks ve ayinsel orjilerle ilgili on ve daha fazla, ispatlanmamış kimi ithamlarla ilgili çok sayıda vak'a mevcuttur. *Kathari*⁵⁶ ve Gnostik akımların etkisi Eski Ahit'e yönelik kimi itirazlara sebebiyet ver-

56. 11. yüzyılda Fransa'nın Languedoc bölgesinde görölun, gnostik unsurlara sahip dini bir tarikat. 12. ve 13. yüzyıllarda gelişen tarikatın kökleri Ermenistan'daki Paulikan hareketine dayanır ve zamanla Paulikanlarla karışan Bogomillerden etkilenir. Dualist ve muhtemelen Maniheist inançlar da tarikatı etkiler. Diğer Ortaçağ hareketleri gibi Katharlar arasında da dualistik, gnostik ve Roma Katolik öğretilerinden kaçınmasına karşın, ortodoks kimi fikir ve eylem biçimleri yaygındır.

miş ancak birçok grup, Kilise'den daha fazla Eski Ahit üzerinde durmuştur; çok azı Yahudi hukukuna riayet etmiştir. İstisnasız hepsi, kurumsal Kilise'nin otoritesine karşı çıkmış ve dini görevlerin satılığa çıkartılması, zina, cehalet ve ikiyüzlülükle ilgili olarak ruhban sınıfını suçlamıştır.

Havarilere özgü mülkiyet sistemini çok azı uygular. En ünlüsü, Milan başpiskoposluk bölgesindeki kalede kurulmuş olan Monteforte⁵⁷ cemaatidir. Başpiskopos bu cemaatin varlığını anladığında, hepsinin tutuklanıp yargılanmaları amacıyla Milan'a getirilmesini ister. Kaledeki tüm halk ve nüfuz alanı, bugün Giardo olarak tanınan bir kişi tarafından dönüştürülür. Onun liderliğinde düşüncelerini en açık dille ifade eden savunucuları dava sürecini gösteri amaçlı bir propaganda eylemine çevirirler ve bu sayede oturumların tam kayıtları bugüne dek gelir. Rahipliğe ve hiçbir dini faaliyete inanmazlar ancak sadece kendi içlerinde ika-
met eden Kutsal Ruh'un rehberliğinde biçimlenip kutsallaşan bir hayat sürerler. Vejetaryendirler ve cinsel ilişkinin ürünü olan hiçbir şeyi yemezler. Katı bir namus anlayışı içinde eşleriyle birlikte yaşarlar ya da hiç evlenmezler. Başpiskoposun "Herkes bu şekilde yaşarsa insan ırkı nasıl varlığını sürdürecekt?" sorusuna Giardo, "İnsanlar *saf* olduklarında, arılar gibi cinsel olmayan biçimde üreyeceklerdir." cevabını verir. Süreklileştirilmiş bir ibadet içinde yaşayan grup üyesi pîrlar her bir ibadeti gece gündüz yer değiştirerek ifa ederler. Üçlemeyi (Teslis'i) alegorik anlamda yorumlarlar: Baba Yaraticıdır, Oğul insanın ruhu ve Tanrı'nın sevgilisidir, Kutsal Ruh ise her insanın ruhunda mevcut olan mukaddes bilgedir. Kontes ve asillerden en alttaki köylüye dek tam anlamıyla bir komünizm uygulaması içindedirler ve kendi kendine yeterli, etraflarını kuşatan ekonomiden bağımsız bir hayat sürerler. Tüm Avrupa genelinde dini kardeşlerinin olduklarını iddia ederler. Kurtulmak için ıstırap çekerek yaşamaları gerektiğini vazed-

57. Mülhidliğin İtalya'nın üst kısmı, sonrasında da Güney Fransa'daki ilk yerleşim alanı. 1030-1040 arasında Piedmont'taki Asti yakınlarında bulunan Monteforte Kalesi'nde önemli bir Kathari cemaati yaşamıştır.

kendilerine özgü bir inançları vardır. Bu inanca öyle bağlıdırlar ki birisi doğal ölüm yoluyla hakkın rahmetine kavuşmak üzereyken, bir başkasını çağırıp kendisine işkence yapmasını ve öldürmesini ister. Başpiskopos onlara bir haç ve sopa göstererek Kilise'ye teslim olmak ve ateşte yanmak arasında tercih yapmaya zorlar. Neredeyse tamamı büyük bir keyifle ölümü seçer.

Bu, Batı Kilisesi'nin mülhid akımlara yönelik uyguladığı ikinci resmî idamdır. 1015'te Orléans'ta da bir grup mülhid aynı kadere maruz kalmıştır. Bunlar, Katharilerden daha gnostik bir akımdır ve bugüne ait tabirle, alt sınıfa özgü bohem aydınlar olarak adlandırılabilirler. Kendilerini, cinsel orji merasimlerini ve şeytana ibadet ettiklerini göstermek amacıyla aralarına sızan bir casus tarafından ihbar edilirler. Bildiğimiz kadarıyla ortak mülkiyete ilişkin bir uygulamaları yoktur, oysa bu, Ortaçağ'ın ilk yıllarında bu akımlara yönelik yapılan en temel suçlamadır.

Sonraki mülhid akımlarda diğer bir önemli etken, özellikle kendi anadillerine yapılan çevirilerin sonucunda İncil bilgisinde yaşanan artıştır. Havarilerin komünizmine yönelik başvuru İncil'e başvurmayı gerektirir ve İncil konusunda otorite olmak ilk dönem mülhid akımlarda tek başına önemli bir husus değildir. Kilise'nin mal varlığı Hristiyanlığa ait değildir. Aşai Rabbanî Ayini'nde okunan mektuplar ve İnciller, Hristiyanlığın İsa ve havarilerinin hayatlarını model olarak almak olup olmadığını anlamaksa, o halde Kilise edebî anlamda ve büyük bir kötülük figürü olarak vahiysel kişiselleştirme yolundan sapan bir Deccâl'dir. Bu konudaki suçlama oldukça kesindir. Kendilerini gönüllü sefalet, İncil çalışması ve diğer iyi işlere adanmış, Kuzey İtalya'da, Doğu Fransa'da, Ren Bölgesi'nde ve Bohemya'da 12. yüzyıl itibarıyla filizlenmiş bulunan sıradan insanlardan (rahip olmayanlardan) müteşekkil bu tarz küçük gruplar kadar hiçbir şey, kurumsal Kilise'nin iktidarı için tehlike arz etmemiştir.

1176'da, Aziz Francis'ten bir nesil önce, Lyonlu bir tüccar olan

*Peter Waldo*⁵⁸ sahip olduğu her şeyi satıp savar ve fakirlere dağıtır; havarilerin sefalet hayatına ve evanjelizmine geri dönmeyi arzulayan bir grup dindar insanı etrafında toplar. Kısa bir süre sonra diğer küçük gruplarla temas kuran hareket hızla büyür. Papa III. Alexander sefalet yeminlerini onaylar ve onları, basit anlamda havarilere özgü bir hayat yaşamakla havarilerin o gündeki temsilcileri olan ruhban sınıfına karşı çıkmış olduğunu düşünmesi sebebiyle, kendilerine vaaz vermeyi bile yasak eden yerel piskoposlarının idaresine teslim eder. Lyon piskoposu vaaz vermelerini yasaklayınca, bir insan yerine Tanrı'ya tâbi olmayı tercih etmeleri sebebiyle aforoz edilerek şehirden kovulurlar ve üç yıl sonra 1184'te, Papa III. Lucius ve Lyon Konsili tarafından mahkûm edilirler.

“Lyonlu Fakir İnsanlar” ya da “Waldocular”⁵⁹ olarak bilinen bu mülhid grup hızla Avrupa geneline yayılır ve Ortaçağ'a özgü mülhid akımlar arasında en büyük ve en kapsamlı grup haline gelir. Bıkıp usanmadan Kilise'nin ve Haçlı Seferleri'nin zulmüne maruz kalan Waldocular, yüzlerce yıl yaşayacakları Lombardy ve Savoy'daki vadilere, Tirol'a, Bohemya'ya ve Moravya'ya sürülürler. Çek Waldocular Taborcuların ve Çek İhvanı'nın içinde erirler. Lombard'daki Waldocular Reform yanlılarıncı yeniden keşfedilirler. Milton'ın ölümsüzleştirdiği kıyımdan sonra İngiliz Protestanların himayesine girerler ve küçük bir kısmı ise Cromwell'in dış politikasının önemsiz bir konusu haline gelir. Bugün adı geçen vadilerde varlıklarını sürdürmekte ve şapeller inşa ettikleri kimi Kuzey İtalya şehirlerinde yaşamaktadırlar.

Lyonlu Fakir İnsanlar ortak mülkiyete dayalı bir sistem içinde yaşarlar. Çeşitli zamanlarda güç duruma düşen Waldocu gruplar bir tür kuşatma komünizmi uygularlar. Fakat yüzlerce yıl boyunca

58. 12. yüzyıl Fransa'sında radikal çileci bir Hristiyan hareketinin kurucusu. Hayatının özel kimi ayrıntıları bilinmemektedir.

59. Ortaçağ sonlarında yaşamış ve bugün çeşitli bölgelerde hala varlıklarını sürdüren Hristiyan bir ruhani harekettir.

yaşanan tüm öğretisel değişikliklere rağmen tarikat asla gönüllü sefalet uygulamasını terk etmez. Yemin etmeyi, silah taşımayı, ölüm cezasının onaylanmasını kabullenmedikleri için suçlanırlar. Sonuç olarak, rahip olmayan herkesin ölümcül günah durumu içinde olmamak kaydıyla, komünyondaki ekmek ve şarabı kutsayacağına inanırlar. Aşai Rabbanî Ayini'ndeki kurbanı reddederler ve papalık kilisesine ait hiçbir öğretinin ve uygulamanın günahsız takip edilemeyeceğine inanarak kiliseyi "vahyin orospusu" addederler ve hiçbir şekilde onun İsa'nın Kilisesi olduğunu kabullenmezler.

16. yüzyıldaki Reform süresince Waldocular reform yanlıları tarafından yaygın biçimde dönüştürülür ve öğretisel anlamda İsviçre Kalvincilerin Protestanlık tarzlarına ait ana gövde içinde asimile edilirler. 19. yüzyıl boyunca Albay Beckwith liderliğindeki Protestan İngilizler bu tarikatı aralarına alarak birlikte önemli miktarlarda para harcayıp okullar, hastaneler, kiliseler inşa ederek cemaatlerle ilgili diğer toplumsal hizmetler adına çalışmalarda bulunurlar. Kuzey komşuları İsviçre Protestanlarından çok az farkları bulunsa da vadilerde yaşayan cemaatin hisleri farklıdır. Artık komünizm uygulaması içinde olmamalarına rağmen kesinlikle açgözlü ve rekabetçi değildirlir. İhtiyaç duyduklarından daha fazla fakirdirler ve Katı Mennocular ya da Amerika'daki Amiş yerleşimlerinin aksine, karşılıklı yardıma, işbirliğine ve sıkı ruhani birliğe dayalı bir toplumsal ahlâk içinde yaşarlar.

4. Eckhart ve Özgür Ruh İhvanı

İSA figürünün bile yanında sönük kaldığı Aziz Francis, Budistlerin, ateistlerin, tümüyle seküler olan modern insanların ve komünistlerin beğenisini kazanmış önemli bir sima olarak sadece Hristiyan azizlerin değil, tüm Hristiyanların en etkileyici ismidir. Bu, kısmen onun efsanevi hayatının tarikatın ilk günlerinde yoldaşlarıyla birlikte hissileştirilmesiyle ilgili bir durumdur. Heykeli evinin bahçesine koyan birçok insan onun kuşlara vaaz verdiği, güneşe ilahiler okuduğu ve eşeğine “kardeşim” dediği dışında kendisi hakkında pek bir şey bilmez. Aziz Francis’in kendisinin bile farkında olmadığı metafizik düzlemde yaşanan bir tür anlayış devriminin işaretleri olmaları sebebiyle bu türden bilgi kısıntıları önemlidir. Bu devrim, esas olarak ana Yahudi-Hristiyan gelenekle uzlaşmaz ve yabancı bir anlayış olarak varlığın mistik ve hissi düzlemdeki birliğinin gerçekleşmesi ile ilintilidir.

“Ben ben olanım”: Yahudiliğin tanrısı, kendine yeterli tek varlıktır. Bilebildiğimiz tüm gerçeklik bu güce bağlıdır, tümüyle hiçlikten yaratılmıştır ve dolayısıyla gerçekliğin düzeni tâlidir.

“Bütünöyle öteki” olan bağımlı ruh, sonuçta bu düzene sadece korku ve ürperti ile cevap verebilir.

Eğer Tanrı dünyaya mündemiçse ve İkinci Şahsiyet’i içinde bilinemez olan Teslis insanın yoldaşı haline geliyorsa demek ki dünya neşe ile yüklüdür. “Ve el ele vererek bizi alacaklar / Ve neşe ve keyif içinde olacağız / Cehennemdeki Şeytan insanla uğraşmayı bırakacak / Ve Efendimiz İsa bizim eşimiz olacak.” Ortaçağ İngiltere’sine ait olan bu anonim şiir Fransiskan bir içeriğe sahiptir. Bu bir öğreti meselesi değildir. Kilise’nin İskenderiyeli ve skolastik felsefecileri, tanrısal varlığın dünyayla kurduğu aklı ilişki üzerine çalışmalar yapmışlardır. Mesele tümöyle dini hassasiyetle ilgilidir.

Aziz Francis’ten önce de birçok kişi, tarihsel İsa’nın ve yoldaşlarının hayat tarzlarına geri dönmekten söz etmiş fakat onun dışında kimse hem İsa’nın hayatının hem de İsa tarzı hayatın yoğun neşeyle tarif edilmesi gerektiğini vazetmemiştir. Aziz Francis’in kendi hayatının son günlerinde ibadetin huşûsu içinde el ve ayaklarına işaretler konmuş ve bir anlamda çarmıhın yaraları simgeleştirilerek saf neşeye geçiş süreci anlatılmak istenmiştir.

Eğer Aziz Francis basit anlamda bir filozof ve vaiz olup hayatın faziletlerini öğretmiş olsaydı, o bu işi yapan birçok isim arasında herhangi bir kişi olur, sözleri tartışılır, değiştirilir ya da inkâr edilirdi. Fakat o herkesten daha yoğun ve yeni bir hayat yaşamış, daima neşeli olmuş ve bu hayatı kendisiyle paylaşp bu paylaşımı açıktan beyan eden birçok yoldaş edinmiştir.

Kilise’nin Aziz Francis’i kabullenmesi ve papanın tarikatının kurulmasına cevaz vermesi tümöyle bir kazadır. İncil’lerde anlatılan hayatı yaşamaya çalışan başka küçük fakir topluluklar da vardır ama onların hepsi mahkûm edilmiştir. Peter Waldo’nun Kilise hiyerarşisi içinde sadece daha sempatik olan memurlara tesadüf etmesi, onun Aziz Francis’in yerini almasını sağlamıştır. Verdiği o özgün mesajın daha güvenli olduğu kesindir.

Kilise acil bir ihtiyaçla karşı karşıya kaldığından Fransiskan tarikatının kurulmasına izin verir. 12. yüzyılın sonuna doğru her yerde mülhid (mülhid/ilhad) hareketler ciddi bir yaygınlık kazanır ve oldukça şiddetli iki reforma maruz kalmasına karşın eski manastır

örgütlenmesi, bu hareketlerin belirtisel anlamda açığa vurduğu ihtiyacı karşılamaktan uzak kalır. Sadece Benedictçi manastırcılığın müreffeh olması ve başkeşişlerinin iktidarın parçası haline gelmesi değil, toplumla kurduğu ilişkinin terse çevrilmesi ve merkeze doğru yaklaşması da önemli etmenlerdir. Seküler dünya onun için var olmamakta, o seküler dünya için var olmaktadır. Fransiskanizm, hareket tarzı itibarıyla, merkezden uzaklaşan ve genel kabule göre İncil'in de dışına çıkan bir nitelik arz eder.

Aziz Francis'in dini yayma pratiğindeki merkezi unsur bir fazilet olarak sefalet anlayışıdır. Dini kariyerine edebî anlamda sahip olduğu her şeyi terk ederek başlayan Aziz Francis hırpanî bir cübbe giyer ve fakirlere vaaz verir. Sefalet, oruç tutma gibi ruhu disipline eden çileci bir tür kefaret ödeme biçimidir. Çöldeki münzevî için sefalet meselesi acı verici olduğu için önemlidir. Aziz Francis'e göre bu sevinç dolu bir hayat tarzıdır.

İlk büyük Fransiskan teolog ve felsefeci olan Aziz Bonaventure'a göre sefaletin fazileti öncelikli olan hayırseverliğe göre tâlidir. Aziz Francis'e göre ise sefalet iç mükemmelliğin aslî koşuludur. O, ruhun Tanrı'yı karanlık içinde değil, yüz yüze görebileceği saf, şeffaf ve berrak bir camdır. Giotto'nun muazzam duvar resminde Aziz Francis, Tanrı'nın hizmetkârı olan Sefalet'i evlendirir. "Tanrı'nın hizmetkârını seyreden" Bakire Meryem Tanrı'nın hizmetkârıdır. Aziz Francis'in Fransiskanizmi ve sonrasında Fransiskan Ruhani-ler için sefalet, Tanrı'nın ruhuna tam anlamıyla açık olmak anlamına gelir: "Benim için her şeyi kelimesi kelimesine yapın."

Bu fakire vazedilecek en kışkırtıcı haberdur ve onun kade-riyle yetinmesini istemek dışında bir şey yapmaz. Daha fazlasına tamahkâr olan devlet ve Kilise iktidarı tüm açıklığıyla şatafat ve servetin içinde boğulmuştur. Tabii her şeyin kaynağı fakirin emeğidir. Aziz Francis'in Hristiyanlığının kıyamet, ahiret (eskatoloji) ve vahiy dışı olan bir tür dolaysız Hristiyanlık olmasına rağmen gerçek anlamda İncil'lerin eskatolojisini içselleştirmiş sayılmaz. Şimdi Nihai Meseleler, insanla insan ve insanla Tanrı arasındaki dolaysız ilişkiler dâhilindedir. Dolayısıyla onun seyircileri oldukça basit ve

eğer mümkünse, mantıksal açıdan kırılgan bir sonuca vakıf olurlar. Kurtarılan bakiye fakir ise fukara takımı kurtarıcı bakiyedir. Varlığın sadece vahyin neşesi içinde ve sefalet fazileti sayesinde mümkün olan birliği cemaat tarafından takviye edilir ve üç yüz yıllık bir dönem boyunca mülhid hareketleri kendisine tâbi kular.

Tarikatını kurduğunda Aziz Francis etrafında tümüyle kendisine bağlı yoldaşlardan oluşan küçük bir cemaat bulur ve bu cemaat, onun ilkelerini ve amacının niteliğini benimser. III. Masum Papa tarikatı onayladığında Francis'in etrafında sadece on iki kardeşi vardır. İlk çalışmalar 1209'da başlar. On yıl sonra tarikat tüm Avrupa'ya ve Kutsal Topraklar'a yayılır. Tarikatın ana gövdesi Assisi'deki Portiuncula Kilisesi'nde toplanmaktan vazgeçer ve sadece bölgesel otoriteler, merkezi idarî memurlar ve delegelerce temsil edilir hale gelir. Aziz Francis'in İncil'i delegelerinkiyle örtüşmez ve kurucunun ölümünden çok önce çıkışta tespit edilen ilkelerin değiştirilmesini öneren güçlü tarikatlar açığa çıkar. Alt Rahipler Tarikatı, bir anlamda Hristiyanlığın tarihini tekrar etmektedir.

Amerikan politikacıların ve işadamlarının ortaklaştığı en önemli klişe, "Benim hayatımın tek modeli Dağdaki Vaaz'dır." cümlesidir. Söz konusu vaazı hiç okumamış olmalarına rağmen bu türden laflar etmeyi severler. *Dağdaki Vaaz*⁶⁰ ve Aziz Francis'in ilk özgün İncil'i, ruhsallaştırılıp içselleştirilen vahiyçilikle eskatolojik bir ahlâkı temsil eder. Bu ahlâkın "imkânsızcı" olduğu söylenir ve buna bağlı olarak, örgütlü dinle politikanın icadından beri hiçbir toplumsal düzenin böylesi bir ahlâka pratikte tahammül edemeyeceği iddia edilir.

Aziz Francis neler olup bittiğinin farkındadır, bu yüzden ölümüne yakın, tarikatın ilk düzenine ait yazınsal ilkelerin muhafaza edilip papaya onları değiştirmesi için çağrıda bulunulmasını yasaklamak konusunda ısrar eden bir vasiyetname kaleme alır. Fakat tarikat, sefalet ve neşeye dayalı yoldaşlık ve paylaşımcı cemaat ilişkilerini terk edip bir tür kuruma dönüşür, Batı dünyasının en

60. İsa'nın Dağdaki Vaazı: Matta İncili 5. ve 7. bölüme göre İsa'nın (tahminen M.S. 30'da) bir dağın eteğinde müritlerinden oluşan bir kalabalığa verdiği bir vaazdır.

uzak köşelerine dek yayılarak papalıkla kilisenin iktidar yapısına hizmet eden önemli bir siper haline gelir. Francis'in ölümünden kısa bir süre sonra tarikat papaya başvurur ve vasiyetname bir tarafa atılarak sefalet basit anlamda sembolik ve hukuki ifadeler içine oturtulur. Papanın atadığı mütevellî heyeti üzerinden tarikatın mülkiyet sahibi olunmasına izin verilir. Bu kararı takiben, mistik sefalet üzerine kurulu hayatı yeniden tesis etmek amacıyla tarikat içinde takriben iki nesil sürecek olan bir mücadele başlar ve çatışma tarikatın, hatta bir süre sonra Kilise'nin dışına taşar.

Aziz Francis'in özgün ilkelerine ve vasiyetine tabiyeti yeniden yürürlüğe sokmak arzusunda olan tarikat Mutaassıplar ya da *Ruhaniler*⁶¹ olarak bilinir. Tarikat içinde azımsanamayacak bir sayıya sahip olan hizbin büyük çoğunluğunu, Kortonalı Elias'ın liderliğinde olan ve tarikatı büyük mülklere, güce ve mevkiye sahip bir kuruma dönüştürmek isteyen ılımlılar oluşturur. Mücadele, XXII. John'un sefaleti hafifletip mülkiyet kullanımını kısıtlı ve zayıf hale getiren İtaatkârlar hizbinin oluşumuna izin vermesine dek sürer. Bu esnada Ruhâniler tarikatın ana gövdesiyle uzlaşmazlığa düşerler ve sonuçta mülhid olarak mahkûm edilecek olan Fraticelli hizbi adı altında ayrışır.

Bu hizip, tarikat içinde çoğunluğu elde edemediğinden, manastır dışındaki insanlara çağrıda bulunup kendilerine sadık olanlardan oluşan bir üçüncü kol çıkartmak ister. Halk içindeki etkileri İtaatkârların çökmesi ile artar. Chaucer döneminde Alt Rahipler tarikatı topluma verdikleri vaatleri yerine getiremeyip halk içinde maskara olunca çözülmeye başlar. Ruhânileri (*Spiritualistler*) takip eden manastır dışındaki insanlar, Provence'te bir araya gelip ileride Béguinler olarak anılacak olan küçük cemaatler kurarlar. *Béguine*, muhtemelen Albigacılardan temin edinilen bir kelimedir. Provence'teki kültürün yok olması ve eski mülhid hareketlerin hatırası ve kendilerine karşı olan Haçlı Seferleri hare-

61. ABD'de uç veren ve 1840'lı yıllarla 1920'li yıllar arasında özellikle İngilizce konuşan ülkelerde öne çıkan dini bir hareket.

ketinin büyümesine katkı sunar.

Aynı dönemde Ruhaniler ve onların müritleriyle ilgili yeni ve oldukça şiddetli bir tartışma başlar. İdari anlamda köşeli bir yapıya sahip olmakla verili kurumsallaşmayı değiştirmek konusunda umutsuz olan tarikat, yüzünü yeniden vahiyçiliğe çevirir.

Bir önceki yüzyılda *Cisterli*⁶² bir başkeşiş olan *Fioreli Joachim*⁶³ (1132-1202) İncil ile ilgili bir dizi tefsir kaleme alır. Joachim insanlık tarihini üç ana bölüme ayırır: Yahudi Hukuku'na tâbi olan Baba'nın çağı, İncil'e tâbi Oğul'un çağı ve Kutsal Ruh'un yaklaşmakta olup tüm yasaları sona erdirecek olan çağı. Ona göre tefekkürle dalan tüm insanlar sadece Tanrı'nın iradesine, düşünceye dalmış keşişlere ait bir tür ütopyaya ve sonsuz Şabat'ın sonsuz İncil'ine göre hareket etmelidirler. Joachim'e atfedilen, müstear adla yazılmış bu türden yazıların önemli bir bölümü esasında Ruhanilere aittir.

Aziz Francis'in takdim ettiği İsa benzeri hayat ile Joachim'in vahiyçiliğinin birbirine yaklaşması bir anlamda oksijenle hidrojenin karışmasına denk düşer. Aziz Francis'ten önce ve ondan sonraki kurumsal Kilise'de tarihsel İsa, Ortaçağ dininde çok küçük bir rol oynar. İsa, sadece Noel'deki beşikte yatan ve Paskalya öncesi Cuma'da çarmıhta asılı olan bir insan olarak merasim figürü haline getirilmiştir. Kendisinden doğan diğer tüm hareketler gibi Ruhani Fransiskanizm yoğun olarak evanjeliktir ve özellikle İncil ve ibadetle ilgili yerel dilde oluşan edebiyatın okunması üzerinden okuryazarlığın artmasına bağlı olarak büyümüştür. Tarikat ve papalığa karşı verilen mücadelede merkezi konu sefalettir. Ruhanilere göre sefalet sadece İsa ile havarilerin hayat tarzı değil, Aziz Francis'in masumiyeti ve neşesiyle ilgili bir meseledir; o, vahyin sonunda gelecek olan krallığın vaat ettiği büyük mutluluğun

62. Romalı Katolik keşişlerin oluşturduğu tarikatın adıdır. Kısa bir siyah pelerin üzerine beyaz bir önlük giydikleri için *Beyaz Keşişler* olarak anılırlar.

63. Fiore'deki (bugün Jure Vetere) San Giovanni manastır nizamının kurucusu. Joachim bir mistik, teolog ve ezoteristtir. Müritlerine *Joachimciler* denilir.

önceden tadılmasıdır. Aziz Francis ve Vahiy Kitabı'nın Fransiskan yorumcusu olan Peter John Olivi vahyin faal simaları haline gelir: Aziz Francis Altıncı Mühür Meleği, Oliver ise Güneş Yüzlü Melek'tir. Papalığın, İsa ve havarilerin mutlak sefalet içinde yaşadıklarını ve sefaletin Fransiskan nizamının esası olduğunu söyleyen öğretiyile birlikte Ruhanileri de mahkûm etmesi sonucunda papa Deccâl ilen edilir.

Ruhaniler, Province'li Béguinler ve Fraticelli, İsa ile havarilerin mülkiyet ortaklığını uyguladıklarına inanmazlar. Oysa dilencilik yapan Fransiskanların yaşadığı sefalet çok büyüktür. Tüm günlerini dilenerek geçirirler. Sefalet emrinin tarikatın temel taşı haline getirilmesi XXII. John'un hatalı olduğunu tescil eder ve bu nedenle papanın günah işleyebileceğine inanılır. Bu, yaşanan karışıklığın süregiden en önemli sonucudur.

Papa, mütevellî heyetinin verdiği servetin bir kısmını kendine ayırır ve Avignon'da sürgünde olduğu dönemde sürekli borç para alır. Papa yazdığı son mektupta XXII. John'a muhalif olarak Kilise ve İncil'le bağlarını koparır ve mülkiyetin kutsallığı öğretisini resmen ilen eder. Kilise geçmişte örneğine rastlanmamış bir biçimde mülkiyet, iktidar ve lordluğun safını tutar. XXII. John ve Occamlı William arasında süren tartışma esnasında tarikatın lideri, önceleri manastır mensubu, Cesenalı Michael ihraç edilir ve tartışmacılar kimi temel sorular sormaya başlar. Mülkiyet sahibi olmaya değil de onu kullanmaya izin varsa, aynı durum para için de geçerli midir? Judas'ın kesesi için ne söylenecek? Tartışmacılar paranın da mülkiyetin saf bir biçimi olduğu kanaatine varırlar. Eğer mülkiyet şeytanî ise elinde mülkiyet bulunan ve onun kullanımına izin veren herkes Hristiyanlık dışıdır. Tüm kullanıcılar birer parazittir ve suç ortağıdır. Dolayısıyla gerçek bir Hristiyan toplumu, mülkiyeti tümüyle ilga etmelidir. Mülkiyet karışıklığı ile birlikte, kendisini fedakârlığa, sefalet ve evanjelizme vakfeden dini bir tarikata muhalefet ederken, mistisizmin artan nüfusuyla birlikte kilise dışındakilerin bu tarz hedeflere hasredilmiş bir cemaat hayatına dönük taleplerde bulunması Kilise'yi bir açmaza sürükler.

Kilise'nin *Dördüncü Lateran Konsili*⁶⁴ eliyle, kurulabilecek her türlü dini tarikatın oluşumuna yasak koyup bu teşebbüslere sürekli baskı uygulamasının sonucunda civa küresi parçalanır ve Kilise kontrolünden, hatta toplum genelindeki bilgisinden muaf Kilise dışı mistik cemaatlerin hızla yayılması sonucunu doğurur. Cemaatler ve toplantılar tümüyle yeraltına çekilir ve bir esrar perdesinin arkasına saklanır. Béguine cemaatleri tüm Avrupa'ya ama özellikle Ren Nehri boyunca, kuzey Fransa'ya yayılır: Bu bölgede kadınların ortak adı Béguinler, erkeklerinki ise Béghardlardır. Kilise dışı insanların kurduğu bu cemaatlerin temel arzusu, birlikte yaşayıp hayatlarını ibadet, tefekkür, ortak emek ve dilencilikle geçirmektir. Bazıları basit anlamda dârülaceze işlevi görür, diğerleri ise mistik dindarlığın dini meclisleridir fakat tüm bunların içinde yeni bir tarikatın hücreleri oluşmaktadır: Özgür Ruh İhvanı.⁶⁵

Özgür Ruh İhvanı'nın öğretisi, Hristiyanlığın ilk yüzyılındaki mülhid akımlara kadar uzanır. Bu insanlar mistik tefekkürle insanların Tanrı ile birleşebileceklerini, bu sayede Tanrı olabileceklerini ve Tanrı'nın ortak insanlık için ürettiği tüm yasaların, kiliselerin ve ayinlerin üzerine yükselebileceklerini, böylece istedikleri her şeyi yapabileceklerini düşünürler. Tanrı ile birleşmiş bir mistik için günah işlemek imkânsızdır, dolayısıyla o dilediği her şeyi yapabilir. Hırsızlık, yalan söylemek, özellikle cinsel şehvete izin verilmiştir; ibadet ve tüm dini âdetler yararsızdır. Bu mistisizm, ahlâk ve törelerinin bozulmuş ve puslanmış camında yansıyan bir tür ayna görüntüsüdür ve sadece Hristiyanlığa özgü

64. *Lateran* ve *Laterano*, Roma genelinde kullanılan birçok mimarî projenin ortak adıdır. Bu mülkler önceleri Roma İmparatorluğu mensubu Lateranus ailesinin elindeyken bir süre sonra İmparator Konstantin'in eline geçmiş, O da bu mülkleri Katolik Kilisesi'ne devretmiştir.

65. 13. ve 14. yüzyıllarda faal olan Romalı kilise dışı Katolik dini cemaatlerdir. Gevşek bir yarı manastır cemaati halinde yaşarlar, resmî anlamda herhangi bir ant içmezler. Cemaat Albıgacı öğretiden ve aynı dönemde Köln yakınlarında ortaya çıkmış ancak mülhid olmakla suçlanmış Özgür Ruh İhvanı'ndan etkilenmiştir.

değildir. Aynı şekilde Pers İmparatorluğu'nda benzer bir öğretiyi vazeden Sufiler de zulme uğramış ve idam edilmişlerdir. Hinduizm, Budizm ve günümüzdeki Amerikan Zen Budizmi de benzer bir bozulmaya sebep olmuştur.

Özgür Ruh İhvanı için Aziz Augustine'nin "Sev ve İsteddiğini Yap" ve Aziz Paul'un "Tanrı'nın Olduğu Her Yerde Özgürlük Vardır." (II Kor. 3: 17)⁶⁶ adlı metinleriyle Renli büyük mistik Meister Eckhart, Johann Tauler ve Henry Suso'ya atıfta bulunmaları çok kolay ve doğal bir durumdur. Bunların yanı sıra ruhani simyacıların büyücülükle ilgilenen erotik mistisizmleri de onların ilgi duyduğu konular arasındadır. Villanovalı Arnold ve yeni ruhaniliğin diğer liderleri de simyacıdılar.

Özgür Ruh İhvanı kendisini örgütlü bir hareket olarak değil, ezoteriklerin dağınık gövdesi olup Kilise içinde ve kilidışı mistik cemaatlerde faaliyette bulunmaktan hoşnut olan bir zihniyet tarzı olarak tanımlar. Arkalarında düşmanlarının kendilerine isnat ettikleri suçlar ve dava süreçlerinde yapılan işkencelerle temin edilen ifadelerden başka bir şey bırakmamışlardır. Kilise Gnostiklerden *Mormonlara*⁶⁷ kadar mülhid olarak damgaladığı herkesi orji ve ölçsüz cinsellikle suçlamıştır. Anlaşılan o ki Özgür Ruh İhvanı bu tarz eylemlerden uzak durmuştur; konuyla ilgili ifadeler de bu meselede müttefiktir ve bu özellikler daima merkezi bir husus olarak muhafaza edilmiştir. Bu orjilerin basit bir eğlence mi yoksa erotik mistisizm inancı içinde yapılan birer ayin mi olduklarını söylemek imkânsızdır. Bunların büyük ölçüde ortak icra edildikleri açıktır.

Yüzyıl boyunca papalar, piskoposlar ve engizisyon mahkemesi üyeleri ömürlerini onları suçlayıp avlamakla geçirmişlerdir. Ortaçağ'a ait kapalı olduğu iddia edilen bir toplumsal yapı içinde

66. "Rab Ruh'tur, Rab'bın Ruhu neredeyse orada hürriyet vardır."

67. Mormonluk, Modern Azizler Hareketi lideri Joseph Smith tarafından 1830'da kurulan bir dindir. Yaklaşık 10 milyon müridi vardır. Bunların büyük bir bölümü ABD'nin Utah eyaletindedir.

varlıklarını sürdürmüşlerse de toplum hiç de o kadar kapalı değildir. Ren Bölgesi ve Hollanda'nın ipe sapa gelmez, güvenliksiz şehirlerinde bir cemaatin ev açması ve dindar kilise dışı insanların meşru birliği olarak davranıp ibadet etmesi, kutsal kitap okuması ve çalışması çok kolaydır. Tek tehlike muhbirlerdir ve bir muhbiri yemin edip Kilise'nin şeytan tapıncılığı dediği bir şeye iştirak etmesi onun da suç ortağı olduğuna delâlettir.

Kilise'nin buğdayı burçaktan ayırırken yüzleştiği en önemli mesele budur. 15. yüzyıl, resmî dini tarikatlar dışında dini birlik ve cemaatlerin yaşadığı muazzam artışa tanıklık eder. Kilise'nin onlara hoşgörü göstermemesi halinde halihazırda kaçınılmaz biçimde yaşandığı üzere, topyekûn bir isyanla yüzleşilecektir. Aziz Francis'in hayatı ve vaazları hassasiyetteki bir değişime işaret etmesiyle yeni cemaatler birbirlerini temsil eder hale gelebilmişlerdir. Bu hassasiyet, çeşitli zamanlarda Kilise ile karşıtlığa düşen ve onun öğretilerince suçlanmış kimi önerilerde bulunan Renli mistiklerin yazılarına edebî ve teolojik bir biçim vermiştir. Ayrıca hiçbirisine "aziz" denilmemiş, sadece ikisine "kutsanmış" ünvanı bahşedilmiştir; oldukça popüler olmalarına rağmen bugün bile hala kısmî bir hoşgörüyle karşılanılmaktadırlar. Artık yeni mistisizmin hocası Üstad Eckhart'tır.

Skolastik felsefenin güçlenmesine paralel Kilise ortodoks, sistematik ve mistik bir teoloji geliştirir. *Abélard*'ın⁶⁸ amansız muhalifi, *Clairvauxlu Aziz Bernard*'dan⁶⁹ (1090-1153) başlayıp Aziz

68. Ortaçağ Fransız skolastik felsefecisi, teologu ve önde gelen mantıkçısı. Öğrencisi Héloïse ile arasındaki âşk ilişkisi efsaneleşmiştir. Abelard'ın önemi skolastik felsefileştirmeyi sabitlemiş olmasıdır. Resmî anlamda rasyonel bir ifadeye ait nesneyi kabul edilmiş bir kilise öğretisine indirger.

69. Fransız başrahip ve Cisterci manastır nizamının ilk kurucusu. "Vicdanın sesi, Katolik Kilisesi'nin 1125'ten 1153'dek haâkim siması" dır. Onun otoritesi 1130'da hizipçiliğe son verir. Bernard, 12. yüzyıl Rönesansı da denilen, Batı Avrupa'daki entelektüel canlanma süresince muhafazakârlığın başlıca temsilcisi ve skolastik teolojinin en önemli muhalifidir.

Victor Paris manastır sisteminde Hugh ve Richard ile devam eden, oradan da Fransiskan Aziz Bonaventure'a⁷⁰ (1221-1274) uzanan Kilise'nin büyük mistik hocaları ile süreklileşen Aristoculaşmaya, sekülerleşmeye ve skolastik felsefecilere itiraz ederler. Onun temel dayanağı, Aziz Augustine'in neo-Platonizmi, Aziz Paul'un havârisi Areopaguslu Dionisios'a⁷¹ ve bir neo-Platonizm müridi ve çevirmeni olup Charlemagne sonrası dönemde yaşamış olan John Scotus Eriugena'ya⁷² atfedilen düşsel yazıdır.

Tümünün ortak çabası, mistik tecrübenin ortaya koyduğu muammayı çözmektir. Bu tecrübe, sorgulanamaz gerçekliğe ilişkin inanca eşlik eder. Mistik, Tanrı'yı fark etme tecrübesiyle, ampirik gerçeğin tartışılmaz iktidarını hisseder. Hristiyan öğretisine göre Tanrı hiçlikten yaratmıştır. İnsan tümüyle bir tesadüftür, Tanrı ise tümüyle her şeye kâdirdir ve kendine yeterlidir. Bir tecrübe söz konusu gediği nasıl kapatabilir? Şu veya bu şekilde tüm büyük ortodoks mistikler, ruhun içindeki Tanrı bilgisini esas kılarak bu en önemli bilgi meselesini ihmal etmişlerdir. Dünyanın gerçekliğine ilişkin bilginin kaynağı odur. Aziz Bonaventure'ın tarifiyle, aşk aracılığıyla ruh mahlûkat merdivenini kullanarak Tanrı'ya yüksel-

70. İlk adı Fidançalı John'dur (İt.: *Giovanni di Fidanza*.) genel olarak Fransiskanlar denilen Başkeşişler Tarikatı Başrahibi olur. Ortaçağ felsefeci skolastik bir teolog ve Albano Kardinali'dir. Akinolu Thomas'ın çağdaşıdır.

71. *Elçilerin Kanunları*'nda belirtildiği biçimiyle (*Kanunlar* 17:34 "Birkaç kişi ona katılıp inandı. Bunların arasında kurul üyesi Dionisios, Damaris adlı bir kadın ve birkaç kişi daha vardı.") Paul'un vaazı sonrası Hristiyanlığa dönen Areopagus haâkimi.

72. İrlandalı teolog, neo-Platoncu felsefeci ve şair. *Pseudo-Dionysius* adlı çalışmayı tercüme etmesi ve onunla ilgili yorumlar yapmış olması nedeniyle bilinir. Tüm açıklığı ile neo-Platoncu olan çalışması büyük ölçüde Aziz Augustine'e, Pseudo-Dionysius'a ve Kapadokyalı Babalar'a dayanır. "Dereceli hiyerarşi" yaklaşımıyla neo-Platonizme ait "aşkıncı" çıkış noktasını yeniden diriltir. Platon'a geri dönerek nominalizm-realizm tartışmasını tekrar canlandırır.

lir, nihayetinde ruh son basamağın ilk basamak *scintilla animae*⁷³ olduğunu fark eder, Tanrı'nın mistik bilginin yegâne yetisi olmanın ruhta çıktığı kıvılcımı kutsal Varlık'la doğrudan aynı niteliktedir. Aziz Bonaventure'un coşkulu retorığı, bu sürece daha hissî ve ibadete özgü yoğun bir ton kazandırır. Bu, Aziz Victor Kilisesi mensubu Richard'ın epistemolojisinde temel ve sarıh bir özelliktir, Aziz Bernard'da ise belli ölçülerde ima edilen bir husustur. Tabii bu mesele, Platon'un kendisine kadar gider ve onun Phaedo ile yaptığı diyalogun ana konusudur. Düşüncelerin bilgisini mümkün kılan Tanrı bilgisidir. Mistik teolojinin bu merkezi geleneği hiçbir zaman sahip olduğu ortodoksiyi sorgulamamıştır, çünkü o daima gelişmekte olan skolastik düşüncenin genel bağlamı içinde faaliyet yürütmüştür. Fakat gerçek durum bunun tam tersidir. Tüm bileşenleri saf anlamda Hristiyan bir gelenek ihtiva eder ya da diğer taraftan Aristoculaştırma niyetinde olanların pagan ve Arap seküler felsefesine dair kendi sunumlarını savunmak zorunda oldukları noktada herkes aksi yönde düşünmüştür. Bu nedenle *Aziz Thomas Aquinas*⁷⁴ ve *Duns Scotus*⁷⁵ savunmada kalmışlardır.

Üstad Eckhart ve oğulları sırtlarını Ren Bölgesi'ne özgü bir başka geleneğe yaslarlar. 12. yüzyılın başlarındaki Bingenli Aziz Hildegard, Schönaulu Elizabeth, Macaristanlı Elizabeth, 13. yüzyılda Thuringiya Kontesi ve Magdeburglu Mechthild ile başlayan

73. Ortaçağ mistisizminde, insan ruhunda bulunan Tanrı'nın resmi, imgelemi üzerinden eğitim verilmesini vâzeden Üstad Eckhart'ın temel ifadesi. Bu anlayış, bir insanın kendi ruhunda Tanrı'nın faal resmini kopya etmesini görev olarak kabul eden panteist bir görüşe dayanır.

74. Dominikan tarikatı üyesi İtalyan Katolik rahip ve skolastik geleneğe ait teolog. Doğa teolojisinin önde gelen isimlerinden ve Thomist felsefe ve teoloji okulunun kurucusu.

75. Teolog, felsefeci ve mantıkçı. Oxford'daki görev süresinde, teolojiyi felsefe ve bilimden ayırmaya yönelik ilk ciddi çalışmalar başlar. Ortaçağ'ın sonlarında yaşamış en etkili teologlardan ve felsefecilerden biridir. Nüfuz eden düşüncesi sebebiyle "Ustalık Doktoru" (*Doctor Subtilis*) olarak anılmıştır.

kadınlar tarafından geleceğe taşınan bu geleneği niteleyen unsurlar imgelemsel tecrübeler, duygusalcılık, erotik hayaller, Kilise suistimallerine dönük tutkulu eleştiri ve papalığın yozlaşmasıdır. Birçoğu kendi dillerinde yazılar yazmış ve Alman edebiyatının en önemli kurucuları arasındaki yerlerini almışlardır. Çeşitli resimler yapmasını sağlayan izlenimleri yorumlayan Aziz Hildegard migrenden çok çekmiş ve bu hastalığın semptomatik bir sonucu olarak yoğun ışık huzmeleri görmüştür. Tüm torunları Aziz Bonaventure'a, hatta 1. yüzyıl Yahudi neo-Platoncusu Philo'ya kadar uzanan ışık mistisizmine özel önem vermiş ve hastalığın sürekli tekrarlanışına bağlı olarak ışığın sebep olduğu izlenimler mistik tecrübenin aurası olarak değerlendirilmiştir. *Azize Mechthild'in*⁷⁶ *The Flowing Light of the Godhead*'i (Ulûhiyetin Akan Işığı) Almandada üretilmiş en güzel çalışmalardan birisidir. Işık mistisizmi ve erotik sembolizmle doyurulmuş olan şiirleri ufak birkaç değişikliklerle en romantik aşk şarkılarına dönüştürülmüştür.

Eski mistik teoloji manastırlarda mütefekkir pîrlar arasında gelişmiştir. Ren mistisizmi, kendisini sefalet, çalışma, ibadet ve meditasyona vakfetmiş kadınların oluşturduğu Béguincilik ve diğer yarı manastır cemaatlerinde filizlenmiştir. Öğretmenleri, Özgür Ruh İhvanı'nın mülhid niteliğinden az da olsa etkilenmiş olan ve ortodoksinin kiyısında duran kişilerdir. Engizisyon'un tuzağa düşürüp işkence ettiği açıktan deli ve talihsiz birer coşkulu taraftar olan müritlerin verdiği ifadeler, kibarca söylemek gerekirse, şüpheli delillerdir. Mahkeme kayıtlarında sadece bir tane davaya rastlıyoruz ki o da Schweydnitzli Bacılar olarak bilinen Béguinlerin bir evinde cinsel orjiler yapıldığı iddiasında bulunuyor. Bu iddia muhtemelen doğrudur ancak buradaki kayıt da modern pornografinin montaj bandı üretimlerinden biriymiş gibi görünüyor. Engizisyon üyelerinin çoğunlukla kadınlara karşı bir mücadelenin içinde oldukları söylenebilir. Béguinlerin sürekli

76. Ortaçağ mistiği, Beguine ve manastır mensubu bir rahibe. *Das fließende Licht der Gottheit* (Tanrının Kafasından Süzülen Işık) adlı kitabı Tanrı ile ilgili hayallerini tarif eder.

tekrarlanan “suçlar”ından biri, şapellerinde Kilise ayinlerini yapmak ve kendi aralarında günah çıkartmak gibi kadınlara yasak olan pratikleri uygulamalarıdır.

Gerçekte Béguine mistisizminin tüm hareketi içinde sorgulanabilecek sadece bir tek belge vardır ve o da tahminen Özgür İhvanı mülhidliğinin etkisi altındadır. Pareteli Margaret 1311’de Paris’te yargılanıp yakılır, suçu, ruhun Tanrı aşkı ile tüketildiğinde Tanrı’nın varlığını içerdığını ve hissî bedeninin arzuladığı her şeyi yapabileceğini söyleyen bir öğretiyi savunmasıdır. Yakın zamanlarda *The Mirror of Simple Souls* (Basit Ruhların Aynası) adlı kitabının bir örneği bulunup basılmıştır. Engizisyon’un Üstad Eckhart ve halefleri ile ilgili yorumu da onların belirsiz sözler sarfettiği yönündedir. Margaret’in düşüncesine göre mistik edebiyatın ilk dönemine kadar giden ve ortodoks bir tarzda tarif edilmiş olan yedi aşamalı süreç fikrine uygun olarak aydınlanmanın yedinci aşamasında, zirvede ruh Tanrı ile birleşir. Tanrı’nın inayeti ile ruh günahıtan arındırılır. Tüm Teslis’i gerçeğe döker ve kendi kimliğini yitirir, buna bağlı olarak ruh günah işleme imkânını kaybeder. O andan itibaren bir melek olarak tümüyle Tanrı aşkı içinde yaşamaya başlar. Artık onun kiliseye, rahipliğe ya da kitaba ihtiyacı yoktur. Onun bilgisi Tanrı’nın bilgisine doğrudan iştirak etmeyi ifade eder. İradesi Tanrı’nın iradesi olduğundan, günah işlemesi imkânsızdır; ibadet, sefalet, dini ayinler, riyazet, günah çıkartmalar, oruçlar, hiçbir mahrûmiyetin ve sembolün varlık alanı bulamadığı Tanrı içinde kaybolmuş olan ruh için artık bir önem arz etmez. Ruh onları sadece doğaya, dünyaya ve dini cemaate önemsiz bir vergi ödeme noktasında kullanacaktır.

Bu noktada en küçük bir vurgu kaymasının, bu öğretinin Özgür Ruh İhvanı’na atfedilen ahlâksızlığın meşrulaştırılmasına ya da ileride Münster Anabaptistlerinin devrimci komününü parçalayacak olan histeriye nasıl dönüştürebileceğini görmek kolaydır. Ancak mülhid mistiklerin kaleme aldığı hakiki belgelere de yansıdığı biçimiyle, Pareteli Margaret’taki vurgu başka bir yöne kayar. Tabii Katolik Kilisesi’nin bakış açısı uyarınca o da kâfi ölçüde mülhiddir.

Pareteli Margaret yakılır ve kısa bir süre sonra da unutulur.

Fakat Üstad Eckhart bugün, yüzlerce yıl hiç olamadığı kadar faldır. Eckhart, Tanrı'yı tek gerçeklik, hiçlik üzerindeki varlık ya da iz haline getirip O'nu yaratılmışın içindeki gerçekliğin kaynağı olarak sunarak, insanın tesadüflüğü ve Tanrı'nın her şeye kâdir oluşu, yaratıcı ve hiçlikten yaratılmış mahlûkat ile ilgili meselelerle yüzleşir. Başka bir ifadeyle Eckhart'a göre gerçeklik, yaratılmışın yaratıcıya hiyerarşik anlamda yapılandırılmış bir iştirakidir. Yaratılmışın bakış açısından bu süreç terse çevrilmiştir. Eğer yaratılmış olmak gerçek ise Tanrı İlâhi Hiçlik olur. Skolastisizmde olduğu gibi Tanrı tüm yüklemelerin nihai öznesi değildir. O'nun varlığı iddia edilemez bir şeydir. Yaratılmış olanın varoluşu var olana dek Tanrı'nın varoluşudur ve bu nedenle yaratılmışın Tanrı tecrübesi, son tahlilde aynı ölçüde iddia edilemez bir şeydir. Tarifi bile imkânsızdır; her ikisi de gereklidir. Gerçekliğe ya bizim ya da Tanrı'ya ait bir şey olarak bakabiliriz. Ruh Tanrı'yı, eski Hristiyan mistiklerin "aşk" dediği şeyle değil, bilgi yoluyla anlar. Aşk bilginin giysisidir. İlk önce ruh, en sonunda Tanrı'nın kendisine ifşa ettiği yegâne gerçeklikle, bilgiyle yüzleştiği âna dek sistematik bilişsizlik aracılığıyla kendisini terbiye eder. Ruh bu tecrübeyi tarif etme fikri içinde onun hakkında hiçbir şey söyleyemez. O sadece bu tecrübeyi başkalarına gösterebilir.

Bu, Aziz Augustine'nin uyguladığı neo-Platoncu olumsuzlama yöntemidir. Fakat neo-Platonik tanrı gerçekliğin ötesinde uzanır ve aynı anlam dâhilinde var olduğu söylenemez. Sıklıkla ikilikçilikle suçlanan Eckhart esasında aşırı bir monisttir ve dolaşısıyla onun varlık bilgisiyle, Spinoza gibi düşünürlerin panteizmleri arasında ince bir ayırım söz konusudur. Eckhart için gerçeklik yoğun olduğundan, Tanrı'nın iç süreci, Teslis ve dünyanın yaratılması arasında boşluk yoktur. Tanrı Oğlu'nu, dünyayı yarattığı aynı sonsuzluk ânında ya da aynı zamanda doğurur. Kısa süreli bir eğitimin ardından Eckhart'ın öğretisi ortodoksiyle uyumlu hale gelir ancak Oğul ile dünyanın birlikte sahip olduğu ebediyet noktasında ona yöneltilen eleştiriler mülhid niteliğini açığa vurur.

"Başlangıçta söz vardı." diyen Aziz John "Her şey ondan yapılmıştır ve yapılmış olanların hiçbirisi onsuz yapılamazdı." diye de-

vam eder. Sözün var etmesi, içsel ve dışsal anlamda ikili bir süreçtir; Tanrı'nın kendisiyle ilgili bilgisi ve dünyanın Bilgi'si, yani Logos'u tarafından yaratılış. Yaratılmış olan, yaratılmamış olanın elbisesidir.

Ruhun Tanrı'dan bilgi yoluyla çıktığını, Tanrı'nın her ikisi de mutlak ve bağımlı olan "kendi" ile varlığın iç derinliklerinde zuhur edip bilmeye eşitlendiğini söylediği Latin tezlerinde Eckhart, tam olarak entelektüel bir üslup içinde olmasına rağmen halka, özellikle Dominikan rahibelerle Béguine cemaatine verdiği Almanca vaazlarda, kalbin teolojisinin uzun ve aşına dilini benimser. Eckhart: "Ruh Tanrı'nın damadı olmalı, her şeyin içinde bakire bir eş gibi kadın olarak bulunmalı ki her şeyden bağımsız kalarak ruhundaki İsa'yı anlayıp meyve verebilsin." Aşkın birliği bütünseldir ve sonu sadece kendi içindedir. Aşk bir isteği tatmin etmek için yanıp tutuşan arzu değil, Tanrı'daki ruh tarafından paylaşılan varlığın doluluğudur. İbadet, iyi işler ve sadaka tümüyle Tanrı'nın aşkı ile tatmin edilen bir iradede kaynaklanmıyorsa değersizdir ve tamamıyla iradeye tâbidir. Eckhart, teolojisini seyircilerine bilmek yerine arzulamak gibi ifadelerle anlatmayı uygun bulmaktadır. Önemli bir bölümü müritlerinin kendilerine kök olarak belirlediği o hararetle mistisizmine kaynaklık eden halk vaazları, Ruysbroeck ile yapılan nikâh ile son bulur.

Eckhart'ın varoluş bilgisine ilişkin temel veri nedir? O, tahmin ve tarif edilemeyen dini tecrübedir. Aşkın, *Cogito ergo sum* (Düşünüyorum, o halde varım) ve adını "Ben ben olanım." olarak söyleyen Yehova'dır. Daha önce ifade edildiği gibi eğer tüm var olan anlam yüküyle birlikte "Tanrı" kelimesi ve Whitehead'in "metafizik bütünleyiciler" dediği şeyler yanlış yönle sevk ettikleri gerekçesiyle terk ediliyorsa, Eckhart'ın mistisizmi, pratikte Budizmin saf dini ampirisizminden ve ayrıca Brahman'da derinlikli ortaklık anlamındaki ruh olan Atman'dan, Upanişadlarla Vedanta'nın varlık zemininden ve ibn-i Arabî'nin sufizminden felsefi anlamda ayrı tutulamaz.

Her ruh, o nihaî gizli yerinde, Yaratılmamış Işığın bir kıvılcımı, tüm gerçekliğin içinden akıp gittiği ve ancak tefekkürle ulaşılabilen bir kaynak ve menbadır. Bu, günümüze dek varlığını sürdüren

mistik tarikatların genel karakterini teşkil eden ve Sarsıcılık teolojisinin merkezi olan İç Işık öğretisinin başlangıç noktasını verir. Eckhart'tan türeyen bir diğer pratik yön de Dinginciliktir. Dini tecrübe giderek yoğunlaşan bir hareketsizlik halidir. "Huşû içinde kal ve günah işleme; boşlukta kalbinle sohbet et ve dinginleş."

Eckhart'ın mistisizmi oldukça yalnız bir uğraş tarzıymış gibi görünür ve çoğu insan onun sadece Kilise'yi değil, inancı ve tüm komünal dini tecrübeyi çözebileceğini düşünebilir. Aksine bu mistisizm, cemaat hayatının kapsamlı gelişimini rayına sokabilecek bir niteliğe sahiptir. Tanrı Dostları, Ortak Hayat İhvanı ve rahiplerle rahip olmayanlardan oluşan benzeri gruplar Ren Bölgesi, Alt Ülkeler,⁷⁷ Batı Almanya ve Bohemya'da hızla yayılırlar. Sanki Kilise Özgür Ruh İhvanı'nın bulaşıcı etkisiyle mücadele etmek için verimli ve ortodoks bir antikor icat etmiş gibidir. Tabii Eckhart'ın öğretisi tümüyle ortodoks değildir. O sadece mümkün olan her yerde ortodoksiye kendisini uydurmayı bilmiş bir öğretidir.

Hayatının sonuna doğru Köln başpiskoposu onun aleyhinde kimi oturumlar düzenler. Papa XXII. John'a başvurur ve ölümünden iki yıl sonra, 1329'da, önerilerinden yirmi sekizi mahkûm edilir. Papalar arasında en berbatı olan XXII. John, Hristiyan cemaatlerinin en dindarının, çökmekte olan Ortaçağ kilisesinin bile karşılayabileceği daha zengin bir ruhani hayat ile ilgili taleplerinin karşısına bir kez daha çıkar.

77. Bugün Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u içine alan topraklar.

5. John Wycliffe ve İngiliz Köylülerinin İsyanı

ECKHART'IN, Johann Tauler,⁷⁸ Henry Suso⁷⁹ ve Jan Van Ruysbroeck⁸⁰ gibi haleflerinin her biri, onun mistik teolojisi- ni, katı bir ortodoksi ile uyumlulaştırmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Batı'da kaleme alınmış olan ibadetle ilgili en popüler el kitabı ve Ortak Hayat İhvanı'nın dini anlayışına ait evrensel düzlemde en çok tanınan sunumu olan Thomas à Kempis'in⁸¹ *Imitation of Christ* (İsa'nın Taklidi) bile bugüne dek Roma Kato- likliği tarafından kayıtsız şartsız kabul edilmemiştir.

78. Mistik Alman teolog. 1300 yılı civarında Strazburg'da doğar, Dominikan tarikatında eğitilir.

79. Alman mistik. Überlingen'de, Konstans Gölü'nde doğar ve Ulm'da ölür. XVI. Gregori tarafından 1831'de kutsal addedilir.

80. Flemenk mistiklerindendir.

81. Rönesans dönemi Roma Katolik Kilisesi'ne mensup keşiş ve sadakât üzerine yazılmış en iyi Hristiyan kitabı olan İsa'nın Taklidi adlı eserin yazarıdır.

Adı bilinmeyen bir müridi tarafından bir araya getirilip yayınlanan *Theologica Germanica* (Alman Teolojisi) adlı eserin sahibi *Johann Tauler*'in⁸² Luther üzerinde büyük etkileri olmuştur. *Kusal Nikolas*'a⁸³ ulaşıldığı noktada, gelenek tümüyle Ortaçağ felsefesinden kopmuş ve ona karşı bir konum almıştır. Kusalı Nikolas'ın *Of Learned Ignorance* (Öğrenilmiş Cehalet Üzerine) adlı çalışması, Eckhart'ın Rönesans terimleriyle yeniden yorumlanmış halidir. *Jakob Boehme*'nin⁸⁴ (1575–1624) kompleks teozofisi ile Katolikliğe ve *Lutherciliğe*⁸⁵ tümüyle yabancı bir dünyanın içine girilmiş olur.

O güne dek *Quaker*'lar (Sarsıcılar), Mennocular ve benzeri gruplar Katolik ve Protestan olmamak noktasında ısrar etmiş, havarilerin dönemine geri dönmeyi arzulayan ve Luther'den iki yüz yıl önce zuhur eden görece daha eski bir kiliseye ait olmuşlardır. Bu bir hakikattir. Kuzey Avrupa'daki büyük ruhanilik dalgası yeni bir şey olarak düşünülmemeli, aksine, eskinin yeniden keşfi olarak değerlendirilmelidir; bu akım hiç de papa ve kilise ile mücadelenin tarihine ait heyecan verici olaylar düzleminde öğretisel, mistik teolojinin bir gövdesi değil, bir hayat tarzıdır. Her şehirde küçük gruplar halinde insanlar farklı evlerde ya da eşyasız odalarda bir araya gelmiş, kasabalarda komün biçiminde yaşamış ya da münzevî bir hayat sürmüşlerdir. Büyük bölümü, Pazar'ları Aşai Rabbânî Ayinlerine katılmaya ve Paskalya'da günah çıkartmaya devam etmiştir. Fakat dini hayatlarının odak noktası, İncil oku-

82. Alman mistik teolog. 1300 civarında Strazburg'da doğar, şehirdeki Dominikan tarikatına ait manastırda eğitim görür.

83. Roma Katolik Kilisesi mensubu Alman kardinal, felsefeci, hukukçu, matematikçi ve gökbilimci. 15. yüzyılın en büyük dâhilerinden ve âlimlerinden birisi olarak gösterilir. Nicolaus Cusanus ve Kuesli Nicholas olarak da isimlendirilir.

84. Hristiyan Alman mistik. Jacob Behmen olarak da bilinir. Böhme'nin yazılarındaki başlıca konular günah, şeytan ve kefarettir.

85. Eski bir Augustinci keşiş olan Alman teolog Martin Luther'in teolojisini esas alan Hristiyan mezhebidir. Protestan Reform Hareketi'nin bir ürünüdür.

malarının ve tefsirlerin dinlendiği, birlikte dua edip ya da sessizce oturup İç Işığı, yani Ruh'un hareketini bekledikleri toplantıdır. Tüm çelişkilerin, çatışmaların, zulümlerin, yargılamaların, yakılmaların ve savaşların gerisinde bu hayat tarzı sürdürülmek zorundadır. Apokaliptik insanlar ve olaylar, tarihin melodramları içinde yükselip gelişmeli ve ardından sönümlenerek havarilerin izinden giden cemaatlerin sakin hayatları içinde soğurulmalıdır.

14. yüzyılın ortalarında, Ortaçağ'ın son günleriyle açığa çıkan büyük ekonomik ve sosyal değişimlerin sebep olduğu gerilimler tahammül edilemez bir hal alır ve bu nedenle, eski hayat tarzını kuşatan kabuk giderek gerginleşip sertleşir. Zamanla nesnel durum daha da kötüleşir. İngiltere, aristokrasinin yün ticaretinin kontrolü için verdiği ve her iki tarafa da ölümcül darbeler indiren mücadelesinin, *Gül Savaşları*'nın⁸⁶ sarsıntısı içinde kıvranmaktadır. Köylüler her yerde isyan halindedirler. Papalık Avignon'da Fransız kralının elinde tutsaktır. Neticede orta yerde, peşinde koşan iki papa vardır, üstelik bu sayı bir süre sonra üçe çıkar. Roma çürümeye terk edilir ve İtalya *Guelfler* ve *Ghibellinler*,⁸⁷ yani papacılarla emperyalistlerin istilâsına uğrar. 14. yüzyılın ortalarında Avrupa'yı Kara Ölüm (veba salgını) vurur ve nüfusun üçte birini, hatta belki de daha fazlasını yok eder. Nihayetinde açığa çıkan ekonomik ve sosyal yersiz yurtsuzluk, özellikle fiyatlarındaki artış ve emek yokluğu feodal sistemin parçalanmasını hızlandırır. Bu esnada Osmanlı Türklerinin yeni imparatorluğu Balkan yarı-

86. Lancaster ve York Malikâneleri yandaşları arasında İngiltere tahtı için yapılan savaşlar. Her iki malikâne de Plantagenet kraliyet ailesinin kollarıdır ve köklerini Kral III. Edward'a dayandırır. "Gül Savaşları" savaş süresince kullanılan bir ifade değildir. Bu isim sonradan tarafların nişanları göz önüne alınarak konulmuştur. Lancaster ordusunun nişanı kırmızı, Yorklularınki beyaz güldür.

87. Orta ve kuzey İtalya'da 12. ve 13. yüzyıllarda yaşamış iki tarikattır. İlki papalığı, ikincisi Kutsal Roma İmparatorluğu'nu destekler. İki güç arasındaki mücadele 11. yüzyıldaki atama ihtilâfından doğar.

madasında hızla ilerleyip Viyana kapılarına dayanmış, Akdeniz'i kontrol altına almış, Hristiyanlığı tek akınla boğmakla tehdit edecek konuma gelmiştir. Kara Ölüm'den *Otuz Yıl Savaşları*'na kadar geçen üç yüz yıl süresince Batı Avrupa bitmek bilmeyen bir kargaşa ortamının içinde varlığını sürdürmektedir.

John Hus'un⁸⁸ (1369-1415) vaazı, Hus'un *Konstanz Konsili*⁸⁹ tarafından yakılması, hizipçi Bohemya Kilisesi ve Husçu Savaşları ile birlikte ilk patlama Bohemya'da yaşanır. Albigacıların gerçekleştirdiği kutsal savaş bir kenara bırakılacak olursa, o güne dek dini çelişki genelde yerel, hatta bireysel olmuştur. Bohemya'da mücadele geniş ölçekte askeri bir nitelik kazanmış ve ilk kez dini komünizm, küçük ve çoğunlukla gizli, belli bir amaç güden cemaatler olarak hayatlarını sürdürmeye bir son verip kasabalarda ve bölgelerde yaşayan insanlar aracılığıyla olaylara iştirak eder hale gelmiştir.

John Hus, Konstans Konsili tarafından İngiliz mülhid John Wycliffe'in öğretilerini vazetmekle suçlanır, bu nedenle Konsil'in suçlamaları ne kadar adaletten uzak olursa olsun, önce geri dönüp Wycliffe'e bir göz atmak gerekmektedir. John Wycliffe (1329-1384,) Ortaçağ mülhidlerinin sonuncusu olmaktan çok ilk Reform liderlerinden biri olarak görülebilir. O tüm İngiliz milletine hitap etmiş, hiçbir zaman gizli ve kapalı bir tarıkata seslenmemiştir. Filozof ve teolog olarak yola çıkmasına rağmen siyasetle daha fazla ilgilenmiştir. Wycliffe kişisel bir lider değil, bir vaiz ve yazardır. Hiçbir zaman özel bir vahiyssel ifade dile getirmemiş, vazalarında kutsal anlamda sözler sarfetmemiştir. Devrimci fikirleri akılcı biçimde skolastik gerçekçiliğin kabul edilmiş terimlerinden türetilmiştir. Faal hayatının önemli bir bölümünü Oxford'daki

88. Çek dini düşünür, felsefeci ve Prag'daki Charles Üniversitesi'nde öğretimlidir. Müritleri Husçular olarak bilinirler.

89. Bugünkü Baden Granddükü'ndeki Konstanz'da, 5 Kasım 1414 - 22 Nisan 1418 tarihleri arasında toplanmış olan, (kısmen) ekümenik konsildir.

*Balliol Koleji'*nde⁹⁰ öğretmenlik yaparak geçirmiş, Lutterworth'da papazlık yaptığı günlerde emekliye sevk edilmesi, daha doğrusu kovulmasının ardından yazmayı ve yazılarını yayınlamayı sürdürmüş, kiliseyle tam bir duygu ortaklığı içinde hayata gözlerini yummuştur. Wycliffe'i takip edip onun fikirlerini halk içinde yayanlar, yani *Lollardlar*,⁹¹ her ne kadar 1381 Köylü İsyanı'yla suçlanmış olsalar da o asla devrimin sözcüsü olmamıştır. Wycliffe, fukaranın ya da işçi sınıfının değil, nüfuzlu insanların, lordların, kralın ve Kilise karşıtı devlet iktidarının sözcüsü olmuştur. Fikirleri Protestanlığın amentüsünün önemli bir bölümünü teşkil etmesine rağmen, hem devlet iktidarına hem de Kilise'ye karşı mücadele edip havarilerin cemaat modeli üzerine bir toplum inşa etmek için çabalayan vahiyssel ve komünal hareketlere çok az katkı sunmuştur.

Wycliffe'e göre İncil, laik ya da dini her türlü meselenin içindeki yegâne otoritedir. Özel aşırı skolastik gerçekçilikten devşirdiği bir İncil anlayışı geliştirerek kitabı, Tanrı'nın yaratılmamış kelâmın dünyevi somutlanması ve bir aynada Teslis'in, Logos'un ve Kelâm'ın İkinci Şahsiyet'ini yansıtan cennetteki ebedî İncil olarak takdim eder. Kur'an'ın yaratılmamış olduğuna dair Müslüman düşüncesi Batı'da ilk kez Wycliffe'te kendisini gösterir. Meseleyi aşırı bir biçimsellik içinde ele almasına karşın bu anlayış, İngiliz Protestanlığının kitaba aşırı bağımlılığını izah etmekten uzaktır. Wycliffe, İncil'in ilk tam İngilizce çevirisinden sorumlu olan kişidir. Bunun sonucu olarak Kilise resmî olmayan, hatta

90. 1263'te Durham Piskoposluğu'nun rehberliğinde John de Balliol tarafından kurulur. İngiltere'deki Oxford Üniversitesi'nin (kimilerine göre en eski) kurucu kolejlerinden biridir. Balliol'un 1269'daki vefatının ardından eşi Galoway'li Dervorguilla kolejin bekâsını güvence altına almak için kimi düzenlemeler yapar. Gerekli sermayeyi temin eder ve 1282'de bugüne dek hükmünü sürdürecektir olan kolej tüzüğünü ve ilgili belgeleri hazırlar.

91. 14. yüzyıl ortalarından İngiliz Reform'una dek süren politik ve dini harekettir. Lollardi 1350'lerin başında Oxford Üniversitesi'nde teoloji profesörü olan John Wycliffe'in öğretilerine dayanır.

tüm yerel dillerdeki İncillerin yasaklanmasını emreder.

Wycliffe, Kilise'nin tümüyle devlete tâbi olması, dünyevi iktidarın zoruyla elindeki vakıfların kamulaştırılması, bu sayede hiçbir dünyevi ya da hatta dini mülkü elinde bulundurmamakla görece daha az dünyevi iktidara sahip olması gerektiğine inanır. Dini tarikatar tasfiye edilmelidirler. Tüm bakanlar ve rahipler vaaz vermeli-dir. Vaaz, Aşai Rabbânî Ayini'nden daha önemlidir. İsa'yı kutsal bir varlık biçiminde sunan bir tür kurban merasimi olarak bu ayin için kutsal kitabın takdim ettiği herhangi bir otorite mevcut değildir. Sözel günah çıkartma gereksizdir. Ölümcül günah işlemiş bir rahip tarafından yönetilen dini ayinler ve dolayısıyla hiyerarşiye ait otorite geçersizdir. Günahkâr olan hiçbir papaya itaat edilmemelidir. Wycliffe'e göre genelde tüm ruhban sınıfı ölümcül bir günah içinde yaşadıklarından, Kilise'nin bütün yapısı çökmüştür.

Wycliffe'in vakıf mallarının devredilmesine ilişkin vaazı sert sonuçlara yol açar. Parlamento'ya sunulan bir dilekçede müritleri Kilise'nin sahip olduğu mülkiyeti terk etmesi ve evanjelik sefalete geri dönmesi halinde on beş yeni kontluğun, on beş bin şövalyeliğin, yüz dârûlacezenin, on beş bin yeni İncil manastırının finanse edilebileceğine ve yirmi bin sterlinin kraliyet hazinesine kalacağına işaret ederler. Bu, VIII. Henry'nin ellerine teslim edilen bir teoloji, bir o kadar da halk mistisizmi ya da ruhaniliği hareketidir. Öte yandan da Ortaçağ'ın iki haâkim sınıfı arasında yaşanan iktidar mücadelesinin de bir başlangıç noktasıdır.

Wycliffe, seküler serveti hiçbir şekilde ayıplamaz: "Seküler insanlar dünyevi malları yeterli ölçülerde edinebilirler. (...) Bu nedenle söz konusu malları doğru biçimde temin edip Tanrı'nın şerefi için harcarlar ve hakikatin ilerlemesini sağlayarak Hristiyan din kardeşlerine katkı sunabilirler ve Deccâl'in seküler lordluğun yıkılmasına ilişkin oyunlarına kanmaz, onun yetkisini taklit eden kiracıları soyarlar." Kralın mülkiyeti, büyük lordlar ve yün baronları ve tüccarlar kutsallaşmış, papa, başpiskoposlar, başkeşişler ise Deccâlleşmiştir. Yeni mülkiyet biçimi ile ilgili meselede Wycliffe tarihsel planda haklıdır: İngiltere, kapitalizme doğru gelişme aş-

masında yaşadığı sıçramayı VIII. Henry'nin Kilise'nin servetini sekülerize etmesine borçludur.

Yine de Wycliffe'in sahneye çok erken çıktığı açıktır. Devlet ve lordlar böylesi bir devrimci programı kucaklamaya henüz hazır değildirler. Kutsal Engizisyon İngiltere'de yasaklanmış, İngiliz Kilisesi, özellikle İngilizlerin papayı Fransız kralına tâbi bir vassal olarak gördüğü Avignon dönemine göre papalıktan daha bağımsız bir durumdadır. Köylüler İsyanı ve Wycliffe'in ölümünün ardından onun yandaşları giderek yoğunlaşan bir zulme maruz kalırlar. Nihayetinde devlet kendi engizisyonunu kurar. Hareketin içindeki edebî kültür azaldıkça, halk içindeki Lollardçılık güç kullanımına başvurmayı daha fazla tartışır hale gelir, tâbiî ki bu güç kullanımı Lollardların yeterli güce kavuşacakları güne dek ertelenir. Dolayısıyla Lollardlar, sadece vahiyçi olup binyılcı krallık için dövüştüklerinden değil, ayrıca Kilise ve Devlet'le ilişkilerde politik bir devrim talep etmeye başladıkları için de doğrudan yıkıcı bir unsur haline gelirler. Bu, Reform öncesi hareketler için genel bir durumdur ve ayrıca kısmen de olsa Bohemya'daki Husçu isyan tarafından ortaya konan politik niteliğin de hesaba katılmasını gerektirir. Lollardçılık, Güller Savaşı'nın hüküm sürdüğü tüm dönem boyunca çalışmalarına devam eder ve daima Kilise'ye yönelik ekonomik saldırılar için hazır mazeretler bularak tahtı ele geçirirler.

Benzer birçok harekette olduğu gibi Lollardlar arasında da aşırı uçta konumlanan radikaller mevcuttur. Komünist toplumu meşrulaştırdığı tüm o yazılılarıyla bu durum Wycliffe için de geçerlidir. *De Civili Dominio* (Sivil Haâkimiyet) adlı eserinde şu sözleri sarf eden ilk kişi odur:

“Tanrı'nın tüm iyi şeyleri ortak olmalıdır. Bunun ispatı şu şekildedir: Her insan inayet mevkiinde bulunmalıdır. Bu nedenle her insan tüm dünyanın efendisi olmalıdır. Eğer o inayet mevkiinde olursa, artık o dünyanın efendisidir ve bu her şeyi kapsar. Dolayısıyla her insan tüm dünyanın efendisi olmalıdır. Fakat insanların çokluk arz etmesi sebebiyle bu, her şeyi ortak kılmadıkları sürece gerçekleşmeyecektir.”

Ancak tüm bu söylenenler, Latince dilinde yazılmış ve sadece âlimler için kaleme alınmış tezlerdir. Kısa bir süre sonra Wycliffe bu tespitlerine yenilerini ekler ve Âdem'in günahından beri tüm tarihin otoriteye ve tüm iyi Hristiyanların kabul etmek zorunda kaldığı zenginliğin eşitsiz dağıtımına yol açtığını ve bu dağıtımın kontrolü rahip olmayanların elinde olduğu sürece söz konusu durumun devam edeceğini söyler. Bu, gayet kitabî ve olağan bir tavidir. Eğer tüm insanlar merhamet ve lütuf halinde olurlarsa, zenginlik ve sefalet yeryüzünden tümüyle silinecektir.

1381 İngiliz Köylü İsyanı Essex'teki kendiliğinden bir patlamayla, giderek ağırlaşan vergilere karşı ayaklanan küçük çiftçi kütlesinin protesto gösterisiyle başlar. Devlet, bir kuşak öncesinde Kara Ölüm'den kaynaklanan yüksek ücretleri ve enflasyonu, bugün kullanıldığı biçimiyle, deflasyonist tedbirlerle önlemek niyetindedir. Köylüler asillerin küçük çiftçilerin feodal konumunu yok edip onları birer serfe dönüştürme çabalarına karşı isyan etmektedirler. Asiler *Wat Tyler*'i⁹² liderleri olarak seçerler ve Tyler da *Jack Straw*'u⁹³ yüzbaşı olarak atar. İsyân yayıldıkça asiler Essex ve Kent'teki kasaba ve kaleleri ele geçirirler ve nihayetinde Londra düşer. Asiler önce başpiskoposun sarayını yağmalarlar, ardından piskoposluk idaresindeki hapishaneyi işgal edip Lollard olduğu iddia edilen, oysa eski usûl bir binyılcı mülhidden başka bir şey olmayan John Ball'u özgürleştirirler. *William Morris*'in⁹⁴ *A Dream of John Ball* (John Ball'un Rüyası -1888) adlı çalışması Ball'un isyandaki

92. Genelde *Wat Tyler* olarak bilinir. 15 Haziran 1381'de ölmüştür. Aynı tarihte gerçekleşmiş olan İngiliz Köylü İsyanı'nın lideridir. Tyler'ın ilk dönem hayatıyla ilgili bilgi sınırlıdır ve büyük ölçüde düşmanlarının aktarımlarına dayanır.

93. John Ball ve Wat Tyler ile birlikte İngiltere tarihinin en önemli olaylarından biri olan 1381 Büyük İsyanı ya da Köylü İsyanı'nın üç liderinden biridir. Üç lider hakkında da çok az şey biliniyor.

94. İngiliz ressam, yazar, sosyalist ve eylemcidir. İngiltere'de sanatkâr ve zanaatkar hareketinin ilk kurucularından. Duvar kâğıdı ve model kumaş tasarımcısı olarak ünlenmiştir. Britanya'daki sosyalist hareketin öncüsü olan romancı ve şair.

rolünün gerçeğinden daha büyük görünmesine sebep olmuştur.

Köylülerin krala sundukları resmî talepler oldukça basit ve yeterince pratiktir. Özünde köylüler, feodal hakların, ücretli emek üzerindeki dayatmaların ve ikame edici unsurların, ayrıca vergilerdeki şiddetli indirimlerin ilgasını talep etmektedirler. Tüm bu yaşananlar göstermektedir ki asilere ilham veren Wycliffçiler değildir, çünkü asiler uzun süre Wycliffe'e hamilik yapan *Gauntlu John*'un⁹⁵ Savoy Sarayı'nı yağmalamış ve ateşe vermiştir.

Diğer yandan John Ball şu ünlü beyti dile döker:

Âdem kazıyor, Havva eğiriyor, o halde kimdir soylu olan.

Tarihçi *Jean Froissart*⁹⁶ John Ball'un bu özgün vaazını alıntılanıp isyan öncesinde dağıttığından hapse atılır:

“Evet iyi insanlar, İngiltere’de hiçbir şey iyi gitmiyor, hatta hiçbir şey ortaklaşmıyor ve ortalıkta hiçbir köy ve asil de kalmadı ama biz yine de birleşmeliyiz ve bundan böyle lordlar, bizden daha büyük efendiler olmamalı. Neyi hak ettik ya da böylesi bir uşaklık içinde neden kalalım ki? Hepimiz bir tek baba ve anadan, Âdem ile Havva’dan geliyoruz; bizim kazanmamızı sağlayıp emeğimizi tüketen onlar, bizden daha büyük lordlar olduklarını daha hala nasıl söyleyebiliyorlar? Onların elbiseleri kadife ve ipekten, bizimkiler ise fukara elbisesi; onların şarapları, çeşnileri ve güzel ekmekleri, bizimse gittikçe tükenen samanımız ve içme suyumuz var; onlar güzel evlerde oturuyorlar, biz ise tarlalarda acı ve işken-ce, yağmur ve rüzgârla boğuşuyoruz; onlar bizim emeğimizin ürü-

95. İngiltere kralı III. Edward'ın hayatta kalan üçüncü oğludur. 1381 Köylüler İsyanı'nda isyancılar kralın Londra'daki Savoy Sarayı'nı imha etmiştir.

96. Ortaçağ Fransa'sının en önemli tarihçilerinden birisidir. Yüzlerce yıl Froissart Kronikleri 14. yüzyıl Fransa ve İngiltere'nin şövalyevâri dirilişinin başlıca ifadesi olarak kabul edilir. Ayrıca onun kaleme aldığı tarih Yüzyıl Savaşları'nın ilk yarısının en önemli kaynağı olarak görülür.

nü olan malikânelere sahipler. Bize ise onların esiri olduğumuz, kolaylıkla onlara hizmet etmemiz ve onlar tarafından ısırılmamız söyleniyor; ve şikâyetlerimizi iletebileceğimiz, bizi destekleyecek, hatta bizi haklı bulacak bir hükümdarlığımız bile yok. Şimdi krala, o genç krala gidelim ve nasıl bir esaret altında olduğumuzu, hürriyetimizi nasıl alacağımızı ve bunun çaresini ona gösterelim; eğer hep birlikte gidersek, şimdi esaret altında olan her türden insan hür olma niyetiyle bizi takip edecektir; kral bizi gördüğünde, biz de yaşadığımız meselelerin çaresini ya güzellikle ya da başka bir yolla bulacağımızı söyleriz.”

*Thomas Walsingham*⁹⁷ *Chronicle*’ında (Kronik) dolaylı bir ifade dâhilinde Ball’un vaazını şu şekilde alıntılar:

“Başlangıçta tüm insanlar hür ve eşit yaratılmışlardır. Şeytanî insanlar, Tanrı’nın iradesine karşı gelerek insanlığı âdil olmayan zulüm yoluyla kölelikle tanıştırmışlardır. Şimdi ise Tanrı tarafından bahşedilmiş bu zaman insanların, istedikleri takdirde, uzun süre önce boyunlarına taktıkları boyunduruğu söküp atabilecekleri ve daima hasret kaldıkları özgürlüğü kazanacakları bir zamandır. Bu nedenle onlar iyi kalpli olmalı, hasat zamanı geldiğinde ambara buğdayını toplayan kutsal kitaplardaki bilgili eş gibi davranmalı ve iyi tanecikleri boğan burçakları kökünden söküp yakmalıdır. Bu burçaklar büyük lordlar, haâkimler ve avukatlardır. Tümü ve dolayısıyla geleceğin cemaati için tehlikeli olan diğer herkes imha edilmelidir. Büyük kafaların kesilmesiyle insanlar eşit hürriyetin, aynı seviyede oluşun ve gücün tadını çıkartacak ve her şeyi ortak olarak paylaşacaklardır.”

Bizim gerçek anlamda Ball ile ilgili tüm bildiklerimiz bunlardır. İsyanın zirveye ulaştığı günlerde genç kral Tyler ve Jack Straw ile iki

97. İngiliz bir tarihçidir. Aziz Albans’ta keşiş olur ve yazı odasında çalışarak geçirdiği tüm manastır hayatının ardından bu şehirde ölür.

kez görüşür; bunun sonucunda serfliğin ve tüm feodal hizmetlerin ilgasını, emekle ticaret hürriyeti üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasını ve asiler için genel bir af çıkartılmasını kabul eder. İkinci toplantının ardından asiler dağıtılır, Wat Tyler katledilir ve isyan bastırılır. John Ball, Jack Straw ve diğer yüz on kişi idam edilir. Kralın vaatleri geçersiz kılınır. Son asiler Doğu Angliya'da asırlılar ve isyan herhangi bir ani tepkiye yol açmadan biter.

Köylüler İsyanı, Fransa ve Flanders'teki benzer isyanlara nazaran eğitilmiş insanların önderliğinde gerçekleşmiştir. Onda, ileri dönemlerde birçok kez tekrarlanan bir modelin bağlangıç noktasını bulmak mümkündür. Bu isyanda ekonomik açıdan can çekişen feodal ilişkilere karşı halkın gerçekleştirdiği bir kalkışma söz konusudur. Fakat zamanla isyan, hür emeğe ve kapitalist hür piyasalara dönük bir talebe dönüşmüştür. Süreç dâhilinde söz konusu kalkışma dini bir devrimin doğuşunu, binyılın ve binyıl krallığının gelişini vazeden eski papazları da içine alır. Bunlar isyanın ana gövdesinin bir parçası değil, onun üzerindeki parazitlerdir ve isyan bastırıldığında ve hatta başarılı olduğu dönemde bile idam edilirler. Fakat yine de belli bir süreklilik mevcuttur. Binyılcılar en tutkulu vaizler ve propagandacılar olması sebebiyle onların sözleri hatırlanır, geleceğe taşınır ve ilerideki isyan için gerekli yakıtı temin eder.

6. Hus, Husçu Savaşları ve Tabor

DEVİRİME ait melodramlar insanı çok kolay yanılsa sevk ederler. Tarihin, suyun buhara dönüşmesi gibi niceliğin niteliğe doğru değiştiği kritik noktalar üzerinde sıçrayarak hareket ettiği doğru olsa bile temel ekonomik değişimin uzun bir döneme yayılıp yoğun bir hareketsizliğin direncine karşı durarak gerçekleştiğini anlamak için muhafazakâr olmak gerekmez. 1381'deki İngiliz Köylülerinin İsyanı, feodal ekonominin ilgasına dönük bir taleple birlikte gerçekleşmiştir. Tam üç yüz yıl sonra *Orange'lı William*'in⁹⁸ tahta çıkmasıyla İngilizlerin görece daha gösterişsiz bir ifadeyle "Büyük Devrim" dediği olayla birlikte, feodal ekonominin en önemli unsurları nihaî olarak ortadan kalkar. Bu olayın ardından feodal ayınlar ve önemsiz kimi kalıntılar bugüne dek varlığını sürdürür.

98. İskoçya'lı II. William ve Orange'lı III. William olarak da bilinir. Doğumundan itibaren Hollandalı bir aristokrat ve Protestan Orange Prensi olan William 28 Haziran 1672'de büyük eyaletlerin başyargıçlığına getirilir.

Yine de Avrupa genelinde 14. yüzyıl sonunda yaşanan muazzam ekonomik, politik ve dini kriz, bozulmamış ve bütünsel, çalışabilir bir sistem olarak feodalizmin tanımladığı toplumla birlikte parçalanmasını ifade eder. Bu durum Kilise'nin krizinde tüm çıplaklığıyla görülür. Kilise dışı cemaatlerin kendi aralarındaki ekonomik ilişkiler değişmiş ancak Kilise'nin iç ilişkileri feodal niteliğini muhafaza etmiş ve mülkiyet sistemi yeni ekonominin gelişim hattında donmuş ve engelleyici bir kütleye dönüşmüştür. Kilise toplumun dini ifadesi olmayı bırakmış, Provence'teki Kathariler bir kenara konulacak olursa, eskiden beri var olan ve tuhaf ateşli taraftarlarını küçük birlikler içinde hapsetmiş olan mülhidlik her yerde yayılma istidadı göstermeye başlamıştır. Herkesin bir biçimde paylaşmakta olduğu Kilise'ye dönük yarı bilinçli tiksintmeye, onun kifayetsizliği ve çürümekte olduğuna ilişkin bilinç eşlik etmiş, bu bilinç bir biçimde kitlesel hareketlere yansımıştır.

Tüm bu söylenenlerin en fazla gerçeklik arz ettiği yer ise Bohemya'dır. Modern zamanlarda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ve ardından da Çekoslovakya'nın bir parçası olan Bohemya Avrupa tarihinde hiçbir zaman merkezi bir rol oynamamıştır. Bu tespit, Ortaçağ sonlarına dek geçerlidir. Bohemya kralı, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun seçicileri arasında ilk sırada gelen isimdir. Ailesi kilit noktalarda konumlanmış olan Kral IV. Wenceslaus tüm Avrupa'nın en önemli iki üç yönetici meclisinden biri içinde güç sahibidir. Kardeşi Sigismund Macaristan Kralı'dır. 1348'de kurulan Prag Üniversitesi imparatorluktaki tek üniversitedir ve sahip olduğu etki tüm Orta Avrupa'ya ve doğu sınırlarına yayılmıştır.

Moravya'da *Aziz Kiril*⁹⁹ (Cyril) ve Aziz Methodius'un¹⁰⁰

99. Bizanslı Grek ya da Slav keşiş, âlim, teolog ve yabancı dil uzmanıdır.

100. Bizanslı Grek ya da Slav âlim, Büyük Moravya başpiskoposu ve İncil'i arkadaşları Aziz Kiril ile birlikte en eski Slav alfabesi olan Glagolitik alfabeyi kullanarak eski Kilise Slav dillerine çeviren din adamıdır. 1980'e dek her iki isim de Avrupa'nın koruyucu azizi kabul edilmiştir.

862'deki misyoner faaliyetinden 10. yüzyıl başlarına dek Bohemya dinsel açıdan Grek Ortodoks mezhebine mensuptur ve Roma Katolik Kilisesi'ne *Kral Vaclav*¹⁰¹ (Aziz Wenceslaus) tarafından alınır. 14. yüzyılda Bohemya, Moravya, Silesya, Üst ve Alt Lusetya'yı içine alarak Orta Avrupa'nın haâkim gücü haline gelir. Nüfusun çoğunluğu Slav, modern anlamda Çek ve Slovak'tır ancak yönetici sınıf büyük ölçüde Alman'dır. Ülke genelinde dağılmış Alman yerleşimleri mevcuttur ve kuzey sınır bölgesinin neredeyse tamamında da Almanlar haâkimdir. Kilise Avrupa'nın en zengin ve en yoz kilisesidir. Toprağın yarısından fazlası hiyerarşiye ve dini tarikatlara aittir. Piskoposlarla başkeşişler kilise dışı lordların lüks düşkün hayatlarına cevaz verirler. Çoğunluğu Alman iken, alt ruhban sınıfı büyük ölçüde Slav'dır; her iki sınıf da birbirlerinin dillerini kullanmamaktadır.

İmparatorluk konutunun bulunduğu yer olması nedeniyle Bohemya, imparator ile papa arasında cereyan edecek bir çelişkiyle sonuçlanan politik entrikalar ve yozlaşmadan mustariptir. Üst sınıf aşırı ölçüde zengindir. Amerika'nın keşfedilmesi öncesi Bohemya madenleri Avrupa'nın en önemli gümüş kaynağıdır. Gümüşün dışında ülke kurşun, altın ve bakır madenlerine de sahiptir. Bu servet eşitsiz olarak dağıtılmakta, büyük ölçüde üst sınıflarda toplaşmakta, onların altında Slav tarzı köylü ekonomisi ile yaşayan sıradan halk ise Polonya ve Beyaz Rusya'daki kardeşlerinden kısmen daha iyi bir hayat sürmektedir.

IV. Wenceslaus imparatorluğun büyük lordları ve seçiciler kurulu üyelerine karşı mücadeleye girişir ve nihayetinde tahttan indirilir. Palatine Kurulu üyesi Rupert'in seçilmesini kabullenmez fakat sonradan kardeşi Macar Kralı Sigismund konusunda razı olur ve tüm enerjisini Bohemyalı kilise mensubu lordlarla ve kilise dışı kesimlerin sefahatıyla aralarındaki çelişkiye harcar. Papalık Avignon'dan Roma'ya dönmüş, Fransız ve İspanyolların desteğini

101. Bohemya Dükü I. Vratislav'ın oğludur. Dedesi Hristiyan ortamında büyümüş ve "Slavların havarileri" olarak anılan Aziz Kiril ve Aziz Methodius tarafından dine döndürülmüştür.

alan ve Avignon'a geri dönen VII. Clement'in tavrıyla birlikte hi-
ziplere bölünmüştür. İngiltere ve imparatorluk Bohemya, kuzey
ve orta İtalya ile birlikte VI. Urban taraftarıdır artık. Kendisini
koruyan krallar para hususunda pek cömert davranmazlar ve her
iki papalık da iflasın eşiğine geldiğinden, özellikle günah çıkart-
ma gibi yöntemler aracılığıyla, onları paranın miktarını artırma-
ya mecbur edilirler. Aralarında Paris Üniversitesi rektörü *Jean
Gerson*,¹⁰² *Kardinal Pierre d'Ailly*¹⁰³ gibi Avrupalı teologların ve
birçok kardinalin bulunduğu oldukça güçlü bir hareket, mese-
lenin ancak tüm Roma Katolik Kilisesi'ne ait bir genel konsey
yoluyla çözülmesi konusunda ajitasyona başlar. *Piza Konsili*¹⁰⁴
1409'da V. *Alexander*'i¹⁰⁵ seçer fakat Avignon'daki XIII. *Bene-
dict*¹⁰⁶ ve Roma'daki XII. *Gregori*¹⁰⁷ istifa etmez ve bu nedenle
artık ortada üç papa vardır. On ay sonra Alexander'ın ölmesiyle
kilise dışından gelen ve bir korsan olan XXIII. John taç giyer,
(bir önceki gece korsan iken oldukça hızlı bir atanma merasimiyle
başına geçen) John İmparator Sigismund'un himayesi altındadır ve
birden kendisini uzun süredir devam eden bir savaşın içinde bu-
lur, sonuç olarak, yapacağı Haçlı Seferleri'ni finanse etmek için
gerekli yeni günah çıkartma ayinleri tertipler.

102. Fransız âlim, eğitimci, reformcu, şair ve Paris Üniversitesi rektörüdür. Konstanz
Konsili'ne mensup önde gelen bir teolog olarak konsil hareketine ışık tutmuştur.

103. Fransız teolog, astrolog ve Roma Katolik Kilisesi kardinalidir.

104. Batı hizbine son vermek için 1409'da Roma Katolik Kilisesi tarafından
toplanan ve kabul görmemiş ekümenik bir konferanstır.

105. Batı hizbi (1378-1417) süresince papa ya da kanun dışı papadır. Yönetimi
26 Haziran 1409'da başlayıp 1410'da ölene dek sürer. Günümüzde Roma Ka-
tolik Kilisesi onu kanundışı addetmektedir.

106. İspanya'da *el Papa Luna* (Ay Papa) olarak bilinir, Aragonludur ve Romalı
Katolikler tarafından kanundışı addedilir.

107. 1406-15 arası dönemdeki papadır.

Bu noktada Bohemya, uzun süredir olgunlaşan ve patlama noktasına gelen gerilimli bir ortam içindedir. İmparator IV. Charles ve Wenceslaus, Bohemya'da dini özgürlükler ve papalık muhaliflerine karşı tedbir alınması konusunda çalışmalar yürütür. Engizisyon ülke dışına çıkartılır. Bir grup Wycliffçi ve Lollard vaizi İngiltere'den, Waldocular Lombardi, Jura ve Alpler'den Bohemya'ya göç eder. Prag'da, halka vaazların verildiği bir şapelde bulunan kral hamilerine doğrudan tâbi durumdadır ve her türlü manastır düzenine ve başpiskoposa bağımlıdır. Çekçe ve Latince vaazların verildiği, burada bizim de ilgili olduğumuz, Kral Wenceslaus ile *Kraliçe Sofyanın*¹⁰⁸ katedrale tercih ettiği bu şapelin adı *Bethlehem Şapelidir*.¹⁰⁹ Bir nesil boyunca Wycliffe'in etkisi altındaki reformist vaizler ve-rasetle iş başındadırlar ve Bohemya'daki halk muhalefeti zamanla daha sola kaymıştır. Papalığın iddialarına, din değiştirilmesine, çocuk vaftizine, kilise dışı kesimlerdeki komünyona ve dinsel görevlerin satışının ihbarına, akraba kayırmacılığına ve Kilise'deki sefahete yönelik itiraz ortak özellikleridir.

1402'de John, Prag Üniversitesi rektörlüğüne getirilir. Bu görev öncesinde Bethlehem Şapeli'nde Çekçe vaazlar veren ve ayrıca felsefe fakültesinde dekanlık yapan önemli bir isimdir. Bohemya'da giderek yoğunlaşan dini mücadelede orta yolcu değil, muhafazakâr bir tavır takınmaktadır. Wycliffe'in öğretilerini savunur fakat bu savunuyu, asla öze ilişkin değildir. Wycliffçilerin hoşnutsuzluğuna karşın Wycliffe'in *Triialogus*¹¹⁰ adlı çalışmasını çevirir. Wycliffe âlim ve teolog, Hus ise vaiz ve papazdır. Teolojik hengâme ve derinleşen

108. Bohemya Kraliçesi ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile Bohemya kralı Wenceslaus'un eşidir.

109. Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da bulunan Ortaçağ'a ait kilise binasıdır. Jan Hus ile irtibatı nedeniyle önem arz eder. Vaazlar için 1394'te açılır ve Çek dilinde eğitim verilir. Bu özelliği Ortaçağ Bohemya kilisesinin Alman haâkimiyetinden çıkmasını sağlar.

110. Wycliffe'in Katolik Kilisesi'nde yanlış öğretilendiğini düşündüğü çeşitli konuları skolastik üslup dâhilinde izah ettiği ilmi eserdir.

krizle ilgili yazıları şaşırtıcı ölçüde ortodoks bir nitelik taşır. Dolayısıyla takip eden beş yıl süresince kilise kurumu ile sürekli başı belada olacaktır. Bunun nedeni, sadece herhangi bir teolojik mühlidliği değil, (Bu tarz fikirler, göreve gelmezden önce de onlarla bir asker gibi savaşan başpiskoposun anlayacağı türden şeyler değildir) ayrıca Kilise içindeki suistimalleri de ifşa etmesidir.

Büyük bölünmeyi engellemek, tek bir papa seçmek ve Kilise'yi reforme etmek amacıyla oluşturulacak ekümenik konseye dönük hazırlık çalışmaları boyunca Kral Wenceslaus, Hus, Çek ruhban sınıfı ve halk tarafsız kalır fakat Alman hiyerarşisi XII. Gregory'nin safını tutar. Ardından yaşanan çatışmada kral, üniversitenin yönetim kurulunun bir önceki nizamına ters düşecek biçimde, Bohemyalılara üç oy, Bavyeralılara, Saksonlara ve Polonyalılara ise birleşik tek oy veren bir bildiri yayınlar. Başpiskopos aniden saldırıya geçer ve Lollardların ve Wycliffe'in tüm kitaplarının Papa V. Alexander tarafından kınanmasını, ayrıca bir sonraki papalık mektubunun bağımsız şapellerde dua edilmesini yasaklamasını güvence altına alır.

Vaaz vermeyi sürdüren Hus başpiskopos tarafından aforoz edilir, bu noktada kısa süre içinde papalık tarihinin ahlaki açıdan en yoz papası olduğunu kanıtlayacak olan yeni papa XXIII. John'a başvurmak durumunda kalır. Papa XXIII. John sadece başpiskoposu desteklemekle kalmaz, ayrıca Prag şehrinin Hus vaazlarına devam ettiği sürece yasaklı olacağını ilen eder. Aynı zamanda papa Napolili Kral Ladislaus'a karşı yapacağı savaşı finanse etmek için Bohemya'ya günah çıkartıcı adamlarını yollar. Hus ve radikal reformcular günah çıkarma ayinlerinin geçersiz olduğunu söylerler. Hus'un Prag'daki durumunun artık pek savunulabilir bir tarafı kalmamıştır ve bu nedenle bir süre sonra Tabor komününe ev sahipliği yapacak olan taşradaki bir bölgeye sürgün edilir. Burada iki yıl boyunca yazılarına devam eder ve en önemli kitabı

De Ecclesia'yı¹¹¹ (Kilise Hakkında) kaleme alır.

1414'te Konstans Konsili, Hus'a başpiskopos hizbinin kendisine isnat edilen mülhidlik suçlamasını cevaplayıp savunma sunması için davette bulunur. İmparator Sigismund, hüküm ne olursa olsun Hus'un Bohemya'ya geri dönebileceği konusunda geçiş izni verir, mülhidlik suçu kesinleştiği takdirde ise davası Kral Wenceslaus'un tasarrufunda olacaktır. Esasında bu Hus'u Konsey'in karşısına çıkma konusunda kandırmak için başvuru olan bir hiledir. Kısa bir süre sonra XXIII. John suçlamaları incelemesi için bir komisyon tayin eder. İmparator geçiş iznini geri çeker. Hus mahkûm edilir. Ardından teolojik hesaplaşmanın ıstırap verici süreci başlar.

İlkin Hus, birçok inkâr edilmiş olan Wycliffçi ve Waldocu öğretilerin uzun bir listesini elinde bulundurmaktan suçlanır. Liste değiştirilir; tekrar geçmişte bu dini öğretilerin önemli bir bölümüne bağlı olduğunu inkâr etmiş olmasına rağmen bu hususta tövbe etmesi istenir. O ise inanmadığı öğretilerden vazgeçmeyeceğini söyler. Son olarak önüne *De Ecclesia*'dan çıkartılan bir liste konulur. Bunların büyük çoğunluğunun esasında ortodoks tarzda yorumlanması mümkünken, yaptığı yorumlar reddedilir. Hus'un kınadığı en önemli hususlar, Kilise'deki çürüme, suistimaller ve despotizmdir. Ayrıca Hus şeytanî papalarla laik yöneticilerin otoritesini de inkâr etmektedir.

Diğer yandan Hus'a yönelik saldırılarda oldukça acımasız olan davacılar Jean Gerson ve Pierre d'Ailly, Konsey'in faaliyeti esnasında XXIII. John'un dini görevleri satması, mülhidlik, zina ve oğlancılık suçlamaları ile azledilmesi noktasında Hus'a yardım eder. Tüm düzenini yitirmiş olan mahkeme, kutsal babalara yönelik suistimallere şahit olur. Dava süresince Hus'un sesi duyulamaz ve suçlamalarla ilgili cevaplarını oturumdan sonra yazılı olarak vermek durumunda kalır. Son suçlamada mahkemenin o

111. Jan Hus'un 1413'te Prag'dan ayrıldığı dönemde kaleme aldığı eserdir. Kitabın bir kopyası Prag'a gönderilir ve Bethlehem Şapeli'nde okunur.

zâlim ve adaletsiz niteliğine inanmak istemez ve ısrarla kendisini savunmak için ricada bulunur. Yapılacak bir merasimle papazlık cüppesini çıkartacağını, her şeyi sivil iktidara teslim edeceğini ama bunun yanında hainin, yani imparatorun da kendisi ile birlikte ateşe atılmasını ister.

Şüphesiz ki Hus, ilk büyük reformcudur ve reformcuların en asilidir. Ayrıca en muhafazakârı da odur. Bir tarikat kurmak aklının ucundan bile geçmemiştir. O sadece Kilise'yi yapısallığı ve teolojisi ile birlikte bütün olarak reforme etmek arzusundadır. Sahip olduğu fikirler, birçoğu yanlış biçimde suçlanmış olsalar da birçok insan tarafından Kilise'yi iyileştireceği umulan fakat Papalık Divanı'na düşünülmesi bile engellenen *Birinci Vatikan Konsili*'nin¹¹² önerdiği öğretisi ve reformlardan pek de farklı değildir.

Ayrıca Hus ile Gerson ve d'Ailly'nin aralarında çok küçük ve gayet önemsiz bir fark mevcuttur. Hus'un dayandığı şey, sahip olduğu bilinçtir. Doğru olduğuna inandığı şeyleri inkâr etmeyi, doğru olmayan şeyleri onaylamayı ve sahip olmadığı fikirleri kınamayı reddeder. Gerson ve d'Ailly ise sırtlarını otoriteye yaslar. İkili, Hus'un verdikleri hükme ne olursa olsun tâbi olmasını ister. Onlara göre itaat hakikattan daha önemlidir. Bu onların Kilise'nin itaat üzerine kurulduğuna, hakikatın ise onu takip ettiğine inandıklarını gösterir. Bu hususta bir yönüyle haklıdırlar. George Bernard Shaw'un *Saint Joan*¹¹³ (Aziz Joan) adlı çalışmasındaki argümanı, Jeanne d'Arc'tan çok Hus'a uygunmuş gibi görünmesine rağmen, doğrudur. Roma Katolik Kilisesi'nin en büyük ahlâk teologları, bilincin daima öncelikli olduğunu söylemişlerse de bu söz Aziz Joan, John Hus, Aziz Thomas More ve bilinci yüzünden

112. Papa IX. Pius tarafından toplanan konsildir. İlk oturumu Aziz Peter Bazilikası'nda 8 Aralık 1869'da gerçekleştirilir. Katolik kilisesinin yirminci ekümenik konsildir.

113. Bernard Shaw'un 1923 tarihli oyunudur. Shaw oyunu Roma Katolik Kilisesi'nin Jeanne d'Arc'ı azize ilen etmesinden kısa bir süre sonra yazar ve oyun aracılığıyla Jeanne'nin bilinen hayat hikâyesiyle dava kayıtlarını seyirciye sunar.

ölen diğer isimler için asla geçerli değildir. Belki de bu listedeki tek istisna, sonradan bilincinin emriyle Kral Henry'ye karşın papanın otoritesini tercih eden, More'dur. Tümüyle otoriteryan bir yapı, bireyin tercihlerini değil, sadece itaati talep eder. Bireyin ruhunun kutsallığı ve iradesinin önceliği ahlaki eylemin temelini oluşturuyorsa, tüm otoriter yapılar kaçınılmaz olarak aşınacaktır.

Hus merkezin insanıdır, oldukça radikaldir ve komünist olmaktan uzaktır; Konstans'ta ölüm için manevra yaparken Bohemya ilkin imparatorun ihaneti, Konsey'in adaletsizliği ve nihai olarak Kilise imparatorluk ve Ortaçağ medeniyetine karşı isyandır. Bu vicdan sahibi insanın ölümü Batı tarihinin ilk millî devrimini hızlandıracaktır.

Hus'un infaz haberi Prag'a ulaştığında reform ve genel rahatsızlık bir anda devrime dönüşür. Asiller, kral, kraliçe, halk, Slavlar ve birçok Alman Konsey'in eylemiyle İmparator Sigismund'un kallesliğini kınamak için birleşir. İnfaz öncesinde Hus'un serbest bırakılmasına ilişkin bir bildiri kaleme almış olan asiller, idam sonrasında, Bohemya ve Moravya genelinden gelen dört yüz elli iki kişilik bir grup olarak acilen kongrede toplanırlar ve Konsey'in Hus'a, ayrıca Bohemya'daki her iki türde de kilise dışı insanlara komünyon (ekmek ve şarap) hizmeti verilmesi gibi oldukça acımasız suçlamalara cevap verirler. Konsey'in tüm kararlarına karşı çıkarlar ve ahlâklı, Tanrı'nın iradesine uygun olarak hareket eden bir insan olmadıkça yeni papaya tâbi olmayacaklarını ilen ederler. Bu, kapsamı genişletilmiş ve tüm hiyerarşiye yönelik bir reddiyedir. Prag Üniversitesi'nde aldıkları teolojik kararlara binaen kendi malikânelerinde serbest vaazlar verilmesini kararlaştırırlar. Konsey tüm bu olup bitenlere, başlangıçta tövbe edip sonrasında Hus'un şehadeti ile birlikte bu tövbesinden cayan Hus'un dostu Jerome'u yakarak cevap verir. Ardından asiller manifestosunu imzalayanlarla, kralı, kraliçeyi ve üniversite yöneticilerini Konstans'ta bir araya getirerek mülhidlik suçlamasıyla yargılamaya başlar.

Konsey'in hayır duasını alan Sigismund Bohemya'yı fethetmek için orduyu toplar. Konsey, tüm aforoz ve yasaklamaya dönük işlemler dışında kalan açmazları çözmeden dağıtılır. 1419'da Kral

Wenceslaus Konsey müritlerini desteklemek amacıyla Kilise’de bir ofis açar ve kasaba konseyini Hus karşıtlarıyla doldurur. Belediye binası önünde protesto gösterileri düzenleyen halkı muhalifler taş yağmuruna tutar. *Jan Žižka*’nın¹¹⁴ liderliğinde Husçular belediye binasını ele geçirirler, belediye başkanıyla konsey üyelerini pencereden aşağı atıp sokak ortasında paramparça ederler. Haberleri duyan Kral Wenceslaus’a felç iner ve birkaç gün sonra ölür.

*Prag’da bu ilk pencereden atılma*¹¹⁵ açık savaşın başlangıcını teşkil eder. Genelde bir ve aynı şey olan Almanlar ve konseyciler tüm Bohemya genelinde evlerinden ve ofislerinden çıkartılıp atılırlar. Kısa sürede kraliçeye bağlı paralı askerlerden kurduğu küçük bir ordu ile şehre haâkim olan Vysehrad Kalesi’ni elinde bulunduran Žižka liderliğindeki Husçular arasında bir çatışma ortamı oluşur. Asiller bir ateşkes zemini ayarlar. Yurttaşlar kaleyi geri verir. Žižka liderliğindeki radikal reformcular ordusu Prag’ı terk eder ve Alman iktidarının merkezi niteliğindeki Pilsen’e çekilirler. Pilsen’i ellerinde tutmaları mümkün değildir, bu nedenle savaş hattını güneye çekerler ve burada İsa’nın görünümünün değiştiğine inanılan tepenin adını alan *Tabor* olarak isimlendirdikleri bir yerleşim kurarlar. Papalığa bağlı Haçlı Ordusu sayısız koldan Bohemya ve Moravya’yı işgal etmek üzeredir. 30 Haziran 1420’de Prag kuşatması için birleşirler. Tüm Husçu unsurlar konseyde bir araya gelip, papaya ileride Prag Maddeleri olarak anılacak olan dört talep sunarlar. Bu, Husçu Savaşları süresince ve yerleşim sürecinin ilk on beş yılı boyunca görüşülmeden kalan asgarî programın genel adıdır:

I. Tanrı’nın adı, Lord’a bağlı rahipler tarafından tüm Bohem-

114. Çek general ve Jan Hus’un mürididir. Bohemya’da Trocnov’da doğar. Asil bir aileye mensuptur. Bohemya’da IV. Wenceslaus’a ait bir bölgede cereyan eden iç savaşlara iştirak eder.

115. 30 Temmuz 1419’da radikal Çek Husçu bir kalabalık tarafından şehir konseyinin yedi üyesinin öldürülmesi olayıdır.

ya krallığında serbestçe beyan edilip vazedilebilir.

II. En kutsal Aşai Rabbanî Ayini ölümcül günah içinde olmayan tüm müminlere Kurtarıcımız'ın ifadesiyle kurumsallaştırılmış olduğu biçimiyle her iki türde, ekmek ve şarapla, özgürce yapılabilir.

III. İsa'nın öğretilerine, kendi makamının sahip olduğu imtiyaza ve ayrıca seküler kolun zararına ruhban sınıfının elinde bulundurduğu zenginlikler ve dünyevi mallar onlardan alınacak, ruhban sınıfı evanjelik nizamı, İsa'nın ve öğrencilerinin havari tarzı hayatına tâbi kılınacaktır.

IV. Tüm ölümcül günahlar, özellikler kamusal olanlar ve Tanrı'nın hukukuna karşı olan diğerleri hayatın tüm aşamalarında makul biçimde bütünüyle yasaklanacak ve ilgili makamlar tarafından yok edilecektir. Bunlar zina, yalancılık, cinayet, hırsızlık, tefecilik, aşırı kötülük, halk arasında bâtil inançlara dayalı sanat icrası, ruhban sınıfının papazlık hizmetlerindeki dini görevleri satılığa çıkarması, tüm ahlâksızlıklar, putperest tavırlar ve kavgacılık.

Aşai Rabbanî Ayini'ne bütünüyle inanmayan az sayıda kişi dışında bu salt bir asgarî program değil, ayrıca Batı Avrupa'daki muhalefet hareketinin ilk örneklerine dek uzanan ve tümüyle ortak yönleri bulunan bir programdır. Bu program, her iki türde komünyonun kilise dışı kesimlerin hakkı olduğu yönünde vurgu yapan Bohemyalı reformcuların sağ kanadının tüm programı haline gelir. Bu kanada, sonrasında *Utraquistler* (ya da "her ikisi birden"çiler) ya da *Kalikstinler*¹¹⁶ (kutsal şarap kadehi) adı verilir. Bu talebin sahip olduğu büyük önem, Grek Ortodoks misyonerleri tarafından Hristiyanlaştırıldığı dönemde Bohemya'daki Hristiyanlığın ilk günlerinin bir mirasıdır, her iki türde düzenlenen komünyonun ortodoks tarzı tam anlamıyla olmamıştır. Bu taleplerde Roma Katolik ortodoksisinin katılığıyla teolojik anlamda bağdaşabilecek bir yön yoktur. Üçüncü ve dördüncü baş-

116. Husçuların ılımlı kanadı olan Utraquistler aynı zamanda *Prag Partisi* ya da *Kalikstinler* olarak da anılır. Bu sözcük Latince *calix*, yani *kutsal* şarap kadehinden türetilmiştir. Hareketin amblemi bu kadehtir.

lıklar, Roma ve ona bağılı hiçbir kurulu kiliseyle asla bağdaşmaz. Ahlâksız ruhban sınıfına tâbi olunamayacağı ve onun ayinlerinin geçerli kabul edilemeyeceğı açıktır fakat bu kanaat, hiçbir yerde dillendirilmez.

Papa ve imparatorun temsilcileri Prag Yasaları'nı tartışmayı bile kabul etmezler ve işğali sürdürürler. Žižka mağlup olur ve tüm ordusunu büyük bir savaşa yöneltir. Bu noktadan itibaren papalık ve imparatorluk güçleri ülkeyi tekrar işgal eder, her seferinde ordular büyük bir kıyımla karşılaşır, ta ki askerler savaşı bırakıp geri dönene kadar.

Genelde millî ordunun, tüm halkın kitlesel ayaklanmasının (*levée en masse*) mucidinin Fransız Devrimi olduğı söylenir. Onun hakiki mücidi esasında Jan Žižka'dır. Daimî savaş gücünün çekirdiğini oluşturanlar Taborcularsa da imparatorun ve papanın her bir Haçlı Seferi Çek halkının ekseriyetini bir araya getirmiştir. Žižka, yoğunlaştırılmış bir savaş yöntemini olağanüstü biçimde uygular. Taborcu ordusu, ağır silahları temel taktik silahı olarak sistematik anlamda kullanan ilk ordudur. İşgal çabaları düşman arazisinin derinliklerine yönelik baskınlarla karşılaşılır ve ilk günlerde ele geçirilen ganimet Tabor'un genel kazancında önemli bir yer tutar. Žižka, Almanların elindeki madenleri ve Roma yanlısı bir tabya olarak kullanılan Pilsen şehrini asla ele geçiremez. İlk başta, Slav olan işçilerin önemli bir bölümü isyana katılır fakat paralı Alman askerlerince katledilir. Kutna Hora'da on altı bin Taborcu papaz ve müritleri, madenlere atılarak katledilirler.

Žižka, mücadeleye tek gözü kör olarak başlamış, sonrasında bir okun isabet etmesiyle diğer gözünü de kaybetmiştir. Son savaşlarda tümüyle kördür. 1424'te, Moravya ve Silesya'nın fethinin planlandığı günün öncesinde vebadan ölür, yerini 1427'deki iki büyük savaşta Almanları yenen ve Bohemya ordularının karşı saldırılarını Avusturya, Macaristan, Silesya, Saksonya, Brandenburg, Palatine ve Frankonya'ya dek genişleten Procopius alır.

Taborcu ordular düşman arazisinin içine baskınlar düzenler, orayı fetheder. Yani teslim olmuş şehirlere ve kalelere garnizonlar kurarlar. Devrimci Bohemya tüm Orta Avrupa'yı kontrol altına

alabilecek bir tehdittir. *Papa V. Martin*¹¹⁷ 1431'de Basel'de genel bir konsey toplayıp yeni bir Haçlı Seferi'nin başlatılması kararını alır. Sonrasında bu sefer de mağlubiyetle sonuçlanır. Papanın temsilcileri, imparator ve Konsey, komünist Tabor'un huzursuz birer müttefiki durumuna gelmiş ve artık hiçbir şekilde ekonomik ya da sosyal devrimciler olarak anılamayacak olan Utraquistlerle gizli görüşmelere başlarlar. Taborcular ise köylülüğü kazanma konusunda başarılı değildirler ve onlardan ordu ve şehirleri için zorla yiyecek talebinde bulunurlar, ardından da yarı feodal haraç yöntemlerini uygulamaya başlarlar. Sürekli zaferlerle geçen o on beş yıl artık bitmiştir ve ordu çürümeye, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden gelen maceracılarla dolup taşmaya başlamıştır. En nihayetinde Taborcular tecrit edilirler ve 30 Mayıs 1434'te Bohemya'nın Lipany şehrinde nihai mağlubiyetle yüzleşirler. Bu savaşta on üç bin kişilik ordunun sekiz bini öldürülür. Bunların arasında Büyük Procopius ve oğlu Yüzbaşı Küçük Procopius da vardır.

Utraquistler, Papa VI. Alexander ve İmparator Sigismund Prag Yasaları esası üzerinden görüşme yapmayı kabul ederler. 1436'da tüm taraflar, yasaların Aşai Rabbanî Ayini'nin Roma usulünün tercihi kullanımına izin veren değiştirilmiş, muğlak bir biçimini onaylarlar. Bohemya Millî Kilisesi, 1620'de Beyaz Dağ'da cereyan eden Otuz Yıl Savaşları'na dek Roma ile ortaklık içinde olan diğer Ortodoks usülleri gibi bir tür *Uniat Kilisesine*¹¹⁸ dönüşür. Kısa bir süre sonra tümüyle bastırılır ve Roma'ya dönük itaat tekrar tesis edilir. Utraquistler 1452'de Tabor'u kendi başlarına ele geçirirler, militan Taborcular yeraltına çekilmeye ve Anabaptistler olarak örgütlenmeye zorlanırlar. Diğer radikal hizipler ise Luther'in liderliğinde Reform sürecine dâhil olur. Pasifist ve

117. Odo Colonna'da doğan Martin 1417-31 arası dönemde papalık görevinde bulunur. Seçilişi Batı hizbinin sonunu getirir.

118. Roma Katolik kilisesine bağlı olup kendi yasalarını, ayinlerini ve dillerini muhafaza eden Doğu Hristiyan kiliseleridir.

daha saf anlamda dini komünistler *Unitas Fratrum*¹¹⁹ adı altında toplanmaya başladılar. Günümüze dek varlıklarını sürdüren bu tarikat aynı zamanda Çek İhvanı, Moravya İhvanı ya da İhvan-ı Müttehid olarak bilinir. İleride karşımıza çıkacak olan Hutterciler atalarının izlerini Tabor'a kadar takip etmişlerdir.

İmparatorluğun ve papalığın ardı arkası kesilmeyen seferleri, birbirinden farklı Bohemyalı reform ve devrim gruplarının geniş planda bir araya gelmesine neden olur. Dış basıncın azalmasıyla bu birlik kimi durumlarda silahlı çatışmalara bile varan hizipsel bölünmelere maruz kalır. Bu bölünmelerin olduğu hat boyunca etnik ve sınıfsal ayrışmalar tüm çıplaklığı ile açığa çıkar.

Alman asillerin, zengin tüccarların ve maden sahiplerinin büyük bölümü Roma yanlısıdır. Birçoğu ülkeyi terk eder. Diğerleri devrimci Bohemya devleti ile hiçbir zaman birleşmemiş olan küçük yerleşim bölgelerinde yaşamaya çalışırlar. Bunun nedeni, ortalıkta devrimci bir Bohemya devletinin ya da Çek topraklarıyla bitişik tek ve birleşik politik bir varlığın bulunmamasıdır. Çek asiller ve kodamanlarla bazı Almanlar başpiskopos ve Kraliçe Sophia ile birlikte Utraquist partinin sağ kanadını teşkil etmektedir. Onlara göre Prag Kanunları asgarî değil, azamî bir programdır. Kilisenin mallarına el koydukları andan itibaren toplumsal açıdan muhafazakârlaşırlar ve VIII. Henry dönemindeki İngiliz üst sınıftan farklı olarak tekeller ve çeşitli haklar aracılığıyla değişime uğramış feodal imtiyazlarla yetinmek zorunda kalırlar.

Devrimin başlarında, Prag'ın ilk tanık olduğu kuşatmada politik iktidar büyük ölçüde zanaatkâr sınıfının eline geçmiştir. Kuyumculuk gibi kimi zanaat alanları dışında bu insanlar tümüyle Çek'tir ve müttefik olarak yanlarında Jan Žižka gibi küçük Çek asilleri ve küçük orta sınıfın önemli bir bölümü vardır. Bunlar militan Utraquistlerdir. Onlara göre Prag Yasaları esasta asgarî programdır. Bu gevşek ittifak papa karşıtıdır ve Roma Katolikli-

119. Sonradan Moravya Kilisesi ya da *Herrnhuter Brüdergemeine* adını alan kilise ana Protestan mezhebine aittir. Kardeşler Birliği Bohemya İhvanı olarak da anılır.

ğinin tekrar tahkim edilmiş halini görmek gibi bir arzuları yoktur. Fakat bunlar, daha çok eşitlerden biri olarak papanın, Roma'nın sadece basit bir piskoposu haline gelmesini ve Katolik Kilisesi'nin özgürleşmesini isterler. Roma'nın *Dönüştürme*¹²⁰ öğretisini reddederler. Ruhban sınıfına mensup birçok üyesi Wycliffçi yeryüzüne düşen ruhun içindeki iradenin sürekliliği, yani ekmek ve şarabın takdis sonrası değişmeden kaldığını ve İsa'nın bedeninin ve kanının ruhani anlamda "aynadaki gibi" mevcut olduğunu söyleyen öğretiyi sahiplenirler. Ayrıca ayinin bir tür kurban merasimi olduğu fikrini reddederek onu temelde ruhani bir ortaklaşma, cemaate has bir faaliyet olarak yorumlarlar. Feodal ekonomik ve sosyal yapıyı reddederler ancak ticari biçiminde de olsa gelişen kapitalizmle yüzleştiklerinde onun yerine ne koyacaklarını tam olarak bilemezler. Jan Žižka gibi liderleri her ne kadar liderliklerini zamanla eğitilmiş seçkin ruhban sınıfına, küçük asillere ve varlıklı ve eğitilmiş yurttaşlara dayandırsa da politik açıdan demokratlardır.

15. yüzyıl, özellikle Bohemya'da enflasyon ve ekonomik istikrarsızlık dönemidir ve ayrıca Prag'da yarı suçlu bir yeraltı dünyasının yanı sıra büyük bir işsizler ordusu oluşmaktadır. Bu unsurlar fukara emekçilerle birlikte daima isyan etmeye ve aşırı sola kaymaya hazır bir lümpen proletarya teşkil ederler.

Zaman geçtikçe ve Bohemya'daki devrimin haberleri tüm Avrupa'ya yayıldıkça tarikat üyeleri ve mülhidler Prag'a göç ederler; ilk göç yerleri Bavyera, Tirol ve Renanya'dır. Hatta daha uzaklara, Litvanya, İngiltere ve İspanya'ya kadar uzanırlar. Oreb kardeşliğinin ilk liderlerinden biri bir İngiliz Lollard olan Peter Payne'dir. Tabor ve Oreb komünlerinin kurulmasını takiben bu göç bir tür kaçış halini alır. Avrupa'daki neredeyse tüm ekzantrik ve psikotik dindar kişiler Bohemya'ya giderler. 1418'de Lisle ve Tournai'den kırk mülteci kendi ülkelerindeki zulümden kaçarak Prag'a gelir. Bunlar isyanın en uç biçimine ismini verecek olan ilk

120. Birçok Hristiyan kilisesinde uygulanan ve Aşai Rabbânî Ayini'nde, her ne kadar görünüşleri aynı kalsa da ekmek İsa'nın bedenine, şarabın ise O'nun kanına dönüştüğünü söyleyen öğretilerdir.

Picardlar, yani kendi tabirleriyle, Pikartilerdir.

Bohemya devrimi, Avrupa'nın geri kalan bölgelerinde, 20. yüzyılda görülecek olan kızıl av takipleri ya da beyaz terörden farksız olan bir tepkiye yol açar. O güne dek devlet tarafından önemsiz addedilerek önemsenmeyen ya da hoş görülen ayrılıkçılar ve mülhidler avlanır, yakılır ya da ayaktakımı tarafından linç edilirler. Kurtulanlar ise dünyada cennetin gerçekleştiği yer olarak gördükleri Bohemya'ya kaçarlar. Tüm bu farklı unsurlar, kaybedecek bir şeyleri olmayanlar sınıfını oluşturmaya başlarlar. Fakat yine de bunların aşırı solun neferleri olduğu düşünülmemelidir. Liderleri ve sözcüleri dönek keşişler, eski laik ruhban sınıfı ve alt orta sınıfa mensup aydınlardır.

İlk günlerinde köylü tabanlı bir hareket olan Bohemya devrimi, zamanla faal bir muhalefete dönüşme de pasif bir rıza gösteren köylülerin o coşkulu desteğini yitirir. Köylülerin ilgilendiği konular feodal haracın ilga edilmesi, toprağın yeniden dağıtılması ve özellikle Luther Reformu sonrası zirveye ulaşan serfliğe dönük rüşeym halindeki genel eğilimin bastırılmasıdır. Hedeflerine ulaşır ulaşmaz köylüler devrime dönük ilgilerini yitirirler ve kendi kazançları hesabına muhafazakârlaşır. Ne Prag'ın ne de Tabor'un artık yeni ekonomik üretim biçimlerini etkin biçimde işletebilmesi sebebiyle şehirlerde devrim köylülükten beslenmek zorunda kalır ve böylesi bir ekonomik kaosta temin edilen değerin geri dönüşü artık imkânsızdır. Papanın ve imparatorun tekrar tahkim edilmesi feodalizmin dönüşünü ifade eder. İktidardaki yeni efendilerin varlıklarını sürdürmeleri yeni bir haraç sistemine denk düşer. Köylüler artık alabildiğine pasiftirler.

İleride kimi tarihçiler, Tabor ekonomisini üretim değilse de bir tür "tüketim komünizmi" olarak nitelerler ancak aradan geçen onca yıla rağmen tüketim ve üretim komünizminin nasıl ayrı tutulduğunu anlamak oldukça zordur. Tabor'daki üretimin sosyalizasyon derecesiyle ilgili yakın zamana ait kimi çalışmalar mevcutsa da ne yazık ki bunların hepsi Çek dilinde kaleme alınmış çalışmalardır. Tabor kendi döneminde Avrupa'nın en önemli altın madenlerini elinde bulundurmuş, üretimi tam anlamıyla ko-

münist bir esasa bağlı kalarak gerçekleştirmiştir. Cemaat kurulduğunda ve başka bir yerde kızkardeşler komünü oluşturulduğunda şehrin merkezine büyük depolar yerleştirilmiş, halk tüm mallarını burada satmış ve paralarıyla mücevherlerini bu depolara koymuş, o günden sonra da eski usûlde çalıştıkları işlerinden ve mesleklerinden temin ettikleri maaşlarını aynı yere koymaya başlamışlardır. Bu sayede zenginlik birikmiş ve sonrasında da komün üyesi yurttaşlara eşit olarak dağıtılmıştır. Husçu savaşlarının yaşandığı dönemde bu birikim yağmalarla giderek artmıştır. Almanlara ait bölgelere yönelik baskınların asıl sebebi, onları dinen döndürmek değil, ganimet toplamaktır. Bunun nasıl işlediğini bilmek çok güçtür. İleriki zamanlarda komünizm karşıtı tarihçilerin yaptıkları sunumlara bakılacak olursa bu, Yakın Doğu'nun mülhid Müslüman cemaatlerinde gelişen bir tür "eşkıya komünizmi"dir. Diğer yandan elimizdeki kanıtlar Tabor, Oreb ve diğer komünlerin âdilane ve olağan bir üretken komünizm uyguladıklarını, güçlükleri dikkate alma konusunda ikame ettiği çöküş halindeki feodalizmden kesinlikle daha fazla parazitik olmadığını göstermektedir. Parazitik komünizme inananlar ise şehirden kovulmuşlardır.

Bunların en ünlüsü *Hieronymus Bosch*'un¹²¹ hayatlarını *Dünyevi Cennet* adlı tablosunda resmettiği varsayılan Âdemîlerdir.¹²² Bu cemaat günümüzde *Henry Miller*'ın¹²³ *Big Sur* ve Hieronymus Bosch'un *Portakallar*'ı tarafından selâmlanmaktadır; tüm Ame-

121. Hollandalı üretken bir ressam olan Bosch'un birçok çalışması insanın günahlarını ve ahlaki zaafalarını resmeder. İnsanın şeytaniliğini betimlemek için cin, yarı insani hayvanlar ve makineleri kullanır. Buradaki amacı kafa karşılıklığını ve korkuyu açığa vurmaktır.

122. İlk döneme ait bir Hristiyan tarikatının yandaşlarıdır. Ortodoks kilise tarafından mülhid ilen edilen bu tarikat Kuzey Afrika'da 2. yüzyılda ortaya çıkar ve gelişir.

123. Amerikalı yazar ve ressamdır. Verili edebî formları terk edip roman, otobiyografi, sosyal eleştiri, felsefi tefekkür, sürrealist serbest çağrışım ve mistisizmin bir karışımı üzerine kurulu yeni bir "roman" türü geliştirir.

rika genelinde baştan çıkarılmış genç kalabalıkların otobanlarda *Big Sur* denilen ve Âdemîlere ait olan vaat edilmiş topraklara otostop yapmalarında ve bu gençlerin denize tepeden bakan dağ yamaçlarını keşfedişlerinde ve yerli düşman halkın “yaylan!” diye bağırdığı bu macerada illâki onların izi vardır.

Taborcuların büyük çoğunluğu, Oreb'deki İhvan ve onların Prag'ın Yeni Şehrindeki müttefikleri devrimin başlarında genel bir uzlaşmaya varırlar. Wycliffçi İncil derlemesini, Waldocu ve Özgür Ruh'a ait öğretileri kabul ederler. Her iki inanç ve pratik için İncil yegâne otoritedir. Kilisenin îtikatları ve çevirileri tümüyle bozulmuştur. Bu, ayinler, merasimler, Aşai Rabbanî'deki kurban, ölümler için dua ve müsamaha, kulaktan kulağa günah çıkartma, aşırı kutsal yağ kullanımı, çocukların vaftiz edilmesi, kutsal vücut yağına ait ek malzemeler, bağışlamalar ve kutsal su, ayin cüppeleri, resimler, aziz günleri, geleneksel ayin ilahileri ve dua mekânları için de geçerlidir. Tüm bunlar havarilerin kilise hayatını inkâr anlamına gelmektedir. Waldoculara bağlı olan bu insanların inancına göre günahkâr rahibin otoritesi ve hizmetleri geçersizdir. Bu yaklaşımla yetinmeyerek, herhangi bir kilise dışı müminin de gerekli olduğu durumlarda Aşai Rabbanî Ayini'ni yönetip günah çıkarttırabileceğini düşünürler.

Bunlar, muhalefet tarihinin en militanları olarak değerlendirilebilecek aşırı binyılıclardır. İsa'nın (bir eşkıya kılığında) gerçekleştireceği İkinci Zuhuru'na ve kötü dünyanın evrensel yıkımının kısa bir süre içinde, ilk olarak 1420'de yaşanacağına inanırlar; bu tarihin ardından zuhur en fazla birkaç yıl ertelenecektir. Krallığın oluşumu için gerekli hazırlık sürecinde azizlerin görevi, kılıçlarını günahkârların kanına bulamak ve hatta ellerini bu kanla yıkamaktır. Sodom ve Gomore'ninkine benzeyecek bu söz konusu yıkımın bütünüyle yaşanması sonrası İsa bir dağın tepesinde ortaya çıkacak ve tüm müminlerin iştirak edeceği o büyük mesihanik ziyafetle birlikte krallığın zuhurunu yönetecektir.

Taborcular, azizlerin büyük kalabalıklarla yakın tepelerde toplaşacağını, Kûmran'ın rahip ve kral Mesihlerinin de yaptığı gibi askeri ve dini liderlerin başkanlığında Aşai Rabbanî Ayini düzle-

neceğini, bu ayının kitlesel bir şölen ya da aşk festivali olacağını ummaktadırlar. Krallıkta tüm ayinler ve merasimler kaldırılacak, bunların yerini İsa'nın ve Kutsal Ruh'un mevcudiyeti alacak, tüm yasalar ilga edilecek, cennetlikler asla ölmeyecek, kadınlar bebeklerini acısız ve ön cinsel ilişkiye gerek kalmadan doğuracak. 1420'de Taborcular Katolik Kilisesi ile tüm bağlarını kopartırlar ve kilise dışı müminlerle seçim yapıp piskopos ve rahipleri atarlar.

Taborcuların büyük bir çoğunluğu kişisel ilişkilerinde aşırı püritendirler ancak Pikarti'nin Özgür Ruh öğretilerinden etkilenmiş olan azınlık, binyıla zaten ulaşılmış olduğuna inanmaktadır. Bunlar cennetlikler krallığıdır ve onlara göre tüm yasalar çoktan ilga edilmiştir. Dörtüyzü 1421'de Tabor'dan kovulur; dans edip şarkı söyleyerek ve cennetten kovulma öncesinde Âdem ile Havva'nın masumiyet hali içinde olduklarını iddia ederek, yalınayak ormanda dolaşmaya başlarlar. İsa'nın fahişe ve ayyaşlık ile ilgili uyarılarına göre hareket ederek iffetin günah olduğuna kanaat getirirler ve zamanlarını sürekli cinsel orjilerle geçirirler.

Tabor İhvanı'ndan kendi isteği ile ayrılmış ve görece daha az aşırı bir uçta yer alan Oreb'e katılmış bulunan Jan Žižka kalan ömrünü onları avlamakla geçirir. Birkaç yüz kişi bu kıyımdan kurtulur ve güney Bohemya'daki bir nehrin üzerinde bulunan bir adaya yerleşirler. Bu adayı üs olarak kullanıp komşu bölgeleri yağmalarlar, kiliseleri yakarlar, rahipleri ve kendilerine direnenleri katlederler. Nihai bir kuşatmanın ardından Žižka adayı ele geçirir ve bir mahkûm dışında herkesi yok eder. Teslim olan bu kişi öğretilerinden feragat ettiğini, bu amaçla günah çıkartacağını söyler fakat yakılarak öldürülür ve külleri nehre atılır.

Bu sayede Âdemîlerin cinsel zevke ve vecde dayalı komünleri de son bulmuş olur. Cinsel suçlar ve rezil merasimler, cinayet ve hırsızlık gibi mülhidliğin uzun tarihinin ortak özellikleridir ve genellikle engizisyon mahkemesi üyelerinin nörotik kafalarına ait fantezileri oldukları varsayılır. Ancak Âdemîlerin hikâyesi mahkeme üyelerinden değil, devrimci mülhidlerden, Âdemîleri dost bilenlerden gelmektedir. Onların Âdemîleri yanlış yere suçlamaları için herhangi bir sebep yoktur. Avrupa'nın geri kalanına savrulmuş olan çeşitli

Özgür Ruh grupları ile ilgili bildiklerimizden farklı olan inançları ve ilişkileri, hürriyet için mücadele hususundaki kıyaslamada Âdemîleri devrimci konuma yerleştiren yegâne unsurdur.

Žižka'nın Tabor'dan sağa, Âdemîlerin ise sola doğru ayrışmasının yanı sıra Peter Chelsicky liderliğindeki diğer bir grup da köylü Bohemya halkına sınırsız şiddet vazedilmesine karşı çıkar ve her türlü güç kullanımını reddeden pasifist bir cemaat kurar. Chelsicky'ye göre politik iktidar ve devlet sadece tüm ilişkilerin barış ve sevgiye göre olması gereken hakiki Hristiyan cemaatinin dışında süren nizamı korumak için gerekli olan bir kötülük ve ilk günahın sonucu olarak var olmaktadır. Kurduğu cemaatin hiçbir dış örgütlenmesi yoktur; tek bağ, sevgiyle İsa'nın ve havarilerin hayatını takip etmektir. Bu aşırı pasifistler, Bohemya reform süreci dâhilinde yaşanan tüm devrim ve karşı devrimlerden kurtulurlar ve ileride Çek İhvanı'nı, Unitas Fratrum'u kurarlar.

Tabor'da hayat, yüceltilmiş bir toplumun tecrübe ettiği özel bir ihtişama sahiptir ve neredeyse bir tür çılgınlık halinde yaşanır. Komünyon, açık alanlarda şarkı söyleyen binlerce insanla birlikte gerçekleşir ve dağ başlarında da benzer dini toplantılar düzenlenir. Savaşan dönen ordular, muzaffer yağmalar ve içlerinde kardinallerle kralların eşyalarıyla yüklü şâşalı çadırların bulunduğu ganimetleri sokaklarda dans eden kalabalığın içinden geçerek şehre getirirler, yüz binlik düşman orduları paramparçadır, askerler hep bir ağızdan ilahiler söyleyen halka doğru ilerler ve demir vagonlarla tekerlekli top arabasının gürültüsü onlara eşlik eder. Elleri de bayrak yerine göndere yerleştirdikleri bir Aşai Rabbanî kadehi vardır. Tabor, Barak ve Deborah'nın Sisera'yı imha eden kalabalığı topladığı ve İncil'deki en önemli şiirlerde ölümsüzleştirilen dağın adıdır. Ancak Taborcular, Tabor Dağı'nın aynı zamanda İsa'nın tecelli ettiği ve çarmıha yürümeden önce Mart 12'deki vahiyseel vaazını verdiği Zeytinler Dağı olduğuna da inanırlar; ayrıca bu dağ, İsa'nın cennete yükseldiği yerdir. Hayatın doğasına ait tüm bu semboller Tabor'da bir biçimde yaşamaktadır.

Platon, Aziz Thomas More, Campanella, Harrington ve Bacon, tüm bu isimler Kilise'nin ilk günah addetip yasakladığı ko-

nulara müsamaha gösteren ve insanların daha büyük ve acil bir kazanç için daha az iş yapmanın yollarını aramalarına engel olan toplumlar hayal etmişlerdir. İlk yıllarında Tabor, ütopyaı inkâr ederek bu sorunu aşmıştır. Özgürlüğü tarikatın kızkardeşi değil, anası olarak gören bir ilke üzerine toplumu kurmaya çalışan ilk cemaat, Taborculardır. Mücadelelerini sürekli kılmaları sayesinde bu konuda başarılı olurlar. Bu konudan hiç bahsetmeseler de esasında yönetim tarzları askeri bir teokrasiden ibarettir.

Eğer tek ülkede sosyalizm deforme olmaya ve sakatlanmaya mahkûmsa, tek şehirde komünizm de herhangi bir zaman dilimi içinde mümkün değildir. Er geç garnizon toplumu zayıflayacak fakat aksine dış dünya güçlenecektir. Bu onları daima orada, belki de en güçlü biçimde barış zamanlarında bekleyen bir akıbet-tir. Tabor, tüketim komünizmini örgütlü ve planlı bir üretim komünizmiyle hiçbir zaman dengeleyememiş, şehir komünleri ile köy komünleri arasındaki emtia takasını gerçekleştirememiştir. O günlerde yaygın olan bir tespite ve inanışa göre Çekler Bohemya'ya yerleştiklerinde zaten komünisttirler ve Taborcular özgün Slav toplumunu sadece yeniden canlandırmışlardır. Muh-temelen bu tespit doğrudur. Neolitik köylere dek uzanan Rus *miri* gibi ilkel Slav köy komünlerinin tekrar canlandırılmış biçimi olan zıraî komünler burada halihazırda işlemektedirler. Reform karşıtlığı uzun zamandır yoz bir nitelik arz eden Bohemya Ut-raquist Kilisesi'ni yıktığında, ayakta kalanlar köylü komünizmi, Hutterciler ve İhvan'dır. Serflik 1487 ile birlikte Bohemya'ya iyi-ce yerleşmiş, en gelişkin formuna Almanya'daki Köylü İsyanı ve Luther Reformu ile ulaşmıştır.

7. Radikal Reform ve Thomas Münzer

GERÇEKLEŞTİĞİ noktada Luther, *Zwingli*¹²⁴ ve *Kalvin*'in¹²⁵ Reform'u, tam anlamıyla bir devrimdi fakat bu sefer, devrim diğerlerinden farklı olarak toplumun, haâkim kültürün ve Batı medeniyetinin genel tarihsel süreci içinde cereyan etmişti. Reform, feodalizmin hiyerarşik doğasını çözerek feodalizmdeki haklar ve görevleri birbirine kenetleyen ağı dağıttı. Kilise mülkiyetinin içinde mahsur kalmış olan değerli mülkleri serbest bıraktı: Batı Avrupa'da toprağın yarısından fazlası ve taşınabilir malların daha büyük bir bölümü Kilisenindi. Bu kurumun ekonomiyi sta-

124. İsviçre'deki Protestan Refomu'nun lideri ve İsviçre Reform Kiliseleri'nin kurucusudur. Martin Luther'den bağımsız olarak Zwingli, kutsal metinleri hümanist bir düşünürün bakış açısıyla inceler ve Martin Luther ile benzer sonuçlara ulaşır.

125. Protestan Reformu süresince faaliyet yürüten Fransız Protestan teolog ve reforme edilmiş teolojinin ya da Kalvincilik de denilen Hristiyan teolojisinin aslı geliştiricisidir.

tikleştiren tüm yasal yaptırım haklarını ve gelenekleri lağv etti. Tefeciliği onaylayıp toprak sahibinin istediği miktarda faiz alabilmesine izin verdi. Loncalara yönelik baskıları ve lonca üyeleri arasındaki rekabeti kontrol eden mekanizmaları ortadan kaldırdı.

Ortaçağ'da köylülük, kaynağını kimsenin hatırlamadığı gelenek ve hukukun onay verdiği, tüm açıklığıyla tarif edilmiş haklara ve görevlere sahipti ancak bu sayede lordun malikânesinde kalabiliyor ve derebeyine, oradan da merdivenin üst basamaklarındaki kral ve papaya karşı sorumluluk ve imtiyazlarını temin edebiliyordu. İlk kez genç Luther'in vazettiği yeni toplumsal ahlâk sayesinde muğlak ancak muhteşem bir özgürlük ortamına kavuşan köylüler kendilerini, haklardan mahrum kılan görevler yerine, ağır emeğin dayatmalarıyla yüklü bir serf statüsü içinde buldular.

Ortaçağ'ın sonunda toplum, istihdam dışına düşmüş insanlara kol kanat geren ya da en azından onları emek piyasasından uzak tutan her türden yardımsever örgütün bollaştığı bir ortama kavuştu. Kilise'nin mal varlığına el konulmasıyla bu kurumlara ait küçük bir parça özel ya da devlet himayesi altında yeniden diriltildi ve statik bir ekonomi için gerekli olan artık emek kesintiye uğradı. O günden bugüne kanun koyucular "azimkâr düzenbazlar" a ve "düzenbaz sosyal yardım uzmanları"na karşı ateş püskürdüler. Reform sonrası Avrupa'da hazırlanan fakirlerle ilişkili yasaların yürürlükte olduğu her yerde tek bir ortak iddiası vardı: Sefalet fakirin hatasıdır ve fakirlik önemli bir kusurdur. Teorik açıdan Ortaçağ'a özgü eski sadakatlerin yerini bireyler, "hukukî" ve tüzel kişiler olarak insanlararası anlaşmalar aldı; ancak nüfusun büyük çoğunluğunun gerçekte bu tür anlaşmalara dâhil edilmemesi sebebiyle bu gelişmenin doğal sonucu ilerici bir atomizasyon oldu. Ortaçağ insanı İsa'nın bedeni, yani üyeleri şahsında edebî anlamda birleşmiş olan Kilise'nin bir üyesi olarak kurtarıldı. Luther'in Hristiyan'ı, bireysel iman faaliyeti sayesinde kurtulmuş bir kişiydi ve bu nedenle onun tanrısallıkla ilişkisi, Tanrı'nın mutlak kadirliği ve özyeterliliği üzerinde kendi yeterliliğinden rastlantısal atomik bir anda tümüyle mahrum bir ilişkiydi.

*Kalvincilik*¹²⁶ ise sadece vurguda bir değişiklik yaptı. Eğer Tanrı bir kulunun kaderini kurtuluş yönünde tayin etmişse ve diğer insanları faziletlerine bakmaksızın zamanın başlangıcından itibaren lânetlemişse, bu seçilmiş kul bir cemaat oluşturmaz, çünkü onun üyesi bilin(e)mez. Bu noktada söz konusu yaklaşımın insanı tam anlamıyla bir ahlâk karşıtlığına ve tüm ahlaki kuralların terkine götüreceği varsayılabilir. Oysa tam aksine insan seçime tâbiymişçesine hareket eder ve en iyisini umut eder. Calvin'in aşırı çileciği oldukça kısıtlı insan davranışdır ve insan çalışamaz, para kazanamaz, yatırım yapamaz. Luther'in dini ise serbest teşebbüs diniyken, Calvin'inki sermaye birikimi dinidir. Cenova, Fransa Huguenot'da, İskoçya'da ve New England'da uygulanan bu Kalvinci teokraside fakirler ilk bakışta verili hallerine mahkûm edilmişlerdir. Seçkinler kulübünün her üyesinin aynı zamanda seçilmişler üyesi olması gerekmez ancak fakirlerin, özellikle muhtaç olanların üye olması açık biçimde imkânsızdır. Yararsız, işe yaramaz, sarhoş ve kârdan ziyade sırf zevk için yaşayanlar lânetlenmişlerdir.

Üç büyük reformcu İncil'e, -"sadece imanla, sadece İncil'le" der Luther- havariler çağına ve Kilise babalarına başvursa da gerçekte teolojilerinin kaynağı Aziz Augustine ve Ortaçağ skolastikleridir. Takdir-i ilahi ve iman yoluyla kurtuluşa yönelik ısrarları Ortodoks skolastiklerin öğretilerine nazaran vurguda yapılan ufak değişiklikleri temsil eder. 17. yüzyıl başlarına kadar Babalar'ın ve ekümenik konsillerin birleşik kilisesinin tanıklığına dayalı bir teoloji oluşturma konusunda ciddi bir girişimde bulunulan İngiltere ve *Anglikan Kilisesi*'ne¹²⁷ dek herhangi bir değişikliğe rast-

126. Jean Calvin'in 16. yüzyıl başlarında ortaya attığı görüşlere dayanarak kurulan Hristiyanlık mezhebidir. Bu dinsel inanç sistemi ilk kez Cenevre'de, daha sonra Hollanda, İskoçya, Almanya ve Fransa'da yeni kiliselerde örgütlendi.

127. İngiltere Kralı VIII. Henri'nin kurduğu bir Hristiyanlık mezhebidir. Katoliklik ve Protestanlık arasında bir orta yol olarak görüldüğü için Latince *Via Media* olarak adlandırılır.

lanmamıştır. Reformculara göre Kilise ile Devlet aynı yataktadır ve tam da bu nedenle Katolik teologlar için Kilise ve Devlet iktidarda birbirinden çok ciddi farklılıklar arz etmeyen roller oynamışlardır. Tek fark, Kilise'nin papada somutlandığı biçimiyle artık nihaî bir otoritesinin bulunmamasıdır. Başlangıçta nihaî müracaat Luther'in kendisine yapılır. Alman Reform'unun diğer liderleri -Zwingli'nin Aşai Rabbanî Ayini ile ilgili öğretisi meselesinde olduğu gibi- onun son kararına riayet ederler; aynı tavır Bohemya Utraquist kilisesiyle ilk İsviçre İhvanı¹²⁸ ile ilişkiler ve *Taborcuları*¹²⁹ kurtarma meselelerinde de görülür. Luther, Thomas Münzer'in meslekî hayatının başlangıcında açığa çıkan disiplinle ilgili meselelerle de uğraşmak durumunda kalır. Köylüler İsyanı'nı kınayan da yine odur.

Pratikte laik devlet, kasaba meclisleri, mahallî lordlar ve nihayetinde Alman imparatorluğunu teşkil eden küçük eyaletlerle krallıkların prens ve düklerinin hepsi birden Reform'un sebep olduğu evrensel çelişkinin darbeleriyle yıkılmaya başlayan politik bir cemaat oluşturup imparatorluğu kuşatırken en önemli dini meselelerle yüzleşmek zorunda kalırlar. "Bölge kiminse din de onun dinidir." (*Cujis regio, ejus religio*) ilkesinin yerleşmesiyle birlikte -bu ilkenin yokluğunda Orta Avrupa'nın herkesin birbiriyle savaşması suretiyle parçalanacağı göz önünde bulundurulursa- gerçekte ruhani otorite artık imparatorun elinde değildir ya da daha doğrusu soyut bir laik iktidarın kontrolündedir ancak kesinlikle artık önemsiz bir avuç Alman mahkemesinin tesadüfî koşullarına tâbidir.

Anabaptistlerin ve radikal Reform'un dini her açıdan Luther'inkiyle tam bir karşıtlık arz eder. Mühlhausen ve Frankenhäusen'deki Thomas Münzer ile Münster'deki kıyametçi komün

128. Anabaptist olan ve başlarda Zürihli Huldrych Zwingli'yi takip eden radikal evanjelik reformcu bir gruptur.

129. 15. yüzyıl Husçu Savaşları süresince Bohemya'daki Tabor şehrini merkez olarak faaliyet yürüten mülhid dini cemaatin üyeleridir.

seküler bir haâkimiyet alanı olarak binyıllık krallığın tesisine dönük çabalardır ama sahip oldukları tüm o kötü şöhret yüzünden bunlar alışılmadık birer unsur olarak Anabaptist gruplara mensup eski üyelerin görece bir kısmını ihtiva ederler. Yakın zamana dek Mennocu ve Amerikan vaftizci tarihçiler, Anabaptizmin eski dönemlerdeki köklerine ve 16. yüzyıl radikal Reformcuların Ortaçağ ve Karanlık Çağ içinden geçerek havarilerin dönemine dek uzanan benzeri tarikatlar aracılığıyla edindiği sürekliliğe vurgu yaparlar. Bu konuda tümüyle haklı oldukları teslim edilmelidir.

Reform'un görünüşte savunduğu ve bir zaman sonra vazgeçtiği konuşma hürriyeti her zaman zaten orada olmuş olan radikal halk muhalefetini bir süreliğine açığa çıkartmış ve Reform, hatta Roma Katolikliği için bile tahripkâr bulunan öğretilerinin geniş anlamda din değiştirme için kullanılmasına izin verilmiştir. Kayıtlar, Reform'a dek Roma Kilisesi, ruhban sınıfının birlikte yaşaması ile ilgilendiği biçimiyle, herhangi bir skandala ya da ısrarlı ikazlara yol açmadığı sürece, Ortaçağ'da yeşermiş olan garip inançların önemli bir bölümünü inkâr etmiştir. Sonraki yıllarda aşırı sekterler ve Roma Katolikleri çoğunlukla Protestan kilisesine ve devletine karşı birleşik cephe kurmuşlardır. Bunun en önemli delili, William Penn ve II. James arasındaki sıkı dostluktur.

Radikal sekterler, Konstantin tarafından hapsedilmeden önce, sadece kilisenin geleneklerine başvurmamışlardır; ayrıca lânetli dünyada kurtarılmış bir bakiye olarak onu iman ve faaliyet düzleminde bütünüyle yeniden kurmak için çabalamışlardır. Dünyevi iktidarın her türlüşüne inanmadıklarından bunların papa ve imparator ya da Luther ile prens arasındaki çatışmaya karşı kayıtsızdılar. Ayrıca ileride "politik ekonomi" olarak anılacak şeye inanmadıklarından, rekabeti ve faiz alımını düzenleyen yasalara karşı da ilgisizdirler. Tek gayretleri kapalı bir alt kültüre ait kendine yeterli bir ekonomiyi tesis etmek, yani hem üretim hem de tüketim komünizmini birlikte kurmaktır. Birçok durumda koşullar buna izin vermez ancak onlar daima malların havarilere özgü paylaşımını ve tüm üyelerin fiziki refahı için sorumluluğun paylaşılmasını savunurlar; ayrıca ilk zamanlarda dünyevi mesleklerden temin

ettikleri parayla satın aldıkları ekmeği bölüşen bir tür komünizm uygularlar. Birçok teologun okumuş olduğu Eckhart, Tauler ve Suso'dan etkilenmiş olan cemaat, kurtuluş sürecini İsa'nın fedasında haâkim olan iman aracılığıyla Tanrı'nın mahkeme koltuğu karşısında bireyin adli "müdafaa"sından çok, insanın cemaat içinde ilerici yücelmesi olarak görür: Günahları İsa'nın değil, herkesin tek başına çekeceğine, İsa'nın fedasından ziyade O'nun hayatına, Aşai Rabbanî'den ziyade komünyonu ve İsa'nın son yemeğine yapılan ithafa dayalı birlikte gerçekleştirilen ayine inanır. Bu sebeple söz konusu cemaat, olgunlaşmamış çocukların ya da bilinçsiz bebeklerin vaftizine karşı olan Anabaptistler (çifte vaftizciler) olarak anılır. Onlara göre vaftiz, cennetlikler cemaatinin içinde uyanmış olan ruhun mührü ve insanın dünyaya yüz çevirip sevgili cemaati ile birlikte ortaklık dâhilinde tanrısallaşmaya doğru giden hicret yoluna sokulmasıdır.

Pratik açıdan tüm Anabaptistler özde binyılıcıdırlar ve belirsiz bir gelecekte krallığın yeryüzüne geleceğine inanırlar. Kendilerinin son günlerde insanlığa mübaşir olarak hizmet edecek olan vahyin bir tür ordusu olduklarını düşünmezler, aksine tek görevleri Efendi'nin gelişini beklemektir. Anabaptizmin ilk dönem tarihinin en önemli iki bölümü hareketin ana gövdesinden çıkmamış, bağımsız olarak oluşmuştur.

Thomas Münzer Anabaptist değildir ve ayrıca vaftizin ne zaman ve nasıl yapılacağı ile ilgili sorular onun için pek önem arz etmez, zaten bu tarz sorulara meslekî hayatı boyunca farklı zamanlarda çelişkili cevaplar vermiştir. Mühlhausen'deki son günlerinde mallarda ortaklığı vazetmemiş ve meseleyle ilgili tek kesin ifadesi işkence sonrasında ve idam öncesinde yaptığı nihai günah çıkartma pratiğinde dillendirilmiştir.

Münzer, Stolberg'deki Harz Dağları'nda varlıklı bir ailenin içine doğar ve eğitimini Leipzig ile Frankfurt'ta tamamlar. 1519 civarı Luther'i ziyaret eder ve tüm ciddiyetiyle onun okulunda yıllarını geçirir. Haâkim kilisenin inancından dönmesi kendisini fazlasıyla rahatsız eder. Aynı yıl Beuditz'deki bir rahibe manastırında günah çıkartmadan sorumlu papaz olur. Sahip olduğu gü-

venli hal ve boş zaman sayesinde Josephus, Eusebius'un kilise tarihi, Aziz Augustine, genel konseyle Konstans ve Basel konsillerinin yasalarını ve Suso ile Tauler'in mistik yazılarını okuma fırsatı bulur. Kendisinden beş ile on yaş büyük olan önde gelen liderlerle mektuplaşmaya başlar. Kendisine bir sonraki yıl Zwickau'daki Aziz Mary Kilisesi'nde görev yapacak olan John Egranus'un yerine geçici vaiz olması önerilir. Başlangıçta tüm Almanya genelinde yayılmaya başlayan Luther'in genç havarilerinden biri gibi görünür ve birden bire kendisini yereldeki Fransiskanlarla şiddetli bir çatışma içinde bulur.

O günlerde Dresden'in üç katı olan Zwickau Almanya'nın en büyük şehirlerinden biridir. Zengin bir tekstil merkezi haline gelse de şehrin yakınlarında bulunan gümüş madenlerinin gelişmesiyle birlikte dokuma ticaretinde düşüş yaşanır ve çok sayıda dokumacı işsiz kalır. Diğer maden şehirlerine benzer biçimde yoğun bir fiyat enflasyonu patlamaya hazır bir bombaya dönüşen şehir, zengin kesimin üstte, sefalet ve kitlesel işsizliğin altta olduğu radikal bir kutuplaşmaya şahit olur. Zwickau Bohemya sınırının üst kısmındadır ve bir önceki yüzyılda Taborcu ajitasyonun merkezi olmuştur. Şehirde gizli bir Pikard grubu da yaşamaktadır. Bunlar zamanla açık bir örgütlenmeye dönüşerek Nicholas Storch yanlısı *Zwickau Peygamberleri*¹³⁰ adını alırlar. Çoğunluğu maden sahipleri tarafından iflasa sürüklenmiş eski zengin ve güçlü aile mensuplarıdır. Münzer şehre ulaşınca Storch, onu çoğunlukla işsiz dokumacılardan müteşekkil bir aşırı pentekostçu ve Altın Çağ'cı dini devrimciler tarikatının lideri yapar.

Münzer'in Fransiskanlara yönelik vaazlarındaki şiddet şehir konseyi ve Aziz Mary cemaati ile arasını açar. John Egranus ile geri döndüğünde zorla Storch'un kucağına itilir. Nihayetinde Aziz Mary üst sınıfını terk eder ve madencileri, fakir dokumacıları ve işsizleri bir araya getirmiş olan Aziz Katherine Kilisesi'nin papazı olur. Burada Münzer fakirlerin papazı haline gelir. Orto-

130. Saksonya, Zwickau'da 16. yüzyılda yaşamış Anabaptistlerdir.

doks bir Lutherci olmayı bırakıp Storch gibi kıyametçi olur. Zamanının önemli bir bölümünü Peygamberler tarikatının gizli dini toplantılarında konuşmakla geçirir. Şehir konseyi ile arasındaki çelişki giderek büyür. 1521 Bahar'ında Münzer'den Zwickau'yu terk etmesi istenir. Bu arada Luther zaten fiilî desteğini çekmiştir.

Münzer, Yeni bir Lutherci olarak coşkuyla karşılanıp kiliselerde vaaz vermesi konusunda davet alacağı Prag'a gider. Aksine vaazları Lutherci bir nitelik arz etmez; tam anlamıyla gerçek bir Altın Çağ'cı olur ancak dili aşırı ölçüde hiddetli, tacizkâr ve kabadır. Cennetliklerin Tanrı tarafından binyıl öncesinde nihaî silahlı mücadelede bir araya gelmekle görevlendirildiklerine dair iddiası o günler için bile fazlasıyla ölçü dışı bulunmuştur. Yüz yıl önce tüm bunları işitmiş olan Prag'ın bilgili yurttaşları söylenenlere pek şaşırmazlar.

Bohemyalıların gözlerini açmasını sağladığı Münzer, şehri terk eder. Terk etmeden önce Luther gibi belli başlı kiliselerin kapılarına çiviyle bir manifesto iliştitir. Hayatının geri kalan dönemi süresince ona yön verecek temel fikirlerinin bir özetini sunar. Dilindeki öfke ve tutarsızlık en kayda değer özellikleridir. 1522 yılı boyunca herhangi bir düzenli işte çalışmadan dolaşır. Wittenberg'de Luther'i ziyaret eder. Kendisini fazlasıyla kızdırmış olmasına rağmen Luther sahip olduğu nüfuzu kullanarak Saksonya'daki Alstedt adlı küçük kasabada bulunan Aziz John Kilisesi'nde Münzer'in papaz olmasını sağlar. Münzer, 1523'te Paskalya Günü'nde ilk vaazını verir.

Münzer'in Alstedt'te geçirdiği on altı ay onun mesleki hayatının en sakin ve üretken dönemidir. Burada eski bir rahibe olan Otilie Von Gersen ile evlenir. Bir sonraki Paskalya Günü'nde bir oğlu olur. Kendisi için fazlasıyla kâfi bir uğraş anlamında, hissî ve bir o kadar da tuhaf bir örneği olsa da ortodoks Reform'un bir sözcüsü haline gelir. Görünüşte ihtiyatlı ve belli ölçüde riya ile hareket etmeye karar verir ancak fırtınalı vaazları bir süre sonra onu bölgenin en popüler vaizi yapar. Vaazlarını dinlemek için dört bir yandan insanlar akın eder. Almancadaki ilk Aşai Rabbanî Ayini'ni kaleme alır ve takdim eder. Sonrasında komünyon, vaftiz

ve evlilik merasimleri, hasta ve cenaze merasimleri, komünyon öncesinde halk önünde düzenlenen günah çıkartma merasimleri için kapsamlı bir dua kitabı yazar. Dua kitabı yaygın biçimde uygulanır fakat Köylüler İsyanı'na katılması, onun Luther tarafından kınanmasına sebep olur. Yine de Luther üç yıl sonra söz konusu kitabı taklit etmekten geri kalmaz. Münzer'in dualarıyla ilgili en çarpıcı şey, onların kabalıktan ve hiddetten mahrum olmasıdır. Aksine bu dualar, olağanüstü şiirsel ve dindar bir hassasiyetle yazılmışlardır.

Zaman geçtikçe Münzer kıyametle ilgili mesajlarını daha fazla ifşa eder ve açıktan kendisini Tanrı'nın seçilmiş insanı olarak sunar. Bir yandan da devrimci bir orduya ait gizli bir örgütlenme için çalışmalara başlar. Cennetlikler Birliği, yakın bölgelerdeki manastır ve dini binalara yönelik saldırı, yağma teşebbüsleri ve kundaklamalarla yola çıkar. Kısa bir zaman içinde Thuringya'da birlik için zamanla giderek artan sayıda insan toplar. Ülke dışında gereğinden fazla ses çıkarması sebebiyle Münzer'in faaliyetleri Reform'un savunucularından olan (imparatoru seçme ehliyetine sahip) Saksonya prensi Frederick ve kardeşi Dük John'u endişelendirmeye başlar. Münzer'in Luther ile mektuplaşmaları da aynı dönemde tuhaflaşır tutarsızlaşır. Öte yandan Münzer ile yereldeki lordlardan biri olan Mansfeld Kontu arasında şiddetli bir tartışma yaşanır. Bu esnada, eskisine oranla daha radikal ve istikrarlı bir dizi broşür yayınlar. Hakkında araştırma yapmaya karar veren Frederick Dük John'u, John Frederick'in oğlunu, şansölyesini ve birkaç memurunu Alstedt'e gönderir. Kalede, karşılarında vaaz vermeye davet edilen Münzer, 13 Temmuz'da Reform çağının halk önünde yapılan en olağanüstü konuşmasını yapar.

Vaazını Danyal'ın Kitabı'ndaki kıyamet öngörülerine dayandıran Münzer, binyılı müjdeleyecek olan Cennetlikler Birliği ile Şeytan arasında hızla yaklaşmakta olan savaşı haber verir ve prenlere azizler ordusunun liderleri olarak bu savaşa katılmaları yönünde çağrıda bulunur. Alstedt'i çıkış noktası olarak alan yeni bir reform tasarlar, bu reform ilkin tüm Saksonya'ya, oradan da tüm Almanya'ya ve dünyaya yayılacaktır. Bu, diğer herkesi öl-

dürme yöntemini kullanarak genel oybirliği ile oluşturulacak bir cennetlikler krallığı olacaktır. Münzer vaazını, kendisini dinleyen asilleri hareketine katılmadıkları takdirde imha edilecekleri tehdidini savurarak bitirir. Çağın zihinsel hengâmesini, Münzer'in Dük John'un bu fikirleri kabul etmesine yol açan güveninden daha iyi hiçbir şey ele vermez.

Vaaz yayınlanıp dağıtılır. Dük Prens Frederick'e danışmak amacıyla geri döner. Prens başlangıçta, açık bir eyleme girişene dek Münzer'in fanatizmine müsamaha gösterir. Münzer hem Luther'i hem de yöneticileri ikna etmek konusunda ısrarcıdır. Weimar'a çağrılır ve sınava tâbi tutulur. Burada nihaî çağın lideri olacağına dair iddiaları ve kana susamış dili daha da sertleşir. Saksonya sarayını avcunun içine aldığı hususunda tam bir güven duygusuyla Alstedt'e geri döner. Frederick, Dük John ve Luther, Münzer'i şehirden kovması için Alstedt şehir konseyine baskı uygulamaya başlar. 7 Ağustos 1524'te Münzer birden bire Alstedt'i terk eder. Karısını, çocuklarını ve tüm mallarını geride bırakmıştır.

Münzer Sonbahar ve Kış'ı seyahat ederek geçirir. İlkendi Cennetlikler Birliği'ni örgütlemiş ve şehri ele geçirme çabasında olan militan Anabaptist Henry Pfeiffer'le buluşmak üzere Mühlhausen'e uğrar. Münzer liderliği Pfeiffer'den alır, kendi kıyametçi programını dikte eder, bir gösteri tertipler ve belediye başkanıyla konseyi şehirden kovmayı dener ama asiller ve paralı askerlerden oluşan bir bölük kalabalığı dağıtıp Münzer ve Pfeiffer'i sürgün eder.

Münzer dostu John Hut'u ziyaret etmek amacıyla Nuremberg'e gider. Hut, Münzer'in Luther'e karşı kaleme aldığı o hiddetli, tutarsız ve kaba broşürünü, neredeyse süreklileşmiş bir histerik öfkenin ifadesi olan o konuşmayı yayınlamıştır. Nuremberg otoriteleri bu broşürün baskılarına kanuna dayanarak el koyup imha eder, basan kişiyi tutuklar, Münzer ve Pfeiffer'i şehirden kovar. Münzer, İsviçre İhvanı'ndan destek bulabilmek amacıyla

İsviçre'ye gider. Burada ortodoks bir *Zwinglici*¹³¹ reformcu olan *John Oecolampadius*'u¹³² bile ziyaret eder. Bunun dışında Münzer Almanya sınırının ötesine geçerek Waldshut'ta bulunan *Balthasar Hübmaier*'in¹³³ yanına gider. Hübmaier, her yanda müttefikler bulup devrimini yükseltmeye gayret eden bir Anabaptist liderdir. Münzer ne liderlerin ne de halkın ilgisini çeker. Pasifist İsviçre İhvanı büyük ölçüde şaşkına dönmüştür. Münzer Mühlhausen'e geri döner. Pfeiffer kısa bir süre önce gelmiş, radikaller şehrin kontrolünü ele geçirmişlerdir. Münzer tekrar dirilir ve birliğini silahlandırır. Muhafızlarını birlikten kovar ve birliği, kendisinin ve Pfeiffer'in daha alt kademelerde görev aldığı bir konseyle ikame eder. Bu esnada Köylüler İsyanı Thuringya'ya ulaşmıştır. Münzer sadece bu isyana katılmaya değil, bir hayal olarak onu ele geçirmeye de niyetlidir.

Münzer, çoğunlukla Köylüler İsyanı'nın bir kahramanı olarak anılsa da esasında o isyanla ilgili hiçbir şey yapmamıştır. Mühlhausen'deki isyan tümüyle farklı amaçlar doğrultusunda yaşanmış bir ayrışma eylemidir. Reform feodalizmin sosyal ve ekonomik ilişkilerini parçalayarak ilerledikçe Almanya köylüleri Luther'in hürriyetle ilgili beyanatını zâhirine göre değerlendirmiş ve bağımsız küçük toprak sahibi çiftçilerle hür emekçilerden müteşekkil, para ekonomisine dayalı bir topluma yüzlerini çevirmişlerdir. Eski sosyal ilişkiler üst kesimde tümüyle yitip gitmemiş, asiller ve

131. Memoryalizm, (memoryalistlerin çoğunlukla Efendi'nin Akşam Yemeği dediği) Aşai Rabbanî'deki ekmek ve şarabı (ya da meyve suyunu) İsa'nın bedeni ve kanının sembolü olduğunu söyleyen ve bunu öncelikle bir anma yemeği niyetine bir tür yortu olarak ele alan Protestan tarikatların genel inancıdır. Teorinin en önemli kaynağı reform kilisesi mensubu, teolog Huldrych Zwingli'nin çalışmasıdır.

132. Alman din reformcusudur. Oecolampadius, Luther, Zwingli ya da Kalvin kadar büyük bir teolog değildir ancak yine de o güvenilir bir dini liderdir.

133. Kendi döneminde oldukça etkili olmuş Alman/Moravyalı Anabaptist liderdir. Reform Dönemi Anabaptist Teologları'nın en ünlülerinden ve en fazla saygı gören isimlerindendir.

kodamanlar köylüleri zorla serfleştirmeye başlamış, bu, hem bazı haklara hem de görevlere sahip Ortaçağ köylüsününkinden oldukça farklı bir durumun oluşmasını sağlamıştır. Reform sonrası serflik, köleliğe yakın bir hizmetkârlık konumunda bulunan Rus versiyonunu andırır.

Üst sınıflar karanlığa gömülmeye başladıkça güney Almanya'daki tüm köylülük isyan etmeye başlar. 16. yüzyılın başından itibaren her yerde belli aralıklarla yaşanan isyanlar genelde eski bir asker olan Joss Fritz'in liderliğinde ve önceleri köylülerin takunyası, sonrasında *Bundschuh*¹³⁴ (bağcıklı ayakkabı) ve devamında Fukara Konrad olarak bilinen, yaygın bir gizli örgütlenmenin kontrolünde gerçekleşir. Bunlar küçük isyanlar değil, yaklaşık beş bin kişilik silahlı köylünün savaştığı büyük savaşlar olarak cereyan eder. 1525'te yerel faaliyetler ve isyanlar birleşerek Avusturya, Tirol'da ve güneybatı Almanya'da büyük bir savaşa dönüşür.

Bu dönemde hem köylüleri hem de yöneticileri suçlayıp tarafsız kalan Luther, köylülere saldırıp onları öldürmesi hususunda asilleri teşvik eder. Bu talebini Thomas Münzer kadar ölçsüz bir üslupla dillendirir: "Vahşi hayvanları zincir ve kafeslerle zapturapt altında tutmak için sokaktaki adamın yapması gerektiği şeyi ona yaptıрманın yegâne yolu, onu hukukla, kılıcı ise dindarlığın dış görünümüyle sınırlamaktır. (...) prenslerin ölümünden köylülerin ölmesi daha hayırlıdır. (...) köpekleri zıvanadan çıkartmak için asileri boğazlayın." Asiler kapsamlı bir kıyıma maruz kaldıklarında Luther, Onların tüm kanı benim üzerime olsun." der ve sonrasında gelişen yeni serfliği teolojik açıdan meşrulaştırır.

Köylülerin talepleri basit, tutarlı, binyılcılıktan uzak ve kısmen dini iken asla komünist değildir. Onlar feodalizmin tüm kalıntılarının, kendilerini serfliğe mecbur eden tüm tedbirlerin ilgası, kilisenin devletten ayrılmasını vergilerin zorla indirilmesini, orlaklar,

134. Güneybatı Almanya'da cereyan eden birbiriyle bağlantılı bir dizi köylü isyanıdır. 15. ve 16. yüzyıldaki Alman Köylüler Savaşı'nda önemli bir yeri vardır. Adını, köylülerin taşıdığı ve onların isyanı ile isyanın ilerleyişini sembolize eden bayraktaki bağcıklı ayakkabıdan alır.

ormanlık araziler, serbest avlanma ve balık tutma gibi hususlarda haklarının iade edilmesini talep etmektedirler. Reform ile başlatılmış olan yeni sosyal nizamı tahrip etmeye yönelik hiçbir şey yoktur. Aksine sonuçta, Almanya'daki gelişme üç yüz yıl geriye gitmiş, bu gerilemeye sebep olan Köylüler İsyanı'nın bastırılması ile yarı feodal bir kapitalizme geçilmiştir.

Thomas Münzer, köylülük ve işçi sınıfının pratik sorunlarıyla ilgilenmez. Tüm yazıları onun bu tip meselelerin farkında bile olmadığına dair delillerle doludur. Yegâne ilgisi binyıldır ve Mühlhausen'e dönüşüyle birlikte müjdeyi verebilmek için hummalı bir çalışma içine girer. Seçilmişler Birliği'nin üyesi bulunan ya da Münzer'in müritleriyle toplantılar yaptığı her yere güç toplamak amacıyla kuryeler gönderilir. Alstedt, Zwickau ve Mansfeld askeri birlikler için çağrılır. Yüz yıl önce olduğu Tabor'da başıboş esrikler ve devrimciler haber kendilerine ulaşır ulaşmaz Mühlhausen'e giderler. Nicholas Storch kendi küçük ordusunun başında kente varır. Bu noktada tespit edilmelidir ki Münzer, Pfeiffer ve Storch'un mallarda ortaklığı kuşatma komünizminin bir biçimi, ilkesi ya da kuşatma altındaki bir şehrin basit komünizmi olarak kabullenmiş olmalarından söz etmek pek mümkün değildir. Bu mevzudan Münzer'in son günah çıkarmasında, o da tesadüfen, bahsedilir.

Mayıs'ın ilk haftası süresince sayıları sekiz ila on bin arasında olan köylü ordusu devrimci Mühlhausen tarafından alınan Frankenhause kasabasında toplanır. Münzer, on birinde köylü kampına ulaşır ve vahiy ordusunu örgütlemeye koyulur. Mühlhausen'den sadece üç yüz müridini getirmiş, köylüler ordusunun kıyamet şehriyle ittifak yapmaya muhalefet eden Pfeiffer geride kalmıştır. Bu esnada Mayıs'ın dördünde ölen kardeşi yerine seçiciler kurulu üyesi olan Dük John ve diğer komşu bölgelerin prensleri Hesse Prensi Philip komutasında bir ordu kurar ve Mühlhausen üzerine yürürler.

On beşinde Philip, ağır silahlar ve iki bin süvari, muhtemelen beş bin kişilik birliği ile saldırıya geçer. Askerlerin arasında bir tane bile köylü yoktur. Philip, Münzer'i teslim etmeleri halinde

barış yapacağını söyler fakat Münzer, ateşli bir konuşma yapar. Konuşmasında pelerini ile top mermisini yakalayacağı vaadinde bulunan Münzer imanlı olanlara mermi isabet etmeyeceğini söyler, bayraklarında kullandıkları sembolün, gökkuşağının semada belirmesiyle köylüler Philip'in barış teklifini reddederler. Topçu birliği ateşe başladığında köylüler "*Veni Sancte Spiritus*"¹³⁵ şarkısını söylemektedirler. Philip köylü ordusunu arkadan süvarileri ile kuşatır ve ardından iki taraftan piyadeleri ile saldırır. Tümünü kuşatılan köylüler parçalanır. Beş bini savaş alanında öldürülür, altı yüzü tutsak düşer, geriye kalanı ise Thuringya ormanına kaçar. Philip'in ordusu sadece altı kayıp verir.

Saldırının başladığı anda Münzer kaçar ve Frankenhause'n'de bir tavan arasında saklanır. Askerler onu kafasının üzerine çektiği örtünün altında yatarken bulur. Bunun üzerine Münzer askerlere kendisinin isyanla hiçbir bağlantısı olmayan hasta bir adam olduğunu söyler. Fakat elindeki kâğıtları bırakmakta isteksiz davranınca bu kâğıtlar kendisine ihanet eder. Philip'in yanına, düşmanının karşısına çıkartılır, Kont Mansfeldli Ernest ona gece boyunca işkence eder. Sabahleyin Münzer, tüm suç ortaklarının isimlerini ihtiva eden ve kendisinin devrimci faaliyetlerine halle'daki devrimci bir grupta henüz çocukken başladığını iddia eden bir itirafname imzalar.

Dükün ordusu herhangi bir direnişte bulunmayan ancak affedilmesi için yalvaran Mühlhausen'i 24 Mayıs'ta ele geçirir. 26 Mayıs'ta şehir merkezinde Pfeiffer, "ölümsüz konsil" in birçok üyesi ve Münzer'in boyunları vurulur. Münzer fikrinden cayar ve komünyonu Katolik merasimiyle alır fakat İznik İtikadını hatırlayamaz. Pfeiffer itiraz eder ve muhalif kimliğiyle ölür. Mühlhausen şehri kırk bin gülden (yarım milyon doların üzerinde) para cezasına çarptırılır. Hür bir şehir olarak sahip olduğu konum or-

135. "Tekrarlanan Altın Ezgi" olarak da anılır. Roma Katoliklerinin Hamsin Yortusu'ndaki Aşai Rabbanî Ayini için yazılmıştır.

tadan kaldırılır ve eski şanlı günlerine bir daha asla ulaşamaz.

Tüm güney Almanya'da ve Avusturya'da takip eden bir yıl isyankâr köylülere yönelik temizlik faaliyetleri, davalar, idamlar ile geçmişe de Frankenhausein'in savaşı Köylüler İsyanı'nın sonuna işaret eder. Luther sevincini ifade eden *Thomas Münzer ile İlgili Tanrı'nın Hükümü ve Korkunç Hikâye* adlı broşürünü yayınlar. Münzer'in yazıları *Hesseli Philip*'in¹³⁶ ve onları Marburg, Dresden ve Weimar'daki arşivlere emanet eden Saksonyalı George'un eline geçer.

Tarihte dört ayrı Thomas Münzer'e tanık olunur. Ortodoks Protestanlara göre o, radikal tarikatçılığın öğretilerini mantıksal sonuçlara doğru götüren tipik bir Anabaptisttir. Fakat halihazırda Anabaptistler pasifist olmuş ve pasifizmleri birkaç yıl sonra Münzer ve Münster komünü tarafından sadece pekiştirilmiştir. Bu nedenle onlar Münzer'i hareketin ana gövdesiyle bağlantısı olmayan tümüyle sapık bir fanatik olması sebebiyle kabul etmezler. Roma Katolikliği tarihçilerine göre Münzer esasında Protestan bireyciliğinin kaçınılmaz sonuçları üzerine bir çalışma yapmıştır ve Mühlhausen, Reform'un hukuk ve düzene karşı saldırılarının biraz daha uç bir örneğidir. 1850'de Friedrich Engels *Köylüler Savaşı*'nı yayınlar ve Münzer bu çalışmada hiçbir zaman kaybetmediği bir konumda betimlenerek devrimci bir aziz haline gelir. Marksist tarihçiler onun ilk politik kozmopolit anlamında *Köylüler Savaşı*'nın ideologu olduğunu iddia ederler. Engels, Münzer'in dini felsefesinin ateizme, politik programının da komünizme temas ettiğini söyler. Karl Kautsky, *Communism in Central Europe at the Time of the Reformation*'da (Orta Avrupa'da Reform Döneminde Komünizm,) Ernst Bloch ise *Thomas Müntzer als Theologe der Revolution*'da (Thomas Münzer'in Devrim Teolojisi) Münzer'i ilkel de olsa, devrimci komünizmin ideolojisini geliştiren kişi olarak takdim eder. Münzer, Doğu Almanya'da popüler

136. Takma adı *der Großmütige* ("asil ruhlu") olan Phillip, Reform'un ve önde gelen savunucularından ve Rönesans'ın en önemli Alman idarecilerindendir.

bir kahramandır. Hakkında birçok kitap yazılan Münzer'in adı caddelere ve meydanlara verilmiştir. Engels'in adına posta pulları basılan bu liderle ilgili olarak anlattığı hikâye okullarda öğretilir. Yakın tarihlerde Engels'in ulaşamadığı kaynaklar taranmış ve gerçek Münzer ile ilgili daha adil ve geçerli bir fikre ulaşılmıştır.

8. Münster

RADİKAL Reform'un ilk liderlerinin belki de büyük bir çoğunluğu çocukların vaftiz edilmesine muhalif olmasına rağmen, yetişkinlere yönelik vaftizciliğin yeniden yürürlüğe konulması ilk kez 21 Ocak 1525'te, liderleri *Konrad Grebel*'in¹³⁷ Mühlhausen'deki devrimin başlamasıyla eşzamanlı olarak Georg Blaurock'u vaftiz ettiği Zürih'teki İsviçreli İhvanı Tarikatı'nın girişiyle gerçekleştirilir. Bu olaya iştirak eden herkes birkaç yıl içinde şehit edilir ancak İsviçreli İhvanı komüniteryan pasifistler olarak hayatlarını sürdürürler ve Amerika'ya ilk Mennocu göçünü gerçekleştirirler. İlk yıllarında malların havarilere özgü ortak mülkiyetini vazederler. Pratikte çeşitli işlere sahip insanları içeren bir şehir hareketi olmasına bağlı olarak bu ortaklık kısmen gerçekleşir ve bu tarz bir komünalizm genelde gönüllü sefalet ve ortak mali destek biçimi kazanır. Bu tarikatın binyılcılığı Luther, Zwingli ve

137. Ünlü bir İsviçreli tacirin ve konsey üyesinin oğlu, İsviçre İhvanı hareketinin ikinci kurucusu ve Anabaptistlerin Babası olarak anılan kişidir.

Kalvin'inkinden daha fazla değildir. Dünyanın sonu yaklaşmakta ancak bu son henüz o kadar yakın değildir; bu nedenle binyılcılıkları eskatolojik bir biçim arz eder. Burada Dağdaki Vaaz'ın ahlâkını haiz bir söylem olan "Dostlarınızla kurduğunuz tüm temaslarda, dünya sanki yarın son bulacakmış gibi yaşayın." vaadi haâkimdir.

Frankenhausen'deki yenilgiden sonra Thomas Münzer'in şiddetli binyılcılığı Alt Ülkeler'in kuzeyine ve batısına, *Plattdeutsch*, yani Almanca konuşan bölgelere doğru yayılır. Gezgini bir kitapçı ve yayıncı olan Hans Hut savaştan kurtulur ve isyanın temel öğretilerini tüm güney Almanya geneline taşır fakat yakalanır ve idamın eşiğine kadar gelir. Güney bölgesinde binyılcı komünal gruplar gizli dini toplantılar düzenler fakat kısa zamanda bastırılırlar. Augustine Bader liderliğindeki grup gibi birçoğu her türlü dini merasimi ve papaz ayinini reddeder, tüm malların ortak olmasını talep edip İç Işık'ın rehberliğine uygun olarak yaşayarak dünyanın sonunu beklerler. En önemli lider, Münzer'in ilk yıllarındaki yakın arkadaşı olan Melchior Hoffmann'dır. Strazburg'u karargâhı yapan Hoffmann'ın öğretileri örgütlü misyoner faaliyetine benzer biçimde yayılır; hem kendisi hem de öğrencileri tüm Almanya genelinde oldukça etkindirler. Başlangıçta binyılcıdır ve *Melchiorcular*¹³⁸ gibi yetişkin vaftizciliğini seçilmiş olanın bedenine vurulan bir damga olarak görür. Kişisel olarak şiddetin kraliyetinin dayatılmasına inanmamasına rağmen yandaşları giderek daha fazla devrimcileşmişlerdir. Aynı zamanda idarecilerin aldığı baskıcı tedbirlerin şiddeti yoğunlaşmıştır. Hoffmann'ın ölüm ve mahkûmiyet rizikosuna karşın vazettiği harâretli eskatolojizminin muhalif ve devrimci bir şiddete sebebiyet vermek dışında seçeneği de yoktur. Fakat 1533'te, Münster'deki Yeni Kudüs'ün kurulmasının arifesinde Hoffmann Strazburg'da mahkûm edilir ve kalan on yılını hapiste geçirir.

Münster, Kuzeybatı Almanya'da çoğunlukla papaz olmayan

138. Anabaptist peygamber, Almanya ve Hollanda'da ruhani liderdir.

bir hükümdar piskopos tarafından idare edilen birkaç küçük dini devletten birisidir. Önemli bir ticaret merkezi olan şehir, hükümdar piskoposun iddialarıyla tüccar ve lonca liderleri meclisi arasında yaşanan bir dizi kronik gerilimden muzdariptir. Münster sel veba salgını, kıtlık ve güneye karşı yapılan Köylü İsyanı ile sonuçlanan sınıfsal çelişkileri yaşar. Fakat bu kadar belaya rağmen şehir demokrasisine dönük önemli kararlar alarak iktidarı şehir meclisinin ellerine teslim eder.

Kasabadaki en etkili dini lider Bernt Rothmann'dır. 1531-33 arası dönemde evanjelik Katolikliğin soluna yönelerek Lutherçiliğe ve oradan da Zwing'in İsa'nın ekmek ve şarap içindeki gerçek varlığına dönük inkâr öğretisine yönelir, ayrıca Melchiorculara ve İç Işık havarilerine sempatiyle yaklaşır. Son adımına kadar şehir meclisindeki çalışmalarını sürdürür ve Katolik Kilisesi'ni katedraller, manastırlar ve rahibe kurumları ile sınırlayan şehir resmen Protestan olur.

Fakat Rothmann ve yandaşları kendilerine kilisede sunulan bebekleri vaftiz etmeyi reddedince meclis isyan ederek onları şehirden kovar ve yerlerine ortodoks Lutherçileri getirir. Ancak bu esnada şehir, Hollanda'dan gelen Melchiorit vaizleri, Thomas Münzer'in seyyah tilmizleri ve diğer militan tarikat üyeleri ile dolup taşmaktadır. Rothmann şehri terk etme kararına itiraz eder ve bir ay sonra 1534 Ocak'ında, kendisine Aziz Lambert Kilisesi'nde vaizlik yapması konusunda izin veren katedraldeki Katolikler ve Lutherçilerin kontrolüne girer.

Şehir düşmeden önce, seçilmişlerin krallığının Münster'de kurulmak üzere olduğuna dair çarpıcı haberlerle birlikte Hollanda'ya dönen Jan Bockelson (Leydenli John) tarafından ziyaret edilir. Melchioritlerin Amsterdam'daki lideri Jan Mattys Melchior Hoffmann'ın gördüklerini yanlış anladığını söyler ve Yeni Kudüs'ün kurulacak olduğu yer olarak Strazburg'u değil, Münster'i işaret eder. 1534 Ocak'ının ilk günlerinde Amsterdam'dan gelen ve Mattys tarafından papazlığa atanmış olan iki görevli Münster'e gelerek Rothmann'ı, arkadaşı Henry Rol'u ve bir papaz grubunu hızla vaftiz eder. Takip eden sekiz gün içinde Rothmann ve vaftiz

edilmiş olan diğer ondört yurttaş kendi evlerinde düzenlenen özel merasimlerle vaftiz edilir. Kısa bir süre sonra Mattys ve Bockelson şehre gelerek militan Altın Çağ'cılıklarını vazedip cemaatin tümüyle yeniden örgütlenmesini talep ederler; aralarında belediye başkanı Bernard Knipperdolling ile Rothmann'ın da bulunduğu grubun tarikat değiştirip ihtida etmelerini sağlarlar.

Şehir meclisi bu teşebbüsün karşısında durmaya çalışır. Piskopos paralı askerlerden oluşan bir güç toplar ve meclis kararına rağmen bu güce kendisine yardım etmeleri önerisinde bulunur fakat yurttaşlar kitlesel bir eylemle meclisin geri adım atmasını sağlar. Yapılan yeni bir seçimle zengin bir meclis üyesi ve elbise tüccarı olan Knipperdolling belediye başkanlığına getirilir. Sebastian Franck'ın öğrencisi olan Knipperdolling Anabaptizm'in doğuşundan önce hocasıyla birlikte İsveç'e gider ve radikal Reform yanlısı vaazlarda bulunmaları sebebiyle kralın emirleri doğrultusunda sınır dışı edilir. Kısa bir süre sonra Bockelson Knipperdolling'in kızı Klara ile evlenir, o ve Mattys şehrin tüm kontrolünü ellerine geçirirler. O günden itibaren arkaplana atılan Rothmann hareketin öncelikli teologu ve savunucusu olarak faaliyet yürütür. Rothmann şehrin vahiyle ilgili geleceğine dönük kimi önsezileri mevcuttur, "Münster'de hiçbir şey iyi gitmiyor." sözlerinden ötürü bir arkadaşı gideceği bir randevu konusunda uyarıda bulunmak zorunda kalır.

Mattys malların ortaklığı kararını yürürlüğe koyar ve para, mücevher ve değerli madenler dâhil tüm zenginliğin ortak fona aktarılması yönünde çağrıda bulunur. Bu öneriye itiraz eden meclis çok az bir farkla alınan bir tedbir uyarınca, şehirdeki radikal vaizlerin sınır dışı edilmesini kararlaştırır. Sınır kapısına dek kendilerine eşlik edilen ve şehirden kovulan radikaller duvarın etrafından dolaşarak diğer bir kapıdan şehre yeniden giriş yaparlar, kendilerini sevinçli bir merasimle karşılayan kiliselere sığınır ve ardından sahip oldukları kürsülerden Deccâl'in kölelerini ifşa etmeye başlarlar. Katolikler, Lutherciler ve kendilerinden belayı uzak tutmak isteyen tarafsız insanlar şehirden kaçmaya başlarlar. Yarı yarıya azalan nüfus yeni gelen azizlerle birlikte eski sayıya

ulaşır. Mattys, Yeni Kudüs için yurttaşlar kazanmaları göreviyle vaizlerini Hollanda'ya ve Aşağı Almanya'ya gönderir, seçilmişler için bolluk mevcut olması sebebiyle, yanlarında çok az şey bulunduran vaizlerin hızlı hareket etmelerini ister. Mattys yağmadan korumak için tüm özel taşınabilir varlıkları talep edip şehirden kaçanların mallarını müsadere ettiğinde manastırlar ve kiliseler halihazırda yağmalanmış durumdadır. Yiyecek dağıtımı kamunun elinde olduğundan, tüm özel dükkânlar müsadere edilmiş durumdadır ve dağıtım serbestçe yapılmaktadır. Evler de kamu mülkiyetine geçer ve kapılarını gece gündüz açık tutmak şartıyla aileler bu evlerde yaşama imkânı bulurlar.

Hükümdar piskopos yaptığı faaliyetlerin sonucunda şehirdeki Kilise'nin zenginliği için çok az para alır. Hiçbir nüfuzu yoktur. Protestan asaleti bir Katolik efendiyi tahta oturtmakla asla ilgilenmez, Katolik asaleti ise çoğunlukla imparator yanlısıdır ve imparatorluk yıllarca Münster'in idaresini ele geçirmek için uğraşmıştır. Esasında imparator ilk yıllarında Münster komününe destek teklifinde bulunmuştur. Toplumsal devrim ilerledikçe, paralı askerlerden oluşan ordusuyla hükümdar piskopos, az miktarda da olsa, borç para vermeleri konusunda yanındaki yönetici ve asillerin gözlerini korkutmayı becermiş ve başta zayıf da olsa, şehre yatırım yapmaya çalışmıştır. Görece uzun olan hayatı boyunca Münster Köylü İsyanı'nın gelişigüzel ve dağınık karakterinin bir sonucudur. İmparatorluk çökmek üzeredir ve Almanya'da, kendi aralarında kavga eden yetki alanları dışında, herhangi bir politik bütünlük mevcut değildir. Asker toplama konusunda feodaliteye özgü eski yöntemler işe yaramamaktadır ve prensler, paralı askerlerle, kendilerini tehdit altında hisseden asillerden devşirilen kadrolardan oluşan ordulara güvenmek zorundadırlar. Din ve imparatorluk arasındaki çelişki ittifakların oluşmasını ve hayatta kalmasını imkânsızlaştırmaktadır. Ancak Fransa ve Britanya kadar örgütlü olan bir devletin, Münster gibi şehirleri hizaya sokup başka yerlerdeki isyanları bastırmaları için yeterli gücü harekete geçirmeleri mümkündür.

Hükümdar, Piskopos Franz von Waldek'in yardımına koş-

ma konusunda oldukça yavaş davranmasına rağmen, yöneticiler kendi merhametsizlikleri ile birlikte Vaftizsizcileri kendi bölgelerinde bastırmak konusunda yeterince cevval davranmışlardır. Amsterdam'da belediye binasını ele geçirmeye çalışanların tümü idam edilir ve diğer yerlerdeki benzeri isyanlar da aynı şekilde bastırılır. Bernt Rothmann'ın tüm Anabaptistlerin Münster'e gelmeleri konusunda yaptığı çağrı sonrası çok sayıda insan şehre akın eder. Bu insanların büyük bir bölümü yol üzerinde yakalanıp öldürülür ya da mahkûm edilir. Şehre deniz yoluyla gelmek isteyen üç bin erkek, kadın ve çocuk ele geçirilip Hollanda'ya geri gönderilir. Ayrım gözetmeyen katliam ülkedeki nüfusun azalmasına dönük korkunun sona ermesini sağlar. Anabaptistlerin toplu olarak yakalanmasına rağmen şehirdeki nüfus şaşırtıcı biçimde artar ve bütünüyle değişime uğrar. Yetişkin vaftizini reddedenlerin sınır dışı edilmesinden sonra yeni gelenler artık çoğunluktadır. Aynı ölçüde önemli bir diğer husus da kadınların nüfus içindeki oranıdır. Muhtemelen şehrin üçte ikisini teşkil eden kadınlar sokaklarda ve meydanlarda çılgınlık atıp, dans ederek ve şarkı söyleyerek havada uçuşan saçları ve yarım elbiseleri ile vecd halinde yerlerde yuvarlanarak gece gündüz sürekli bir pentekost uyanışı içindedirler.

Münster'deki dini merasimlerin önemli bir parçası olan ziya-fetlerden birinde Mattys bir hayal görür ve bir sonraki gün vecd halindeki bir grup müminin hükümdar piskoposun ordusuna saldırmalarını ister. Jan Bockelson çok kısa bir zamanda iktidarı ele geçirir. Tanrı değil, aksine ona karşı eylemlerde bulunanlar tarafından seçilmiş olan yeni meclisi dağıtır. Kendi emrinde, İsrail'in oniki kabilesinin pîrlerinden müteşekkil yeni bir kabinenin toplanmasını sağlar. Vatana ihanet ve zinadan ebeveynlerden birine cevap verip onlar hakkında şikâyet etmeye varana kadar her türlü suçu, kötü davranışı, hatayı ve karakter eksikliğini başlıca saldırı biçimi olarak addeden yeni bir kanunname hazırlarlar. Bu kanunnamenin tatbiki için polis kurumunun ve hukukun teşkil edilmesiyle birlikte Bockelson, kabinesindeki bazı üyelerin itirazına rağmen, çokeşliliği cemaati için önerir. Önde gelen kırk sekiz yurttaş başkaldırarak onu mahkûm eder fakat halk Bockelson'u

serbest bırakır ve kırk sekiz üye idam edilir. Birkaç idamdan sonra çokeşlilik yürürlüğe girer. Bunun sonucunda Bockelson on beş, Rothmann dokuz kadınla evlenir.

Bu dönemde Bockelson olağanüstü bir ustalıkla Hesseli Philip ve İmparator V. Charles'la görüşmelere başlar. İmparator bu görüşme önerisine Rothmann'a özel bir elçi göndererek cevap verir. Bu görüşmeler gerçekleşmez. Şehri muzaffer bir ziyafet esnasında istilâ etmek için görevlendirilen güçlerin feci biçimde mağlup edilmesinin ardından Bockelson kendisini Tanrı Halkının Kralı ve Yeni Siyon'un Hükümdarı ilen eder. O günden itibaren merasimlerdeki yerini alır, üzerinde dünya haâkimiyetini simgeleyen bir taç bulunan ve iki kılıçla ortasından delinmiş altın elmayı eline alarak kendisini takip eden kılıçdarların önünde yürüyerek, şatafatlı kraliyet cübbesiyle merasime katılır. Knipperdolling ruhani yönetici olarak atandığını düşünürken, Bockelson kendisine tüm dünyevi meselelerle ilgilenen bir kral olması önerisinde bulunduğunu düşünür. Bu isimler, bir rahip ve kral mesih olmak anlamında vahiyssel Yahudiliğin Davud'u ve Melchizedek'idir. Bockelson bu öneriyi tam anlamıyla kavrayamaz ve Knipperdolling'i hapse atar ancak onsuz hareket edemeyeceğini anlayınca Knipperdolling'i serbest bırakarak, kendisine merasimlerin efendiliğini ve ikinci adamlık statüsünü verir.

Ekim'in on üçünde Bockelson tüm halka katedral meydanında toplanmaları çağrısında bulunur ve kuşatma için gelen askerleri bastırmak için Hollanda'dan yola çıkan hayali orduyu karşılar. Herkes toplandığında bunun bir sadakat sınaması olduğunu söyleyerek onları büyük mesihanik ziyafete teşrif etmeleri için davette bulunur. Masaların dizili olduğu meydanda insanlar kahkahalar atıp dans ederek şarkılar söylerken, kral, kraliçe ve meclis üyeleri kendilerine hizmet ederler, ziyafet sona erdiğinde kutsal komün-yonda kutsanmış ekmek ve şarap dağıtılır. Ardından Bockelson tahtından feragat ettiğini söyleyince, aksak peygamber Jan Dousentschuer, o an tanrıyla iletişime geçerek bu feragatın geçersiz olduğunu söyler. Bunun üzerine Bockelson, halkın tezahüratı eşliğinde yeniden yağlanıp taç giyer.

Dini bir lider olmadığı dönemde Jan Bockelson dini oyunlar ve gösteriler yazan bir kişidir. İddiaya göre Münster komünü de onun tarafından yazılıp sahnelenen dini bir melodramdır. Sarayında düzenlenen merasimlerde bir dizi gösteri tertiplelediği kesindir: Açık havada yapılan dini toplantılar, komünyon, mesiyantik ziyaretler ve oyunlar bu devrimci durum dâhilinde hala Ortaçağ gizemine ve piyeslerine dayanmaktadır. En önemli faaliyetlerinden birisi yiyecek ve emtia dağıtımının sıkılaştırılmasıdır, en önemlisi ise insanları üretim komünizmi ile tanıştırmış olmasıdır. Çalışmaları temelde cemaatin hayatı ile ilişkili olan lonca üyeleri ücretsiz çalışanlar ve ürettikleri ürünleri herkesin ihtiyacına göre serbestçe mal temin edebildiği emtia havuzuna bırakırlar. Görünen o ki Bockelson'un uyguladığı tüm program birkaç küçük itiraz dışında sorunsuz bir şekilde işler. Birkaç insan istifçilik, birkaç kadın ise çokeşliliğin çekici yönlerine karşı çıkma suçlarından idam edilir, kendi karısının bile başını kestirir fakat esasında tüm itiraz onun komünist tedbirleriyle ilişkilidir. İdamların büyük bir bölümü baş kesme düşkünlüğüne bağlı olarak gerçekleşir. Kraliyete dair folklorik bir anlayışa sahiptir: Kral sürekli olarak "Kes şunun kellesini!" diye bağırır. Bu davranış doğal olarak halkın önemli bir bölümü tarafından paylaşılır. Münster doğduğu günden itibaren halka özgü bir niteliğe sahip olmuş, sahte Yahudilik efsanelerinin bir bileşkesini, Grimm kardeşlerin köylü hikâyelerini ve Ortaçağ efsanelerini kullanmış, oluşumunda etkin olan Anabaptizm teolojisinin önemli bir rol oynamasına izin vermemiştir.

Sonbahar ve Kış boyunca Waldek, para, müttefik ve paralı asker toplar ve ardından da kuşatma eskisine oranla daha da yoğunlaşır. Kendisine yardım etmesi için her yere casuslar gönderir fakat biri dışında hepsi yakalanıp idam edilir: Henry Graess ihanet ederek Anabaptist güçlerin rahatlatılması için belirlenen hareket noktalarını ifşa eder. Casusların çok azı geri döner. Münster'e gelen Graess teşhir edilip kafası kesilir.

İlkbahar'da şehir aç kalır. Haziran 1535'te kıtlık hüküm sürmeye başlar. Kraliçe Divara ve diğer birkaç isim dışında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar şehir dışına yollanırlar. Von Waldek bu insanla-

rı sınırlarından içeri sokmayı kabullenmez; kendilerini kuşatan duvarlarla ordu arasına sıkışan halkın önemli bir bölümü ölür. Uygulanan bu olağandışı vahşetin müsebbibi, Von Waldek'in tavsiyede bulunması amacıyla kendisine başvurduğu Köln başpiskoposudur.

Yaz boyunca ayakta kalmayı başaran Münster'den Hans Eck ve Henry Gresbeck adında iki kişi, iki muhafızın piskoposa ihanet etmeleri sayesinde, şehirden kaçarlardı. Bir gün süren acımasız savaşın ardından şehir düşer ve işgal ordusu nüfusun önemli bir bölümünü kıyımdan geçirir. Bockelson, Knipperdolling ve başdanışmanı Bernard Krechting yakalanır. Rothmann gözden kaybolur ve ölü ya da diri bir daha bulunamaz. Altı ay boyunca üç lider ülke genelinde kafesler içinde halka teşhir edilir. Bir süre sonra Münster'e geri getirilirler, yargılanıp mahkûm edilirler ve işkence edilerek öldürülürler. Sonrasında bedenleri tekrar kafeslere konur ve Aziz Lambert Kilisesi'nin kulesinden aşağı sarkıtılırlar. Zaman içinde yenilenen kafesler bu halde kulenin yeniden inşa edileceği 19. yüzyıla dek asılı kalırlar. Sonuçta en azından Batı medeniyetinde, Rus Devrimi'ne dek düzenli bir devlet yapısına sahip tek komünist cumhuriyet böylelikle son bulur.

Thomas Münzer Mühlhausen'de sadece birkaç gün kalır, kendisinin ve Pfeiffer'in ortaklaştırmacı tedbirlerinin etkili olduğundan ya da onların binyılcı siyaset içinde merkezi bir unsur haline geldiğinden emin değildir. Münzer'deki şaşırtıcı ölçüde gelişkin olan tahammül gücünün birkaç sebebi vardır. Hem Burgomaster Knipperdolling hem de Leydenli John, dilleri ve düzenledikleri merasimlerle birer kalifiye siyasetçi ve örgütçüdür, Rothmann ise sıradışı zekâyâ sahip bir müdafidir. Sınırları zorlayan bir terör uygulamaya vicdanları el vermez. Bu sadece asi unsurları baskı altında tutmakla kalmaz, ayrıca teröre rıza gösteren halkın büyük bölümünü birleştirip tahrir edebilecek bir unsurdur.

Komünizm, Bockelson'un binyılcılığı içinde ne tâli bir unsur ne de tek başına bir tür "kuşatma komünizmi"dir. Aksine merkezi-dir. Kitlesel yetişkin vaftizi, üyeleri belli bir akit dâhilinde tutar ve kitlesel komünyon ise onları bir araya getirir. Dini merasimler

öncelikli değildir. Cemaatte her şey ortak yapılır. Her türlü çaba bu cemaat fikrini yoğunlaştırmak için harcanır. Hayat melodramlaştırılır. Gösteriler, idamlar, büyük mesih ziyafetleri, hatta kuşatma bile sevinç nedenidir. Eğer *Tabor*'daki (dümbelek) hayat yüceltilmişse, Münster'deki hayat birçok katılımcısı için sürekli bir şaşkınlık içinde geçen bir mest olma ve vecd halidir. Birisini dondurup hatırlamak için çok az fırsat vardır. Eğer en inanmış fakat mantıklı olan bir Anabaptist birkaç gün durup düşünseydi, kendisinin cennetteki Kudüs'ün bir yurttaşı olmadığı, aksine tuzağa düşmüş birisi olduğu şüphesine kapılabilirdi. Kimsenin durmaya hakkı yoktur. Hepsi de efsane üreticisi bir gerçeklik tarafından büyütölmüş devrimci coşkunluk cereyanı içinde süpürölüp atılır.

Bunlar Münster tecrübesinden temin edilen olumlu kazanımlardır fakat bunların çok azı gerçekleştirilmiştir. En önemlisi, devrimci komününün dramatik ve merasimlere özgü bir tapınma tarzı olarak gösterilmesidir. Bu, geleceğin devrimcilerinin kabul lenmeye hazır oldukları nadir bir durumdur. Sadece Robespierre iktidarın zirvesindeyken, Bolşevikler ise Devrim ve İç Savaş'ın ilk yıllarında böylesi bir pratiğı ve anlayışı bilinçli olarak benimsemişlerdir. Şüphesiz ki Münster'in politik ekonomisinden öğrenilmesi gereken önemli şeyler vardır fakat bu konuda çok az şey bilinmektedir. Kurtulanların sayısı umulmadık ölçülerdedir ve bunlar sonradan farklı yerlerde pasifist komünal gruplara dönüşerek söz konusu tecrübeden kimi faydalar temin etmişlerdir.

Bugüne dek Anabaptizm Münster'i asla unutturmamıştır. İlk dönemde yaşanan eziyetler giderek yoğunlaşmıştır. Anabaptistlerin gizli dini toplantı binası keşfedildiğinde, ne kadar küçük olursa olsun, iktidardakiler büyük bir korkuya kapılmış ve üyeleri derhâl oracıkta idam edilmişlerdir. Yine de hareket Münster'den kaçtığı esnada yeterli bir sayıya sahiptir. Birkaç yıl içinde hızla yayılır ve sayıca artar. Avrupa'yı McCarthyizm'e benzer bir histeri kaplar. Her yerde Anabaptist gören iktidarlar Katolik, Lutherci ya da Kalvinci olduğuna bakmadan, ortodoks olmayan insanları bir araya getiren herkese Anabaptist etiketi yapıştırır. İngiltere'de kilise mensupla-

rı tüm güney ve doğu İngiltere'nin Anabaptistlerle dolu olduğuna yemin ederler. Bu ifşaat üzerine takip başlar ve bir avuç Alman ve Hollandalı göçmen yakalanıp sürgün ya da idam edilir. Esasında o güne dek örgütlü grupların en büyüğü olan Anabaptistler, Münster'den sonra büyük ölçüde pasifistleşmişlerdir.

9. Anabaptistler ve Hutterciler

MÜNSTER'İN düşüşünü takiben geçen uzun yıllar boyunca Anabaptistler av hayvanları gibi avlanıp yoğun bir zulme maruz kalırlar. Protestanlar, Katolikler ve neredeyse tüm Orta Avrupa devletleri onları yok etmek için birleşirler. Bu o kadar da basit bir mesele değildir. On yıl önce hareketin doğduğu yer olan İsviçre'de önemli sayıda Anabaptist mevcuttur; Avusturya Tirol, Alpler'in İtalya kanadı, Moravya, Silezya, Danzig, Polonya, güneybatı Almanya, Aşağı Renanya, Rhone Vadisi, Fransa'da Picardi, Belçika ve Kalvinciliğin gelişiyle birlikte imparatorluktan kurtuluş mücadelesine dek Hollanda'da Anabaptizm Reform'un aldığı en temel biçimdir.

Münster'in Hollanda'dan çıkışı için çalışmak amacıyla gelen çok sayıda insana karşın militan binyılcılık Hollanda Anabaptizmine özgü bir unsur değildir. Aralarında binyılcılar olsa da çoğunluk pasifisttir ve halihazırda bu kavramı kendi inançları içinde eritmişlerdir. Büyük bölümü vaftiz ve kutsal komüniona çok az vurgu yapan ya da tüm kutsal merasimleri terk eden Ruhanileştiricilere mensup paralel bir hareketten etkilenmişlerdir. Ruha-

nileştiricilerle buluşulduğu yıllarda Sebastian Franck, Caspar Schwenkfeld, Hans Denk, Valentin Weigel, Jakob Boehme ve diğer isimler, ileride Mennocular olarak adlandırılacak olan tarikat içinde yeniden örgütlenip biçimlendirilen Anabaptistlerin en favori isimleri haline gelirler. Aralıksız süren zulmün ardından hareket üç parçaya bölünür: Yeminleri, askeri ve kamu hizmetlerini reddeden, aynı zamanda komünizmden de uzak duran pasifistler; hem pasifist hem komünist olanlar ve zulmü takiben tam anlamıyla ölmüş olan militan binyılcılardan arta kalanlar.

Menno Simons bir köylünün oğlu olarak Friesland'de doğar, Roma papazlığı konusunda eğitim alır ve 1524'te papaz olur. İncil'e sadık bir Katolik olarak hayatını sürdüren Simons, ilk günlerden itibaren ihtida etmeye karşı çıkar. Kardeşi Peter, Münster'in kurtuluşunu amaçlayan bir birlik oluşturmak için çalışırken ölür. Menno, Münster konusunda her iki tarafın uyguladığı şiddetten fazlasıyla şaşkına döner. Zulmün doruğa ulaştığı günlerde papazlıktan istifa eder. Yeraltına çekilir, hayatının geri kalan kısmını başına konulan para ödülüyle birlikte gezgin bir vaiz ve örgütçü olarak geçirir, yakalanır ancak hiçbir zaman imanını terk etmez. Süreç boyunca bağımsız ve çoğunlukla uzlaşmaz olan dini yapıları hem komünistleri hem de komünist olmayanları içine alan, gevşek de olsa, yine de örgütlü ve "yasak" doğrultusunda cemaatten aforoz edilme kararı ile disipline edilmiş birer kiliseye dönüştürür.

Menno, Anabaptizme ait teolojiiyi toparlayıp örgütler ve düşünceleri evrensel anlamda kabul görmemesine rağmen, normatif ve merkezi bir çekirdeğin oluşmasını sağlar. İlk on yılında Anabaptistler genelde Mennocular olarak anılmaktadırlar. Birleştirici bir ilke olarak aforozun uygulandığı yüzyıl boyunca, bugün bile hala Amerika'daki "sıradan insanlar"ın çeşitli yapılar içinde bölünmelerine neden olan "sert aforoz" ve "yumuşak aforoz" üzerinden yaşanan ayrımlar ve hizipler oluşur. Ancak bu bölünmeler, Mennocuların birleşik bir cephe olarak dünyaya takdim edilmesine mani olmaz.

1577'de Hollanda'daki Protestanlık giderek daha fazla Kalvincileşip ülkenin imparatorluktan kurtulmak için savaş vermesiyle

Orange'lı William, liderliğinin bir önkoşulu olarak, genel durumu zorlayıp Hollanda genelindeki dini özgürlüğü güvence altına almaya çalışır ve yaşanan zulme bir son verir. Zaman içinde Hollandalı Mennocular zenginleşip genel yapının bir bileşeni olarak kabul edilirler ve sonuçta üyelerinin kamusal görevlere, hatta savaşa iştirak etmelerine izin verirler. En özgün, katı pasifist komüniteryan gelenek komünizmi ihtiva etmemesine karşın, Amerikan Mennocularında varlığını sürdürür.

Fakat Münster'in düşüşünün hemen sonrasında yakalanmış olan Anabaptistlerin komünizmi pratiğe dökmeleri pek kolay olmaz. Münster'den kaçmayı başaran birkaç liderden biri olan Battenbergli John'un liderliğindeki militanlar yeraltına çekilirler. Vaf-tiz, komünyon ya da muhabbet ile ilgili hiçbir kamusal hizmeti ifa etmezler ve Katolik Kilisesi'ne katılırlar. Başarabildikleri ölçüde çokeşli bir hayat tarzı içinde yaşayıp mülklerini ortaklaştırıp, kilise ve manastırları yağmalayarak kaynaklarını çoğaltırlar. Battenberg 1538'de yakalanır ve idam edilir ancak hareket Aşağı Ülkeler'de beş yıl daha yaşar. Çokeşliliği, şiddeti, hırsızlığı ve çıplaklığı reddedenler ressam, şair ve ilahi yazarı olan David Joris'e katılırlar. Hayatta kalan Münstercilerden daha iyi bir okuma yapma imkânı bulan Joris, Fioreli Joachim'in kehanetleri, Üstad Eckhart'ın ve çağdaş Ruhanicilerin mistisizminde büyük ölçüde etkilenir. Joris'in yandaşları güneydoğu İngiltere'de aktif bir propaganda çalışması yürütürler. O günden itibaren bu çalışma İngiliz radikal Reform sürecinin niteliğine önemli ölçüde belirlemeye başlar. Ancak en temel etkiyi, Aşk Ailesi mensubu Henry Nicholas'ın ilham verdiği Ruhanici hareket yapar. Basel'den sürülen David Joris hareketi mektuplar ve misyonerler aracılığıyla yönetir. O, huzur içinde ölebilen az sayıda Anabaptistten biridir. 1556'daki ölümünün ardından, yandaşlarının bir bölümü onu harem kurmak gibi büyük günahlar işlemekle suçlar ve bu suçlamaların ardından cesedi mezardan çıkartılıp yakılır. Kimi küçük komünist gruplar İsviçre'de ve aşağı ülkelerde bir nesil daha yaşamayı sürdürür ancak büyük bir bölümü güvenlik amacıyla göç etmek zorunda kalır.

1528'de Moravya'da komünist bir tapınağın hazırlanması için

alışmalar yapılmaktadır. 1526'da Jacob Hutter, Liechtenstein'in ifte vaftiz edilmiş lordunun himayesindeki Nicolsburg yerleşimine gelir. Hutter aşırı bir binyılcı ve komüniteryancı ancak aynı zamanda "aşırı bir pasifist"tir. Büyük bir çoğunluğu, 1528'deki çatışmaya iştirak ettikten sonra Viyana'da yakılarak öldürölen gelenekçi Baltazar Hübmaye'r'in müridi olan Anabaptist cemaatinden ayrışır. Hutter kendi şehadetine ulaşmak için yoluna devam etmektedir ancak onun Jacob Wiedemann ve Philip Yaeger liderliğindeki pasifist ve komünist grubu kendi cemaatini kurmuşlardır. Kış mevsiminin geçmesinin ardından barışçıl bir tartışma yürötmüş olan Liechtenstein Lordu cemaatin ölkeyi terk etmesini ister. Bunun üzerine Moravya'daki Austerlitz şehrine göç edilmesi kararı alınır. Huttercilerin tarihi kayıtlarında şu ifadelere rastlanmaktadır:

"Bu nedenle tüm mülklerini satma yoluna gittiler. Bazıları sattı ancak diğerele mülklerini muhafaza etti ve sonuçta kimi ayrışmalar yaşandı. Onlardan geriye kalanları Liechtenstein Lordu arkalarından gönderdi. Bunun üzerine Nicolsburg, Bergen ve çevre bölgelerden çocuklar çıkartıldığında iki yüz insan şehirde [Nicolsburg'da] toplandı. Bazı insanlar dışarı ıktı. (...) Ve büyük bir şefkatle gözyaşı döktü ancak diğerele münakaşa ettiler. (...) Ardından, meclisi Lord'un önünde bir araya getirip verili ihtiyaçlarını değerelelendirmek için ayağı kalkıp dışarı ıkıldılar, işsizlaşmış köye giderek boş bir eve girdiler, bir gün ve gece orada kaldılar, sonrasında da geçici ihtiyaçların giderilmesi [*diennner in der Zeitlichenn Notdurfft*] için bakan tayin ettiler [*geordnet*] (...) Sonrasında bu insanlar halka kendilerini sundular ve herhangi bir sınırlama olmadan, kendi kalbi arzularıyla, elindekileri peygamberlerin ve havarilerin öğretilerine uygun olarak muhtaç olanların yaşaması için ortaya koydular." [İşaya 23.18; Yasalar 2.4-5]

1528 İlkbahar'ında her yana açılmış cübbesinin üzerinde dünyanın tanık olduğı en uzun ömürlü komünist cemaatin temelleri atılır. Leonhardt von Liechtenstein prensliğinin sınırına dek eşlik eder ve kalmaları için yalvarır. Anabaptist sığınağını Viyana'ya

karşı silahla müdafaa etmelerini söylese de liderleri, “Bizi korumak için bile olsa, kılıca başvurma sözü verdiğinizden sizinle kalamayız.” cevabını alır. Sayıları bini bulan Huttercilerin kabul edileceğini söyleyen Austerlitz lordları Von Kaunitz kardeşlere kuryeler yollarlar. Üç ay sonra yolda coşkuyla karşılanırlar. Bölgede halihazırda radikal Bohemyalı tarikat üyelerine ait bir yerleşim bulunmaktadır. Kısa bir zamanda evler inşa edip tarımla uğraşırlar ve kendi zanaatlarını icra etmeye başlarlar. Yanlarında getirdikleri ve Rattenburg’da Anabaptist grubu için geliştirilmiş, pratik dini komünizmle ilgili oniki maddelik bir program Hutterci kroniklerinde ve onların anayasasında varlığını sürdürür. Kısa bir süre sonra İsviçre, Alt Ülkeler ve özellikle Tirol’dan mülteciler akın etmeye başlarlar. Huttercilerin o güne dek her iki yarım kürede gezinmiş olmaları nedeniyle farklı dillere açık hale gelmiş olmasına rağmen bugün bile merasimlerde ve aile içinde konuşulan “alt dil” Tirol lehçesi olması sebebiyle Tirolluların çoğunlukta olduğu söylenebilir.

Takip eden beş yıl süresince komünist Anabaptistler özet bir tarife sığdırılamayacak çeşitli sebeplerden ötürü bir dizi ayrışma ve ihraç politikasına maruz kalırlar. Fakat 1533’te Austerlitz’deki-ler de dâhil, bazı grupların arabulucu olarak adlandırdıkları Jacob Hutter Tirol’dan kendi yandaşlarını getirip sonraki iki yıl süresince neredeyse kendisinden öncekilerin tümünü ve herkesi kucaklayan yeni bir birlik ve federasyon hareketi başlatır. Münster komünü ile birlikte maruz kaldıkları zulüm sürecinin ilk günlerinde Hutter, karısı ile birlikte Tirol’un Klausen kasabasında yakalanır ve işkenceden geçirilir. Yaşadığı eziyetlere tahammül eden Hutter tüm devrimcileri rahatsız eden bir günahın peşinden gitmeyerek kendisini tutsak edenlerle öğretilerini tartışmaz, yoldaşlarının hiçbirisinin adını vermez ve hareketin hiçbir sırrını açığa vurmaz. Şeytanın ajanlarının karşısında sessizliğini korur. Yetkili kişiler kimseye duyurmadan kafasını kesmek ister ancak Avusturya Arşidükü, Bohemya Kralı ve Kutsal Roma İmparatoru Ferdinand bu karara itiraz eder ve onun isteğiyle Hutter 25 Şubat 1536’da halk önünde yakılır. Münster’den sonra Ferdinand tüm Anabaptist-

lerin kendisine ait Avusturya hanedanlığına ait bölgelerden kovulmasını talep eder. Birçok yerden kovulan Anabaptistler zulüm fırtınası dinene dek ormanlara ve dağlara saklanırlar. Sonrasında Moravyalı asiller onları himayelerine alırlar ve Ferdinand'ın dik-kati başka yöne kayar kaymaz eski ikamet alanlarına tekrar yerleş-tirilirlir. John Ammon'un liderliği altında geçen bu yıllar boyunca Hutterciler Orta Avrupa'da misyoner faaliyetlerine başlarlar. Danzig, Litvanya Venedik ve Belçika'ya havariler gönderirler; bu havarilerin beşte dördü öldürölür.

En faal misyonerlerden biri Peter Riedemann'dır. Riedemann, hapiste ve dışarıda geçirdiği süre boyunca Hutterciler için sistemati-k bir teoloji ve toplumsal bir buyruk hazırlar. 1542'de Ammon'un ölümüyle birlikte hapiste olmasına rağmen lider seçilir; doğruluğu şüpheli de olsa, onu seçen Hesseli Philip'tir. Bu dönemde Hutterciler, Katolik piskoposlukla çok az benzerlik taşımalarına rağmen liderlerini piskopos olarak adlandırmaya başlarlar. Leonard Lanzenstiel Ammon tarafından halef olarak seçilir; Riedemann, Slovakya'nın Protzko şehrindeki yeni bir yerleşim alanında 1556'da ölene dek liderliği Lanzenstiel ile paylaşır. Yerini 1578'de ölecek olan önemli bir Hutterci lideri Peter Waldpot alır.

Aradan geçen bir nesli takiben komünist Anabaptizm Slovakya ve Bohemya'nın en ücra köşelerine dek yayılan, tarikat içi başbelası çekişmelere nadiren tanık olan başarılı ve gelişkin bir kurumsal yapıya dönüşür. Hareketin çekirdeğini Waldpot'un idaresindeki otuz bin yetişkin insan oluşturur. Austerlitz'deki ilk günlerinde tarikat tüketim komünizminin yeterli olmadığını anlamış olduğundan, birbirinden ayrı iş alanları için ayrıntılı el-kitapları hazırlayarak atölyeler, zanaatçıların işlettiği küçük fabrikalar, çalışma ekipleri ve komünal çiftlikler kurarlar. Çeşitli yaş gruplarına özel okullar açarlar. (İlk hemşirelik okulu ve anaokulları onların icadıdır.) Tanrı'ya ve komşulara yönelik aşktan uzaklaştırdığı için bugün bile yüksek eğitime karşıdırlar. Fakat o gün için kurdukları ilkokullar Avrupa'nın en iyileridir. Çocuk bakımı toplumsallaştırılmıştır. Çocuklar genellikle okullarda yaşarlar ve ebeveynlerince ziyaret edilirler. Her bir Hutterci yerleşke, aktif

ve özenli bir kamusal sağlık programına sahiptir. Oldukça temiz ve düzenli olan köylerdeki hijyen ve sağlık önlemleri eşi benzeri bulunmayacak ölçüdedir. Evlilikler yaşlıların işbirliğinde gerçekleşir. Cemaat üyeleri oldukça başarılı insanlardır. Anabaptistlerin ya da hatta tüm komünist ya da pasifist grupların tarihlerine bakıldığında Huttercilerin tarihi seks skandallarından muaf olma konusunda özgün bir yere sahiptir.

Üretim ve dağıtım sistemi ile oldukça gelişkin bir örgütlenmeye sahip cemaatler giderek zenginleşir. Bireysel düzlemde “edepli bir sefalet” içinde yaşamak gerektiğine inanan bu insanlara, kendi ürünlerini özellikle Yahudi olmayanlara satmalarına izin verilmesiyle, muazzam bir artı-değer temin ederler. Bu artı-değerler kendi iç gelişimleri ve yeni yerleşkelerin kurulması için harcanır. Artı-değerin bir kısmı da bugün olduğu gibi o gün de mevcut olan yüksek doğum oranı ve düşük ölüm oranına bağlı olarak herkes için örnek teşkil edebilecek bir kamusal sağlık sistemine aktarılır. Hutterciler, sonradan Marx’ın kapitalizmin özü olarak teşhis ettiği dinamik ve giderek genişleyen bir ekonomi tipini keşfederler fakat bu komünist bir ekonomidir ve sermaye birikiminin kaynağı olan yüksek köylü refahına dayanır. Başka bir ifadeyle Hutterciler, bugün Rusları ve Amerikalıları çileden çıkartan sermaye birikimi ile sermaye dolaşımı arasındaki çelişkiyi kendi küçük ve kapalı cemaatleri içinde çözmüşlerdir.

1622’ye gelindiğinde, Huttercilerin altın çağı, patronları Moravyalı asillerin Kilise ve imparator tarafından topraklarından atılmasıyla sona erer. Sığınacak yerler buldukları Slovakya, Transilvanya ve Macaristan’a dağılırlar. Otuz Yıl Savaşları boyunca emperyalistlerin Bohemya’daki Utraquist Kilisesi’ni yok etmesi ve Çek İhvanı’nı yeraltına itmesi rahatsızlıklarını arttırır. 18. yüzyıla gelindiğinde üretime dayalı komünizm önemli ölçüde terk edilir ve emtia üzerine kurulu toplululdar sadece ortak refah fonu biçiminde uygulamaya konulur ancak Hutterciler hala geleneksel elbiselerini giymekte ve ibadet tarzlarını uygulamaktadırlar.

Macaristan ve Transilvanya’da Hutterci çocukların anne-babalarından alınarak yetimhanelere koymak suretiyle yeni bir zu-

lüm yöntemini yürürlüğe koymuş Cizvitlerin dayatmaları üzerine 1767’de bir kararname yayınlanır. Hutterciler Romanya’ya ka-
çarlar ve kendilerini Rusya-Türkiye savaşının ortasında bulurlar.
1770’te İmparatoriçe Katarina Alman *Pietistleri*¹³⁹ (Zâhitler) ile
Anabaptistlerine Ukrayna’ya yerleşmeleri için çağrıda bulunur.
Söz konusu tarikatlar burada gelişir, durumları zamanla kötüle-
şir, yeniden canlandıktan sonar, nihayetinde daha fazla büyüme
imkânı bulabildikleri ABD ve Kanada’ya göç ederler. Modern
komünalizmin kıyaslama kabul etmeyecek ölçüde en başarılı uy-
gulayıcıları olan bu tarikata ileride yeniden döneceğiz.

16. yüzyılın ikinci yarısı boyunca tarikat Anabaptist ve Spi-
ritualist gruplar içinde komünizmi ara sıra tekrar diriltip sınırlı da
olsa yaşatmayı başarır. Mülkiyet ortaklığı havarilere özgü bir ülkü
olarak İsveç İhvanı ve Çek İhvanı arasında sürdürülür ancak bu
gruplar da Amerika’ya göç edip uygulama alanı bulana dek söz
konusu ülküye bir süre ara vermek zorunda kalırlar. Transilvan-
ya’daki güçlü Üniteryan¹⁴⁰ (teslis karşıtı) Kilisesi bünyesinde bile
komünist yerleşkeler mevcuttur.

Huttercilerle kıyaslanabilecek yegâne cemaat, Krakov’un kuzey-
batısındaki Küçük Polonya’da bulunan Rakow’dur. 1569’da Gre-
gory Paul tarafından kurulan cemaat, Reform karşıtı hareket önce-
sinde yüzünü radikal Reform’a dönüş gibi görünen Polonya, Prusya,
Litvanya, Silezya, Galiçya ve Orta Avrupa’nın tüm kuzeydoğusun-
daki Anabaptist, Spiritualist ve Üniteryan liderlerini etkilemiştir. Bu
bölgedeki radikal Reform hareketinin en önemli özelliklerinden biri,
çok sayıda asilin ihtidâ edip serflerini azad etmesi, topraklarını satma-

139. 17. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına dek varlığını sürdürmüş Luthercilik içi
hareketidir. Protestanlık ve Anabaptizmde etkili olarak sadece Anglikan rahip
John Wesley’nin Methodist harekete başlaması için gerekli ilhamı vermekle kal-
mamış, ayrıca Alexander Mack’in İhvan hareketini kurmasını da koşullamıştır.

140. Teslis’e karşı Tevhid’e dönük imandır. Üniteryan Hristiyanlar Nasıralı
İsa’nın öğretilerine inanırlar. Bu öğretiler Yeni Ahir’te ve ilk dönem Hristiyan
yazılarında mevcuttur.

sı ve mallarını fakirlere dağıtıp Rakow'un sıkça görülen komünizm düzeni içinde eşitlerden biri haline gelmesidir. Yani, birçoğu serflerini azad etmişse de çok azı Rakow'a katılmış fakat yine de önemli sayıda asil Anabaptizme sempatiyle yaklaşmıştır.

Rakovcular Moravya'daki Huttercilere bir delege göndererek kendilerine bağlanıp yöntemlerini öğrenmeleri teklifinde bulunurlar. Rakovcular Huttercilerin etkililiği ve başarılarından etkilinirler ancak Teslisçiliklerini reddederek onları kibir, küstahlık ve hoşgörüsüzlük noktasında eleştirirler. Aynı dönemde Hutterciler Polonyalıların eleştirilerine yönelik olarak şu tespiti yaparlar:

“Bir eve, toprağa ya da paraya sahip olup da onu cemaate veremeyenler kesinlikle bir Hristiyan değil, pagandır ve asla korunmamalıdır.”

Rakovculara göre komünizm, kurtuluş için bir önkoşul değil, basit anlamda daha mükemmel bir havari hayatına ait bir nasihattır.

Hutterciler Polonyalıların *Teslisçiliklerine*¹⁴¹ doğal olarak karşı çıkarlar fakat şaşırtıcı olan şu ki bu itiraz yeterince şiddetli değildir. Bunun da ötesinde daha önemli olan diğer bir husus, bugün bize saçma gelen pratikleridir. Hutterciler vaftizi dökerek, Polonyalılar ise daldırarak yaparlar. Fakat bundan da önemlisi, sınıfsal farklılıktır. İçlerinde çok az ruhani yazar bulunan Hutterciler, eğitimleri İncil ile sınırlı olan köylü ve işçilerdir. Bu özellikleri Polonyalıların aristokratik tavırları, “taş kalpler”i, dil konusundaki bilgileri, Latin isimleri ve Huttercilerin otoritesine tam olarak teslim olmaya dönük itirazları tarafından redde tâbi tutulur. Peter Waldpot daha da ileri giderek Polonyalıların Hutterciler tarafından yeniden vaftiz edilmesi gerektiğini söyler. Mektuplaşmalar ve ziyaretler iki üç yıl sürer fakat sonunda Rakovcular Huttercilerle

141. Hristiyanlıkta Teslis öğretisine göre Tanrı üç şahsı ebedî ve eşzamanlı olarak içinde barındıran tek varlıktır: Baba, (Nasıralı İsa olarak bedenlenen) Oğul ve Kutsal Ruh. Dördüncü yüzyıldan beri bu öğreti hem doğu hem de batı Hristiyanlığında “tek Tanrı’da üç kişi” olarak tarif edilir.

yakın ilişki kurulabileceğine dair umut beslemekten vazgeçerler. Teklifler hep tek taraflıdır ve görüşmelerin kesilmesine rağmen Polonyalılar ara sıra da olsa Hutterci yerleşimleri ziyaret etmeyi sürdürürler. Herhangi bir Huttercinin Rakow’u ziyaret ettiğine dair hiçbir kayıt elimizde mevcut değildir.

Radikal Polonya Anabaptizmi dışında, Reform döneminin en önemli teologu, İtalya’dan Polonya’ya göç etmiş olan *Faustus Socinus*’tur.¹⁴² Socinus, içinde Üniteryanizm, pasifizm, ortak mülkiyet, daldırarak vaftizle Polonya Anabaptizmine ve Spiritüalizmine ait tüm ilkeleri hem İncil’le uyumlu kılıp hem de onları sistematik bir felsefeyle mantıksal düzlemde karşılıklı olarak ilişkilendiren gelişkin bir sistem kurar. Polonya’daki tarikat üyeleri ülke dışına çıkartılıp Hollanda’da mülteci hayatı yaşamaya başlayınca Hollandalı radikal Mennocular ve onlar aracılığıyla hareketin İngiltere ve Amerika’daki gelişimine yönelik öğreti ve pratik düzleminde yoğun bir çaba içine girerler. Polonya’da Cizvitlerin önderliğindeki Reform karşıtlığı işini lâyıkıyla yapar ve Polonya’daki tarikat üyelerinin soyu tükenir.

Bir dipnot olarak şu söylenebilir ki Huttercilerle ortodoks ya da heterodoks, neredeyse tüm diğer Hristiyan tarikatları arasındaki temel fark, ilkinin teşkil eden cemaatlerin modern teorisyenlerin “utanç kültürü” dediği, esasında Hristiyanlığın ve (Hasidik Yahudilikten ayrı bir unsur olan) haham Yahudiliğinin “suç kültürü”ne sahip olmasıdır.

142. *Faustus Socinus* olarak bilinen (5 Aralık 1539 – 4 Mart 1604) İtalyan teolog ve “Sosinyanizm” olarak bilinen Hristiyanlık okulunun kurucusudur.

10. Winstanley ve Kazıcılar

İNSANI şaşırtan temel husus aslında şudur: Din savaşlarının aralıksız hüküm sürdüğü on yedinci yüzyıl, radikal Reform için esasen iyi bir zaman değildir. *Cujis regio, ejus religio*¹⁴³ -din büyük ölçekli politikaya ait bir meseledir artık.

Uluslarda ve uluslararasıda oluşan ittifakların birbiriyle yaptıkları savaşlar, Avrupa'yı *Katolikler*, *Lutherciler* ve *Kalvinciler* olarak üç ayrı bloğa böler. Cennetlikler bloğu, rakip canavarların ağırlıkları altında parçalanır. Ardından Avrupa'daki haâkim güç olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nu yıkmak için yapılan Otuz Yıl Savaşları, imparatorluğun çeşitli bölümlerindeki kültürleri ya ezer ya da büyük ölçüde yozlaştırır. Almanya parçalara ayrılıp harap olur ve nesiller boyunca kendine gelemmez. *Radikal Reform*, Orta Avrupa'nın Ortaçağ sonlarına ait kültürünün doğal bir ürünü olarak oluşur ve Otuz Yıl Savaşları onun köklerini yok eder.

143. "Bölge kiminse din de onun dinidir."

Hollanda'da, İsviçre'de ve Hutterciler arasında fosilleşme süreci baş gösterir.

Temelde İngiliz İç Savaşı ve cumhuriyet sınıf mücadelesinin bir ürünüdür ve iç savaşın son günlerinde gözlenen hiziplerdeki artış, neredeyse tüm alt orta sınıfı ve üst işçi sınıfını içine alır. Adlarına rağmen *Levellers* (Eşitlikçiler,) gem vurulmamış demokratlar olmaktan çok uzaktırlar. İktidara ortak olma hakkının kendileri gibi varlıklı insanlarda -küçük, orta sınıf varlıklılarda- olması gerektiğini iddia ederler. *Beşinci Monarşistler*, gerçek bir toplumsal programa sahip olmayan, aşırı binyılcılardır.

Metodist vaizler (*Ranter*) lâfzî anlamda binyılcıdırlar. Esasta onlar, Özgür Ruh İhvanı'nın yeniden dirilmiş halidir ve Tanrı'nın kafasını özümseyip onu kutsamakla, kötülüğün bir ruhun yanına yaklaşamayacağına inanmaktadırlar. Tabor'dan sürülen Âdemîler gibi ahlâk dışı bir esrime içinde yücelmiş olarak yaşarlar. Malları ortak kullandıklarında çıplaklık, dillerle konuşma ve seksüel orjiler gibi olgular, hafiflikten uzak bir heyecan durumu içinde yaşanan çılgın, endişeli ve telaşlı bir hayatın parçaları haline gelecektir. Esasında bazı metodist vaizler, Üstad Eckhart ve Renanya mistiklerinin torunları olarak aşırı spiritualisttirler. II Charles'ın Restorasyon'u ile birlikte Sarsıcılar içinde eriyip İngiliz Püritenizmi'nin tümüyle dışına düşerler.

Eşitlikçiler hareketinin yarattığı heyecan sadece üç yıl sürer. Esasında onlar, İç Savaş'ın ikinci aşaması için adam toplamaya çağırarak anlamında Rump Parlamentosu'nun görevini yerine getirdiğini görmek isteyen politik bir partidir. Başlangıçta Cromwell'in dostu olan liderleri *John Lilburne*'nü kendilerini satmakla suçlayan Eşitlikçiler, kesinlikle haklıdırlar. Kaleme aldıkları Özgür İngiltere Halkı Sözleşmesi'nin son biçimine rağmen, politik manifestoları, İngiltere'de ancak 19. yüzyıl sonlarında yürürlüğe konacak olan demokrasiden daha kapsamlıdır; evrensel oy hakkına inanmazlar, hizmetçileri, yoksulları, çiftlik emekçilerini, Romalı Katolikleri, Piskoposları, Kraliyet ailesini, "mülhidler"i ve tabîî ki kadınları dışarıda bırakırlar. Temel olarak onlar, sol Kalvinci cumhuriyetçilerdir. 1649 sonunda tümüyle ezilirler.

1653'te Bağımsız Kiliseler'e mensup liderlerce seçilen, Atanmış ya da "İskeletsiz" Parlamento, çalışmalarına başlar. Fakat Cromwell'in geçersizleştirmek suretiyle, kendisinin diktatör ya da "Koruyucu" olmasına yol açan, azizlere ait kuralları yürürlüğe koyması, oldukça radikal ve dağınık bir biçimde gerçekleşir. Sonuçta, Cromwell'e göre Hayvanın "Küçük Boynuzu" olan, Vahye bağlı aşırı binyılcılar isyan ederler.

İsyankârlar, bin yılın nihaî krallığına yönelik hazırlık aşaması için cennetliklerin hükmedeceği kaba bir despotizm uygulamayı önerirler. Hem bir ideolojiden hem de toplumsal bir programdan mahrum olan *Beşinci Monarşi Hareketi*,¹⁴⁴ *Danyal'ın Kitabı*'nı¹⁴⁵ ve İncil'in son kitabı olan *Vahiy*'in vahiysel dilinin yeniden düzenlenerek tekrarlanmasından oluşan ateşli bir retorik üzerinden hızla yayılır. Bu, ihanete uğramış insanların yaşadığı kitlesel, histerik bir öfke patlamasıdır. Eşitlikçilerin aksine onlar, silahlı ayaklanma yoluna giderler. 1657 Nisan'ında bir avuç insan, ellerinde silahlarıyla, Londra'ya saldırır ve kısa sürede etkisizleştirilir. Ocak 1661'de ikinci bir teşebbüste daha bulunulur, daha çılgın ve umutsuz olan bu teşebbüs sonucunda sokaklarda öldürülenler hemen oracıkta idam edilirler. Bu başarısızlıkların sonunda tarikat yok olur.

Eski Aşk Ailesi,¹⁴⁶ Arayıcılar (*Seekers*)¹⁴⁷ ve Sarsıcılar gibi hareketler, İngiliz Reformu'nun içinde oluşan çatlaklarda serpilip, o

144. Beşinci Monarşi, kaynağını İncil'den alan binyılcı bir fikirdir.

145. İbranice ve Aramî dillerinde yazılmış olan *Danyal'ın Kitabı*, hem İbrani Kutsal Kitabı (*Tanah*) hem de Hristiyan Eski Ahit'inde mevcuttur. Kitap, Yahudilerin Babil'den sürüldükleri Babil Esareti döneminde toplanmıştır.

146. *Familia Caritatis* (*Hus der Liefden*; *Huis der Liefde*; *Haus der Liebe*) olarak bilinen mistik bir dini tarikatıdır. Kurucusu Hendrik Niclaes'tir

147. *Papa Elçiliğine bağlı Aryanlar* olarak da bilinen, muhalif bir Protestan grubudur. 1620'lerde ortaya çıkan grup, Sarsıcıların atasıdır. Var olan tüm kiliselerin yozlaştığını düşünürler ve Tanrı'nın vahyini beklemeyi tercih ederler.

kadar büyük bir gizlilikle hareket ederler ki VIII. Henry'den Sarsıcıların ortaya çıkışına dek, şaşırtıcı bir biçimde, onlar hakkında hiçbir şey bilinmez. Çeşitli gruplar malları ortak kullanmakla suçlanırlar fakat hareket, en azından onlara zulmedenlerin hayal güçlerinde, epey yaygındır; her tekil grubun kendisine ait gizli bir dini toplantı binası vardır ve üye toplantıları, sırasıyla her üyenin evinde kaynakların paylaşılması suretiyle yapılır.

Teolojik açıdan daha eski olan Anabaptizm İngiltere'de ölür ve yerini Spiritualizme bırakır. O günlerde doğan modern Baptist tarikatı, kıta Anabaptizmine pratik açıdan hiç borçlu olmayan, daha çok Kalvinciliğin özel bir formu olan bağımsız bir gelişmedir. *George Fox*¹⁴⁸ ve ilk Sarsıcıların yazı ve vaazlarında toplumsal ve ekonomik meselelere yer verilmez ancak ilk kez Restorasyon sonrasında William Penn liderliğindeki modern Sarsıcılığın pekiştirilmesi ile birlikte bu tarikat anti-politik bir hal alır.

İşsiz emekçilerden ve topraksız köylülerden oluşan küçük bir grup, 1 Nisan 1649'da, Surrey'deki Walton-on-Thames'in yakınında bulunan Aziz George Tepesi'nde biraraya gelir ve ortaklaştırdığı araziye kazıp sebze yetiştirmeye başlar. Liderleri *William Everard* ve *Gerrard Winstanley*'dir.

Başlangıçta faaliyetleri merakla ve bir miktar sempatiyle karşılanır ancak zaman geçtikçe bölgedeki yerel lordlar ve asiller halkı ayaklandırırlar, ardından ayaktakımı, *Diggers*ları (Kazıcılar) sulh haâkiminin iznine dek, Walton'daki kiliseye hapseder. Tarikat üyeleri, aynı kalabalık tarafından tekrar yakalanarak, bu sefer Kingston yakınlarında bir eve kilitlenirler ve sonra serbest bırakılırlar. 16 Nisan'da Devlet Şurası'na yapılan bir şikâyet üzerine inceleme için iki süvari grubu görevlendirilir.

Yüzbaşı Gladman'ın verdiği rapora göre olay oldukça sıradandır. Bunun üzerine Everard ve Winstanley kendilerini Thomas

148. Dini Dostlar Cemaati'nin, bilinen adıyla, Sarsıcıların kurucusu İngiliz muhalif. Toplumsal çalkantıların hüküm sürdüğü yıllarda yaşayan Fox, dini ve politik mutabakata karşı gelir ve Hristiyan imanına ilişkin alışmadık, uzlaşmaz bir yaklaşım getirir.

Fairfax'e anlatabilmeleri için Londra'ya gönderilir. Yaptıkları açıklamada, Normanların İngiltere'yi fethettikleri günden beri ülke o güne dek hüküm süren ve artık yıkılmış olan bir tiranlığın baskısı altındadır fakat şimdi Tanrı, yoksulu kurtarıp yeryüzünün meyvelerinin tadına varmaları için onlara özgürlük bahşedebilir. İki adam, özel mülkiyete müdahale etmek gibi bir niyetlerinin olmadığını fakat İngiltere'deki birçok boş arazinin ekilip ürün verir hale getirilmesini ve her şeyi ortak kılarak yaşamak istediklerini söyler. Ortaya koydukları örneğin tüm İngiltere genelindeki yoksullar ve mülksüzlerce tekrarlanacağından ve belli bir sürecin sonrasında bütün insanların mülklerini terk edip kendi topluluklarına katılacaklarından emindirler.

Bir ay sonra Lord Fairfax olup bitenleri gözleriyle görmek için Londra'ya gider ve meselenin yerel otoritelerce ele alınması gerektiği kararına varır. Haziran'da, aralarında askerlerin de bulunduğu bir başka güruh Kazıcılara saldırıp ürünlerine zarar verir. Winstanley Fairfax'e şikâyetle bulunur ve askerlere Kazıcıları yalnız bırakması yönünde emir verilir. Haziran'da Kazıcılar, odunları ortak kesip satacaklarını ilen edince, toprak ağaları zarar verdikleri ve arazilerine izinsiz giriş yaptıkları gerekçesiyle tarikat üyelerini dava ederler. Mahkeme, zararların karşılığında on Sterlin ödenmesini ve Winstanley'nin ortaklaşa otlattığı ineklere el konulmasını kararlaştırır ancak inekler ona ait olmadığı için serbest bırakılır.

Yargılama ve ürünün imha edilmesi yüzünden Kazıcılar, Sonbahar'da, ortaklaşa kullanılacak Cobham Malikânesi'ne taşınırlar ve burada dört ev inşa edip kışlık hububat yetiştirmek için ekime başlarlar. Artık Kazıcıların sayısı ellinin üstündedir. Dağılmaları yönünde yaptığı teklif reddedilince Fairfax, son olarak ayaktakını ile birlikte askeri bir birliği üzerlerine salar, saldırganlar iki evi yıkıp tarlaları mahvederler. Kazıcılar direnirler ve Bahar'da yaklaşık kırk beş dönümlük bir araziye hububat ekip yedi-sekiz ev inşa ederler, sonrasında benzer hareketler Northamptonshire ve Kent'e de yayılır. Toprak ağası ve papaz olan John Platt, sığır sürüsünü yeni filizlenmekte olan tahılların üzerine sürer, ayaktakımını kullanarak evleri yıktırır; kadın, çocuk tüm Kazıcıları yurtlarından söküp attırır.

1 Nisan 1650’de Winstanley ve on dört yoldaşı (anlaşılan biraz deli olan Everard hikâyesinin orta yerinde sırra kadem basıyor) düzensizliğe yol açan hareketlerde bulunmak, yasadışı toplantı yapmak ve özel arazilere izinsiz girmek suçlarından yargılanır. Yargılamanın ne sonuç verdiği bilinmemektedir ancak bu olay, Cobham’daki küçük komünist toplumun sonunu getirir.

Kazıcılar hareketi ile ilgili bugüne kalanlar, başladığı günden itibaren doksan gün süren bir merak ve bu merakın gazete haberlerindeki yansımalarıdır. Görünen o ki kendi zamanına hiçbir etkisi olmamış, dahası Gerrard Winstanley’nin yazıları dışında tarih içinde kaybolup gitmiştir.

Tüm deney süresince Winstanley bir dizi broşür kaleme alıp yayımlar. Broşürlerin de gösterdiği üzere, Winstanley’nin düşünceleri hızla evrimleşmiş ve İngilizcede liberteryan komünizmin ilk sistematik ifşaatını gerçekleştirme noktasına gelmiştir.

Winstanley’de radikal Reform’un tüm eğilimleri harmanlanıp laikleşerek birleşir ve teolojiden ziyade bir ideoloji halini alır. Onda rastlanan Spiritualizm, radikal Unitaryanizm (Teslis karşıtlığı,) havari komünizmi ve evanjelik rasyonalizm gibi unsurlara bakıldığında, onun radikal Reform’un tüm yazınını hatmettiğine kolayca inanılabilir. Yine de Winstanley’nin entelektüel arka planı, okumaları ve etkileşimleri hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Tüm yazılarında laik herhangi bir otoriteden alıntı yapmamış, sadece İncil’den yararlanmıştır, eğitimi hakkında da herhangi bir malumat mevcut değildir, hayatı hakkında da çok az şey bilinmektedir.

Winstanley, düşüncelerini başka bir insana ya da kitaba değil, sadece “İç Işık” ve düşsel tecrübelerindeki “kapılar” a borçlu olduğunu sürekli yineler. Kimbilir, bu belki de doğrudur.

Gerrard Winstanley, 1609’da Wigan köyünde, üst tabakaya mensup İngiltere genelinde uzun zamandan beri tanınan bir ailede dünyaya gelir. Babası Edward, kumaş satıcısıdır ve oğlu bu iş içinde büyür. Taşralı bir çocuk için oldukça iyi bir eğitim alır, yaşadığı dönemde herkesin aksine, hiçbir zaman klasik iktibas yöntemini kullanmaz ki bu özelliği onun sadece iyi eğitilmiş değil,

aynı zamanda bilge bir insan olduğunu gösterir. Ayrıca son broşürlerinde kullandığı yazım üslubu da onun oldukça yüksek bir edebî kişilik olduğunu delilidir.

Yirmi yaşında Londra'ya gider, Merchant Taylor şirketinin sahibi William Gater'ın dul eşi Sarah Gater'ın yanına çırak olarak verilir, yirmi sekizinde artık özgür bir insandır ve kendi işini kurar. Üç yıl sonra Susan King'le evlenir. 1643'teki ekonomik çöküşte iflas eder ve 1660'ta alacaklılarından biri tarafından dava edilir. İflasın ardından Londra'yı terk edip, ineklere uygulanan eziyeti değerlendirerek, diğer insanların sığırlarını ortak olarak otlattıkları yerler tasarladığı Cobham Mahallesi'nde ve Surrey'deki Walton-on-Thames'te bulunan dostlarıyla birlikte yaşamaya başlar.

Winstanley ilk broşürünü yayınlamadan önce Baptistlere katılır ve vaiz olur fakat 1648'den önce Baptizmin önemsiz bir form olduğuna inanmaya başlar ve Baptistlerin gizli toplantılarına katılmayı bırakır. Sonrasında, birbirlerinin evlerinde toplantı yapıp İç Işığı bekleyen ve sadece dünyevi olan şeylerle ilgili konuşmalar yapan Arayıcılara mensup bazı küçük gruplarla tanışır. Bu dönemde, günaha girme dönemi, suç, ölüm ve cehennem azabı, şeytanlar ve hayaletler, ziyan ve feragat hissi, büyük mistiklerin hayatlarında evrensel olan ruhsal kriz zamanı gibi konularda çalışmalar yapar. Son olarak, içinde olan ezeli ve ebedî Tanrı bilinci, evrensel kurtuluş vaadi ve mistik aydınlanma tecrübesinin doğrudan sonucu olan huzur ile ilgili kimi kanaatlere ulaşır.

İlk iki broşürü, gerçekten de böylesi bir tecrübenin özümsemesine hasredilmiş çalışmalardır. Her ikisinde de bir teoloji yerine, yüksek düzeyde ruhanileştirilmiş binyılcılıktan hareket edip, evrensel kurtuluşa ilişkin yerinde gerekçelendirmeler yaparak, yine yüksek düzeyde ruhanileştirilmiş bir tarih felsefesine yönelir.

İlk broşürlerde bile Winstanley özgün görüşler öne sürer. Öne sürdüğü binyılcılık, seçilmiş cennetlik bir avuç insanın kurtuluşunu değil, insanın tanrısal bir varlık haline gelmesini öngörür. Günah ve kurtuluş ile ilgili öğretilerinde Âdem'in ilk günahının şehvet değil, harislik, kıskançlık ve iktidar arzusu olduğunu söyler. Bu sayede Winstanley, Püritenlere nazaran daha zeki bir

ahlâkçı olduğunu kanıtlar. Sonuç olarak Tanrı'nın tarih dâhil her şeyin, bilinçli olarak da insan ruhunun içinde faaliyet yürüttüğünü ve ona "Akıl" dendiğini söyler. Ancak yine de kimi modern yazarların da benimsemiş olduğu gibi Winstanley'nin 18. yüzyıl akılcılığının habercisi olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Onun için akıl, her şeye kadir bir Yaratıcı olarak, insandan ayrı düşünülmemeyen, Plotinus ve Üstad Eckhart tarafından ağza alınamayacak ölçüde kutsal kabul edilen ve ancak mistik tecrübe sayesinde kavranıp gerçekliğini her şeyin içinde bulabilen bir Tanrı'dır. Winstanley'ye göre Eski Ahit'teki hikâye ile İsa'nın yaşadığı hayat ve çile geçmişte yaşanmış ve bugün insanın ruhu içinde sahnelenen iyi-kötü mücadelesine ait kozmik dramının sembolik bir arketipi haline gelmiştir.

Aziz George Tepesi'nde ilk Kazıcı broşürleri hazırlanmaya başlandığında Winstanley'nin aslı hedefi, havarilerin pratiği ya da vahyin hazırlık aşaması için eskatolojik bir etik oluşturmak değildi. Onun komünizmi, bir tür "açılma," fiili bir önsezi ile başlamaktadır ve Çuang Tsulu Tao'nun aksine, daima aşkın ve yakın olan bir Akıl'a, ruhanileştirilmiş bir doğa kanununa atıfta bulunmaktadır.

Zira şu ifadeler ona aittir:

"Birlikte çalışın. Ekmeğinizi birlikte yiyin. Tüm bunları yurtdışına da duyurun."

Şu sözler de onundur:

"Efendiler ve Yöneticiler olarak kendilerini diğerlerinden daha üstün bir konuma taşıyan kişi veya kişiler ve yaratılış itibarıyla diğerleri ile kendisini eşit kabul etmeyenler bilmelidirler ki Efendi'nin Eli emekçinin üzerinde olacaktır. Ben Efendi olarak daha önce size söylediklerimi yapın. Tüm bunları yurtdışına duyurun." [*Doğruluğun Yeni Hukuku*, 1648]

Bu görüş yukarıdan gelen bir emir değil, doğanın kendisine ait bir tecrübeden çıkan bir sestir. Winstanley'nin her şeyin karşısına

yerleştirdiği ve doğadan bağımsız kabul ettiği antropomorfik tanrısı ile ilgili öğretisi:

“Yaratılış bilgisi ile Kalbi ve Doğa’sına ait mizacıyla ilgili kavrayışını yitirmiş ve bu yüzden hayallerinin duvarına çarpmış hastalıklı ve zayıf ruhun öğretisidir.” [*Bir Platform’daki Yeni Özgürlük Hukuku ya da Onarım Görmüş Gerçek haâkimlik*, 1652]

“Doğanın sırlarını bilmek, Tanrı’nın işlerini bilmektir; yaratılışın içindeki Tanrı’ya ait işleri bilmek ise Tanrı’nın kendisini, yani, görünürdeki her işin ve bedeninin içinde ikamet eden Tanrı’yı bilmektir. Eğer ruhani şeyleri biliyorsanız, Ruh’un, hayatın ve bilgeliğin gücünün, harekete ve büyümeye sebebiyet verip göksel katlardaki yıldızlarla gezegenlerin, ayrıca aşağıda, yeryüzündeki otların, bitkilerin, balıkların, hayvanların ve insanların içinde nasıl ikamet ettiğini de bilmektir.” [*A.g.e.*]

“Dışarıda cennetin ya da cehennemnin var olduğuna inanmak, insanları zalimlerin iktidarına teslim eden ‘garip bir kibir’ ve sahtekârlıktır. Bu inanç, çantalarınızı çalıp İsa’nıza ihanet ederek Yakup’u Efendi İys’in elinde köle yapmaya devam ederken, sizin memnun olmanız için öğretmenlerinizin kafanıza soktuğu bir hayalden ibarettir.” [*Doğruluğuın Yeni Hukuku*]

“Hakikî ve kirlenilmemiş din, fetihlerin zoru yoluyla ortak hal-kın elinden alınıp zapt edilen Dünya’yı sahiplerine iade etmek ve mazlumları özgürleştirmektir.” [*Parlamento ve Ordu için Yeni Yıl Hediyesi*, 1650]

“Mısır, büyükbaş hayvanlar ve benzeri meyveleri ile yeryüzü Hayatın ortak ambarına, dost düşman, istisnasız tüm insanlığa ait olmalıdır.” [*İngiltere’nin Fakir Mazlum Halkının Bildirisi*, 1649]

“İnsanlığı sefalete sürükleyen senin ve benim özel mülkiyetimdir. Bu, bir insanın diğerinin malını çalmaya zorlar. İkinci olarak

da çalanın asılması için yasalar yapılmasına neden olur. İnsanların kötü bir faaliyet içine girmesi ve ardından da bu insanları başkalarının öldürmesi konusunda kışkırtıcılık yapar.” [*Doğruluğun Yeni Hukuku*]

“Şimdi, ayrışmalara ve savaşa sebebiyet veren bu güce bazı insanlar herkesin dünyaya gelirken beraberinde getirdiği doğa durumu diyorlar. (...) Fakat karanlığın bu yasası, asla Doğa Durumu değildir.” [*Çalıdaki Yangın*, 1650]

“(…) Hem insanları hem de hayvanları eyleme sürükleyen şey (yaratıkların içindeki Doğa Yasası olarak da adlandırılan) hayat gücüdür; bu güç, otların, ağaçların, mısırların ve her türlü bitkinin çeşitli mevsimlerde büyümesinin sebebidir; ne tür bir gövdeye sahip olursa olsun, her canlı içindeki bu yasa uyarınca hareket eder. Söz konusu Doğa Yasası, akıldışı ve akılcı biçimlerde, iki başlı hareket eder.” [*Bir Platform'daki...*]

“Zamanın başlangıcında büyük yaratıcı Akıl, dünyayı ortak hazine haline getirmiştir. (...) En başta insanlığın herhangi bir kolunun diğerine hüküm koyacağına dair tek bir söz bile edilmemiştir.” [*Hakikî Eşitlikçilerin Geliştirilmiş Ölçütleri*, 1649]

“(…) Toprağın çitlenmesi ve Mülkiyet sahibi olma konusunda harcanan güç, kendisine dost olan insani varlıkların katledilmesi ve ardından yağmalanıp topraklarının çalınması için Kılıç kullanan atalarınızın yarattığı bir güçtür.” [İngiltere'nin Fakir Mazlum Halkının Bildirisi]

“İnceltilmiş bir hayal gücü ve haris nüktedanlıkla onlar, fakirlerin ya da genç din kardeşlerinin dürüst kalplerini ele geçirerek onların düşük ücrete çalışmalarını sağladılar, bu çalışma onların hızla yükselmelerini sağladı.” [*Hakikî Eşitlikçilerin Geliştirilmiş Ölçütleri*]

“Zaten kendilerine ait olduğunu söyledikleri ödemeler, bağışlar ve ganimetlerle çok miktarda para temin ettiler, toprak satın aldılar.” [A.g.e.]

“Hiçbir insan zengin olamaz fakat ya kendi ya da kendisine yardım eden insanların emeği ile zengin olabilir. Eğer bir insan komşusundan yardım almazsa, yılda yüzleri, binleri bulan değere sahip bir varlık elde edemez. Eğer başka insanlar çalışması için kendisine yardım ediyorsa, o zaman o insan, zengin olan komşularının emeğinin ürünüdür. Fakat tüm zenginler rahat içinde yaşarlar ve kendilerinin değil, başka insanların emeği ile beslenip giyinirler; bu onların asaleti değil, utancıdır. Bu sebeple onlara bir şey vermek onlardan almaktan daha lânet bir durumdur. Fakat zengin insanlar, her şeylerini ve onlara verdiklerini emekçilerin elinden alırlar ve kendi emeklerine değil, diğer insanların kendilerine ait olmayan emeklerine yol verirler.” [Bir Platform’daki...]

“(…) Tecrübelerin de gösterdiği üzere, eğer bir kişi toprak ağası olursa, o kısa bir süre sonra yargıç, hükümdar ya da devlet yöneticisi olur.” [Hakikî Eşitlikçilerin Geliştirilmiş Ölçütleri]

“(…) Katletme ve kılıç kullanma hakkı geçmişte olduğu gibi bugün de öncelikle bir hükümet kurup onu ayakta tutmak için kullanılır; insanların hapslere atılmasının ve ölüme gönderilmesinin nedeni budur fakat kılıçla yapılan fetihlerin sonucunda kurulan hükümete insanları tâbi kılmak için kullanılan kılıcın gücü, aynı cani iktidarın elinde uzun süre ayakta kalmaz.” [İngiltere’nin Fakir Mazlum Halkının Bildirisi]

“(…) Kraliyetin iktidarı bir hukuk ve yönetim tesis etmiştir; burada adalet varmış gibi yapılmıştır ancak hukukun tüm dayanağı, fetihçi kılıcın safını tutmak ve onun oğlu olan mülkiyeti muhafaza etmektir. (...) Her ne kadar hukukun sadece ceza kestğini söyleseler de o, bazı insanları çitin bu tarafında, bazılarını da öte tarafta tutarak, fethi savunan kraliyet iktidarının özü, hayati

ve dayanıklılığı olarak arz-ı endam etmektedir; dünyayı bazılarına verirken bazılarına yasaklamak, dünyayı herkes için özgür bir yer haline getirmek isteyen Doğruluk Yasası ile çelişir. (...) Gerçekte birçok yasa, zenginlerin fakirleri köleleştirmesine yardım etmekte ve bu sayede fetihle büyük ejderhaların hukukunun tarafını tutmaktadır.” [*Parlamento ve Ordu için Yeni Yıl Hediyesi*]

Winstanley, Anglo-Sakson İngiltere’deki Eşitlikçilerden eşitleyici toprak paylaşımına dair fikri ödünç alır:

“Norman İstilasında büyük malikâneler kurulmuş, eski nüfus mülksüzleştirilmiş ya da serfleştirilmiştir; toprağın en temel zenginliklerinin eşitsiz biçimde bölüştürülmesi kılıcın gücüyle süreklileştirilmiştir; tesis edilen din ve hukuk, sadece kılıcı destekleyen birer araçtan ibarettir; sonuç olarak Norman iktidarının vârisi olan kralın devrilmesi önemli bir değişikliğe yol açmamıştır. Hala eski yasalar yürürlüktedir. Yeni Kilise ilk Presbiteryanlar ve ardından Bağımsızlar örgütü kurulur, sonrasında ise ortak insanlar daha fazla sefaletle sürüklenirken, yeni cumhuriyetin asilzadeleri Fatih William’ın şövalyeleri gibi kendilerini zenginleştirirler.”

Winstanley’nin İngiliz tarihine ilişkin yorumu nahiftir ancak yine de bu yorum hakkında daha fazla şey söylenmeyi de hak eder.

“Anglo-Sakson İngiltere gerçekte sınırdaki bir ülkedir ve 5. yüzyıldaki nüfus azalmasını izleyen tüm Karanlık Çağ boyunca bütün Avrupa genelinde, hatta Britanya Adaları’nda gereğinden fazla boş arazi mevcuttur.”

Kurt gibi dava kovalayan o günün avukatlarına ise şunları söyler:

“Fakir bir adamın sabahın soğukunda kahvaltısını eden köpeği kadar paraya âşıklar ve bunlar öyle temiz yüzlü çalışan insanlar ki meseleleri en büyük para kesesine sahip olanlar kadar ele alırlar.”

“İngiltere Parlamentosu üyeleri, tüm o kancık ve bir o kadar sıradan yasalarınızı kapı dışarı edin, bu yasalar herkesi seviyormuş gibi yapıyor ama kimseye sadık değil. Gerçeği söylemek gerekirse, o atasözünün de dediği gibi hukuka başvuracağıma bir dilenci gibi ölmeyi yeğlerim. Bu nedenle eski fahişeler ve eski yasalar insanların cüzdanlarını çalıp onları felâkete sürüklüyorlar. (...) Tüm hukuk kitaplarınızı Cheapside’da ateşe verin ve hükümetinizi kendi attığınız temeller üzerinde yeniden inşa edin. Yeni şarabı eski şişelere koymayın; eğer hükümetinizin yeni olmasını istiyorsanız yasaların da yeni olmasını sağlayın, aksi takdirde hepimiz bugün içine battığınız çamurun dibini boylayacak, bir İrlanda kenefi içinde boğulup gideceksiniz.” [*Parlamento...*]

Winstanley kilise içinse şu tespiti yapar:

“Papalık ya da Protestanlık gibi bir yönetici sınıfa dönüşme gayreti içinde olan Ruhban sınıfının henüz aşar vergisini toplayarak para temin edip edemeyeceğini göremedik; o hem Kral’ın yanında hem karşısında; hem monarşinin safında hem de bir miktar hükümetin; en yüksek dünyevi nafaka için kimin ücret teklifinde bulunacağını sorup duruyor. (...) Ruhban sınıfı ile kızıl Ejderha arasında bir komplo tasarlanıyor. Kurt ya da kızıl Ejderha, Çobana ücretini ödediği sürece, İsa’nın kuzusunun korkmasına gerek yok.” [*A.g.e.*]

Winstanley’ye göre özel mülkiyet, özellikle tüm zenginliğin kaynağı olarak toprak mülkiyeti, “insanları sefalete mahkûm eden tüm kanlı savaşların, hırsızlıkların ve köleleştirici yasaların sebebi.” Özel mülkiyet, insanı insandan, milleti millettten ayırır ve devlet iktidarının serpilmesini sağlayan sürekli savaş durumunun oluşmasını sağlar.

Winstanley, yirminci yüzyılda Randolph Bourne’nin ünlü ettiği “Savaş devletin sağlığıdır.” aksiyomunu ilk ifade eden kişidir. Ayrıca o sadece savaş zamanında iktidarın bilimsel icatları teşvik

ettiği konusunda nadir ve oldukça özgün fikirlerin de sahibidir.

“Ayrıca krallığın hükmettiği kölelik, geleneksel anlamda birer papağan gibi konuşup duran Üniversitelerin ve Ulema Külliyele-
rinin nadiren icatlarda bulunmasına ve yaratım sürecine ait sırları
ifşa etmesine mani olmak için işverenlere merak ve isteğe yönelik
korkudan ötürü ödenen sus paylarının dünyaya yaydığı cehaletin
ana sebebidir.”

Winstanley’ye göre savaş, zengini zengin, fakiri fakir yapar ve
iktidar ilişkilerini güçlendirir.

Winstanley, tüm Kazıcı deneyi esnasında pasifist bir dindar
olarak kalır; Kazıcılara yönelik saldırıların sebeplerinden birisi,
onların barakaları imha edip, çiftlik hayvanlarına zarar vererek
öldürmeleri ve bunların sonucunda hiçbir direniş göstermemiş
olmalarıdır. Onlar somutladıkları eylemin, yani boş ve işe yara-
mayan arazileri yeşerterek kullanıma açmalarının, izin verildiği
takdirde, İngiltere’deki diğer fakir insanlar tarafından tekrarla-
nacağına inanmışlardır; tüm İngiltere toplumuna nüfuz edecek
olan böylesi bir aşk cemaatini kurduklarında elde ettikleri başarı
zenginlerin bile kendilerine katılmalarını sağlayacak ve sonuçta
bu somut örneğe inanmış olan tüm Avrupa komünist olacaktır.

Sosyalistler, modern komünistler ve anarşistler, Winstanley’yi
ataları olarak görürler. Gerçekten de onun düşünceleri Henry
George’un Tek Vergisi’nin sol yandaşlarınıninkilerle büyük bir
benzerlik arz eder. Ona göre tüm zenginliğin kaynağı toprakta ve
onun emeğin dünya kaynaklarıyla kurduğu temas içinde yaşadığı
gelişimdedir. Eğer bu kaynaklar ortaklaştırılırsa, tüm insanlar öz-
gürce gelişme imkânı bulur ve hatta zanaatla imalat sürecinin bile
komünalize edildiği bu sürecin sonunda büyük bir refaha ulaşılır.

Marksistler bu ekonomi anlayışını nahif bulmuşlar ancak bu
fikir, Marx’ın tüm temel önermelerinden sonra, 20. yüzyılın baş-
larında, kimi temelsiz değerlendirilmeleri dışında, her türlü tak-
diri hak eden ve binlerce zeki yandaşını etkilemeyi başarmış bir
ekonomist olan Henry George tarafından uygulanmıştır. Fakat

ekonomi teorisi esasında Winstanley için o kadar da önemli bir konu da değildir. Onun aradığı, doğadaki Aklın çalışma tarzıyla uyumlu olan insanlığın içindeki ruhani durumdur: Asıl önemli olan, açgözlülük içine düşmüş insanın tekrar evrensel uyuma nasıl sokulacağıdır. Winstanley'nin komünizmi, ekonomiye ilişkin bir öğreti değil, organik felsefesini mantıksal bir sonuç olarak takip eden karşılıklı yardımdan ibarettir.

Kazıcıların küçük komününün ezilmesinin ardından Winstanley bir süre sessiz kalır. Ardından 1652'de Cromwell'e atıfta bulunduğu bir girişle birlikte yeni cumhuriyet için hazırladığı planı anlatır: *Bir Tartışma Düzleminde Özgürlük Hukuku ya da Tamir Edilmiş Hakikî haâkimlik.*

Kazıcı broşürleri yönetsel ya da idarî politikaya ilişkin hiçbir plan sunmaz. Görünen o ki Winstanley, işgal ettikleri topraklarda kardeşlik içinde çalışan küçük anarşist-komünist grupların geçmiş silip atacaklarını, ardından İngiltere'yi ve er ya da geç tüm Dünya'yı dönüştüreceğini varsaymaktadır.

Özsavunma ve içteki parçalanma ile ilgili meseleler, iktidarın tüm basitliğiyle çözülmesinden önce tam bir pasifizmle karşılanır. Ayaktakımının ve otoritenin Kazıcılara yönelik uyguladığı şiddetli tedhiş Winstanley'yi yeni bir iktidar meselesini düşünmeye zorlar.

Genel bir girişi takiben Özgürlük Hukuku kapsamlı biçimde idarî planlarla ilgilenir ve Cromwell'i yeni cumhuriyeti somutlaştırması için güç kullanmaya çağırarak devam eder. "Eğer" der Winstanley, "Siz kralların ve asillerin o eski istilacı iktidarını lağvetmezseniz, ya kendinizi kaybedeceksiniz ya da gelecek kuşaklara bugüne kadar tanımış olduğunuz köleliğin daha büyüğünü armağan edeceksiniz." Winstanley o günden, insanın içini donduran bir tahminle, ileride Britanya kapitalizminin o karanlık ve şeytanî fabrikalarını öngörmektedir.

Başlangıç aşamasında Winstanley, halkın temel şikâyetlerini, dini hoşgörü eksikliğini, eski rahiplikten arta kalanları, kiliseye gelirin onda birini verme zorunluluğunu, adaletin keyfi idare edilmesini, hala dayatılan eski yasaları ve üst sınıf feodal yüküm-

lülüklerini görmezden gelip toprakları ortak çitlemeye ya da istismar etmeye devam ederken, eski feodal hak ve yükümlülüklerin halka zulmetmesine ilişkin konuların ana hatlarını çizer. Bunlar, Almanya'da cereyan eden Husçu Savaşları ve Köylü İsyanları'nda tanık olduğumuz benzer şikâyetlerdir.

Winstanley, gerçek özgürlüğün serbest ticaret, din özgürlüğü ya da kadın cemaatinden müteşekkil olmadığını, toprağın ve toplumun doğal kaynaklarının özgürce kullanılması gerektiğini ve yeni cumhuriyetin ilk görevinin toprağı tüm insanlara dağıtarak, asillere, kiliseye ve krala ait mallara el koymak olduğunu söyler. Bu işi gereğince yapmak ve toprağı herkesin iyiliğı için verimli biçimde kullanmak noktasında toplum, kendilerini kamu yararına ve özgürlüğe adanmış olan idarî memurlara ve gerçek bir hükümete muhtaçtır.

Yargıçlığın ilk özgün kaynağı ailededir ve ilk yargıç babadır; grup üyeleri karşılıklı olarak birbirlerinden sorumludurlar. Memurlar, yirmi yaş üstündeki insanların yaptığı seçimin sonucunda belirlenmeli, öncelikle ne kadar ünlü olursa olsun, eski düzenin temsilcilerine yasak konmalıdır. Memurların üst yaş sınırı kırk olmalı ve sorumluluğun toplum içinde sıraya konması adına seçimler yılda bir yenilenmelidir. Her cemaatteki yerel meclisler usta-başlarından ve güvenlik görevlilerinden oluşmalıdır. Onlar kamu düzenini korurlar, suçlar ve özel mülkiyet dâhilindeki taşınır mal ve arazilerle ilgili tartışma ve kavgaları önlerler. Diğerleri emeğin dağıtımını planlar ve gençleri çıraklık eğitimlerine kaydederler. Bu kesimlerin dışında kalanlar, zanaatkârların ve çiftçilerin yaptıkları üretimi denetlerler.

Winstanley, imalat sektörünü büyük ölçüde evlerde kurulu olan küçük atölyelerde gerçekleştireceğini söyler. Çıraklık eğitimi doğal olarak aile içinde verilir; babalarının izinden gitmek isteyen erkek çocukları kamusal atölyelere kaydedilirler. Diğerleri ambarlarla dükkânlara giden ve toptan ya da perakende satış yoluyla elden çıkartılan malların ve yiyeceklerin dağıtımını örgütlerler; zanaatkârlar da tüketiciler de istediğı şeyi seçmekte serbestirler.

Her cemaatte, bugün bizim polis olarak adlandırdığımız ve

görevi, cemaate karşı suç işlemiş ve ortak emek sürecine bağlı olanların yönetilmesi için kendilerine yetki verilmiş bir uzlaştırıcının, yani şefin kararlarını tatbik etmek olan bir “asker” bulunur. Ayrıca umutsuz serkeşlere bedene ya da mala yönelik işledikleri suçlar için verilen cezaları uygulamakla görevlendirilmiş bir de cellât mevcuttur.

Winstanley’nin, üstelik bir ütöpik toplum için tasarladığı bu ceza sistemi, bugün bize oldukça katı gelebilir ancak o günlerde insanların küçük bir hırsızlık yüzünden bile asılabildiği düşünülürse, bu cezaların görece hafif oldukları bile söylenebilir. Kontluk bölgesinde ya da eyalette şehrin arabulucuları, yani müfettişler ve askerler, kontluk senatosu ya da ilk temyiz mahkemesinden gelen bir haâkimin yönetimi altındadırlar.

Tüm bunların üzerinde Winstanley’nin nihaî temyiz mahkemesi olarak düşündüğü kurum bulunur: Winstanley, rasgele bir üslup izleyen yasama niteliğinin hoş görülmesini şiddetle eleştirir. Yasalar, olabildiğince az sayıda ve basit olmalıdır. Winstanley’nin aklında *haâkimler Kitabı*’nda bahsedilen İsraililerinki gibi bir hükümet şekli vardır: Esasında bu yönetim tarzı, bir ağaç altında oturan pirlerin idaresi altındaki kendiliğinden işletilen neolitik köy hukukudur.

Winstanley, jüriler ya da hukukun demokratikleşmesine ait diğer formlarla ilgili bir şey söylemez. Toplumun milisler tarafından korunmasını öneren Winstanley, ordu bulundurma, militarizm ve savaş gibi şeytanî olgular hakkında oldukça güçlü bir anlayışa sahiptir.

Yeni devlette özgür, genel ve zorunlu olan eğitim hayat süresince devam eder. Ne yapmak için gelmiş olursa olsun herkes bir tüccar ya da zanaatkâr olarak eğitilir ve bu işte yarı zamanlı çalışır. Kitap okuyarak toplumda yükselmek için belli bir aydın ve akademisyen kastına insan devşirilmesine izin verilmez. Ancak yine de “kırk yaş üstü erkeklerin, istedikleri takdirde, tüm işlerden ve çalışma süreçlerinden azat edilmesine izin verilir.” Ölüm cezası, hayatını yasa ya da din üzerinde kuranlar için uygulanır. Her cemaatte, insanlarla şehirde yüz yüze ve başkentteki merkezi ofis

üzerinden temas eden bir posta memuru bulunur. Haberler, özellikle bilimde, icatlarda ve teknolojiadaki ilerlemelerle ilgili olanlar, değış tokuş edilir.

Pazar dinlenme günüdür. İnsanlar yasaları, posta memurunun haberlerini, eğitim ve bilimle ilgili gazetelerin okunuşunu dinlemek için bir araya gelirler. Dini hizmetlerden bahsedilmemiştir. Herkesin dini merasimlere katılma serbestiyeti mevcuttur. Tümöyle sivil ve tarafların rızasına bağı olan evlilik ve boşanma müfettişlerin şahitliğı ve halkın önünde beyan edilerek gerçekleştirilir.

Winstanley'nin ütopyası basit ve nahif olmakla eleştirilir, daha nahif olan ise Cromwell'in onun düşüncesini politik düzlemde uygulayacağını zannedilmiş olmasıdır, oysa muhtemelen Cromwell, broşürü okumaktan bile rahatsız olmuştur. Fırsat buldukça sekter muhalifleriyle ideolojik tartışmalara girişen Winstanley, kapalı alanlarda Cromwell ile spor yapar ancak onun kendisini etkilemesine hiçbir zaman izin vermez.

Winstanley'nin devrimci bir umut içinde yaşadığı unutulmamalıdır. Kıta genelinde hüküm süren Reform hareketinin ilk günlerinde olduğu gibi o günlerde akıllı insanlar, yeni bir toplumsal düzenin kurulmasının mümkün olduğunu düşünmektedirler. Herkes bir miktar binyılıcıdır ve yeni tarihsel çağın başlamakta olduğuna inanmışlardır. Sanayileşmenin, kapitalizmin ve seküler devletin doğuşunu öngörememişlerdir. Onların geleceğı, bize göre geçmiş ve bugünden bakıldığında, kaçınılmazmış gibi görünüyor. Onlar içinse kaçınılmaz olan hiçbir şey yoktur. Eğer Cromwell ya da hatta Luther, 19. yüzyıldaki ilk dönem sanayileşmenin yol açtığı felâketleri ya da 20. yüzyılın jenosidlerini, savaşlarını ve kıyımlarını öngörmüş olabilseydi, belki de Winstanley'nin cumhuriyetini ya da Hutercilerin cemaat hayatını tercih ederlerdi.

Reform, Fransız Devrimi, 1848 devrimleri, I. Dünya Savaşı, Bolşevik Devrimi, İspanya İç Savaşı ve II. Dünya Savaşı gibi Batı medeniyetinin yaşadığı her krizde dünyanın değıştirilmesinin mümkün olduğuna dair bir his oluşur. Yaşanan durumu takip eden tarihsel sürecin kendisi ise olayların işlemlerini sağlayan yegâne yolmuş gibi görünmeye başlar.

Winstanley'nin ütopyası uygulanabilir bir siyaset miydi? Belli sınırlar dâhilinde, evet. O bunu bilsin ya da bilmesin, Taborcularda, Moravyalı Tarikat Üyeleri'nde, Huttercilerde ve 19. yüzyıla dek Amerika'da ayakta kalabilmiş en başarılı komünalist yerleşimlerde söz konusu ütopyanın benzerlerine rastlanabilir. Onun planları sonradan tarih sahnesine çıkan İngiliz komünistlerinin düşünce stoğuna katkı sunmuş, John Bellers, Robert Owen, Josiah Warren, William Morris, Belford Bax, Édouard Bernstein ve David Petegorsky'yi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir.

Diğer sosyalistler, komünistler ve anarşistler popülerleşme imkânı buldukları 20. yüzyılın ilk yarısında ve II. Dünya Savaşı sonrasında onunla ilgili çok şey yazmışlardır. İngiltere, Amerika, Almanya ve Fransa'daki devrimci komünalist gruplar kendilerini Kazıcılar olarak adlandırmışlardır.

Sarsıcılar, en bilinen ve en geniş, Ruhani Anabaptistlerden, yani sonuç olarak Ortaçağ'ın yeraltındaki havari cemaatinden doğmuş olup, hala hayatta olan bir cemaat olmasına rağmen hiçbir zaman mal ortaklığına gitmemişlerdir. Bunun yerine, kendilerinin dini toplantı olarak gördükleri her Yedinci Gün Toplantısı'nda muhtaçlar için bir fon oluşturmuşlardır.

Sarsıcıların büyük bölümünün, ticarete ve zanaatta katı bir dürüstlük anlayışına ve 1760 öncesine dek gelirlerinin yüzde onunu kiliseye vermeye itiraz etmeleri ve buna bağlı olarak çiftçilik yapmayı bırakmalarına bağlı olarak müreffeh olmalarıyla bu ortak fonlar oldukça büyür ve birçok fakir insan, günümüzdeki fakir yardımlarından daha büyük miktarda zenginliğe ulaşmak için Dostlar Cemaati'ne iştirak eder. Başlangıçta bu durum kimi sorunlara neden olur fakat bu sebeplere bağlı olarak iştirak etmiş olan bir sonraki nesil, Sarsıcıların karşılıklı yardıma dayalı genel ekonomisi içinde emilir ve fakir Sarsıcılar, genel nüfusun içinde fakirlerin oranından daha azken, hali vakti yerinde olan üyelerin oranı onların üç katıdır. Sarsıcıların kullandığı refah fonları, zamanla genel fakir yardımı anlamında sistematik olarak kendi kendine yeterli olma noktasında kullanılmayı sürdürür.

Sarsıcılar, Robert Owen'ın New Lanark'ta kurduğu örnek fab-

rikanın temel, neredeyse tek mali destekçileridir ve bugüne dek kendisini kanıtlamış kooperatif ve komünal hareketlere para yardımı yapmayı sürdürmüşlerdir.

Manchester Koleji'nde geçen gençlik yılları boyunca Owen'ın en yakın arkadaşları Sarsıcı John Dalton ve diğer bir genç dostunun adı ise muhtemelen o büyük Kazıcının torunlarından biri olan Winstanley'dir.

Robert Owen'ın ötesinde kooperatifemek teorisini ondan daha sistematik bir biçimde teorize eden ve sonradan Marx'ı önemli ölçüde etkilemiş olan Sarsıcı John Bellers'tır. Owen, Bellers'ın kendisini etkilemiş olduğunu inkâr eder ve Francis Place'in kendisine 1817 tarihli unutulmuş bir bildirisinin ilk kopyasını göstermesine dek onun hakkında hiçbir şey duymadığını söyler. Owen hızla bildirinin kopyasını çıkartır ve ilgileneceklerini düşündüğü insanlara dağıtır, artık Bellers hayattadır.

Bellers 1654'te, doğuştan kazanılmış bir hak olarak, Sarsıcıdır. Dönemin önde gelen insanlarından biri olan William Penn'in dostu olur. 1695'te, yüzyılın sonlarında yaşanan uzun ekonomik çöküntüde *Proposals for Raising a College of Industry of All Useful Trades and Husbandry* (Tüm Faydalı Meslekler ve Tarımla İlgili Bir Sanayi Okulu Kurulması İçin Öneriler) isimli çalışmasını yayınlar. Cemaat ya da atölye yerine okul önerisinde bulunmasının nedeni, atölyenin fakirlere yardım amaçlı devlet kuruluşlarına, cemaatin ise her şeyin ortak oluşuna işaret ediyor olmasıdır. On beş bin sterlinlik bir sermaye yatırımı ile -ki bugün bu miktarın on katına tekabül eder- Bellers, içinde dükkânların, büfelerin, atölyelerin, çiftliklerin, ahırların, süthanelerin ve çömlek imalathanelerinin bulunduğu, kendi kendine yeten bir yerleşim tahayyül eder. Cemaatin kendisine yetecek miktarda yakıt ve demiri olmalıdır. Ortak emekçilerden müfettişlere ve müdürlere kadar tüm üyelere işlerinin türüne göre ödeme yapılmalıdır. Konutların dört kanadı olmalı, biri evli çiftler, biri bekâr delikanlılar ve erkekler, biri bekâr kızlar ve kadınlar, sonuncusu da revir için tahsis edilmelidir. Yemekler ortak yenmelidir.

Kendisini önceleyen Winstanley gibi Bellers da insan bilimle-

ri, sanat, zanaat ve ticaretle ilgili eğitim büyük önem verir. Zanaat ve ticaret Winstanley gibi birlikte ele alınır. Bellers, cemaatin yaratıcı hayat tarzı ve gelişmiş eğitim yöntemlerinin yerleşimi ziya-
rete gelmek ya da orada pansiyoner olarak sürekli kalmak, hatta çocuklarını kaydettirip ödeme yapmak isteyecek birçok insanı etkileyeceğini düşünür. Bellers, cemaatin muhasebe defterlerini ayrıntılı incelediğinde ilk yatırımcıların kayda değer bir kâr elde ettikleri, üyelerin hayat standartlarının ise o günün işçi sınıfından katbekat daha iyi olduğunu görür.

Bildirinin ilk baskısı Dostlar Cemaati'ne, ikincisi Parlamento'ya ithaf edilir ancak kimse böylesi bir yerleşime yatırım yapmayı istemez. Ömrünün son bölümünde Bellers, yarı sosyalist ekonominin titiz bir analizini içeren bir bildiri kaleme alır. Diğer bildiriler ise tüm Hristiyan mezheplerine milletler cemiyeti, ekümenik konsil, millî bir sağlık hizmeti ve Parlamento, seçim süreçleri, hapishaneler ve Fakirler Yasası için köklü reformlar önerir.

Robert Owen, Bellers'ın bildirisini okumazdan önce onun sistemi üzerine çalışmalara başlamış, Fourier, Saint-Simon ve Cabet'nin onun ismini hiç duymamış olmasına rağmen Bellers bu isimlerin düşüncelerinden görece daha uygulanabilir olanlarını, daha uygun bir biçimle, öngörmüştür. Tüm yazılarına ulaşmak artık zor olsa da Bellers modern ve toplumsal anlamda sorumlu olduğu Hizmet Komitesi Sarsıcılığı'nın kurucusu olarak görülebilir. Dahası kendi reformist pratiği içinde önerdiği tedbirler sonradan modern refah devleti içinde anonimleşmiştir. Marx, onun için "politik ekonomi tarihinin hakikî fenomeni" dese de şaşırtıcı biçimde çalışmalarının toplu baskısı hiç yapılmamış, zengin öğrenci araştırmaları ve doktora tezleri arasında onun hakkında kitap yazan bir kişiye bile rastlanmamıştır. Adı Beer'in *Britanya Sosyalizminin Tarihi*'nde bile geçmez. Onun hakkında daha kapsamlı bir bilgiye Édouard Bernstein'in *Cromwell and Communism* (Cromwell ve Komünizm) adlı çalışmasının son bölümünde ulaşmak mümkündür.

11. Yakın Doğu ve Rusya

NEOLİTİK köye ait komünal hayat ilk çıktığı Yakındoğu'da dış ekonomilerin ve devletlerin işgallerine boyun eğdi, zamanla eğilip büküldü ve tüm sakatlanmış yönleriyle bugüne dek geldi. II. Dünya Savaşı'ndan ya da bölgenin civarında petrolün bulunmasından beri Ortadoğu'da tecrit edilmiş bir köyün içinde yaşanan hayat sekiz bin yıllık süreç boyunca ulaşamayacağı yerlere ulaştı. Dolayısıyla merkezi devletin ziraî sulamaya, bölgesel tahıl ambarlarına ve merkezi yönetsel aygıtlara ihtiyaç duyan millî tarım planlarına dayanması sebebiyle komünalist hareketlerin doğum yerinden uzaklaştırılmış olması şaşırtıcı bir durum değildir.

Resmî İran dini Zerdüştilik, saray sistemi ve mutlak monarşisiyle Yakındoğu'daki merkezi devletin bir refleksi olarak düşünülebilir. *Zend Avesta*'nın yasaları komünizmi, asillere karşı saygısızlığı, pasifizmi ve göçebe yağmacı toplumları yeren vecizelerle doludur ve bu nedenle komünalist eğilimler Sasanî hanedanlığının son yıllarında Mazdek dini içinde zuhur edene dek yeraltında faaliyet yürütürler.

Mazdek 5. yüzyılın sonunda doğar, vaizleri öğretisini tüm İran

geneline hızla yayarlar ve aralarında Kral Kavaz'ın da bulunduğu birçok önemli insanı bu dine döndürürler.

Mazdek'e göre tüm kötülüğün kaynağı, ilkel eşitliği ve insan toplumunu mahveden şeytanların kötü niyetli faaliyetleri olan Haset, Öfke ve Açıgözlülüktür. Mazdek'in öğrencileri, düşmanlarının iddialarına göre kadınları da içerecek biçimde her şeyi ortak kabul ederler. Birçok mülhid akım gibi seksüel orjilere izin verirler. Diğer yandan aşırı çilecilik vejeteryanlık ve her koşulda insan öldürmeye karşı çıkmak gibi konular üzerinden eleştirilirler. Mazdekizm için komünizm tali değil, merkezi bir unsurdur. En büyük ölümcül günahlar mülk sahipliği ve şiddet, en büyük fazilet ise aşk toplumuna ait olanlardır.

Aşağıda aktarılan kralla yapılmış konuşmanın sonrasında neler yaşandığına ilişkin elimizde yeterli bir bilgi yok ancak muhtemelen kardeşi Jamasp tarafından geçici olarak tahttan indirilmesine sebebiyet veren toplumsal etkilerin oldukça şiddetli olduğu kesin. Sonradan I. Hüsrev adını alacak olan kralın oğlu yeniden yapılanma siyaseti uyarınca Mazdek'e tuzak kurar ve onun tüm müritleriyle saraya gelip yeni dinini halk önünde takdim etmesini ister. Kraliyet sarayındaki bahçelerden birinde düzenlenen ziyafette katılmak niyetinde olan Mazdekîler derdest edilirler ve gruplar halinde kafaları toprağa gömülü ayakları dışarıda kalacak şekilde idam edilirler, ardından Hüsrev Mazdek'in yanına gelerek "Gör işte o şeytanî mezhebinin verdiği mahsülü." der ve onun da müritlerinin yanına aynı yöntemle gömülmesini emreder.

M.Ö. 528'de gerçekleşen katliam tarikatın tümünü imha etmez. Hüsrev'in tahta çıkmasını takip eden üç yıl içinde yeni bir kıyım politikası uygulanır ve tüm İran genelinde Mazdekîler yoğun bir takibata maruz kalırlar. Zulümden kurtulanlar yeraltına çekilirler ve İslam'ın ana gövdesinden kopan birer tarikat olan İsmailîler ve Haşhaşîler gibi farklı mezheplerin öğreti ve pratikleriyle ilişkiye geçerler. Ortodoks Zerdüştiliği müdafaa etmesi sebebiyle Hüsrev, Persliler tarafından Nuşirvan-Anuşak-Ruban, yani "ölümsüz ruh" olarak çağrılır; Hüsrev bugün bile aziz mertebesinde bir kahraman olarak kutsanmaktadır.

Sonradan yaşananların büyük bir tarihsel olay olup olmadığı konusunda ne yazık ki elimizde yeterli malumat yok. Bazıları kimi görgü tanıklıklarına dayanmasına karşın, Zerdüşî, Müslüman ve Hristiyan kaynaklar ekonomi ve sosyoloji yerine küfür etmeyi tercih etmektedirler. Yine Maniheiztlerin soyundan gelen Avrupalı Albıgacılar içindeki Katharînin muadili Zandıkların rakibi, ilk dönem Maniheiztlerin iç halkasına ne ölçüde komünizm atfedilebileceği hakkında çok az şey biliyoruz. Zandıklar arasında komünizm muhtemelen Hristiyan keşişlerle benzerlik gösteren bir kâmiller meclisini tayin eden seçilmiş bir azınlık tarafından uygulanıyordu. Sasanî İmparatorluğu'nun sınırları dâhilinde filizlenen Mazdekizmin de ötesinde Maniheizm ve sonrasında Gnostisizm İslâmî mülhidliğin gelişmesinde muazzam bir etkisi oldu. Özellikle ilk günlerinde İslam'ın, bozkırın zırai bölgelerle yaşadığı savaş bağlamında, tüccar kervanlarının önderliğindeki göçebe halkların yerleşik toplumlara giderek genişleyen bir coğrafyada düzenledikleri baskınların genel niteliğini taşıması sebebiyle, bu dinin toplumsal ahlâkında ve az da olsa pratiğinde korsan komünalizmine ait unsurlar mevcuttu. Muhammed ticaretle uğraşıp Mekke ile Medine'deki tüccar topluluklarla muhabbet halinde olsa da yağmacı Bedevilerle tüccarların arasındaki ayrım net değildi. Tüccarlar sınıfı Bedevilerden çıkmış ve onlara bağımlı kalmıştı. Temel ayrım ganimet ve kâr ile ilişkili olarak biçimleniyordu. Bu nedenle İslâmî mülhid cemaatler, genelde komünizm uygulayan çöl ve bozkır korsanları ya da Haşhaşiler gibi gizli haraççı toplumlardı.

Dolayısıyla İslâmî mülhidliğin önemli bir bölümü birçok Arap'ın ve fethettikleri ülkelerdeki halkların dini olan Muhammediliğin ve Sünniliğin ana gövdesi içinde değildi; ancak örneğin Persya'nın dini Şiâ idi. Şiîler, Talmud benzeri bir hukuk üzerinden yapılan tartışmaya tâbi durumdaki bir tür hahamlık kurumu olarak ruhban sınıfı ve seçilmiş halife fikrine karşı çıktılar ve halifeliğin soydan sürmesi gerektiğini söyleyip bu kurumun Muhammed'in damadı Ali'den devam etmesi gerektiği konusunda ısrarcı oldular. Kutsal bir içerikle atanmış halifeler yedi (mezhebin kimi kollarında on iki) İmam'dı ve bu imamlar tanrıya

dolaysız mazhar olacaktı. Ayrıca İran'da son Sasanî kralından gelip Yazdigird'in kızı Harar'ı (ceylan) ve şehit Hüseyin'in karısını takip ederek Ali Asker'in annesine uzanan bir başka hat daha vardır. Dolayısıyla Pers Krallarının Kralı Elenistik Basileus ó Soter ve Ahura Mazda'nın mistik, kutsal bedenlenmeleri ile kutsal anlamda tasdiklenmiş halife tek bir soy içinde birleşir. Sadece dünyanın sonunda görünecek olan son İmam kayıptır ve O'na ancak vekâlet edilebilir. Kurtarıcı Mehdî erişilmez kabul edilir ve gizli propaganda faaliyetleri yürüten dâîler (misyonerler) tarafından temsil edilir. Kimi zaman Mehdî ve İmam, Mısır'daki Fatimî Hanedanlığı'nda olduğu gibi yönetici halife olarak tanımlanır ve bu kimliği ile faaliyet yürütür. İsmailîler son, kaybolan imamın Yedinci İmam, yani İsmail olduğunu düşünürler. Bu mezhebe göre aynı İsa'nın İkinci Zuhur'unda olduğu gibi İsmail'in de yeryüzünde tekrar zuhur etmesiyle dünya nihayete erecektir. Birçok İsmailî hizipte o yedili dizinin nihaî sudûrudur ve hepsi ruhani açıdan birbirine özdeştir fakat gnostik ve metafizik bir karaktere sahip olan Yedi İmam ile karıştırılmamalıdır. O daha çok gnostik Valentinci ya da Yahudi Kabala'sının Sefirot'una benzer. Burada Yakınoğu'da kayıtlı bir dinin doğuşuna -örneğin Mısırlı Memfit teolojisine dek uzanan ve Mahayana Budizmi ile benzer özellikler taşıyan bir sudûrculukla (emanasyonizm,) kurtuluş bilimi (soterioloji) ve apokaliptisizm ile ilgiliyiz. Burada dillendirilen şey, Müslüman fethinden hemen önce Sasanîlerin yönetimi altında çeşitlenen bir din olan Zerdüştiliğin haâkim biçimine ve hatta onun mülhidlere özgü ifadelerine benzerliğidir. Bir dönem boyunca Mısır'da, hatta İspanya ve Endonezya'da filizlenmiş olan Şîlik Arap Sünniliğine karşı Perslilerin isyanını ifade eder. O hala İran'ın ve Ağa Han'ı Mehdî kabul eden Hindistan İsmailîlerinin bugünkü dinidir.

Yapı ve öğreti bakımından en gelişkin Şîlik biçimleri Çinlilerinkine benzer; hiyerarşik hükümet zamanla içine nüfuz edilemez hale gelir ve esasında hiçbir sırrı ihtiva etmeyen büyü dini ve sırları kapsayan bir dizgeye dönüşür. Böylesi bir dine ve gizli cemaate yönelik başvuru özellikle fiili dünyevi iktidarla ilişkiye geçtiği noktada muazzam ölçülere varır.

Trablus'ta dokuzuncu yüzyılın sonunda Fatımî Hanedanlığı'nın kurulması ve M.S. 972'de Mısır'ın fethiyle aynı dönemde sıkı iç ilişkilere sahip Karmatîler, Mezopotamya vadisinin alt uç kısmında ve İran Körfezi'nin kuzeybatı sahili boyunca gelişmeye başlarlar. Bağdat'taki ortodoks Sünnî Abbasî Hilâfeti'nin zihnini siyahi kölelerin büyük isyanı, Zenc Ayaklanması meşgûl etmektedir. Karmatîler Zenc liderleriyle ittifak kurmaya çalışırlar. Bu ittifakın pratikte imkânsız olduğu zamanla ispatlanır ancak her iki taraf da paralel bir muhalefet hareketi yürütebileceklerini görürler. Zenc isyanının bastırılması sonrası Karmatîler, sadece İran Körfezi'nin kuzey sahillerindeki gizli kontrolünü pekiştirmekle kalmazlar, ayrıca Yemen, Suriye ve hatta Bağdat'ta iktidara karşı yıkıcı kimi faaliyetlerde bulunabilecek bir konuma gelirler. M.S. 900'de hilâfet birlikleri Basra'da mağlup edilir ve o günden sonra Karmatîler Bahreyn'i ve belli ölçüde de Basra'yı kontrol altına almaya başlarlar. Mezopotamya ve Arabistan'daki birçok şehri ele geçirerek Mekke'ye giden hac güzergâhını ve Bağdat'ın deniz bağlantılarını keserler. Burada muhtemelen o güne dek tecrübe edilmiş en büyük alanda hüküm süren yegâne komünist toplumu kurarlar ve bir nesilden fazla bir süre, on ikinci yüzyıl öncesine dek ayakta kalırlar.

Ayrıca Karmatîler, hac kabilelerine yönelik baskınlar düzenlerler, binlerce insanı öldürürler ve gizli müritlerine ait önemli bir örgütlenmenin olduğunu düşündükleri Şam'a kadar uzanan birçok şehri kuşatırlar. Nihayet Mekke'ye saldırırlar ve muazzam bir ganimetle birlikte İslam için en kutsal nesne olan Siyah Taş'ı alıp götürürler. (M.S. 928) Bahreyn'in içinde tam anlamıyla mutlak bir komünizm hüküm sürmektedir. Yurttaşlar hiç haraç ya da vergi ödememektedir, mal varlıkları doğumdan ölüme, hastalıkta ya da sağlıkta güvence altında tutulmaktadır. Tüm zor, hizmetçilik türünden kabul görmeyen işler siyahi kölelerce yapılmaktadır. Muhtemelen bu köleler Karmatîlerin eski, sözde müttetikleri olan Zenc isyanından kaçan mağlup kişilerdir ve Sünnîlerce imha edilmektense Karmatîlere gönüllü kölelik etmeyi seçmişlerdir. Ortodoks çevreler Karmatîleri kadının ortak kullanımı ve her türden

orji ile suçlamışlardır. Esasında Karmatîler katı bir biçimde tek eşlidirler. Hayatı saf ve sert bir üslupla düzenleyen ve Platon'un muhafızlarını ya da Tötonik Şövalyeleri andıran askeri bir kast sistemi içinde yaşarlar. Şarap kullanımı ve her türlü ahlâksızlık kesinlikle yasaklanmıştır. Kadınlar peçe kullanmazlar ve kamusal alanda serbestçe dolaşabilirler. Toplumdaki etkileri dikkate değerdir. Bu etki onlara haz verir. İslam'ın özel talimatları, günlük namaz ya da haram yiyeceklere ilgili konular, Cuma günü toplantısında bile zorla uygulanmaz. Muhammedîliğin ezoterik pratikleri, Işık kültü, daha özelde Sufizmle ilişkili dini tefekküre dalmakla bağlantılı ve daha çok büyük Sufi teologu İbn-i Arabî'nin mistisizmine benzer bir mistisizmle ikame edilmiştir. Sufiler gibi yaygın olarak beyaz giyen Karmatîler, ahlaki ve fiziki saflığa büyük önem verirler. Bu noktada hala biz Essenîlerin, Therapeutae'nın ve Philo Judaeus'a ait Işık sudûrculuğundaki Işık'tayız. Eğer kendilerine zulmedenlerin ya da okültistlerin o gizli geleneklerinden bir tanesinin Tapınak Şövalyeleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu suçlamalar doğruysa bu ışık onların da kaynağıdır.

M.S. 1084'te Bahreyn yıkılır ancak yerini İsmailîlerin diğer bir kolu olan ve macerayla sırrın yeni kardeşliği manasında Haşhaşîler alır. Haşhaşîler, Suriye'nin kuzeyinden Hazar Denizi'ne uzanan bölgede önemli bir güç haline gelirler. Uzak çöllerde ve dağlık bölgelerde, en ünlüsü ve en uzun ömürlüsü Alamut gibi kalelerde yaşayan cemaatleriyle Haşhaşîler tüm Haçlı Seferleri süresince gizli kardeşlik ilkesine dayalı gaspçı ve suikastçı bir örgüt olarak yaşarlar ve tüm Yakındoğu'yu terörize ederler. Ayrım gözetmeksizin Hristiyanların ve Müslümanların mallarını yağmalarlar, onlar üzerinde politike etki kurarlar ve onların kendilerine tam manasıyla tâbi olmaları için gayret ederler.

Karmatîlerin otoriter komünizminin yerini saf otoriteryanizm alır. Bu cemaatin mensuplarının esrar kullanarak bir tür hipnoz içine sokuldukları ve cemaatin adının da bu nedenle Haşîşîlik olduğu iddia edilir. Hülagü liderliğindeki Moğol saldırılarında Haşhaşîlerin tüm kaleleri yıkılır ve tek bir insan kalmayana dek kıyıma uğratılır. Hülagü'nün muhtemelen onlara yönelik özel bir

kini vardır. Alamut'un Büyük Efendi'si Hasan Sabbah yakalanıp Hülâgü'ye gönderilir ancak o Moğolların elinden kurtulur ve soyu Ağa Han'ın müritleri olarak bugüne dek gelir.

Karmatîler ve Haşhaşîler, diğer toplulukların yağmalanması üzerine kurulu, karşılıklı kazanca dayalı komünal toplumun ilk örneklerini teşkil ederler. Böylesi bir yapı ancak çatalaklar arasında var olabilir ve yüksek düzeyde örgütlenmiş bir devlet içindeki sınıflar arasında oluşan boşluklarda, iki karşıt devlet arasındaki sınırlarda ya da görece daha düşük seviyede bir örgütlenmeye sahip toplumların verili sınırlarında faaliyet yürütebilir. Bu, *Su Kenarı* (Tüm İnsanlar Kardeştir) adlı Çin romanında ve tabii ki Robin Hood hikâyelerinde ölümsüzleştirilmiş olan çeteler misali, şehir eşkiyalarının ya da hırsız çetelerinin sosyal örgütsüzlük dönemlerinde uyguladıkları komünizmdir. Karmatîler birbirlerine muhalif Arap ve İran medeniyetleri arasındaki sınırdaki gelişmiştir. Haşhaşîler ise İran'ın kuzey sınırları boyunca, Kafkasya'da, Hazar Denizi kıyısında ve Amuderya'nın karşısında ve bugün Afganistan olarak bilinen bölgede komşularını yağmalayarak yaşayan bir dizi ezoterik dini cemaatin en ünlüsüdür.

Haçlı Seferleri öncesi İslâm medeniyeti Batı Avrupa'nındakinden kıyaslanamaz ölçüde daha yüksek ve zengindir. Haçlı Seferleri bir tür dini eşkiyalık hareketidir. İslâm da Bizans İmparatorluğu'nu yağmalayan Bedeviler ve Arabistan tüccarları aracılığıyla aynı yolu izlemiştir. Bu nedenle Karmatîlerin ve Haşhaşîlerin icat ettikleri örgütlenme tarzının haçlılara geçmiş olması olağanüstü bir durum değildir. Tapınak Şövalyeleri ve diğer askeri tarikatlar başlangıçta sadece bekârlık yeminleriyle birbirlerinden ayrıştırılabilen, benzer ölçüde otoriter ve komünist olan topluluklardır.

1307'de Âdil Philip tarafından bastırıldıklarında Tapınak Şövalyeleri'ne yönelik suçlamaları kabul edecek olursak, onların sadece Haşhaşîlerin örgütsel yapılarını kopya etmekle kalmayıp ayrıca onların aşamalandırılmış ezoterizmlerini de aldıklarını, bu ezoterizmin tarikatı şüpheli bir deizme sürüklediğini ve ona, ortodoks çevrelerin suçladıkları biçimiyle, müstehcen ve kâfir bir dizi ritüel ve pratiğin eşlik ettiğini de kabul etmemiz gerekir. Tapınak Şövalyeleri, kabul merasimi esnasında haça tükürmekle,

kurumsallaşmış oğlancılıkla ve gece orjileriyle suçlanırlar ancak esasında bu tarikat, oldukça gelişkin bir “milletlerarası bankacılar” kurumu olmanın yanında, Avrupa’nın en zengin örgütü haline gelmiş olduklarından, devlet içinde devlete dönüştüklerinden ve hem papalıktan, hem de krallardan bağımsız olduklarından dolayı zulme uğramışlardır.

Baltık kıyılarında ve iç kesimlerde Tötonik Şövalyeler belirli bir bölgeye kilitlenmiş olmak dışında, büyük ölçüde Haçlı Seferleri’ne iştirak etmiş olan ordulara ait nizamaya uygun olarak örgütlenmiştir. Tapınakçılar Haşhaşilerin ve Karmatilerin varisi ise Tötonik Şövalyeler de pagan Varangiyen cemaatlerin vârisidirler. Varangiyenler Baltık’tan Karadeniz’e dek tüm su yollarına dağılmış İskandinav tüccar-savaşçı bir kavimdir. Finler, Lettler ve Slavlar arasında en barbar kavim bunlardır. Hırsızlığa dayalı çete ekonomisini uygulamışlar, en büyük payı şefe ayırarak zenginliği kendi aralarında paylaşmışlardır. Tötonik Şövalyeler’in aksine mücerret değildirlir. Kadınları çevre bölgelerden zorla aldıkları köle cariyelerdir ve bunlar kimi durumlarda şef ve efendi için kurban edilirler. Bizans ve Pers İmparatorluğu ile yaptıkları ticarete sattıkları en önemli mal sarışın kölelerdir. Büyük Rusya’nın Varangiyen yerleşimleri, Kiev monarşisi ve hatta onlardan geldiklerini iddia eden Romanovlara rağmen, hiçbir zaman tek bir İskandinav devleti kurmaya çalışmamışlardır. Ancak Viking evresinde, bir süreliğine Jomsvikinger Baltık sahilinin kuzeybatısında bir yerlerde bulunan kaleyle çevrili Jomsburg şehrinde (bölge hiçbir zaman kesin olarak tespit edilememiştir.) Norveç, İsveç ve Danimarka ile eşit koşullara sahip bir devlet olarak hüküm sürmüşlerdir.

Moğol istilâsı İskandinavların Rusya’daki iktidarına son verir ve Baltık’taki yerleşimler zamanla gözden kaybolur. 13. yüzyıl başlarında Moğolların iç bölgeyi ele geçirip Slav ve Varangiyen haâkimiyet sahasını yok etmesi ile Tötonik Şövalyeler faaliyetlerini Kutsal Toprak’tan pagan Prusya’ya kaydırırlar. Burada Finli ve Slav nüfusu soykırıma tâbi tutarlar ve nihayetinde Baltık sahilinin tüm güney kesimini kontrol altına alırlar.

Bu yağmacı, parazitik, karşılıklı çıkara dayalı birlik kendi ko-

münist ve belli ölçüde dini niteliğini haâkim kılarak kapitalist çağın başında birleşik silahlı eşkıyalar ve tüccarların büyük Doğu ticaret şirketleri, Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketleri ve benzeri anonim ve ayrıcalıklı şirketler kılığında zuhur ederler.

Böylesi bir toplumda hukuki ya da sözleşmeye dayalı ilişkiler tüm üyeler arasında tüm açıklığı ile hissedilir. Zor bir emek sürecine girmeksizin zenginliğe ulaşma umutları ve sürekli maruz kalınan tehlikeler tüm insanları sıcak bir dostluk etrafında buluşturur. İtaat, ölüme bağlılık, kendini davaya adanma, zorda olan kardeşine fedakârca yardımda bulunma istikrarlı bir toplumun üyelerinden çok bir eşkıya toplumunda canlanabilecek hususlardır. İster daha modern, isterse daha barbar olsun, böylesi bir toplum kendi dışındakilerle arasında cereyan eden çatışma içinde büyür. Yabancılar yönelik gizemli bir yüzle bakar. Zahmetli inisiyasyon merasimleri ve gelişme evreleri ile kendisini geliştirir. Alt kesimlerin bilinçli olarak terbiye edilip yönlendirildiği en üst çemberde tam bir şüphecilik haâkimdir. Yönetici nihaî konseye birisi kabul edildiği vakit son sır ona ifşa edilir ve o noktada bu kişi esasında hiçbir sırrın olmadığını anlar. Bu tarz toplumların bir diğer özelliği de aşağıdan yukarıya doğru, genel nizama ya da siyasete tam anlamıyla uyum sağlayamayan tüm üyelerin acımasızca temizlenmesidir. Cemaat eksiksiz itaate dayalıdır ve en mükemmel biçime sahip olan otorite zirvesinde gözden kaybolacağı bir kule içinde otoritenin metafiziksel ilkesine doğru sürekli dalar. İster Tapınakçılar, ister Cizvitler, isterse Bolşevikler olsun, bu tarz cemaatler daima kendilerini kuşatan görece daha büyük cemaatleri terörle bastırır, dehşetengiz bir efsanelerle hareket eder ve acımasız bir zulmün uygulayıcısı olur.

Delilleri duygusuzca irdeleyip, genelde liberalizmin sosyal inciline biat eden bilimsel tarihçiler daima gizli cemaatlere, mülhid gruplara ve büyüyle ilgilenen hareketlere yönelik zâlimane ve müstehcen tavırlarla ilgili suçlamaları suçlayıcıların hastalıklı zihinlerinin birer olarak görüp ihmal etmişlerdir. Kısmen bunun nedeni, insanın iyi olduğunu söyleyen öğretinin miras alınmış

olmasıdır. Kartacalıların *Moloh*'a¹⁴⁹ ya da cadıların yalnızca birer yaşlı kadın olduklarını ispatlamaya çalışan sayısız çalışma yapılmıştır. Herkes istediği şekilde eldeki delillere itiraz edebilir ancak aksine elde gereğinden fazla delil mevcuttur. Avrupa ve New England'da cadılar işkence altında, yapmadıkları şeyleri yaptıklarını itiraf etmişlerdir ancak Asya, Afrika ve ilkel Amerika'da cadılar ve şamanlar bu tarz şeyleri hala açıktan yapabilmektedirler.

* * *

Ukrayna'nın karşısında, Sibirya'nın iç kesimlerinde, Büyük Avrasya steplerinden Tuna düzlüklerine dek uzanan bölgenin sınır hattındaki -bugün Amerikalı ekolojistlerin uzun süreli bozkır iklimine maruz kalan- neolitik köy cemaatlerinde hüküm sürmüş olan sosyal ilişkiler binlerce yıl sürmüş ve günümüze dek gelmiştir. Bölge küçük tahıl üretimine dayalı istikrarlı karma çiftçilikler ve sütle et için hayvan üretimi için fazlasıyla elverişlidir. Bu tarz cemaatler, büyük bozkırı aşp ötelere giden kırsal göçebe kavimlerin istilâlarına maruz kalırlar. En merkezi devletler bile bu göçebeler tarafından köy cemaati olmaya, birkaç nesil boyunca başka göçebe kavimlerle ilişkilenebilmeye mecbur edilirler.

Arkeolojik izleri takip edildiğinde Ukrayna ya da Büyük Rusya köyünün modern çağda serfliğin dayatılmasına dek hüküm sürmesi, Slav feodalizminin ve onu takip eden serfliğin özel biçimine karşı direnç göstermiş olduğunun tek başına bir ispatıdır. Serfliğin ilgası, devletin ve üst sınıfların "serfleri özgürleştirme" ve -ilkel birikimin kapitalist gelişme için önem arz etmesine izin verecek olan- ücretli emek ile ortakçı ziraatın tesis edilmesi yönündeki gayretlerinde yaşadıkları kısmî başarılarla rağmen Slav köy cemaati

149. İbranicede kral anlamına gelir. Ya bir tanrının ismidir ya da bunlarla sınırlı olmamak üzere, Yahudi, Mısırlı Kenanî, Fenikeli ve Kuzey Afrika ile Doğu Akdeniz coğrafyası genelinde kültürler ile tarihsel planda ilişkili olan bir kurban türünün adıdır.

varlığını sürdürmüştür. Tarımı sanayileştirme, küçük cemaatleri dağıtma ve tarımla uğraşan kasabaların devasa büyüklükte kolektif devlet çiftliklerine dönüştürülmesi yönünde verilen o uzun mücadeleye rağmen Bolşevikler tam olarak başarı kazanamamışlardır. Modern Rusya'nın kolektifleştirilmiş tarımı, teorik olarak ne kadar komünalist ve aklıleştirilmiş olsa da Batı Avrupa'ya ve Amerika'ya nazaran kişi ve akr başına daha düşük bir üretkenlik göstermiş, büyük ölçekli tarım Amerika'nın Orta Batı'sındaki karma çiftçiliğin eski dönemlerine kıyasla (iki yüz akr) daha az üretim yapmıştır. Bu, Slav toprakları, özellikle dünyanın en verimli topraklarına sahip Ukrayna için de geçerlidir.

Binlerce yıl önce bu bölgelere ilk girdiğinde insan bir hayat tarzı ve bununla birlikte bir tür cemaat ilişkisi geliştirmiş, bunları kendi özel çevre koşullarına uyarlamış, bu cemaati değiştirmeye yönelik her türlü çaba düzensizlik verimsizlik ve ahlaki çöküntüye sebebiyet vermiştir. Elli yıl önce her sovyet ve parti kongresi sürekli bir zırai krizle yüzleşmek durumunda kalmış ancak gerçekler belâgat ustalığı ile örtbas edilmiştir.

Marksizm dışındaki Rus edebiyatı ve devrimci teorisi Rus köylü cemaatine ait mistisizmle yüklüdür. Rus Devrimi'nin çoğunluk partisi olan Sosyalist Devrimciler kendilerine özgü biçimde Rus toplumunu köylü topluluklarından, yani *mirden* ya da üst sınıflara ait idarî birim olan *zemstvo* üzerinden gelişen kimi formlar içinde yeniden örgütlemek istemişler, başka bir deyişle, tüm sınaî ve şehirli yapısının köylüleştiğini düşünmüşlerdir. İlk dönem Sovyetlerin genel niteliği budur ve bunlar 1905 Devrimi sonrası işçiler, yurttaşlar, askerler ve gemiciler, yani bir ya da iki nesil önce köylü olan çoğunluğun arasında kendiliğinden gelişmişlerdir.

Köylü toplumu *Narodnaya Volya*'dan (Halkın İradesi) Sosyalist Devrimcilere uzanan bir hat üzerinde tüm devrimci halk hareketini fazlasıyla idealize etmişlerdir. Binlerce eğitimli genç erkek ve kadın inançla "halka gitmiş," sadece köylülerin eğitildikleri rakdirde kendiliğinden özel bir Slav komünizmi üretebileceklerini, bu sayede de sanayi toplumunu ve sonuçta tüm dünyayı kurtarabileceklerini düşünmüşlerdir. Köylü hayatının sert doğası

Çehov'un hikâyelerine yansımıştır. Solcu Sosyalist Devrimcilerin neolitik köy ahlâkını modern fabrikalara ve bankalara tanıtırma gayreti Bolşeviklerin tarımı sanayileştirme teşebbüsü kadar zordur. Kökleri uzak geçmişte kaybolmuş olan komünal biçimler 1905 Devrimi'nde kendi doğallığında, tabii ki oldukça sert biçimde ortaya çıkmış, 1917 Devrimi'nde ise Sovyetler ve çiftlik komünleri iktidarın ele geçirilmesinden iki yıl sonra ezilmiştir.

Tabii ki modern zamanlarda Slav köy toplumu komünist değildi. Her şeyi ortak olarak paylaşmaktan oldukça uzaktı. Sefalet ve milleti ezen sömürü köylüyü umutsuzca zorba yaptı. Ancak Rus muhalefetine genel niteliği bütünüyle komünizme kayıyordu. Rus Anabaptizmi Batı ile eşzamanlı olarak, 16. yüzyılda, tarih sahnesine çıktı ancak onda Rusya'daki Hristiyanlığın ilk yüzyıllarına ait gizli okülte dayalı bir varoluşun işaretleri mevcuttu. İki önde gelen Baptist tarikatı olan *Duhoborlar*¹⁵⁰ ve *Molokanların*¹⁵¹ uç verdiği komünalist gruplar zararsız ve önemsiz olmalarına rağmen ezildiler. Bu süreç Kanada, Güney Amerika ve Birleşik Devletler'e yapılan göçler süresince de devam etti ancak ayrılıkçı hiçbir hareket uzun süre ayakta kalamadı. Maniheistlere ve Gnostiklere benzeyen birkaç aşırı tarikat mevcuttu. Bunların kimi özellikleri, Ortaçağ'da Anadolu'dan güney Fransa'ya yayılmış olan Paul'cü-Bogomil-Bogomile-Katharî-Albigacı harekete benziyordu. Zevk verici şeylere ve vecde önem veren ve hatta kendilerini

150. Rus kökenli dini bir gruptur. Duhoborlar sonrasında dini felsefe, etnik grup, sosyal hareket ya da Ruhani Hristiyanlık olarak bilinen bir "hayat tarzı" olarak tanımlanmış tarikatlardan birisidir. Kökenleri belirsizdir. Varlıklarına ilişkin ilk kesin kayıt ve isimlerinin ilk kullanılışı 18. yüzyıldadır. Ancak bazı akademisyenlere göre kökenleri 17. hatta 16. yüzyıla dek gitmektedir.

151. 1550'lerde Rus Ortodoks Kilisesi ile bağlarını koparmış genelde Rus köylüleri arasında yaygın olan, "İncil merkezli" dini bir harekettir. Molokanlar, Çar'ın kutsal yönetim hakkına karşı çıkarlar ve ikonaları reddederler. Molokanlar ayrıca İznik Konsili'nde belirlenmiş Teslis anlayışını, Ortodoks oruçları, askerlik hizmetini, temiz olmayan yiyeceklerin yenilmesini, suyla vaftiz gibi diğer kimi pratikleri de kabullenmezler.

hadım edecek kadar mücerret olan *Khlisti*¹⁵² ve *Skoptsi*¹⁵³ gibi diğer gruplar ise Hristiyanlıktan daha fazla, Mezopotamya bataklıklarında yaşayan *Mandeanlar*¹⁵⁴ ya da Şii İslâm'ndan çıkıp gelişmiş bazı uç tarikatlarla daha fazla benzerlik arz eder. Sahip oldukları köylülük ve yaşadıkları zulüm onları bir tür komünizme mecbur etmiş ancak hiçbir zaman her şeyin ortak olduğu daimî cemaatler kuramamışlardır.

Rusya'ya yerleşmeleriyle birlikte Husçuların ve Mennocuların köylü cemaati üzerinde büyük etkileri olur. Burada halihazırda pek aşına olmadıkları Huttercilerin katı komünist hayat tarzlarını takip eden saf Rus cemaatler mevcut olmasına rağmen esasta Mennocu olup Rusça konuşan Anabaptistler bulunmaktadır.

Bolşeviklerin iktidarını takip eden ilk yıllarda Rus muhalefeti doğal komünizmi komünal çiftliklere dayalı bir program geliştirdi.

152. Kendini kırbaçlayanlar ya da Tanrı'nın İnsanları (*Ludi Bozhie*) olarak bilinirler. Mistik tanrı Daniel Philipovich ve oğlu Ivan Timofeevich Suslov'un müritleridir. İlk başta kendi liderlerine Mesih ya da *Khristi* demişer ama Ortodoks rahipler bu sözcüğü kendini kırbaçlayanlar anlamına gelen *Khlisti*'ye çevirmişlerdir.

153. Rus İmparatorluğu'nda faaliyet yürütmüş gizli bir tarikattır. Skoptsi üyeleri cinsel şehvet karşıtı öğretileri gereği erkekleri hadım ederler ve kadınların göğüslerini keserler. Hareketin kökeni on sekizinci yüzyıl sonunda görülen "Tanrı'nın İnsanları" isimli tarikattır. İmparatorluk ve sonrasında Sovyetler Birliği yönetimi tarikat üyelerine yoğun biçimde zulmetmiştir ancak yirminci yüzyıl ortalarında yeraltına çekilince tarikat ciddi bir büyüme kaydetmiştir.

154. M.S. 7. yüzyılda Ortadoğu'da, özellikle Babil civarında ortaya çıkmış bir dindir. Yahya Peygamber'in öğretilerini temel alır ancak eski Babil, Pers ve Mani dinlerinin izlerini de taşır. Temel görüş dünya ile ahiret (ışık ile karanlık) arasındaki çatışmaya dayanır. İnsanın ruhu aydınlığı, gövdesi karanlığı temsil eder. İnsan dünyadaki nefretin hem amacı hem de aracıdır. Göklerin elçisi Manda'nın kutsal ilhamından dolayı Mandeistler kendilerini Tanrı'nın sevgili varlıkları addederler. Hristiyanlığı ve Yahudiliği cehennemlik kabul ederler. Hristiyanlığa özgü arınma vaftizi onlarda da vardır. Bugün güney Irak'ta ve İran eyaleti Kuzistan'da yaşamaktadırlar.

rerek kullanmayı umut eder, kolektif çiftliklerden farklı olan bu çiftliklerde liderlik hem laik hem de (Anglikan Kilisesi'ne) Muhalif olan kişilerin elindedir. Bürokrasinin müdahalelerine rağmen gelişme imkânı bulurlar. Stalin'in tarımda kolektivizasyon hareketi ve Beş Yıllık Plan ile birlikte "Troçkizm" gibi politik muhaliflerle birlikte komünal çiftlikler ve Muhalifler ezilir, çiftlikler tasfiye edilir. Rus Muhaliflerinin yaklaşık yüzde ellisi imha edilir ve geriye kalanlar ise politik sapma olarak değerlendirilir.

Leo Tolstoy, Slav köylü cemaatini ve Rus Muhaliflerinin doğal komünizmini idealize edenler arasında herhangi bir halk partisinden daha etkilidir. Onun ilhamıyla birçok küçük aydın cemaati kendilerini komünizme, pasifizme vejetaryanlığa, ayrıca 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Rusya'nın dört bir yanına yayılmış olan laik ve mistik bir dine adanmışlar. Genelde Polonya Anabaptistlerinde görüldüğü üzere, toprak sahipleri malikânelerini komünlere çevirirler, şehirdeki bohem arkadaşlarını buralara davet ederler ve köylüleri(ni) eskinin rahminde duran yeni toplumun çekirdeğinde kurdukları binada her şeyi paylaşmaya teşvik ederler. Bekleneceği üzere bunların çok azı başarılı olmuş, trajik-komik hikâyeleri bugüne malzeme olmuştur. Bu tarz birçok cemaat var olup bir kısmı başarılı olmuşsa da Çekçe dışında hiçbir Batı Avrupa dilinde bunlarla ilgili tarihsel kayda rastlanmamaktadır. Entelektüel açıdan hür oldukları dönemde hem Yugoslav, hem de Çekler bu tarz komünist grup ve hareketlerin dini ve laik, köylü ve sınaî tarihi ile fazlasıyla ilgilenmişlerdir.

19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında Rusya'da yaşanan diğer özel bir gelişme de aynı zamanda birer toprak sahibi olan zengin sanayicilerin parasal destekleriyle kurulmuş olan sanatkâr cemaatleridir. Ancak tabii bu cemaatlerin hayatı ekonomik düzlemde komünist olmaktan çok uzaktır. Devrim öncesinin önde gelen sanatkârlarını içlerinde barındıran bu gruplar Rusya sanatı üzerinde muazzam bir etki yapmışlar, dolaylı olarak ilkin *ballets russes* (Rus balesi,) ardından eski göçmen üyeleri aracılığıyla Batı'daki modern resme müdahale etmişlerdir. Önemli bir kısmı bir dö-

nem o ilginç devrim öncesi yıllarda Rusya'da bulunmuş kurucularının neredeyse tamamı hür birer komünist olan ünlü *Bauhaus*, Weimar Cumhuriyeti'nde faal olduğu o kısa dönem boyunca, Rus Konstrüktivistlerinin, Komfütüristlerinin (komünist fütüristler) ve diğer modernistlerin, kapitalist toplumun aklını öğreti ve çalışmalarıyla devrimcileştirecek sanatkarlar cemaati kurma yönündeki kırılmış umutlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ne yazık ki Hitler Bauhaus'u yıkmış, sanatkarları dağıtmış, birçoğu sonradan ABD kapitalist sanayisinin önemli tasarımcıları ve mimarları olmuşlardır.

12. Amerika’da İlk Komünler

ROMA Katolik manastırcılığının yozlaşıp çökmesi, bunun sonucunda birçok toplumsal hizmetin gözden kaybolması, dini komünalizmin gelişiminde seyrek olarak dillendirilen fakat oldukça önemli olan bir husustur. Örneğin 13. yüzyıl başlarında birçok Avrupa kentinde 20. yüzyılın ilk yıllarına nazaran daha fazla hastane vardı ve bugün “sosyal çalışma” denilen olgu Ortaçağ rahibeliğine ait bir faaliyetti. Reform karşıtı hareketle birlikte, aralarına keşişleri ve frerleri almayan Cizvitler örneğinde olduğu gibi papazların oldukça disiplinli ve militan yöntemlerinin haâkimiyetinde olan yeni bir manastırcılık tarzı oluşturuldu. Üyeler faaliyetlerini içeride değil, manastır sisteminin üzerinden gerçekleştirir, rahip olmayan kardeşlere ya da kadınlara kısmen tayin edici olanlar dışında önemli bir rol verilmezdi.

Bu gelişme oldukça bilinçli ve ölçülüydü. Papalık ve papalığa mensup teologlar 14. yüzyıldan beri özellikle Renanya’da ve diğer Alt Ülkeler’de filizlenen komünal mistisizmin ve rahip olmayanların kurduğu manastır sistemlerinin yol açtığı büyük halk hareketlerine güvenmemeyi ve bu unsurların kolaylıkla dini sap-

kınlığa yöneldiklerini unutmamışlardı. O güne dek Béghardlar ve Béguinler, Ortak Hayat İhvanı, Üstad Eckhart, Jan Ruysbroeck, Henry Suso, Kusalı Nicholas, Thomas à Kempis ve Angelus Siles-yus ortodoks kesimlerce büyük bir hoşnutsuzlukla karşılanmışlardı. Bir kısmı “kutsanmış,” hiçbirisi aziz ilen edilmemiş, bazılarının “tezler”i ise kınamayla karşılanmıştı.

Anabaptistler ve Zâhitler gibi Reform öncesi havari tarzı hayata geri dönüşü savunanların neredeyse tamamı en azından sadık bir cemaat idealine, tefekküre dalmış olanların komünizmine inanıyordu; bu daha çok, özel bir görev aşkı duyup, dini bir yolculuğa çıkmaya hazır olanlar için geçerliydi. Esasında bu arzu gerçekte yeni ve reforme edilmiş bir manastır sistemine denk düşüyordu. Bu grupların hayatı şehrin çatlaklarında eziyet içinde geçtiğinden ya da kimi zaman kısa süreliğine bir asilzâde beyin veya hanımefendinin malikânesinde muhafaza edildiklerinden ve hem Katoliklerin hem de Protestanların zulmüne maruz kaldıklarından halktan önemli bir ilgi gördükleri aşağı Ren gibi Avrupa’nın belirli bölgelerinde bu tarz bir cemaat hayatını belli süreliğine idame ettirmeleri son derece güçlü.

Amerika’nın ilk yerleşimleri Avrupa’dan daha az imkân sunuyorlardı. İspanyol ve Portekizli yerleşimler kendi yerel dini hukuklarına tâbiydiler. Bahtsız Yerliler kimi zaman geçmişte hiç işitmedikleri ve muhtemelen hiç kavrayamadıkları nedenlerden ötürü diri diri yakıldılar. Yeni Fransa’da zulmün şiddeti pek yoğun değildi. Sıradan yerleşimlerin cehaletine ve üst sınıfların bayağı kinizmine bağlı olarak muhalefet kıt kanaat bir varlık alanı buldu ve Fransa’dan dışlanmış olan muhalifler zamanla gözden kayboldular. İngiliz yerleşimlerinin durumu İspanyollarınkinden daha iyi değildi. Virginia katı biçimde Anglikandı. Massachusetts serbestiyetçi ya da püritendi ve 18. yüzyıla dek Silkeleyicilerle (*Shakers*) ayrılıkçı Protestanlara yönelik zulme mani olmadılar. Bugün Orta Atlantik eyaletleri olarak bilinen New Jersey, Delaware, Maryland ve Pensilvanya’da, başlarda İsveçlilerin ve görece daha liberal olan Hollandalıların yaşadıkları bölgelerde artık her şey çok farklıydı. İsveçliler ve Hollandalılar, Silkeleyiciler ve

benzeri tarikatların kendi mezhepleri için bir damar aradıkları cemaatlerdi. Pensilvanya 1682'de William Penn'e¹⁵⁵ verilip mutlak dini hürriyet güvencesiyle yerleşime açıldığında tüm Zâhitler ve Havarici Avrupa için umut doğdu. Penn yerleşimci bulmak için tüm kıtayı dolaştı ve ardından, bugün Birleşik Devletler olarak bildiğimiz devletin temellerini teşkil edecek en büyük göç başladı. Silkeleyiciler zamanla üstünlük elde ettiler. Bunun neticesinde İngiliz Silkeleyiciler bölgeye göç ettiler ancak Mennocular ve Moravyalı İhvanı da onları takip etti. Ayrıca Yeni Dünya'ya göç edenler arasında, ileride Alman Baptist İhvanı olarak anılacak olan Alman Anabaptistleri de vardı.

İlk komünist yerleşim, Pensilvanya'daki Penn'in yerleşiminden az çok bağımsız olan ancak tümüyle onun etkisi altında ve eş zamanlı olarak Jean de Labadie müritlerince kuruldu. Bu yerleşim yerine Bohemya Malikânesi adı verildi.

Labadie 1610'da, Bordo yakınlarındaki Bourg'da doğdu ve Cizvit papazı oldu ancak papazlık görevini büyük ölçüde İsviçre, Alt Ülkeler, Londra gibi Ayrılıkçı kiliseler üzerinde önemli etkilerde bulunduğu bölgelerde yürüttü. Öğretileri malların ortaklığı, mistik evlilik, binyılcılık, yedinci gün kutlaması (Şabat) ve bunun yanında mücerret bir seçkin grubu ile ilgili düşünceleri içeriyordu. Descartes onun düşüncelerine aşinaydı. Eğer Rene Descartes'ın sırlı imzası $R + C$ ise bunun nedeni muhtemelen Labadie o günlerde mevcut olan *Gül ve Haç İhvanı*'nın¹⁵⁶ kimi düşüncelerine katkı sunmuş ol-

155. Pensilvanya Eyaleti'nin, İngiliz Kuzey Amerika yerleşiminin ve gelecekteki ABD üyesi Pensilvanya'nın "Mutlak Mülk Sahibi" ve kurucusudur. İlk demokrasi ve dini hürriyet savunucularından biri ve ayrıca Lenape yerlileriyle yaptığı anlaşma dolayısıyla tanınır.

156. Kökleri batıdaki hikmet geleneğine dayanan efsanevî bir batınî tarikattır. Tarikat hermetik bir nitelik arz eder. Büyük üstadlardan oluşan tarikatın amacı insanların ruhani gelişimine yardım etmektir. Gül ve Haç Tarikatı, metafizik alanında batıdaki simya geleneğinde mevcut olan hermetik-Hristiyan geleneğinin kökeni olarak kabul edilir.

masıydı. Protestan, Romalı Katolik ve Anglikan otoritelerce zulme uğrayan tarikat karargâhını çeşitli kereler taşımak zorunda kaldı: Herford, Bremen, Altona, Batı Friesland gibi yerlerde cemaatler halinde yaşamını sürdürdü ve 18. yüzyıla dek Alt Ülkeler'e yayıldı. Bir yerleşimi Surinam'a gönderdi. Valisi tarikatın koruyucularından ve muhtemelen üyelerinden biriydi. Vali 1688'de öldürüldü ve yerleşim yerleşimcilerin çoktan ilerleme kaydettikleri Chesapeake'teki Bohemya Malikânesi'ne taşındı.

Bohemya Malikânesi'nin velisi, Bohemyalı bir taraftar olan Augustin Herrman'dır. (Oğlu tarikat üyesidir.) Herrman sonrasında tarikatı reddeder ve mallarını geri ister ancak alamaz. 1683'te liderlik, Amerika'da kendi tarihi boyunca dini komünalizmi altüst edecek türde dini bir güvene sahip bir isim olan Peter Sluyter'a geçer. 1722'de Sluyter zenginleşir ve giderek ahlâksızlaşır. Sayıları yüzü aşan yerleşimciler diğer yandan en katı sefalet, iffet ve tabiyet gerçeği içinde yaşamaktadırlar. Erkekler ve kadınlar yemek ve ibadet esnasında ayrı yerlerde bulunurlar. Tüm gün ve gecenin önemli bir bölümü emek harcayarak, sessiz ya da hep bir ağızdan ilahiler söyleyerek ve meditasyon yaparak geçer. Diyet, giyim ve tüm hayat koşulları tahammül edilebilecek ölçüde çilecidir, tüm gelirler Sluyter'ın kontrolündeki ortak fona akar. Ölümünden önce toprak dağıtılır ve özel mülkiyete izin çıkar ancak tüm kazançların ortak fona aktarılmasına devam edilir. Ortak hayat artık fazlasıyla zahmetli bir hale gelmiştir. 1727 ve 1730 arası dönemde yerleşim dağılır, takip eden on yıl içinde Avrupa'daki kiliseler ilginç biçimde kapsamlı bir ruhani dirilişe sebebiyet verdikleri Mennoculara değil de Hollanda Reform Kilisesi'ne bağlanırlar.

Ren Bölgesi ve Alt Ülkeler'de yaptığı gezilerde Penn tüm Alman Silkeleyicilerini, Mennocuları, Anabaptistleri ve diğer Zâhitleri kendi yeni ülkesine göç etmeye çağırır. İlk giden, Dostlar Cemaati'nin yandaşlarına ait geniş bir birliktir. Cemaatin lideri Francis Daniel Pastorius 1683'te bugün Alman Kasabası olarak bilinen bölgeye yerleşir. Bunları Mennocular ve *Schwenkfeldçi*-

ler¹⁵⁷ takip eder. Bunlar arasında müritlerinin deniz yolculuğuna çıkacakları gün ölen *Johann Jakob Zimmermann*'ın¹⁵⁸ binyılcı, vahiyçi yandaşları da vardır. Liderlik ilk vekili Johannus Kelpius'a geçer. Kelpius, aşırı bilgili, hem ortodoks hem de büyüyle ilgili felsefe, mistisizm ve teoloji konusunda birikimli ve kabul görmüş bir Gül ve Haç üyesidir. Kelpius yolculuk esnasında maruz kaldıkları şiddetli fırtınanın yol açtığı dalgaları sakinleştirerek kendi gücünü ispatlar. Yerleşimciler Bohemya İskeleyi'nden karaya çıkarlar ve 24 Haziran 1694'te Alman Kasabası'na yakın bir bölgeye yerleşirler. Zimmermann'a göre kıyamete daha üç ay vardır.

Sömürgeciler Yaz ortası gecesini okültizm, paganizm ve Zâhit Hristiyanlığı'nın tuhaf bir karışımı olan ritüellerle kutlarlar, sonrasında da kendilerinden görece daha basit ve daha geleneksel bir hayat süren komşularının şaşkın bakışlarına maruz kalarak, gül ve haçla kaplanmış Sahradaki Kadın Tapınağı'na giderler.

Kırk mistik yerleşimci dünyanın yeniden doğumunu beklemek, dua etmek ve doğumu izlemek amacıyla kırk foot karelik binalarına gider. Kelpius yakındaki bir mağarada münzevî hayatı yaşamaktadır. Kadın ve erkeklerden oluşan cemaat dinen bekâr bir hayat sürmektedir, hayat ise en az Labadie müritlerinin hayatı kadar sofu bir nitelik arz eder. Bu insanlar öğrenme, hatta derin düşünme anlamında diğer çevrelerden ciddi anlamda farklıdır. Esasında bu tarz yetişkin insanların dini komünist yerleşimlere on dokuzuncu yüzyılda dâhil olması gayet zor bir durumdur. Söz konusu insanlara hep batıl inançlı denilmişse de böyle olmadıkları kesindir. Yoğun eğitime tâbi tutulmuş olanın okültizmi ile bir okuma-yazma bilmeyenin batıl inançları arasında ciddi bir farklılık vardır.

Ele aldığımız küçük yerleşim 1748 yılına dek ayakta kalma imkânı bulur, ilgili dönem öncesinde yerleşimin Pensilvanya üze-

157. Silesya'da Protestan Reformu'nun ilk öncülerinden, ruhaniyetçi ve Protestan Reformcusu Alman asildir.

158. Konformist olmayan Alman teolog, binyılcı, matematikçi ve astronomdur.

rindeki kültürel etkisi nicel boyutunun çok üzerindedir. Yerleşimciler Amerika'da ilk ilahi kitabını yayınlarlar. Yerleşimcilerin İsrail'in kayıp kabilelerinden biri olduklarına inandıkları, Lenni Lenape Yerlileri sözlüğü dâhil birçok çalışmanın ilk baskısı onlara aittir. Söz konusu kitap Amerikan İngilizcesinde hazırlanmış ilk çalışma özelliğini taşımaktadır. Okulda eğitim verirler ve ehil zanaatkârlar, inşaat ustaları hatta mimarlar olarak ciddi rağbet görürler. Zamanları ağır işçilik, koro, yalnız dua, meditasyon, diğer benzeri gruplardan farklı biçimde, Hermes Trismegistus'tan¹⁵⁹ Üstad Eckhart'a, Jakob Boehme'den Kabala'ya mistisizm ve okültizm klasiklerini çalışarak geçmektedir. Astroloji ve simya alanına dönük ilgileri cemaati kimya ve fizik deneyleri yapmaya yöneltmiş, İkinci Zuhur'un alametleri için kendi teleskopları ile tüm gece boyunca gözlem yapmaya sevk etmiştir. Yaptıkları bilimsel faaliyetleri geç dönem Philadelphia'sında Benjamin Franklin tarafından yapılan çalışmalara etkide bulunmuştur.

Sahradaki Kadın'ın (Kendilerini *Tanrı'ya Âşık Ruhtan Hoşnut Olanlar* olarak isimlendirmektedirler) zayıflığı, binyılın 1694 yılının Sonbahar ekinoksunda geleceğini söyleyen Zimmerman ile başlamış kehanetlerin sonuçsuz kalmış olmasıdır. Söz konusu tarih geçip gider ve İkinci Zuhur gerçekleşmez. Ayrıca cemaat üyeleri hiç ölmeyeceklerine de inanmaktadırlar ama bizzat Zimmerman'ın kendisi ölür. Erken bir yaşta parlamış bir isim olan Kelpius 1708'de otuz beş yaşında, son lider Conrad Matthei ise 1748'de vefat eder. 1750'de cemaat bugüne dek izlerini taşıyan Silkeleyicilik ile Alman Zâhitliği cemaati içinde eriyip gider.

1720'de Conrad Beisel ve üç yoldaşı Sahradaki Kadın'a katılmak niyetiyle Avrupa'yı terk eder. Yerleşime ulaştıklarında Kelpius'un öldüğünü görürler. Üyelerinin önemli bir bölümü yerleşimi terk etmiş, kalanlar ise derin tefekkür içinde kaybolmuş,

159. Greklerin Mısır Firavunu, Yüce Rahip ve Tanrı Thoth'a verdikleri addır. Romalılar ona Merkür ismini vermiş ve "Tanrıların elçisi" olarak nitelemiştir. Haberleşme onun hükmü altındadır. Dolayısıyla o Üst Düzey Hiyerogliflerin, sayıların ve harflerin mucididir.

öte yandan Tapınak ise viraneye dönmüştür. Ephrata yolunda bu dört adam Conestoga'da konaklar. Burası Beisel'in Alman Vaftiz İhvanı tarafından vaftiz edildiği ve kısa bir süre sonra da yerleşimlerinin lider yardımcılığına yükseldiği yerdir. Beisel Yedinci Gün Vaftizi cemaati üyesidir. Uzun bir tartışmanın ardından Dunkardlar¹⁶⁰ Pazar gününü kutlamayı sürdürmeye karar vermiş, bu nedenle Beisel müritleri ile birlikte cemaatten ayrılmış, 1735 yılında Cocalico Nehri üzerinde dünyanın en başarılı ve en uzun ömürlü yerleşimi olan Ephrata yerleşimini kurmuşlardır.

Başlarda Ephratalılar Amerika'daki en sofı grup olarak öne çıkmaktadırlar. Kadınlar ve erkekler bekâr hayat yaşamakta ve birlikte zamanlarını geçirmektedirler. Fransiskan âdetine uymak adına cemaat üyeleri kadın-erkek benzer kıyafetler giymektedirler. Kadınların saçları kısadır, erkekler dazlak ama sakallıdır. Birbirlerini kutlarken sakallarını çekiştirmeleri âdettendir. Yiyecekler fazlasıyla yavandır ve çoğunlukla kuru ekmek ya da yulaf lapası tüketilir. Hiçbir şekilde demir kullanmazlar ve hayatlarında olabildiğince çok az metal eşyaya yer verirler. Binalar ve mobilyalar ağaç çivilerle çivilenmiştir. Kap kacaklar ve yemek pişirmek için kullanılan çömleklerin birçoğu tahtadandır. Kendilerini önceleyen Benedictçiler gibi bu tarikat da geceyarısı kalkıp ilahiler söylerler, aynı ibadeti bir de saat beşte tekrarlarlar. Yemekler İncil'den bölümler okuyan bir vaizin eşliğinde sessizce yenilir. Komünyon esnasında müritler birbirlerinin ayaklarını yıkarlar. Beisel tarafından yönetilen koro eşliğinde her hafta yazılı bir günah çıkartma metni okunur. Açık havalarda geceleri teleskoplarıyla İkinci Zuhur'un alametlerini görebilmek amacıyla semayı izlerler. İlk zamanlar hiç at kullanmamış, sabanlarını ve yük arabalarını bizzat kendileri çekmişler, gidecekleri yerlere yürüyerek gitmişlerdir.

Yoğun bir çileciliğe rağmen yüksek bir yaratıcılık, öğrenme ve

160. İhvan Kilisesi'nden kopan küçük bir grup muhafazakâr Schwarzenau İhvanı kilisesidir. Kilise İhvanı, Alexander Mack ve 7 müridinin başlattığı ilk Zâhit hareketinden doğan en büyük kiliseler örgütüdür.

estetik doygunluk seviyesine ulaşmışlardır. Beisel şiirler yazmış, çok güzel ilahiler bestelemiş, diğer müritler de benzeri pratikler içinde olmuşlardır. Epharata ilahilerinin bugün de kullanılan müzikal dili kusursuzdur. Tarikat çok sayıda kitap yayınlamış, Amerika'daki ilk Almanca İncil olma özelliğine sahip Sauer'in İncili dâhil, bu kitapların önemli bölümü Christopher Sauer tarafından basılmıştır.

Yerleşim çok kısa sürede refaha ulaşır. Penn müritlere ek beş bin akrılık bir arazi daha teklif eder ancak onlar bu türden zenginlerin ruhani hayatı yozlaştıracağını düşünerek söz konusu teklifi reddederler. Eckerlin tarikatı üyesi üç kişinin yerleşime katılmasından kısa bir süre sonra yerleşime bir dizi sınaî teşebbüs eklenir. Değirmen ve küçük imalat atölyelerini içeren bu teşebbüsün başarılı olması ardından üyeler isyan ederler ve Eckerlinleri kovarlar. Süreç içerisinde İngiliz yerleşimleri civarına birkaç Epharat şubesi kurulur. Manastır cemaati zamanla küçülür ve üyelerinin önemli bir bölümü hala mevcut olan Alman Yedinci Gün Vaf-tizcilerinin kilisesine katılır. Geri kalan az sayıda Ephratalı sınırlı bir komünizm ifa etmeyi sürdürürler, zamanla tarihsel birer anıta dönüşen muhtelif binaların bakım işlerini üstlenirler ve başkalarına Ephrata'da geliştirilmiş koro sanatını öğretirler. Birkaç yıl önce bazı yeni komünalistler eski Epharata cemaatini yeniden diriltmek istemişler ama pek başarı gösterememişlerdir.

Âhenkçilerin ya da 1804 yerleşimi kuran Johann George Rapp'e (1757-1847) atfen Rapp'çilerin Yeni Âhenk'teki Robert Owen'in yerleşiminin halefleri olarak hatırlanması gerçekten ironik bir durumdur. Owen'cılar her daim o saf biçimleri dâhilinde var olmayı sürdürmüşlerdir. Yeni Âhenk bile isteye bir cemaate dönüşmek için yapılabilecek her türden hatayı yapmış ve bir dizi mali felâket üzerinden çoküp gitmiştir. Rapp'çiler ise güçlenmiş, ciddi bir refah düzeyine ulaşmış, artık komünist niteliğine sahip olmasalar da eski cemaatlerin içinde erimiş ya da yakın zamana dek karşımıza çıkan torunlar bırakmıştır geriye.

George Rapp, Württemberg'de 1757 yılında üzüm bağı sahibi bir babanın oğlu olarak dünyaya gelir. Otuz yaşına geldi-

ğinde Hizipçi-Zâhitlik tarikatının vaizi olur. Zaman içinde Lutherci ve Kalvincilerin hışmına uğrayan bir tarikat kurar. 1803'te Pittsburgh'un kuzeyindeki Conoquenensing Vadisi'nde bulundan vahşi bir kasabada beş bin akrılık arazi satın alıp kendi müritlerini zulümden kurtarmak amacıyla Baltimore'a gider. Bir sonraki yıl on yedi bin erkek, kadın ve çocuk yerleşir bölgeye ve Âhenk Cemaati'ni teşkil eder. Başlangıçta cemaat kooperatif olarak faaliyet yürütür ama zamanla daha çok komünist bir cemaate dönüşür. Erkekleri çalışkan ve pratik birer çiftçidir. İnşaat ve makineler konusunda ustadırlar. Çok kısa süre içerisinde, iki yıldan biraz fazla bir zamanda cemaat gelişim kaydeder ve kendine yeter duruma gelir. Her ailenin evi vardır. Yerleşimde bir kilise bir okul, bir tahıl değirmeni, büyük bir cemaat ahır, marangoz ve nalbant dükkânları, bıçkılıhan, konserve fabrikası, yün fabrikası, içki imalathanesi ve şarap mahzeni bulunmaktadır. Beş yüz elli akrılık arazide buğday, çavdar, tütün, kenevir, keten, şaraplık üzüm, yağ için gelincik yetiştirilir. Ucu bucağı olmayan arazide büyük baş hayvanlar, sağlam inekler, domuzlar, atlar ve Amerika'nın ilk merinos koyunu otlatılmaktadır. Ürettikleri viski ve brendinin önemli bir bölümünü satarlar, kendileri ise her yemekte hafif şarap içerler.

On yılın ardından yerleşim zenginleşince cemaat taşınmaya karar verir, zira arazi yeterli miktarda şarap yapımı için müsait değildir. Ayrıca bölgede su bulunmamakta ve dış dünyayla bağlantı konusunda sorunlar yaşanmaktadır. 1807 yılında dini bekârlık genel bir kural haline getirilir. Ama yine de eşler ve çocuklar aynı evlerde yaşamayı sürdürmektedirler. Eski bağlar gevşemiştir. Bu cemaat hakkında yazılar yazanları hayli şaşırtan söz konusu uygulama sonucu cemaat sonraki yıllarda evlat edinmeye başlar.

1814'te Indiana'daki Wabash Vadisi'nde otuz bin akrılık bir arazi satın alınır ve ilk yerleşim alanı yüz bin dolara satılır, bu o gün için çok yüksek bir meblağdır ama yine de muhtemelen arazi üzerinde ortaya konulan çalışmaların değerinin de altındadır. 1815'te cemaat Indiana'ya taşınır ve burada da en az Robert Owen'ın yerleşimi kadar ünlü olan bir yerleşim kurar. Takip eden on yıl içerisinde bölgenin sıtmalılığına kanaat getirilir. Ayrıca

civardaki çiftçilerle pek anlaşamazlar. 1824'te köyü satarlar, yirmi bin akrılık bir kısmı yüz elli bin dolara Robert Owen'a verirler ve Ohio Nehri kıyısında, Pittsburgh yakınlarındaki bir bölgeye giderler. Yeni bir yerleşim kurarlar. *Ekonomi* isimli bu köy yirminci yüzyıl başına dek ayakta kalır.

Yirmi beş yıl içinde üç iyi donanımlı köy kurarlar, binlerce akrılık araziye işlenir hale getirirler, bu pek ulaşılabilecek bir başarı değildir. Rapp'çilerin başarısı esas olarak sahip oldukları becerilere bağlıdır. Ehliyetli birer Alman özellikle Swabialı olan cemaat üyeleri başarılı birer çiftçi, bağcı ve makinecidir. Bugün bile ütopya olarak görülebilecek bir başarıdır onlarınki. Kendilerini tatmin edecek bir cemaatin kurulması ve korunması için çok çalışmak ve ehil işler ortaya koymak onlar için kâfidir.

Peder Rapp büyük ve karizmatik bir güçtür ancak aynı zamanda o sağduyu ile ödüllendirilmiş bir kişidir. Bugün birçok insana kıyametin, İkinci Zuhur'un binyıllık krallığın yaklaştığına dönük inanç hayli tuhaf, cahilce ve kaba geliyor olabilir. Ancak on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında bu tarz inançlar kimseye eksantrik gelmemektedir. Entelektüel açıdan saygıdeğer olabilmek ve onca insanı bir arada tutabilmek ancak bu şekilde mümkündür. Ayrıca tabii ki bu inançlar ilk nesil Hristiyanlara ve belki de İsa'nın bizzatı kendisine ait inançlardır. Dahası Albert Schweitzer'in¹⁶¹ de bugün gösterdiği biçimiyle, "eskatalogik bir ahlâk" hayata ait hayli etkin bir kural haline gelebilir: "Dünya yirmi dört saat içinde bir sona erecekmiş gibi yaşayın."

George Rapp o "baba imajı"yla ruhani ve ahlaki liderlik görevini üstlenir. Evlatlık edindiği oğlu Frederick Rapp faal bir örgütçü, yönetici ve iş adamıdır. Genç Rapp Mississippi boyunca cemaatin

161. Alman, sonrasında Fransız teolog, orgcu, felsefeci, doktordur. Alsace-Lorraine eyaletinin Kayzersberg şehrinde doğar. Lutherci olan Schweitzer belirli akademik mahfillerde ve geleneksel Hristiyan görüşü dâhilinde geliştirilen İsa'nın tasviri ile ilgili tarihsel-eleştirel yöntemle dayalı seküler anlayışa itiraz eder. Ona göre İsa kendi döneminde dünyanın sona yaklaştığına inanan ve kendisinin dünyayı kurtaracağını düşünen bir kişidir.

ürettiği ürünlerin satıldığı pazarlar kurar ve ta New Orleans'a bile acenteler açar. George ve Frederick Rapp öldükten sonra yerleşim seçtikleri vekiller ve idareciler açısından da gayet şanslıdır.

Rapp'çiler sayıca küçülünce birçok küçük dükkânı kapatıp demiryolu alanına yatırım yaparlar. Ama cemaat hala zengin olduğu bir dönemde dağılmaktan kurtulamaz. Ulaştıkları verimlilik düzeyi en çok ipek ve şarap alanında kendisini gösterir. O dönemde ipek böcekçiliği ve şarapçılık birçok Amerikalı çiftçiyi iflas ettirmiştir. Rapp'çiler ise dik tepelerin sırtlarına dut ağaçları dikmiş, ipekböceği yetiştirmiş, ürettikleri ipeği kullanarak kıyafetler dikmişlerdir. Adet üzere sadece ipek giyinen belki de tek komünist cemaat onlardır. İpekböcekçiliği kârlı olmaktan çıkınca ve zaman kaybına dönüşünce akliselim bir yaklaşımla bu alanı terk etmişlerdir.

Genel gidişat sadece bir kez akamete uğrar. Dolandırıcı olduğu ayan beyan belli olan ve kendisini Kont Leon olarak tanıtan Bernard Müller isimli bir kişi Almanya'dan bir mektup yazarak kendisinin ve müritlerinin ihtida ettiğini ve yerleşime katılmak istediğini iletir. Yerleşime gelir gelmez askere ve serseriye dönüşen Müller mali kaynaklara el koymak ister. Şiddet karşıtı birer sofı olan Rapp'çilerin bu kişiyi ve birkaç yüz bin dolara satın aldığı müritlerini kovmaları birkaç yılı bulur. Yerleşimin üçte biri Müller ile gider ve on mil uzakta yeni bir yerleşim kurar. Gidenler zaman içerisinde tüm paralarını kaybederler. Ayrıca *Ekonomi* yerleşimine silahlarla saldırırlar ancak komşu cemaatlerin gönderdiği bir birliğin yardımıyla püskürtülürler. Bernard Müller birkaç yandaşı ile bölgeyi terk edip Kuzey Louisiana'ya gider ve orada koleradan ölür.

Kont Leon olayı *Ekonomi* için Tanrı vergisi bir hediye gibidir zira bu olay Rapp'çilerin hayat tarzına samimiyetle bağlı olmayanların sökülüp atılmalarını sağlamıştır. Bu olaydan yüzyılın sonuna dek başka herhangi bir ciddi hizipsel ihtilaf yaşanmaz. Bugüne kadar cemaatin torunları yıldönümlerinde bir araya gelmektedirler. Bunların önemli bir bölümü hala *Ekonomi*'nin civarındaki yerleşim alanlarında yaşamaktadır. Geriye kalanlar ise Beaver Şelâlesi

yakınında kurulmuş olan yeni endüstriyel *Ekonomi* yerleşiminde ikamet etmektedirler. *Ekonomi*'deki kilise hala ayakta ve Rapp'çilerin torunları olan evanjelik Lutherci cemaatine hizmet vermektedir. Ama esas olarak Peder Rapp'ın ayakta kalan birçok binayı inşa etmiş olan başarılı yerleşiminden çok Robert Owen'in başarısız cemaatini yüceltmektedir.

1817'de Canton'un otuz mil güneyindeki kuzeydoğu Ohio'da Zoar köyüne yerleşmiş olan Würtembergli Hizipçi grup Rapp cemaatiyle sıkı bir ilişki içindedir. Ancak bu cemaat haâkim toplumu reddetme noktasında görece daha radikaldir. Asla oy kullanmazlar. İç Savaş esnasında pasif kalmışlardır. Grup içi evliliğe ve aile içinde yaşamaya izin verseler de hayat tarzları daha da sofudur. Ayrıca bu cemaatin eğitim düzeyi daha düşüktür söz konusu cemaat için Joseph Bäumeler George Rapp'e kıyasla daha önemlidir.

Amerika'ya ilk geldiklerinde Hizipçiler komünal hayat tarzına tam olarak iştirak etmezler ama bu hayat tarzını doğayla ilişki noktasında en etkin yol olarak benimserler. Komünist oldukları noktada bir yün fabrikası, iki büyük un fabrikası, bir bıçkışane, planyalama atölyeleri, makine dükkânı, konserve fabrikası, boyahane, kendileri için bir ortak dükkân ve civardaki çiftçiler için genel dükkân, halk için yazlık kıyı oteli, vagon fabrikası, nalbant, marangoz, terzi, kadın terzisi ve ayakkabıcı atölyesi, elma şarabı fabrikası, bira fabrikası, keten dokuması için tezgâhlar, Ohio'da yedi bin akrallık bir çiftlik ve Iowa'da bir yerleşim kurarlar. Sonuçta kurdukları atölye ve fabrikalarda dışarıdan gelen çok sayıda insan istihdam edilir. Çiftliklerin bir kısmında ortakçılar çalışır. 1874 itibarıyla üç yüz üyeli cemaatin elindeki mülkün yaklaşık değeri bir milyon doları aşmaktadır. Zoar kasabası eski yerleşimlere kıyasla sahip olduğu fakir evleri, düz binaları ve kilisesi ile daha kaba ve basittir. Bäumeler 1853'te ölünce yerleşim yavaş yavaş çöküşe geçer. 1898'de cemaat komünizmi tümüyle terk eder, kısa bir süre içinde de kurdukları tüm teşebbüsler ekonomik açıdan başarısız olurlar. Ne yazık ki Zoar'dan bugüne çok az şey kalmıştır.

"Doktor" Keil her ne kadar Prusya'dan Amerika'ya 1835 yılında göç etmişse de Bethel ve kardeş yerleşim Aurora Amerika'da

bir araya gelen ilk cemaatlerdir. Almanya’da Keil sahne sanatçıları için şapkalar imal etmektedir. Gizli ilimler ve Boehme, Paracelsus, and Cagliostro’nun mistik eserleri üzerine kendi kendisini yetiştirir. New York ve Pittsburgh’da hipnoz ve inançla iyileştirme ustası olarak ortaya çıkar. İnsan kanıyla yazılmış eski bir kitaptan öğrendiğini iddia ettiği reçetelerle gizemli iksirler ve ilaçlar hazırlar. Methodizme ihtida eder, şarlatanlık ve şeytanî doktorlukla geçen yılları için pişman olduğunu söyler, ardından da herkesin önünde ilaç kitabını yakar.

Ama Keil kısa bir süre sonra Methodizmi terk eder ve isimsiz bir tarikat kurar. Tarikat “hakiki Mesih”in, merkezi Güneş’in havarilere özgü komünal hayat tarzından kopmuş tüm kiliselere ve mezheplere karşıdır. Keil ölümüne kadar melodramatik bir aktör olarak hayatını sürdürür. Grubunun ifa ettiği cemaat ibadeti selefierinkinden görece daha histeriktir. Komündeki gündelik hayat basit ve sadedir ama Keil cemaatine civar yerleşimlerin de davet edildiği, yiyecek, içecek ve dansla kutlanan bir dizi tatil ve festival imkânı sunar.

Keil’in ilk yerleşimi 1844’te Missouri’deki Bethel, Shelby Kasabası’nda kurulur, yabancı bir ortamı bulunan yerleşime Kont Leon’un müritleri de dâhil olur. Kısa bir zamanda yerleşimciler gayet iyi donatılmış bir kasabaya sahip olurlar. Dört bin mil karelik bir araziye işlerler. 1855’te Keil Missouri’nin bulunduğu kanaat getirir ve yerleşimi bugün Washington sınırları içindeki Willapa’ya taşır. Yoğun yağış ve ormanların sık oluşu yüzünden yerleşimciler bu sefer Oregon’daki Willamette Vadisi’ne taşınır. Bu sefer verimli ovoidan bile isteye uzak durup orman içine yerleşirler. Bu sayede kasabalarını inşa etmek için yerli keresteyi temin etmiş olurlar. Aurora isimli yerleşim zenginleştikçe ovoidaki çiftçilerin topraklarını satın alırlar. Bethel ve Aurora, Keil yaşadığı sürece diğer cemaatlerin tarihini tekrarlar ve her şeyi ortaklaşa paylaşır. Yerleşimciler giderek zengin olurlar. Keil öldükten sonra mal mülkü bölüştürüp dağılırlar.

Aurora ve Bethel hayat doygunluğu anlamında sahip olduğu zenginlik açısından, tertipledikleri birçok festivali dışarıda tutar-

sak, aslında gerilemeyi temsil eder. Cemaatler pek eğitilmiş değildirlirler ama Keil gibi başka bir lider çıkartacak seviyeye sahiptirler. “Profesör” Christopher Wolff 1863’te Bethel’den Aurora’ya geçerek lider olur. Wolff görünüşe göre Cabet, Babeuf, Fourier, Proudhon, Wettling ve Marx gibi isimlere aşina olan okumaya düşkün bir şahsiyettir. Bu özelliğiyle yerleşimcilerin zihinlerini allak bullak etse de Aurora içinde önemli hiçbir rol oynamaz. Ancak o seküler komünizmin teorisyenlerine aşina olan dini komünalizmin tarihi içinde ortaya çıkan ilk kişidir. Epey uzak bir sınır bölgesinde yarı cahil köylüler arasında tecrit halinde yaşamış bu kişinin hayatı bugün bile hala merak konusudur.

Amerika’daki dini komünalizmin önceki liderleri karizmatik kişilerse, Piskopos Tepesi’nin kurucusu Eric Janson’ın şahsen vahiyssel olduğunu söylemek gerekir. O Mesih’in İkinci Zuhur’una inanmaz. Ona göre yeniden gelecek olan Mesih bizatihi kendisidir. Tarikat zaten İsveç’te önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Kurucusu Büyük Britanya’dan gelen ilk Methodist misyonerlerinin bir öğrencisi olan Jonas Olson’dur. Tarikatın kendilerine zamanla Takvacılar adını takan ve İncil çalışmaları, dua ve ibadet için birbirlerinin evlerinde buluşan Zâhitlerin bir birliği olduğu söylenebilir. Tarikat üyeleri esas olarak Helsingland eyaletinde yaşamaktadır, çoğunluğu köylü ya da kendi işinin sahibi tamirci ve zanaatkârdır. Tarikat İsveç Kilisesi içindeki bir Zâhit hareketi olarak on yedi yıl süresince sessiz bir faaliyet sürdürür.

1843’te Jonas Olson evini bir seyyah un satıcısına pansiyon olarak kiralar. Bu satıcının adı Eric Janson’dur. Janson otuz dört yaşında, yirmi altı yaşından beri trans, aydınlanma ve mesaj gibi tecrübeler yaşayan, dahası Lutherci Kilise ile kısa süre önce bağlarını koparmış bir kişidir. Şiddete meyyal bir şahsiyeti ve yoğun bir karizması vardır. Onu gözlemlemiş kişilere göre Janson deli gibi davranmaktadır. Ama onun Olson üzerindeki etkisi gayet devrimci sonuçlar doğurur. Grubun ruhani lideri haline gelir, Olson ise müdür görevindedir artık. Süreç içinde tarikatı Wes-

leyciliğin¹⁶² en uç biçimlerine, bugüne kıyasla “pentekostal” dinin de ötesine taşır. Zaman içinde yerleşik kilise onlara acımasız bir zulüm uygular ve Takvacılar ayrı bir tarikat olarak örgütlenmeye başlar. Gizli dini toplantıları dağıtılır, tarikat üyeleri aforoz edilir, üst üste tutuklamalara maruz kalırlar. İntikam amacıyla tarikat açık alanda yaktıkları bir ateşte Luthercilerin teolojik ve ibadetle ilgili kitaplarını yakarlar. Janson tutuklanır ve kralın müdahalesiyle serbest bırakılır. İkinci kitap yakma eylemi ardından yeniden tutuklanır. Janson altı kez tutuklandıktan sonra başına ödül konmuş bir kaçak olarak yaşamaya başlar. Müritlerinin sayesinde devletin elinden kurtarılır. Dağlar aşılır ve Janson Norveç’e götürülür, Kopenhag üzerinden de New York’a kaçırılır. Temmuz 1846’da Olson’un önceden cemaat için uygun yer ayarladığı Illinois Victoria’daki Knox Kasabası’na varır.

Bu süre zarfında Janson ikinci kez zuhur edecek Mesih’in bizatihi kendisi olduğuna inanmaya başlar. O inancına göre İmparator Konstantin’den beri tutsak olan hakiki kiliseyi günahlarından kurtarmak ve binyıllık krallığın tüm yeryüzüne yayılacağı, Amerika’daki yeşil ve güzel topraklar üzerinde Yeni Kudüs’ü inşa etmek için gönderilmiştir. Tarikat bu dönemde en iyi haliyle yarı-sının okuma yazma bilmediği bir topluluk iken fakir bir köylü ve işçi hareketinin ötesine geçmeye başlar. Çarpıcı olan şu ki Janson abartılı iddialarını kabul edecek kadar iyi eğitilmiş olduklarını düşünen ilk üyelerin sadakatını bir biçimde muhafaza eder.

Olson ve Janson Illinois Henry Kasabası’nda, Rock Island’ın güneydoğusunda kırk millik büyük bir arazi satın alır ve ismini Biskopskulla’ya atfen Piskoposun Tepesi koyar. Sonrasında bin yüz Jansoncu İsveç limanlarında toplanıp Amerika’ya yola çıkar. Bir gemi denizde kaybolur, bir tanesi ise Newfoundland Adası yakınlarında kaza geçirir. İlk gemideki yolcular Ekim 1846’da Amerika’ya varır, birçoğu New York’tan Illinois’ya yürüyerek gider. Görece

162. On sekizinci yüzyıl reformcuları John Wesley ve kardeşi Charles Wesley’nin yöntemlerini ya da teolojisini takip eden protestan hareketidir.

zayıf düşmüş kadın ve çocuklar ise Şikago'dan Victoria'ya yüz mil yol katederek Kış başında bölgeye ulaşırlar. Tarikat üyeleri İsveç'i terk etmeyi sürdürür. Bunlar Tanrı'nın öfkeli olduğuna ve kendilerinden geri kalanları yok edeceğine inanmaktadırlar. İlk yıl içinde Piskopos Tepesi'ne yerleşenlerin sayısı dört yüze ulaşır.

Arazi gayet idealdir. Bir kısmı işlenmiştir, geri kalanı bölük pörçük bozkır ve ağaçlık alandan oluşmaktadır. Evler korkunç bir haldedir. İki yüksek bina, dört çadır, bir saman ev ve on iki yer altı sığınağı vardır. Sığınaklar koğuş olarak kullanılmaktadır. Çok kalabalıktır ve sağlık imkânları yok denecek kadar azdır. Ölüm oranı çok yüksektir. İlk yıl içinde yerleşimciler çok az yiyecek bulurlar. İki hafta içinde yüz on dört kişi koleradan ölür. Ancak yine de bu kâbusa direnirler. Yeni yerleşimciler gelmeye devam eder. Yavaş da olsa yeni binalar yapılır ve daha fazla arazi satın alınıp işlenir.

İki yılın sonunda yerleşimci sayısı sekiz yüze ulaşır. Kendilerine ait bir değirmen ve bıçkIHane vardır. Kerpiç tuğla üretimi yaparlar. Tuğla fırını ve çömlek atölyesi kurarlar. Yüksekliği yüz eni kırk beş feet tuğladan dört katlı bir bina inşa ederler. Binayı sonradan yüz feet daha genişletirler ve kilise olarak kullanırlar. İlk Yaz tırpanla hasat toplarlar, bir sonraki yıl bu işlemi kızakla, sonraki yıl ise biçerdöverle yaparlar. Kullandıkları tüm yöntemler aynı şekilde gelişme kaydeder. 1847'de keten ekimine başlarlar ve yaklaşık on iki bin yarda keten bezi ile hasır imal ederler. Bazı zamanlar kadınların çalıştığı ve çocukların yardım ettiği dokuma tezgâhları gece gündüz çalışır. Sonrasında ticari rekabete bağlı olarak Dokuma işini ev tüketimi dışında tahliye ederler. Yüz elli bin yardalık malzeme satışı gerçekleştirirler. Üst üste kolera salgınına maruz kalırlar. O dönem başka hiçbir yerleşim bu hastalıktan bu denli mustarip olmamıştır. Bunun nedeni sağlık hizmetlerinin ve genel temizliğin yetersiz olmasıdır. İlk yıllarda Jonas Olson pek aktif bir rol oynamaz. Janson ise hem ruhani hayat hem de ekonomi lideridir. Her şey onun denetimi altında yapılmaktadır. Şikago ve St. Louis pazarlarında cemaat onun tarafından temsil edilmektedir. Aynı zamanda Janson kehanet ve Kutsal Ruh'un vaftizi aracılığıyla Tanrı'nın doğrudan kişisel tecrübesi fikri anlamında *pentekostal*

pratiklerde giderek daha uç noktalara savrulmaktadır.

1848'de yerleşimi kısa süre önce Meksika Ordusu'ndan terhis edilmiş John Root isminde İsveçli bir maceracı ziyaret eder. Böylesi bir yerleşim için tahayyül edilmesi ne denli güç olsa da Janson ziyaretçiyi hoş karşılar ve liderliği ona verir. Yerleşimi terk ettiği takdirde eşinin yerleşimde kalması şartıyla kuzenlerinden biriyle evlendirir. Root zamanını avcılık ve eğlenceyle geçirir. Yahudi bir işportacının katili şüphesiyle aranmaktadır. Sonrasında karısı çocuk doğurduğu günlerde birkaç aylığına gözden kaybolur. Geri döndüğünde karısı istemese de onu götürmeye çalışır. Nihayetinde onu kaçıtır ama silahlı bir Jansoncu birliğince yakalanır. Mahkemeye gider, dava sonucu karısının mallarını alarak Şikago'da yerleşimi ihbar eden kızkardeşinin yanına gider. Silahlı bir birlik yeniden yola düşer, vardiyalı olarak kaçakları yakalamak üzere birliktekiler Şikago yolu üzerine konuşlanırlar. Root'un karısını kurtarırlar. Root ve arkadaşları ile birlikte karısı Piskopos Tepesi'ne yüz elli mil koşmak zorunda kalır. Arada sadece at değiştirmek için durulur. Root sonrasında köyü kuşatmak ve binaları yakmak için bir yığın insan toplar ama yerleşimcilerin ve komşu çiftçilerin silahlı direnişi sonucu geri püskürtülür. Janson bir adamın karısını kaçıрма ve alıkoyma suçundan Cambridge'te mahkemeye çıkartılır. Mahkemeye gitmek için yola çıktığında içinden bir ses kendisinin bir daha geri dönmeyeceğini söyler. Önceki gün en güçlü vaazını vermiş, akşamına da Tanrı'nın Akşam Yemeği'ni dağıtmıştır. Öğle boyunca mahkemede dinlenen Janson pence-
renin önünde durduğu sırada kapı aralığından Root'un geldiğini görür, ismini söyleyip ateş eder ve onu öldürür. Takvim yaprakları 1850 yılı Mayıs'ının on üçünü göstermektedir. Yerleşim henüz daha dört yaşında bile değildir. Genelde dini ya da seküler her türden komünist yerleşim güçlü lideri öldüğünde ya dağılır ya da özel mülkiyete geçer. Ama Piskopos Tepesi'nin başına bunların hiçbirisi gelmemiştir.

Cinayetin gerçekleştiği saatlerde Jonas Olson Kaliforniya yolundadır. Altın araması için Janson tarafından görevlendirilmiştir. Acilen Piskopos Tepesi'ne döner ve cemaatin rıza göstermesiyle

Janson'un liderliği üstlenen oğlu ve vârisini, yani muhafızı ve karısını bir kenara iter. Yeni sözleşme gereği komün yedi vekil tarafından Olson'un liderliğinde idare edilmektedir. Bir süre cemaat ciddi bir başarı gösterir. Köyde temizlik yapılır, arazi daha verimli bir biçimde ekilip biçilir, bir dizi küçük iş kolu faaliyete geçer ve Oneida'daki Kâmilîyetçiler, Rapp'çiler ve Silkeleyicilerle temas kurulur. Janson'un dul eşi cemaati terk edip Silkeleyici olur. 1854'te Olson'un da etkisiyle cemaat mücerret bir hayata geçer, aile olarak yaşamaya devam edilir. Ancak bu hamle geri kalanlar arasında istifalar, ihraçlara, hayal kırıklıklarına ve hizipçiliğe yol açar. Kasaba nüfusu arttıkça ve demiryolları ve kanallar üzerinden daha kolay ulaşılır oldukça cemaat giderek daha da zengin olur. Vekillerden biri olan Olaf Johnson sorumlu olduğu mali işlemleri devreder. 1860'ta yaptığı spekülasyonlar kendisini iflasın eşiğine getirir. 1861'te mülklerin hepsi bölünür ve komünist Piskopos Tepesi ortadan kaybolur. 1879'da Johnsoncular ve Johnson karıştaları birbirlerini dava ederler. Yüzyılın sonuna dek çöküş içindeki köyde sadece üç yüz yerleşimci kalır. Piskopos Tepesi ile ilgili çarpıcı diğer bir husus da onun ta başından beri her şeyi yanlış yapmasına rağmen hayatta kalıp serbest teşebbüs yoluyla yozlaşana dek büyüebilmiş olmasıdır. Şurası açık ki serbest teşebbüs cemaate koleradan daha fazla zarar vermiştir.

13. Amana, Sarsıcılar ve Aziz Nazianz

HUTTERCİLER bir istisna olarak dışarıda tutulursa, en başlıca dini cemaat Hakiki Vahiy Cemaati *amana*'dır. Kökleri diğerlerinden ayrı bir grup olarak ortaya çıktığı 17. yüzyıla kadar uzanır. Fakat temel kaynakları Ortaçağ manastırcılığının sonlarında, Renanya ve Güney Ülkeleri'ndeki *Béghardlar* ve *Béguinler*dir. Amana cemaati pentekostçuları da ihtiva eder. Tanrı Ruhu'na ilişkin peygambere ve havarilere ait ilhamların seçilmiş erkek ve kadınlara haâkim olduğuna, sözleri ve muratlarıyla onların dünyaya kutsal öğretiyi birer mesajcı olarak aktarmaları konusunda ilham verdiğine inanırlar.

İlk İlhamcı grup, 17. yüzyılın sonunda Lutherciliğe ait Zâhitler hareketinin içinden çıkar. Bu hareketin lideri, asilzâde bir kadın olan Assebergli Rosemunde Juliane'dir ve O ilk İlham Almış Araç'tır. (*Werkseuge* - İş aleti.) Onun müridi Lüneberg'de profesörlük yapan Johann Wilhelm Peterson'un ilahileri ve peygamberle ilgili sözleri bugün hala kullanılmaktadır. Hareket birkaç yıl içinde biter ve ardından 1714'te Eberhard Ludwig Grüber ve Johann Friedrich Rock tarafından tekrar diriltir. Şiddetli bir zulümle karşı

karşıya kalan İlhamcılarının gizli dini toplantıları Renanya, İsviçre ve Alt Ülkeler’de gerçekleşir. Bu iki kurucunun ölümünü müteakip, elli yıl boyunca yeni bir *Werkseug* ortaya çıkmaz.

1817’de Strazburglu M. Kraussert ilham alır ancak o zulüm karşısında daha fazla direnemez. Yerini okuma yazma bilmeyen bir köylü kızı olan Barbara Heinemann ve marangoz Christian Metz alır. Heinemann “genç erkeklere aşırı dostça bakması” gerekçesiyle ihraç edilir, geri döner, evlenir, 26 yıl süresince ilhamını kaybeder, tekrar kazanır ve Amerika yolculuğunda Christian Metz’e eşlik eder. Doksan yaşında öldüğünde 1883’e dek tek *kâhin* olarak kabul edilir. Genelde kabul gören bir “İlham Almış Araç” yoktur. Ancak Rosemunde Juliane’den başlayarak Amna dini liderlerinin tüm kutsal sözleri kilisede okunur ve tahayyül edilen her beklenmedik olayda yön belirlemek amacıyla İncil ile eşdeğerde görülen bir başvuru kaynağına dönüşür.

Christian Metz, Hakiki İlham cemaatlerini güçlü ve pratik birer örgüte çevirir. Pîrlerin yönetimindeki bu birlikler tam anlamıyla komünist olmasa da kooperatif yerleşimler tesis eder, küçük teşebbüslerden gelen kârı her üyeye faizsiz borç veren müşterek fon aracılığıyla paylaştırır. Yerleşimler zamanla gelişirler ancak başka güçlerce sürekli rahatsız edilirler. Bunun nedeni, çocuklarını devlet okullarına göndermemeleri, silah taşımamaları, yemin etmemeleri ve her halükârda dünyevi devletle işbirliği yapmamlarıdır. 1842’de beş bin akrılık muhafaza altına alınmış Seneca Yerli arazisini satın almak amacıyla Amerika’ya bir komite gönderirler. Sonrasında bu araziye dört bin akr daha eklerler. Takip eden üç yıl içinde sekiz yüz kişi daha gelir, toprağı temizler ve her birinde dükkân, kilise okul ve cemaat teşebbüsü olan dört ayrı köy inşa ederler. Cemaat zamanla Kanada’da da iki köy kurar.

Alt, orta ve üst olarak niteledikleri köylerini Eski Ahit’teki *Samuel Kitapları*’nda geçen “Bugüne dek Tanrı bize yardım etti.” (I Samuel 7.12) cümlesinin bulunduğu bölümdeki “yardım taşı” ifadesine atfen, “*Ebenezer*,” kendilerini de “Ebenezer Cemaati” olarak adlandırırlar. Kooperatif ekonominin ötesinde hiçbir şeyi özgün anlamda planlamazlar fakat çölle başa çıkmak için mutlak

komünizmi en etkin yol olarak görürler. Yerlilerin topraklarını akr başına o gün için yüksek bir fiyat olan on dolara satmalarına rağmen arazilerini boşaltmayı reddederler ve yerleşimcilerin ciddi biçimde öfkelenmelerine sebep olurlar. Ayrıca Buffalo oldukça hızlı biçimde büyümekte, hatta dış mahalleleri bile yerleşim alanına yaklaştırmaya başlar. (Bugün söz konusu yer Buffalo şehrinde herkesçe bilinmektedir.)

Bu nedenle 1854'te başlarının belaya girmeyeceği bir sınır bölgesine göç ederler. Ciddi bir arama faaliyetinden sonra, Iowa Şehri'ne yirmi mil uzaklıkta, Iowa Nehri'nin her iki yakasındaki verimli ve güzel yerlerden birinde yirmi altı bin akrılık bir arazi bulup buraya yerleşirler. Burada Amana (*Glaub Treu*: İmanlı Biçimde İnan) olarak adlandırdıkları altı köy kurarlar ve kendilerine *Amana Cemaati* adını uygun bulurlar. Bu göçün tüm ayrıntıları Christian Metz'in doğrudan telkini ile gerçekleşir. Yapılan telkin, sözleşmenin paragraflarını belirler. Aynı şekilde Grüber de bu cemaatin hayat kurallarını tespit eder; yerleşimin, hükümetin ve ekonominin tüm ayrıntıları ile ilgilenir. Sonuçta, ortaya kendisini yasayı tüm kutsallığı ile ifşa ettiğine inanan, Eski Ahit'in yasa kitapları Tevrat'la tüm yorumlarıyla birlikte Aziz Benedict Tarikatı'nın bir bileşkesi olarak görülebilecek bir cemaat çıkar.

Amana'nın ideal anlamda karizmatik bir liderliği mevcuttur; Araççılar Tanrı'nın Ruhu tarafından edebî anlamda kutsal yağla yağlanıp onun haâkimiyetine girdiklerinden, Müslümanların *Hadis*'ini ve Yahudilerin *Talmud*'unu aşan ölçüde kutsal bir otoriteye sahip olurlar. Bu kehanete dair sözleri aşan herhangi bir başvuru yeri yoktur. Haâkimiyet altına girmediklerinde Araççılar gerisin geri pratik idareciler olarak sahip oldukları insani rollerine bürünürler. Metz, Papaz Rapp kadar idarecilikle ödüllendirilmiş birisi gibi görünmektedir. Amana oldukça iyi bir biçimde örgütlenmiş ve doğal olarak karizma da tüm cemaate aynı ölçüde dağıtılmıştır. Kısmen bunun nedeni, o muazzam genişlikteki yazılı geleneğe sıkça başvurulması ve bu sayede Metz'in, ardından Heinemann'ın ölümüyle ve İlham'ın bütünüyle geçip gitmesiyle cemaatin dağılmamasıdır.

Tüketim komünizmi hem üretim hem de tüketim alanında tam anlamıyla uygulanır ancak tam kapasite çalışıldığı mevsimlerde dışarıdan emek gücü kiralanır. Amana çok kısa zamanda bir dizi sanayi ve zanaat kolu geliştirir ve bu sayede yerleşim kendi hayatını sürdürebilir bir duruma gelir. Buna ek olarak çeşitli uzmanlık alanlarının gelişmesini sağlar: İlk uzmanlık alanı, fazla sermayenin geri dönüşü için yapılan ihracatla ilgili olarak tekstil “ticaret dengesi”ne ait önemli bir unsurdur. Tüm sınaî faaliyetlerin yanında Amana yoğun miktarda ziraî üretim fazlası ihraç eden bir cemaat olması sebebiyle yoğun olarak tarıma dayalı bir yapıdadır. Cemaat, tam bir sermaye dolaşımı, kâreden ihracat ve düşen değil, aksine yükselen kâr oranları ile küçük bir kapitalist millet gibi işlemektedir.

Aileler kendilerine ait evlerde ayrı olarak yaşarlar ancak herkes akşam yemeklerini yemek salonlarında ve “mutfak evleri”nde birlikte yer. Çocuklar cemaat okullarında hem Almanca hem de İngilizce eğitim alırlar. Okullarda seküler ve dini eğitimin yanında zanaata yönelik çıraklık dersleri verilir, birlikte oyunlar oynanır. Kadınlar siyah boneler ve omuzlarıyla göğüslerini örten gri başörtüleri, erkekler ise kilise dışında iş kıyafetlerini giyerler.

Tüm başarılı yerleşimler arasında Amana köyleri estetikten en uzak olanlardır: Boyasız evler ve taş döşenmemiş yollarıyla köyler genelde darmadağın bir havaya sahiptir. Kadınlar bu görüntüyü yetiştirdikleri çiçeklerle telafi etmeye çalışırlar. Ancak yüzyılın ortasında bölgeyi ziyaret edenler sebzelerin arasına serpiştirilmiş çiçeklerden söz ederler. Bağlılık halk önünde yapılan günah çıkartma merasimleri ve günlük yapılan bilinç sınavlarıyla takviye edilir. Meslekler sırasıyla, dönüşümlü olarak icra edilir; makul sayıdaki kolektif görevler arasında hasatla ilgili işler ve çeşitli ufak tefek uğraşlar vardır. İlahi söylemek dışında her türlü sanatsal ifade biçimi destek görmez, hatta yasaktır. Amana hiçbir ünlü orkestra kurmamıştır. Peder Rapp’ın yerleşimcileri, William Keil’in yarı pagan festivalleri, Mormon müziği, mimarîsi ya da “resmî olmayan dini toplantıları”na aksi yönde hareket etmişlerdir. Burada Sarsıcıların esrik ve duygusal ritüellerine bile rastlanmaz.

Amana duyarsız, düşük yoğunluklu bir ütopyadır. Hakiki İlahamcılar yola bir grup aydın ve küçük aristokratla çıkmışlarsa da zamanla Iowa'ya dek ulaşmışlar ve çiftçilik, işçilik ve ibadet etme hususunda yeterli bir tatmine ulaşmış Alman köylü ve işçilerin haâkimiyetinde alabildiğine basit ve hayalgücünden mahrum bir cemaate dönüşmüşlerdir. Hayatı olabildiğince en basit tatminlerle yaşamak konusunda ısrar ederek zamanla zenginleşmişlerdir. 1933'te, Amerika'ya gelişlerinin yüzüncü yılında ve hareketin Almanya'da çıkış yaptığı günden iki yüz elli yıl sonra, özel teşebbüse yönelmişler ve kendilerini bir kilise ve şirket olarak yeniden kurmuşlardır. Kırk yıl sonra Amana ABD'deki yerel kamu hizmetlerinin önde gelen imalatçılarından biri haline gelmiştir.

* * *

Kendilerini İsa'nın İkinci Zuhuruna İnananlar Birleşik Cemaati ya da *Bin Yıllık Kilise* olarak adlandıran Silkeleyiciler (*Shakers*) genellikle Amerikan dini komünalist tarikatlar arasındaki en başarılı tarikat olarak değerlendirilir. Silkeleyiciler kilise dışı manasır hareketi olarak tarif edilebilir. Geç dönem ortaçağda bilinen ortodoks olmayan benzer gruplara görece daha yakındır ama kökleri Hristiyan döneminin başlarındaki mülhid inançlarına kadar gider. Sadece hayat tarzları ve teoloji değil, binyılcılık, tanrının insan bedeninde vücut bulmasına ilişkin kutsal inanç, kasımlı vecd halleri, sözcükleri mest olup tekrarlama ve dilleriyle konuşma gibi özellikleri ile özel bir yere sahiptir. En azından başlarda antik döneme ait heterodoks gelenekler hakkında hiçbir şey bilmeyen Silkeleyiciler bu gelenekleri birleştirip önemli bir bölümünü diriltmeyi bilirler. Ayrıca o güne dek Hristiyanlık dışı kabul edilen, esasında batılı olmadığı düşünülen inançları üstlenirler. Uzunca bir süre modern ruhaniliğin geri gelmesini beklerler. Kurucuları doğulu tipte ilkel bir şaman kadındır. Kasımlı vecd halleri onların Silkeleyici ismini almalarına sebep olmuştur. Dans ve dö-

nüş figürleri ritüellerinin esasına teşkil eder. Bu ritüellerin kökeni on dördüncü yüzyıla kadar uzanır. Tuhaftır ki bu figürler hem Amerika'daki Kızılderililer hem de siyahi köleler arasında da yaygındır. Brunne'lü Robert Manning *Günahla Başa Çıkmak* isimli çalışmasında konuyla ilgili "Kolbeck Dansçılarının Hikâyesi"ni aktarır. Bu hikâye tüm batı Avrupa'da yaygın olan ve Ortaçağ'ın sonlarında yaşanan dans çılgınlıklarından birisine ilişkin bir olayı aktarır. Bugün halihazırda kullanılan ve "istem dışı, ani gelişebilen, bir uzuvdan diğerine yayılan, vücudun rastgele her yerinde olabilen, kısa süreli ve düzensiz kas kasılmaları anlamına gelen" *kore* sözcüğü söz konusu dönemden bugüne kalmıştır ve Aziz Vitus'un Dansı'nı ifade etmektedir. Modern yorumcular genelde bu Ortaçağ'a özgü çavdar hastalığını Aziz Anthony'nin Ateşi'ne bağlama eğilimindedirler. Bu hastalık küflü çavdar yemenin sonucunda oluşmaktadır. Ancak tarikat üyelerinin örgütlü niteliğinin de gösterdiği üzere, söz konusu kasılmalar muhtelif kırbaçlama uygulamaları türünden mühlidlere has bir dini temele sahiptir. Çavdar hastalığı, her ne kadar katkı yapan önemli bir etmense de kasılmalı vecd halleri, mücerretlik ya da cinsel orjiler ithaf edilen, malları ortak kullanan on altıncı yüzyılda İngiltere ve Alt Ülkelerde yaşayan Sarsıcıların ataları gibi küçük mühlid grupları arasında yaygın ama dağınık bir pratiktir. Kutsal Atlayıcılar¹⁶³ ve Yuvarlananlar¹⁶⁴ özellikle Galler'deki Methodist dirilişi koşullayan ilk gizli dini toplantılarda teşkil edilmiştir. Benzer pratikler on sekizinci yüzyılda Fransa'da da yaygınlaşmış, Roma Katolik Kilisesi içinde ve dışında bu pratikler önemli bir yer tutmuş, Ortaçağ'a ait dans çılgınlığına Flanders ve Brittany'de sıklıkla tanık olunmuştur.

163. Galler Metodist kilisesinin yeniden diriliş sürecine ait bir gruptur. Llangetho dirilişine tanıklık eden 1762 üyenin zevkten zıplamalarından dolayı bu ismi alır.

164. Amerikan İngilizcesinde Pentekostal Hristiyan kilise müdavimleri için kullanılan bir terimdir. Kutsal Yuvarlananlar tabiri ayrıca dinlerini eşiklerde ya da halk forumlarında anlatmayı tercih eden müritlere verilen addır. Bu terim yerde yuvarlananları ya da kontrolsüz biçimde dillerini yuvarlayıp konuşanları anlatır.

On sekizinci yüzyıl başında Manchester'daki bir James ve Jane Wardley liderliğinde hareket eden bir Sarsıcı grubu yeni yola çıkmış bir Fransız tarikatının, yani Dauphiné ve Vivarallere bağlı Kamis-sarların (gömlekliler) görece daha az sistematiz edilmiş öğretilerini kabul eder. Wardleyler önce Manchester'lı bir nalbantın yirmi iki yaşındaki kızı Ann Lee'yi tarikata kazanırlar. Ann Lee kısa bir süre grubun lideri olur. Zıplayıp durma, bağırıp çağırma, dans etme, soyunma ve dine küfretme suçlarından sık sık gözaltına alınır. Hapisteyken vahiy gelir ve binyılın geldiğini söyler. O vakit kaderine mahkûm edilmiş bu dünyada kurtarılmış bakiyeyi toparlamak gerekecektir. Genel kabule göre İkinci Zuhur hayli erken gerçekleşmiştir. 1770 civarında müritleri Ann Lee'yi "Vaatkâr Ann" olarak isimlendirirler. O Dişi Mesih'in bedenlenmesi ebedi vuslatın, bulunan iki karşı konumun dişi yarısıdır. (Silkeleyici teolojisinde tüm ruhani varlıklar mistik bir birlik içinde birleşmiş dişi ve erkeklerdir, bu eski döneme ait Valentinci irfanî öğretiyi anlatır.)

Ann Lee istememesine rağmen Silkeleyicilerin "Stanley" olarak adlandırdıkları Abraham Standerin ile evlenir ama evlilik sonrası doğan dört çocuk henüz bebek yaşlarında ölür. Birçok konuyla ilgili telkinlerde bulunmaya başlar ve son olarak az çok varlıklı bir insan olan John Hocknell'i de içeren, çoğunluğu akraba, sekiz, on kişiden oluşan yandaş gruplarının seçilmesini "emreder." İki yıl süresince bu gruplar, New York'ta ve civarında ortak çalışmayla hayatlarını sürdürürler.

1776 Hocknell, Albany yakınlarındaki Watervliet kasabası Niskayuna köyünde hiç işlenmemiş büyükçe bir arazi satın alır. Silkeleyiciler burada ilk yerleşimi kurarlar. Watervliet ve yakınındaki New Lebanon yirminci yüzyılda dağılana dek cemaatin merkezi olur. Devrimci Savaş esnasında pasifist oldukları ve yeminlerini tutmadıkları gerekçesiyle zulme uğrarlar ama devlet ve komşularınca kısa bir süre sonra kendi hallerine bırakılırlar. Olağandışı davranışlar sergilemelerine bakılırsa Silkeleyicilerin bu kadar az zulüm görmesi şaşırtıcıdır. Birçok pentekostçu ve binyılcı tarikatın aksine Silkeleyiciler barışçıl insanlardır ve Sarsıcılardan tatlı dille yılanı deliğinden çıkarma becerisini bir hediye olarak almışlardır.

Devrimci Savaş süresince New York, Massachusetts ve Connecticut'ta farklı cemaatler kurulur; 1784'te Rahibe Ann öldüğünde küçük kilisesi kendisine bağlanan her üyesiyle yeniden dirilip güçlenir. Kilise üç yıl boyunca James Whittaker tarafından yönetilir. Onun ölümüyle birlikte yerini Rahibe Ann gibi ilham yeteneği ile donatılmış olan Joseph Meecham alır; Meecham'ı ise onun liderliğini paylaşp yirmi beş yıl tek başına yönetimde bulunan Lucy Wright takip eder. Onun idaresi ya da görece ondan daha fazla yapmış olduğu telkinler Silkeleyiciliğe nihaî biçimiyle cemaat hayatına ilişkin olağanüstü biçimde ayrıntılandırılmış düzenlemeleri miras bırakır.

Görünüşe göre Rahibe Ann'in kocası ıslahı mümkün olmayan bir serseridir ve New York Şehri'nde içip dağıtan bu adam başka bir kadınla kaçır. Çocukları acılı doğumların hemen sonrasında ölürlr. Bu nedenle Rahibe Ann'in telkinlerinin özünde cinsel ilişkiye dönük bir nefret mevcuttur, onun bu ilişki yerine, erkek ve kadın kutupları dâhilinde çift cinsiyetli olarak tarif ettiği erkek ve kadın varlıkların ruhani birliğine ait kozmogonisini ikame etmesinin nedeni budur. Hareketin ilk yıllarından itibaren eğer evli değillerse yandaşların mücerret yaşamaları, halihazırda evli iseler tarıkata girdikleri ândan itibaren tam anlamıyla saf kalmaları istenir. Rahibe Lee, tanrısallığın bedenlenmesi ya da Kutsal Üçlü'nün İkinci Kişisi değil, ilksel zuhur olarak, erkek tarihsel İsa'nın ebedî ve ezeli Mesih halinin dişil bedenlenmesidir. Hem mücerretlik hem de bu yarı kutsal çiftler Hristiyanlıkta, Hristiyanlık öncesi dinlerde, Pers dininde, *Gnostik* ve *Tantrik*¹⁶⁵ birçok dinde ortaktır fakat mücerretlik genellikle seçilmiş ve saf olana ait bir imtiyazdır. Rahibe Ann süreç içinde mücerretliği tüm müritleri için zorunlu hale getirir.

Yerleşmeyle ilgili gereklilikler cemaati komünizme çalan kooperatif teşebbüsler uygulamaya iter. Meecham ve Wright'ın liderliğinde en katı komünizm biçimi uygulamaya konulur; müteakip

165. Tantrizm yada tantrisizm, kökleri Hindistan dinlerine dayanan bir dizi ezoterik gelenekten birisidir.

vahiyler kanunlara yedirilerek yatağa yatarken ilkin hangi ayağın konulacağına kadar gündelik hayata ait tüm ayrıntıların yönetilmesinde kullanılır. Kadınlar ve erkekler koğuş tarzı binalarda yaşarlar. Merdiven boşlukları ve antrelerle bölünmüş bu binaların önemli bir bölümü bugün hala ayaktaadır. Cemaat üyelerinin birbirleriyle konuşmaları ciddi bir ihtiyaç olmadığı durumlarda ya da yaşlıların nadiren verdikleri izinler dışında yasaktır. Her bina bir “aile”yi teşkil eder. Hem yönetimde hem de ibadet alanında tam bir kadın-erkek eşitliği söz konusudur. Bazı Silkeleyici köyleri kendi kendilerini yöneten ama alabildiğine ayrıştırılmış bir konumda bulunan dört ya da beş aileden oluşur. Nihayetinde Silkeleyici köyleri Ohio’nun Atlantik kıyısından Kentucky’ye ve oradan da Florida’nın güneyine doğru geniş bir bölgeye dağılmış durumdadırlar.

Her ne kadar Silkeleyicilerden artakalan belgeler diğer benzeri komünal tarikatlardan kalanlara kıyasla epey fazla ise de tüm yapının New Lebanon’daki ana kuruluştan nasıl yönetildiği pek anlaşılamamaktadır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren kimi farklılıkların ortaya çıktığı açıktır. Örneğin Maine’deki köy inançla iyileştirme alanında yoğunlaşmıştır. Diğerlerinde özellikle akşam ibadetinde icra edilen bir pratik olarak ölümlerin ruhlarıyla ıstıgal olma hızla terk edilir ve bu konuya yönelik kimi şüpheler açığa çıkar.

İlk dönem Silkeleyici liderleri cemaate bağlılığı güçlendirip belirli ilişkileri çözen kural ve araçlara sahip olma konusunda yoğun bir istek duymuşlardır. Tarikata yeni giren bir kişi kabul öncesi günah ve hatalarını itirafa zorlanır ve en küçük ihlaller bile periyodik günah çıkartma ayınlerine konu edilir. Hayat gayet dikkatli bir biçimde düzene sokulmuş olduğundan, yaşlı Silkeleyicilerinin önemli bir bölümü yüzyıl sonunda kendileriyle mülakat yapanlara günahsız yıllarca yaşayabildiklerini söylemişlerdir.

Kadın ve erkekler tek tip giyinirler. Erkeklerin kıyafeti geniş bir şapka, uzun mavi paltodan oluşur. Saçlar önden kesili, arkadan uzundur. Kadınlar hacimli ve mat renkli elbiseler giyerler. Başörtüleri göğüslerini ve sırtlarını kapatır. Evin içinde iken hafif bir başlık dışarıda iken güneş şapkası takarlar. Saçları her daim kısadır. Bazı ailelerde ziyaretler sınırlı tutulmaktadır. Erkek ve kadınlar küçük

gruplar halinde karşı karşıya oturup sohbet ederler ve konuşmaları bir pîrin kontrolü altında gerçekleşir. Bazı ailelerde ise erkek ve kadınlar çiftler halinde otururlar ve kadınlar bir tür büyücü gibi iş görerek diğerlerine ruhani kılavuzluk eder. Erkek ve kadınlar ayrı görevlere sahiptirler. Ayrı binalarda çalışırlar ve yemeklerini ayrı masalarda sessizce yerler. Gündelik hayat manastır nizamındaki gibi çok az sohbet imkânı ile geçirilir. Trapp'çiler gibi Silkeleyiciler de birbirleriyle çoğunlukla basit işaret diliyle iletişim kurarlar.

Silkeleyici binaları aşırı temiz ve tümüyle sade oluşları ile ünlüdürler. Sıradan bir mobilya bile abartılı kabul edilmektedir. Yerde hiç halı bulunmaz, bir iki kilime rastlanır, her sabah sırt kısmı tahta çubuklardan oluşan sandalyeler ve küçük kilimler ağaç çivilere asılır; yerler tümüyle temiz ve cilâlıdır. Yataklar, yorgan ve şilteler sabah havalandırılır ve temizlenir. Sağlık hizmetlerine önem verilmesine karşın bazı köyler yıkanmazlar. Bazıları ise vücuttaki bitler yüzünden ufak çaplı tifüs salgınlarına maruz kalırlar.

Cemaatin dağılmaya yüz tuttuğu döneme kadar resme ya da müzik aletine izin verilmez. Dışarıdan şiir, roman hatta herhangi bir tarih kitabı sokulamaz. Bunların dünyanın kötülüklerine ait o bitmek tükenmek bilmeyen hikâyelerin cemaate taşınmasına neden olacağı düşünülür. Köylerdeki küçük kütüphanelerde sadece Silkeleyiciliğe ait ya da ona yakın dini ibadetler ve ritüellerle ilgili kitaplar bulunur. Silkeleyicilerin bu konularla ilgili kendi yazınları yoğunlaştıkça kütüphaneler hacim olarak genişlemiştir. Bazı aileler ve üyeler vejeteriyandırırlar. Domuz eti, alkol, hafif şarap, tütün, (umutsuz biçimde bağımlı olanların biraz çiğnemelerine izin verilir) ve genel olarak çayla kahve tüketimi yasaktır.

Günler yoğun bir çilecilikle geçer. Akşam yemeğinden sonra ibadet herhangi bir Amerikan komünalist tarikatında gerçekleşebilecek kolektif libido boşaltımının muhtemelen en büyüğünün gerçekleşmesi ile sonuçlanır. Bu pratiğin bir benzerine ancak ortodokslardaki mülhid karşıtı polemiklerde, Ortaçağ heretiklerinin mahkeme tanıklıklarında ve modern gizli ilimcilerinin büyücülük inancına atfettikleri (büyük olasılıkla hayali) gizli pagan dininde rastlamak mümkündür.

Pîrlerin okuduğu ilahiler ve verdikleri kısa vaazların ardından kadınlar ve erkekler odada karşı karşıya sıralanırlar ve özel bir dans yaparak bazıları geleneksel olan bazıları kendiliğinden icra edilen “tuhaf diller”de ilahiler söyleyerek oklava yuvarlar gibi (parkinsonizm) kollarını bükerek kimi hareketler yaparlar. Kimi aileler ve bazen erkek-kadın birlikte kucaklaşıp birbirlerini öperler. Katılımcılar bu temasları en yoğun aşk dalgalarının eşlik ettiği bir tür muhabbet olarak tarif ederler. Garip olan şu ki eski Silkeleyicilerin ifşaatlarında bile bu sarılarak gerçekleştirilen muhabbetler ve muhtemelen orgazmlar kucaklaşanlara özel herhangi bir şey içermez. Kucaklaşan çiftler sadece cemaate olan aşklarına odaklanırlar. Akşam ise sıra bozulur ve herkes halkalar halinde dans etmeye başlar. Yeniden çift olunup sonrasında swing dansı olarak nitelendirilmeye başlanacak olan tekil dönme figürleri sergilenir.

Nihayetinde ruhlar bir olur ve iki ya da üç genç kadın üzerinden dil bulur. Bu ruhlar Napolyon, Sezar, cumhuriyet kahramanları olan George Washington ve Benjamin Franklin ya da birçok ünlü Kızılderili’nin ruhunu taklit eder. Bir Kızılderili kabilesindeki tüm ruhlara bir Silkeleyici toplantısında rastlamak mümkündür. Zaman geçtikçe Silkeleyiciler ölümler üzerinden çeşitli ritüeller geliştirirler ve onların ruhlarını dünyaya yollayıp kendi inançlarını özellikle Amerikan Kızılderililerine yaimalarını vazederler. Kızılderililerin en azından öldüklerinde Hristiyan olup ruhlar âleminde bir Silkeleyici cemaati kurmalarını isterler. Bu türden ruh ziyaretleri canlı kanlı misafirleri her zaman şaşırtmıştır zira Silkeleyici toplantısı bütün olarak kolektif bir halüsinasyonla yüküldür ve incelikli bir dizi psikodramaya sahne olur. Kendileriyle dans ve sohbet edilen misafirlere hayali bir yiyecek ve içecek verilir. Bu misafirler ayın boyunca yüksek sesli bir müzik dinlerler. Bu yaşananların gerçek anlamda birer halüsinasyon olması kabul edilemeyeceğinden, psikodrama belki de kullanılabilecek en doğru kelimedir. Silkeleyici liderleri çoğunlukla dışarıdan gelenleri esasında hayali olduklarını düşündükleri için kabul ederler. Kızılderili kabilelerini eğlendirmekse söz konusu ayinin küçük bir kısmını teşkil eder.

Silkeleyici cemaatleri her yıl bu türden ritüeller yaparlar. Göz kamaştırıcı parlaklıkta hayali elbiseler giyerler, hayali leziz yiyeceklerle ziyafet çekerler, hayali fiskiyeler etrafında hayali meyve suları içer. Tüm bu ritüeller ABD'deki kimi köle plantasyonlarında yaşamayı sürdüren Haiti kaynaklı *vaudon* (vudu) gibi totem inanışlarına ve Batı Afrika'daki orijinal dinlere benzerliği gerçekten şaşırtıcıdır. Kimse kendileriyle herhangi bir temas kurmamış olmasına karşın çok sayıda azat edilmiş siyahi Silkeleyiciliğe ihtida etmiştir. Diğer yandan bu ritüeller birçok ilk dönem Silkeleyici cemaatin komşusu olan Iroquoilerin ibadetlerine benzemektedir. Modern Ruhanicilik de aynı ortamda doğmuştur. İlk "ruhanici" pratiğin Silkeleyiciler arasında mı yoksa kendi kendine inancını ifşa eden ruhaniciler tarafından mı icra edildiği hala tartışmalı bir konudur.

Bu performanslar birçok cemaatte belirli bir yoğunlukta üstelik her gece icra edildiğinden ve periyodik festivallerde yinelandığından, bu performansların Silkeleyicilere diğer tüm komünalist hareketlere kıyasla muazzam bir avantaj sağladığını görmek pek zor değildir. Yirmi saat katı bir disiplinle geçmektedir, uyku bile kurallara bağlıdır ama her akşam her kişiye ait libido cemaatin içine akıtılmaktadır. Ardından da her seferinde kolektif bir bilinçaltı aşikâr kılınmakta, böylelikle aşk cemaat içine dağılmaktadır. George Washington kızkardeşleriyle dans etmekte, *Squanto*¹⁶⁶ keman çalarken lezzetli içkiler kana kana içilmektedir. Bu tip sahneler bugün elbette saçma gelebilir bize ama bunlar Silkeleyicilerin ürettikleri birer orji türü malzemedir. Bu malzemeler Elen tarihine ait Diyonizos ve Orfeus'un ürettiklerine çok benzemektedirler.

Kendilerinden önceki Grekler gibi Sarsıcılar da irrasyonel olanı ehlileştirip onu rasyonel cemaat için kullanırlar. Her türlü birleşmenin ötesinde hayat matematiksel bir düzen içinde seyreder. Tüm sanatları ve dekorasyonu reddetseler de kullandıkları mimarî anlayış ve mobilya tarzı bu alanlardaki en güzel örnek-

166. Squanto olarak da bilinen, Yeni Dünya'da geçirdikleri ilk Kış sonrası 1620'de Avrupa'dan gelenlerce kurulmuş Hacılar yerleşimi mensuplarına yardım etmiş ve onların hayatlarını kurtarmış Amerikan Yerlisidir.

lerdir. Sınaî teşebbüsle elde edilen başarıyı dizginlemenin gerekli olduğuna inanırlar. Amerika’da yoğunlaştırılmış tarım yöntemlerini ilk kez kullananlar onlardır. Bunun sonucu olarak da Sarsıcı cemaatleri yüksek kaliteli tohum üretiminde ve pazar için besin maddesi stoklama konusunda oldukça ileri bir konumdadır.

Ancak öte yandan toplumun ne ölçüde verimli yönetildiğini elde kalan deliller üzerinden belirlemek hayli güçtür. Tüm memurlar, idareciler, işletme temsilcileri ve dini liderler yukarıdan atanmaktadır ve cemaat, toplantılar ve her ne kadar Amana’da tutarlı ve haâkim bir role sahip olmasa da vahiyler aracılığıyla mevcut asgarî düzeydeki kontrole tabidir. Dolayısıyla özellikle ülkenin büyük kısmı hala çorak iken New Hampshire’den Kentucky’ye dağılmış olan küçük cemaatler üzerinde hüküm süren otokratik hükümet sisteminin hizipçilik ve ayrışmacılıkla malul olması kaçınılmazdır. Ancak Sarsıcılar için durum bu şekilde değildir. Hem seküler hem de dini yönetimde toplum pek alışılmadık biçimde sakin bir hayat yaşamıştır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında ihtidası öncesi seküler bir reformcu ve komünalist olan Frederick W. Evans’ın liderliğinde cemaat sayıca çoğalmış, yirmi ayda köydeki nüfus altı bini aşmıştır. Cemaatin gücünü borçluğu olduğu en önemli etmen olan mücerretlik ileride yaşayacakları yıkımın ana sebebidir. Öğretileri görece daha fazla okuryazar olan ve bilgili bir nesil tarafından somutlanabilecek yabaniliktedir. Cemaat Silkeleyicilikten etkilenen insanları kazanmakta ama onları yeterince takviye edememektedir. Evli mühtediler cemaate çocukları ile birlikte gelmekte, dolayısıyla her Silkeleyici köyü istenmeyen çocukların yetiştirildiği birer yetimhaneye dönüşmekte, üstelik böylelikle devletin sırtına bir masraf da yüklenmemektedir. Çocuklar birer Silkeleyici olarak yetiştirilmekte ama başka bir yerde iş bulur bulmaz serbest bırakılmaktadır. Yirminci yüzyılın ortalarında uzunca bir zaman yüz yaş altı insanların yaşadığı bu köyler bile isteye yok edilmişlerdir. Komünalizmin II. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşmeye başlanan büyük dirilişi, Silkeleyicilerle yeniden ilgilenilmesini sağlamış, cemaati diriltme yönünde yeni adımlar atılmıştır.

Keşişler, rahibeler ve onlarla bağlantılı kilise dışı insanlardan oluşan Ortaçağ'a özgü dini tarikatlara ait örneklerle bakıldığında on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısındaki komünalist hareketin zirvede olduğu düşünülebilir. Bu dönemde hem Avrupa hem de ABD'de Roma Katolikliğine bağlı komünist köylere rastlanmaktadır. Ama bugün bunların sayısı çok azdır hatta bu tür yapılara rastlamak artık gayet güçtür. Esas olarak bunun nedeni on dokuzuncu yüzyılda kilisenin aşırı gerici niteliğidir. Malda ortaklığı vazededen her şey mülhidlik olarak damgalanmaktadır zira bu yaklaşım kilisenin teolojik ortodoksisinden çok onun elindeki servet ve iktidar için muazzam bir tehdittir. Havarilere özgü hayat tarzına geri dönmeyi öngören hareketin giderek yaygınlaşması söz konusu yüzyılda kilisenin üzerinde yıkıcı etkilere yol açar. Amerika'da kilise papalardan daha ortodokstur. İrlanda'daki patates kıtlığı ve güney Almanya'daki sorunlar ardından Amerikan kilisesi kısa süre önce ülkeye göç etmiş tümüyle ya da yarı yarıya okuryazar olmayan bir toplum temeli üzerine kurulur. Amerika'daki komünist toplumlari inceleyen ilk dönem tarihçilerin önemli bir bölümü ya binyılcı Protestan ya da seküler sosyalist olduğundan bu tarihçiler ilkesel olarak ruhban sınıfı karşıtı bir tavır içerisinde olmuşlar, bu nedenle ülkedeki tek Katolik ve komünalist yerleşimin varlığını göz ardı etmişlerdir.

1854'te Ambrosius Oschwald ismindeki bir Katolik rahip Baden tepelerinden ve Kara Ormanlar'dan toparladığı yerleşimleri Wisconsin'deki Manitowoc Kasabası'na, Milwaukee'nin yaklaşık yüz mil kuzeyine götürür. Burada akırı üç buçuk dolara 3.800 akrılık çorak bir arazi alırlar, mücerret erkek ve kadınlar için iki ayrı manastır ve evli çiftler içinse bir köy inşa ederler. Kendilerine dördüncü yüzyılda yaşamış Nazianzlı Aziz Gregory'ye atfen *Aziz Nazianz Yerleşimi* ismini verirler. Aziz Gregory Doğu Ortodoksluğunda insanın kutsallığına ilişkin mistik öğretinin ve havarilere özgü hayatın etkisinin kırılmasından sorumlu Ka-

padokyalı teolog-felsefeci okulunun kurucusu, Doğu Kilisesi'nin katı Ortodoksluğa dönmesini sağlayan bir isimdir. Aziz Gregory sadece kısa bir süreliğine başpiskoposluk yapar ve dini politika içindeki çatışmalardan ötürü erken emekli olur ve bugün hakkında çok az şey bildiğimiz, keşişlerin, rahibelerin ve kilise dışı insanların karışımından oluşumundan kendi kilisesini kurar. Komünalizm tarihçileri yerleşimin koruyucu azizinin kim olduğuna ya da onun neden seçildiğine ilişkin herhangi bir delil sunamamaktadırlar ancak yine de o Rhineland ve güney Almanya'daki büyük mistiklerin önemli bir bölümünün favori Kilise babası olarak görülmüştür. İçinden çıktıkları Reform öncesi Zâhit hareketleri bu yerleşimlerin ruhani atalarıdır fakat dolaylı olarak Amerika'daki tüm dini komünist tarikatların ayrıca örneğin Tolstoycu hareketin kökleri söz konusu harekete dayanmaktadır.

Aziz Nazianz Yerleşimi Peder Oschwald'ın hayatta olduğu süre boyunca güçlenir. Toprak verimlidir ve Pazar için gerekli fazlanın üretilmesi için elverişlidir. Cemaat üyelerinin neredeyse tamamı yiyecek, giyecek, araç-gereç, mobilya gibi kendi ihtiyaçlarını kendileri üretmektedir. Mücerreret hayat yaşayan üyeler Aziz Fransis Üçüncü Tarikat Keşişlerinin, evli üyeler ise Üçüncü Nizam Sekülerlerinin kurallarına tabidirler. Tüm üyeler günlük aşai rabbani ayinine hep birlikte katılmaktadırlar. Cemaat esas olarak dini merasimler üzerinden yönetilmektedir. Günah çıkartma ve kefaret tarikatın ve kutsal komünyonun katılımı muhafaza etmesi kâfidir. Silkeleyicilerin tersine bu cemaat ibadet ve insan aklının en derin katlanlarından fıskıran, medeniyet çağının gerilerine giden pratiklerde kökünü bulan ritüeller sayesinde bir arada durmaktadır. Peder Oschwald ve on iki kişilik meclisi maddi işleri halletmekte, ahlaki konularla ilgili kararlar ise herkesin bir araya geldiği toplantılarda alınmaktadır. Cemaat görünüşe göre çok az anlaşmazlığa tanık olacak bir işleyişe sahiptir.

Peder Oschwald'ın vefatı üzerinden, tümü birden onun elinde bulunan mülklerin onun isteğiyle cemaate bırakılamayacağı görülür, zira yerleşim bir şirket değildir. Dolayısıyla üyeler bir Roma Katolik dini cemaati gibi bir araya gelir, her bir üye geçmiş hizmet-

leri üzerinden sahip olduğu pay için dava açar ve kendisine düşen payı yeni şirkete katar. Cemaat sonraki süreçte bir mütevellî heyetine bağılı olarak yaşar. Kara Orman’da onsekizinci yüzyılda köylülerin giydiğı basit kıyafetleri tercih ederler. Hayatları dini merasimlerin, aşai rabbani ayininin, pasaj okumalarının ve diğeri ibadetlerin hükmü altında olmaya devam eder ancak yüzyılın sonuna doğru tükenmeye yüz tutarlar. Silkeleyiciler gibi Aziz Nazianz cemaati de yetim çocukları evlatlık edinirler ama bunların çok az bir kısmı büyüdüklerinde cemaatle birlikte yaşamaya devam ederler. Aziz Nazianz köyü bugün hala mevcuttur ancak Birleşik Devletler’deki tüm başarılı dini yerleşimler içinde o en az bilinen örnektir.

Milwaukee yakınlarındaki Nojashing’de, 1847’de Bavyera’dan gelen Rahip Anthony Keppler ve Rahip Matthias Steiger liderliğindeki benzer bir grup daha mevcuttur. Her iki rahip de dört yıl sonra ölür ancak yerleşim yüzyılın sonuna dek varlığını sürdürür. Bu dönemde cemaat bir tür rahibeler tarikatına dönüşür. İki teşebbüsün de sahip olduğı ortak kimi önemli yönleri mevcuttur: Her ikisi de Roma Katolik Kilisesi’nin ve aynı zamanda Anglikan Kilisesi’nin ABD’nin diğeri bölgelerine oranla daha fazla radikal olduğı ve Polonya Millî Kilisesi, Eski Katolikler ve diğeri ayrılıkçı grupların yer bulduğı Wisconsin’de kurulmuş olmasıdır. Oldukça “gelişkin” olan Fond du Lac’lı İngiliz-Katolik Piskopos Griswold, Sempringhamlı Aziz Gilbert’in karışık nizamının kendi bölgesinde yeniden dirileceğini büyük bir özlemle dillendirse de bu hiçbir zaman gerçekleşmez. Bu nedenle Aziz Nazianz yerleşimi, Paraguay’daki Cizvit komünleri tarafından meşhur edilmiş olan komünist toplumun Amerika’ya nakledilmesi hususunda tek başarılı teşebbüs olarak kalır.

14. Oneida

BİNYILCILIK, Altın Çağ'cılık, pentekostçuluk: Genel eğilimimiz, bu terimleri tam da ilk dönem Hristiyanlar gibi teolojik proleterlerin, yarı okuryazar kesimlerin dini yeraltı dünyasında hüküm süren hareketlere uygulamak yönündedir.

John Humphrey Noyes 1811'de Brattleboro vermont'ta doğar. Sonradan *Kâmilîyetçiler* olarak bilinen Oneida cemaatinin kurucusudur. İlk Dartmouth'da hukuk, ardından Andover ve Yale'de teoloji eğitimi görür. Dirilişçi hareketin etkisiyle ruhani bir dönüşüm geçirir ve insanın sadece kurtulmasının değil, ayrıca mükemmel olmasının da mümkün olduğuna inanmaya başlar. Yoğun İncil çalışmasına meditasyon ve ibadet eşlik eder. Tüm bunları havarilerin hayat tarzına uygun olarak yapar.

1834'te Noyes babasının bankacı olarak çalıştığı Putney vermont'a döner. Bir kongre üyesinin torunu ile evlenir. Önce ailesinden, sonrasında çevreden birçok insanı etrafına toplar. Müritleri onunla aynı tecrübeyi ve inancı yaşamaya başlar.

On yıllık süreç dâhilinde Kâmilîyetçiler kendi öğretileri üzerinde çalışırlar. New England ve New York'tan birkaç kişi onlara ka-

tılır. Bir kısım insan ise mektuplaşma yoluyla onlarla temasa geçer. 1846'da cemaat her şeyin ortaklaşa kullanıldığı bir hayat tarzına geçer. Bu noktada Putney halkının gazabını üzerlerine çekerler ve şehirden kovulurlar.

1848'de Kâmilîyetçiler New York'un kuzeyinde, Oneida'da kırk akrılık bir yer ve harap bir ev satın alırlar. Birkaç yıl içinde Brooklyn ve Wallingford, Connecticut'ta şubeler açarlar. Oneida'da toprak fakir, binalar ise köhnedir. Başlangıçta sayıları yüzden azdır, bu sebeple cemaate para akışı yeterli değildir. Ancak kısa bir süre sonra toprağı işlemeye ve zamanla genişletmeye başlarlar. Sinaî bir gelişime dayalı küçük ölçekli bir program dâhilinde kendilerini besleyebilir bir duruma gelirler. Ürünlerini ve büyükbaş hayvanlarını satmaya başlarlar, meyve, sebze, jöle, reçel gibi ürünlerini stok ederler, mobilyalarını kendileri yaparlar, ipek ve yün eğirip dokurlar, seyahat çantaları ve kibrit üretirler, bir bıçkışane ve nalbathane işletirler. Kendi icatları olan kapanlar imal ederler ve nihayetinde imalata yönelik teşebbüsleri içinde bu sahadan çok fazla kâr temin ederler. Gümüşçülük sahasında bugün hala özel bir şirket dâhilinde faaliyetlerini sürdürmektedirler.

1874'te Oneida ve Wallingford'ın (Sonrasında Brooklyn Oneida'ya göç eder) toplam üye sayısı iki yüz on dokuzdur. Kadınların sayısı erkeklere oranla yaklaşık yüzde yirmi daha fazladır. Cemaatte altmış dört çocuk, iki yüz yetmiş kiralık çiftlik işçisi, meyve toplayıcıları ve atelye işçileri mevcuttur, bunun yanında otuz beş kadın ve genç kız Wallingford'daki ipek imalathanesinde çalışmaktadır. Ayrıca bunlara önemli bir sayıya ulaşan hizmetçileri de eklemek gerekir. 1873'te üç yüz bin dolarsan fazla bir değere sahip ürün satarlar. Başka bir deyişle, Oneida yerleşimcileri yirmi beş yıl içinde mütevazı ölçülerde zengin olmuş, kişi başına birden fazla işçi çalıştırır duruma gelmiş, diğer dini cemaatlerden maddî, kültürel ve ruhani açıdan daha tatminkâr bir hayat yaşamaya başlamışlardır. Oneida tümüyle yaşaması keyif veren bir yer haline gelmiştir. Bu muazzam başarı muhtemelen yerleşimcilerin, özellikle istisnâ bir zekâ ve iradeye sahip, zamanının en iyi eğitiminin ürünü olan ve yapamayacağı herhangi bir şeyi yapma hususunda

kimseye bir şey sormamak gerektiğine inanan, buna bağlı olarak cemaatin tüm teşebbüsleri dâhilinde çeşitli zamanlarda kendince çiftçilik, nalbantlık, idarecilik ve hayvan üreticiliği yapan liderlerinin yüksek kalitesinden ileri gelmektedir.

20. yüzyılın seküler kültürüne ait perspektiften bakıldığında din kadar bilime de şüpheyle yaklaşan John Humphrey Noyes birçoklarına tuhaf gelebilir. Tabii tanım itibarıyla komünalist olan bir gruba ait herhangi bir kişi tuhaf karşılanabilir. Ancak hatırdaki tutulmalıdır ki 19. yüzyılın ilk yarısında eğitim-öğretimin ve hayat felsefesinin temeli, özellikle Amerika'da İncil tarafından atılmıştır. Kurucu babalar radikal entelektüeller olabilirler ve aralarında birkaç adet akılcı ve deist de bulunabilir ancak eğitilmiş Amerikalıların büyük bölümü, özellikle Fransız Devrimi'ne karşı gelişen tepki sonrası, dindar Hristiyanlardır. Noyes de dindardır ancak o aynı zamanda Vermont'taki o küçük çalışma grubunda Tanrı'nın tam olarak ne anlam ifade ettiğini anlamaya çalışan radikal ve rasyonalist bir Hristiyandır. Eğer Yeni Ahit'e önyargıdan bilinçli olarak arındırılmış bir akıl ile yaklaşılacak olunursa havari tarzı Hristiyanlığın binyılcı, Altın Çağ'cı, pentekostçu ve aynı zamanda komünalist olduğu tüm çıplaklığı ile görülecektir.

Silkeleyicilerin aksine grup katılımı yöntemini öne çıkartan Oneida birçok yönüyle Silkeleyici cemaatlerin bir yansımasıdır. Bu konuda en fazla bilinen örnek Oneida'da gerçekleştirilen grup evlilikleridir. Herkes herkesle evlenebilir ancak çiftlerin birbirlerini bulması tümüyle cemaatin, esasında Noyes'in rehberliğinde olur. Kurulan birlikler genelde kısa ömürlüdür. Kendi icadı olan bu grup seks ile ("karışık evlilik")le Noyes "erkeğin ölçülülüğü"nü temin etmeye çalışır. Erkeklerden beklenen, cinsel ilişki hususunda kadın bir ya da daha fazla orgazm yaşayana dek, hatta boşalmadan kendilerini kontrol etmeleridir. Bu kulağa sinir bozucu bir âdetmiş gibi gelebilir ancak çeşitli erotik yoga pratiklerinde de görülebileceği üzere, erkeğin boşalma dışında orgazm yaşama hususunda kendisini eğitmesi mümkündür. Burada fonksiyonlar iki farklı sinir kümesi tarafından kontrol edilir. Noyes'in kimi yazılarında da belirttiği gibi o oral seksle ilgili gizli bir yoldan

bahsetmektedir. Burada önemli olan boşalmadan çekilme yoluyla tüm cemaatin doğum kontrolü uygulaması ve kadınların cinsel hazlarına iştirak etmesinin 19. yüzyılın en sıra dışı anlayışlarından biri olmasıdır. Noyes sürekli vurguladığı ve özendirdiği “şaşırtıcı keşif”le ilgili olarak cinsel faaliyetin iki işlevi olduğunu söyler: Doğurma ve hayatın en büyük hazzı olan cinsel haz. Kimi zaman onun şifreli dilinin arkasında bir tür Tantrizme ve cinsel vecde ilişkin erotik mistisizme tesadüf edilir.

Yerleşim geliştikçe başarılı bir hayvan üreticisi olan Noyes cemaati kendisinin soykültürü dediği kontrollü öjenik üreme fikri ile tanıştırır. Bu anlayışı göre sadece nesiller boyunca genetik açıdan gelişmiş ve fiziki, aklî nitelikleri haiz olan kişi en iyi üreme stoku olmaya hak kazanır, üstün ırkı üretir ve bunlara çocuk sahibi olma izni verilir. Noyes ve özel bir komite bu insanları uzun süre gözledikten sonra aralarında seçim yapar ve önceki birliktelikleri kimlerle olduğuna bakmadan, çiftleşme konusunda onları yönlendirir. Bugün bu tarz pratikler aşırı bir tepki ile karşılanmaktadır ancak belki de gelecek Nazizmin en büyük kötülüklerinden birinin öjenik anlayışını itibardan düşürmüş olduğuna karar verecektir. Noyes aracılığıyla popülerize edilmesiyle sonradan öjenik reformu tüm sosyal radikallerin ortak inancı ve umudu haline gelmiştir.

Noyes yemek konusunda da mistiktir ve cemaatteki birçok insan vejetaryandır. Cemaatte günde sadece iki öğün yemek verilir. Çay ve kahve içilir, alkol ya da tütün asla kullanılmaz. Hastalığın bir tür günah olduğu, özsel, grupsal eleştiri ile iman ıslahının oluşturduğu bileşkeyle tedavi edilebileceği düşünülür. Bu düşünce, muhtemelen Noyes’un etkilediği Samuel Butler ve George Bernard Shaw’un düşüncelerini andırmaktadır. Cemaat muhtemelen zamanının ortodoks tıbbi kadar başarılıdır. Cemaate kabul öncesi yapılan özel günah çıkartma ayini dışarıda tutulacak olursa, Silkeleyicilerin pratiğinde olduğu gibi işlenen ciddi herhangi bir günah sonrası Oneida’da tüm hayat boyunca uygulanan bir tür grup eleş-

tirisi geleneği mevcuttur. Bu günümüzde *Sinanon*'da¹⁶⁷ uygulanan grup eleştirisine benzer ancak tek mühim fark Oneida'da bu pratiğin bireye yönelik nezaket, saygı ve hürmetle icra ediliyor oluşudur.

Amerikan halkının genel ruh halindeki değişim en iyi haâkim toplumsal kesimin Oneida'ya yönelik tepkide kendisini ele verir. En güçlü itirazlar komünalizme ya da politik radikalizme değil, karışık evlilik, soykültür, kadın eşitliği ve bunlar kadar olmasa da giyim kuşamla ilgili yerleşimin garip geleneklerine yöneliktir. Erkekler düz ve geleneksel tarzda giyinirler. Kadınlar ise kısa saçlıdır, etekleri dize kadardır, uzun pantolonlar giyerler. Daha az iç çamaşırı giyen bu kadınlar, o günün korse, birden fazla iç etek, fırfırlı pantolonlar ve yastıklar giyen diğer kadınlardan çok farklıdır. Ziyaretçiler bugün bize ilginç ve bir o kadar da mütevazı gelen elbiselerle karşılaşmışlardır. Ancak Oneidalılar aynı zamanda yaşadıkları dönemin en gelişkin politik radikalleridirler. Bugün elimizde Noyes'in William Lloyd Garrison'a gönderdiği, kendisinin "Bağımsızlık Beyannamesi" olarak adlandırdığı ve köleliğe karşı kolektif sorumluluk duyduğunu söylediği bir mektup bulunmaktadır. Cemaat dünyevi politikayla ilgilendikçe, o günün tüm meseleleriyle ilgili olarak her durumda bugün bizim en radikal konum olduğuna düşüneceğimiz bir konum alır.

Cemaatin her bölümünde hüküm süren gündelik hayatın tüm noktalarında ve faaliyetlerde üyeler açgözlülüğün ve bencilliğin her bir izini önlemek, tasfiye etmek veya iyileştirmek amacıyla tasarlanmış yerleşik denetimlere, kontrollere ve kısa devrelere başvurlar. Sütten kesildikten sonra çocuklar uzmanların gözetimine ve bakımına bırakılırlar. Erkek ve kız çocuklar çalışma esnasında başlarda oyunlar oynar, sonrasında ise ilkel üniteler dâhilinde büyüklerinin yanında çalışırlar. Günün belli bölümlerinde kimi zaman ebeveynleriyle birlikte olmalarına izin verilir. Tüm oyuncaklar ortaktır. "Dışarıda giyinmek" için gerekli kişisel kullanı-

167. Sir Charles "Chuck" Dederich (1913-1997) tarafından 1958'de, Santa Monika, Kaliforniya'da oluşturulan uyuşturucu rehabilitasyon programıdır.

ma ait olan eşyalar toplanıp ortak gardroba konulur.

Hükümet birbirine kenetli geniş bir düzen dâhilinde faaliyet yürütür. İnisiyatif alma hususunda izne tâbi olan hükümet daima tüm cemaat toplantısına bağlı olarak hareket eder. Eğer bir ayrışma yaşanacak olursa, Sarsıcılarda yaşanan ayrışmada olduğu gibi karar oy birliğine varılana dek ertelenir. Oneida, Dostlar Cemaati (Sarsıcılar) ile ortak alandan ziyade iki fikri paylaşır ancak bunlar gerçekte oldukça şaşırtıcıdır ve diğer herhangi bir Hristiyan ya da aynı sebeple seküler grup tarafından da paylaşılar. İlki, esasta mümkünse de iyi olmanın hakikaten zor bir iş olmasıdır. (Cemaatin resmî adı Kâmilîyetçilerdir.) İkincisi, fikir birliğinin kararlılığa feda edilmesini gerektirecek kimi sosyal aciliyetlerin var olabileceğine inanırlar. Anlaşma anlaşmazlıktan daima daha önemlidir.

Noyes'in teolojik düşünceleri dini dışmerkezliliğin, yani genel din anlayışının dışında olan görüşlerin hüküm sürdüğü çağda pek de olağan düşünceler olarak görülemez. Noyes İncil'in otoritesine, onun da ötesinde, Sarsıcılar ve onların İç Işık'ı gibi Hakikatin Ruh'u'nun nihaî otoritesinin her insana yönlendirilebileceğine inanır. Onun inancına göre Tanrı, erkek ve dişi olmak üzere, çift yönlüdür. İsa'nın İkinci Zuhuru mâbedin yıkılmasıyla zaten gerçekleşmiştir. Şimdi biz kıyamet sonrasında ancak dünyanın cennetin krallığının açık idaresine işaret edecek yakın gelecekteki ruhani dönüşümünün arifesinde yaşıyoruz. Karışık evlilik sadece komünalist toplum için gerekli olan toplumsal bir teknik değil, ayrıca Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmaları ile ayrılmış olan ruhani birliği yeniden tesis edip insanlığın bir kez daha Tanrı'yı yansıtan kutsal kavuşma noktası olmasını sağlayacak yöntemdir. Ölüm alt edilecek ve insan ebediyete geri dönecektir.

Noyes'i bugün okuduğumuzda onun tarihsel, İncil'e özgü dili üzerinden güçlü bir aklın nasıl çalıştığını kolayca görebiliyoruz. Noyes, kesinlikle Oneida'nın dağılmış temelleri üzerinde ukalâlık yapan kendi döneminin aydınlarının çok uzağında, sürekli olarak Brook Çiftliği'nden Oneida'ya taşınmış havarilere özgü vekâlete vurgu yapan yegâne radikal aydın ve dini komünalist liderdir.

Noyes yaşlanıp yerleşimcilerin yeni nesilleri büyüdükçe, yerle-

şimci hayatının kimi ayrıntılarına dönük olağan itiraz yükselmeye başlar. 1879'da içeriden ve dışarıdan gelen saldırılardan yorulan Noyes karmaşık evliliğin terkinini teklif eden bir mektup yazar ve genel meclis bir olumsuz oya karşı teklifi kabul eder. O günden sonra yerleşimin bütünlüğü azar azar, ortaya konulan her pratikte bozulur ve eldeki mülkler dağıtılır. 1881'de Oneida ilk olarak gümüş eşya imalatı ile uğraşan anonim şirkete dönüşür ve faaliyetlerini bugüne dek sürdürür. Hisselerini elinde tutan ilk hissedar yerleşimciler zamanla zengin olurlar ancak işletme kapitalist bir şirkete dönüşür ve işçi demokrasisi olmaktan fazlasıyla uzaklaşır.

15. Robert Owen

19. yüzyıldan önce komünalizm pratikte binyılcı dini yapılarla sınırlıdır. İlk saf anlamda laik cemaat oluşturma teşebbüsü Robert Owen'ın *New Harmony*'sidir. (Yeni Âhenk) Owen, küçük bir saraç ve hırdavatçının oğlu olarak 1771'de dünyaya gelir. Dokuz yaşında okulu terk eder ve on dokuzunda Manchester'daki beş yüz işçi çalıştıran bir pamuklu dokuma fabrikasının müdürü olur. Zaman içinde sadece ürün kalitesi değil (Ada'da ilk iğneye iplik geçirme ile pamuk işleyen bu fabrikadır,) ayrıca üretim verimliliği ve işçilerin refahı açısından da fabrikasını İngiltere'nin en iyisi haline getirir.

Bu dönem, Büyük Britanya tekstil sanayinde muazzam bir genişleme ve kârlılığın yaşandığı bir dönemdir. Birkaç yıl içinde akılcı bir hattı takip eden Owen'ın işleri, ortaklarını, İskoçya'da Clyde yakasındaki New Lanark bölgesinde bulunan Britanya'daki en büyük pamuklu dokuma fabrikasını satın almaya ikna edecek ölçüde bir kârlılığa ulaşır. Bin beş yüz civarında olan toplam emek gücünün yaklaşık üçte ikisi kadın, beş yüzünü yoksullar yurdundan gelen fakirler, Edinburgh ve Glasgow'daki yetimhanelerden

gelen çoğu beş altı yaşında yetimler oluşturmaktadır.

Owen işçilerin hayat koşullarını hızla geliştirir, asgarî çalışma yaşını ona yükseltir, on üç-on dört saatlik çalışma süresini on saate düşürür, bu sürenin on buçuk saati fiilî çalışma ile geçmektedir. Fiyatları maliyetine ek olarak genel giderleri de ihtiva edecek biçimde belirlenmiş en iyi kalitede ürün ve yiyecekler satan büyük bir dükkân açar, zamanla likörün satışını ve tüketimini engellemeye başlar. Buna ek olarak Owen bir okul açar. Bu okul, sadece Britanya'nın en ilerici okulu değil, neredeyse bir yüzyıl boyunca kabul görmeyecek bir dizi düşünceye kaynaklık eden bir eğitim yuvasıdır.

New Lanark ütöpik bir teşebbüstür. O iş dünyasında en katı ilkelerle hareket ederek ataerkilliğin üzerine ışık tutar ve çöküntü döneminde bile kayda değer bir kâra ulaşır. New Lanark, sonraki yüzyılda özellikle Silkeleyici sanayicilerin iş hayatı içinde ortaklaşa kullanıma açılan sınaî bir köydür. Amerika'da bunun en güzel örneği, Mennocular tarafından Hershey, Pensilvanya'da kurulmuş olan çikolata işletmeciliğidir. Owen ile çağdaş olan Derbyshire'daki Jebediah Strutt da benzer yollardan ataerkil bir kasabada faaliyet yürütmüştür.

Owen New Lanark'ı örnek bir fabrika yerleşiminden daha fazla bir şey olarak görür. O bir deist, çevreci ve gerekircidir. Owen insanların ahlaki açıdan çevrenin, özellikle ilk dönem aldıkları eğitimin ürünü olduklarını ve sonraki hayatlarında yaptıkları hatalarından sorumlu tutulamayacaklarını düşünür. New Lanark'taki okul Owen için her şeyden daha önemlidir çünkü onun umudu eğitsel yöntemlerle tümüyle yeni bir çalışan insan türü üretmektir.

Owen'ın takdim ettiği cemaat örgütlenmesinin uyguladığı sınırlı tedbirler işçilerin karakterine şaşırtıcı ölçüde hızlı bir değişime yol açar. Yönetime geldiği günlerde New Lanark sefalet, hastalık, fahişelik, rastgele cinsel ilişki ve alkolizm içinde çürümektedir. Haşaratlardan arındırılmış, temiz evler, toplumsal güvenlik, kooperatif teşebbüsler, içkinin yasaklanması, akşamları verilen vaazlar ve danslar, uygulanan katı disiplin içinde cemaati dönüştürür. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak okullar da bu hız-

lı dönüşüme ayak uydurur. Kısa sürede Amerika kıtasından bile çalışma alanlarını görmeye ziyaretçiler gelmeye başlar. Owen'ın uyguladığı yöntemlerin kârlılığı arttırdığı görüldüğünden New Lanark, Fabrika Kanunu geçmezden çok önce, fabrika reformu ile ilgili kesin sonuçlar veren kimi uygulamalara gider. “Tembel, ahlâksız, kirli ve sarhoş bir nüfus.” der Owen, “araçların nizama, temizliğe ve düzenliliğe uygun kılınıp yürürlüğe konulması sayesinde dönüştürülmüştür.”

Owen'ın evrimleşen cemaatle ilgili teorilerinin bakış açısına göre New Lanark'ın kimi hataları ya da en azından bazı kısıtlılıkları mevcuttur. New Lanark kendi kendine yeterli olmaktan uzaktır. Fabrikaya bağlı çalışan çeşitli makine ustaları ve köydeki ayakkabıcı ve terzi gibi az sayıda zanaatkâr mevcuttur ancak cemaat mal ve hizmetlerin önemli bölümünü kendi başına karşılayamamaktadır. Dahası bahçeler hisseler halinde isteyen işçilere pay edilmiş olmasına rağmen, zıraî temelde de büyük eksiklikler vardır. Cemaatin ortak yemek salonları ve çamaşırhaneleri varsa da kadınlar bunlara karşı soğukturlar. Çalışanların büyük bir çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşmakta, bu nedenle erkeklerin ekseriyeti cemaat dışında iş bulmaya mecbur edilmektedir. Yaklaşık sadece yirmi müdür, şef ve öğretmen vardır. Geri kalanlar ise cahil ya da yarı cahil, kelimenin tam anlamıyla iş gücünden başka satabilecek bir şeyi olmayan, proleterlerdir.

Okullar da ayrı bir meseledir. Okul meselesinde Owen'ın eli rahattır, Onu tek sınırlayan şey, 19. yüzyılın başlarında kendi düşüncelerini uygulamak isteyecek ya da bu konuda becerisi olan öğretmenleri bulmaktır. Owen, mantıklı işaretlerle ve tanıdık muhabbetlerle eğitildikleri takdirde çocukların kitaplardan sıkılmayacağına inanmaktadır. Onun eğitim yönteminin temelini çocukluğun doğal çıkarları oluşturur. Çocuklar oyun oynama, dans etme, şarkı söyleme pratiklerine ve “askerî egzersizler”e (beden eğitime) katılarak öğrenirler. Owen dansı hararetle savunan bir isimdir, ziyaretçiler İskoç etekleri içinde dans eden çocukları gördüklerinde şaşkına dönerlerken, komşu İskoç Presbiteryanlar

ise küçük erkek çocuklarının “pantolonla” kız çocuklarıyla dans etmelerine öfkelenirler. Akşam dansları da Owen’ın toplumsal disiplin ve terapi anlayışı için önemlidir ancak işçilerin bu danslara ilgileri, akılcı, faydacı ve radikal konularla ilgili vaazlara gösterdikleri ilgiden daha fazladır.

Diğer fabrikalar kaybettiği sırada New Lanark para kazanırken Owen işini ve ortaklarını iki kez değiştirme gereği duyar. Ortakları genelde ahlaki (hatta daha uygun bir ifadeyle ahlâksız) temellerde onun yöntemlerine, özellikle zamanla gnostisizme çalan deizmine, tüm örgütlü dinlere yönelik horgörüsüne ve bu düşüncelerini fabrikada işçilere, okullarda öğrencilere telkin ediyor olmasına itiraz etmektedirler. Aydınlanma’nın İngiltere’de sönümlenmesiyle birlikte Owen’a yönelik itirazlar, Viktoryacılık olarak anılabilecek dönemde azalmak yerine hızla artmış, sahip olduğu ilkeler hayatı boyunca onun başını hep belaya sokar. Sonrasında, nihaî yeniden örgütlenme aşamasında, aralarında Jeremy Bentham gibi isimlerin de bulunduğu İngiliz radikallerinin desteğini alır.

New Lanark’ın sahip olduğu şöhretin artmasıyla Robert önemli bir isim haline gelir ve 1817’de “fakirliğin tedavisi” için önerdiği reform önerilerini içeren bir rapor sunması için Avam Kamarası’na davet edilir. Bu noktada meseleyle derinlemesine ilgilenmesinin sonucunda katı bir sistem geliştirir. Düşüncelerinin önemli bölümü Ricardo’nunkilere paralel olan Owen, Marx’tan önce emek-değer teorisi üzerine çalışan ilk düşünür olur. Malthus’un nüfusun artan basıncı ve fakirleşme teorisine itiraz ederek, kapitalist üretimin yetersiz tüketime sebep olduğunu söyler. Makine kullanımındaki istikrarlı artışı onaylar ancak sanayileşmeyi sınırlayıp yaymayı ve onu tarıma dayalı küçük cemaatlerde talileştirmeyi önerir. Diğer bir önerisi de bin iki yüz insanın kişi başına bir akr düşecek şekilde kolektif çiftliklere yerleştirilmesidir. Herkes, içinde ortak bir yemek salonunun bulunduğu büyük bir binada yaşayacaktır. Her ailenin kendi odası olacak, üç yaşına kadar çocuklarına kendisi bakacak, sonrasında onları cemaate teslim edecek ve yetiştirme sürecine dışarıdan dâhil olacaktır. Tüm çalışma kooperatif temelinde cereyan edecek ve komünal olarak paylaşılacaktır. Uygun olan en iyi makinelerle donatılmış, yeterli

sayıda zanaatkârın çalıştığı küçük atölyelerle cemaat kendine yeterli bir hale gelecektir. Belirli cemaatlerin kimi alanlarda uzmanlaşp ticaret için bazı ürünler üretmesine izin verilecektir.

Bu akılcı analizle güçlendirilen plan binyılcılığın açık bir emaresidir. Owen o günlerde tesis edilmiş toplumun felakete yazgılı ve Marx'ın sonradan "ilkel birikim dönemi" olarak adlandırdığı kapitalist yöntemlerin ise derinliğine şeytanî olduğuna inanmaya başlamıştır. Owen, William Blake'in "karanlık şeytanî fabrikalar" hükmüne iştirak eder ve kendisinin Yeni Ahlakî Dünya'ya liderlik edecek Mesih olduğunu düşünmeye başlar.

Önerilerini takdim ediş biçimi oldukça sıradışıdır. Önde gelen kapitalistler, politikacılar, asiller, hatta Kraliçe Viktorya'nın babası Kent Dükü onun ateşli savunucuları olurlar. Ne yazık ki Owen'ın, insanların tümüyle içinde bulundukları koşullar tarafından biçimlendikleri ve bu koşulları değiştirerek kendilerini de değiştirebileceklerine dair inancı onun akılcı deizmi ve kurumsal dinin tüm biçimlerine karşı husumetiyle yakından bağlantılıdır. Arkasındaki desteğin coşkusuyla Londra'da yapılan büyük bir toplantıda salonda ateşli bir konuşma yapar, din karşıtı eleştirilerini sıralar ve sonrasında ise destekçilerini hızla kaybeder. Viktoryen gericiliğin zirvede olduğu o günlerde yapılan bu konuşmanın yol açtığı fırtına, aralarında kimi önemli simaların da bulunduğu kaç insanı etkilemiş olduğu ve elde edilen bu desteğin sonrasında sınıfsal ve politik açıdan kendisinden nasıl uzaklaştığı üzerinde durulmaya değer bir konudur. Taraftarları arasında tek bir Whig (liberal parti üyesi) yoktur. Esasında zenginliğe, iktidara, doğuma ve eğitime ilişkin sorumluluğa dair derinlikli hassasiyetiyle ve "serbest teşebbüs" e yönelik itirazı ile birlikte Owen fiiliyatta radikal Torizmin (muhafazakâr parti) kurucularından biri olarak görülebilir.

Bir dizi sözel destek ve sempatik bir ilgiye mazhar olmuşsa da Owen, devletten ve kiliseden nahifçe umar olduğu ilgiyi görmez. Sonrasında Owen'cı kulüpler kurulur. Owen bu kulüpler üzerinden düşüncelerini açıkça yaymaya başlayan hatip öğrenciler bulur. Zaman içinde hareket yüzyılın son çeyreğinde sona erene dek gelişir. Nihayetinde ya kendisinin projelendirdiği komünal

yerleşimlerin ya Yeni Lanarck'ın ya da her ikisinin temel ilkelerini ihtiva eden bir dizi cemaat kurulur. Birçoğu ilk yıllarında başarısız olur ancak yaklaşık bir nesil sonra Büyük Britanya'da Owen'cı cemaatler kurulmaya devam eder. En uzun ayakta kalanları, İngiltere'de Queenwood ve Blues Spring, İskoçya'da Orbiston ve İrlanda'da Ralahine'dır. Tüm bu cemaatlerin en temel unsurları ise Yeni Ahlaki Dünya'nın yurttaşları olacak olan uysal gençleri yetiştiren okullarıdır.

Owen'cı cemaatler bir sonraki nesle ait kooperatif bahçelere sahip köylerin oluşmasına ön ayak olurlar. Ancak bunlar muhtemelen en fazla eğitimde etkilidirler. Owen'ın ve İsviçreli eğitim reformcusu *Pestalozzi*'nin¹⁶⁸ düşüncelerinden oluşan özel bir bileşke, Britanya eğitiminin ilerici modelinin temellerini atar. Daha önce gördüğümüz üzere, Owen'ın en şaşırtıcı özelliklerinden biri dans merakıdır. Bu noktada o katılım ve cemaat ile ilgili en önemli güçlerden birini keşfetmiş gibidir: Orji. Owen Silkeleyiciler kadar dansa önem verir. Eskiden beri kendisi için önemli olan dans, belki de kendisinin bile farkında olmadığı ölçüde ona çok şey öğretmiştir.

İngiltere'de yoğun bir destek görmesine rağmen Owen giderek güçlenen kapsamlı bir direnişle ve geleneğin demir zırhı ile yüzleşir. Yeni Dünya'nın sınırsız topraklarında, yani Amerika'da hürriyet bulur. Ona göre Yeni Ahlaki Dünya'yı açık ve esnek bir toplum yapısı içinde başarılı bir örneklemeye ile bu ülkeyi görece kısa bir zamanda dönüştürerek kurmak mümkündür. Owen büyük yerleşimini Amerikan sınırına ya da ona yakın bir yere kurmaya karar verir. Ortaklarıyla arasında yaşanan hizipleşme sonrası 1828'de Yeni Lanarck yönetiminden ayrılır, tüm bağlarını koparır ve arazi satın almak için 1825'te Amerika'ya gider.

168. Romantisizmi kendi yaklaşımı dairesinde örneklemiş İsviçreli pedagog ve eğitim reformcusudur. İsviçre'nin hem Almanca hem de Fransızca konuşulan bölgelerinde muhtelif eğitim kurumu kurdu ve devrimci modern eğitim ilkelere izah eden birçok çalışma kaleme aldı. "Kafa, el ve kalple öğrenme" mottosu bugün de okullarda başarılı sonuçlara yol açmış bir yaklaşımdır. Pestalozzi sayesinde İsviçre'de okuryazarlık oranı 1830 gibi bir tarihte yüzde yüze ulaşmıştır.

Mart'ta Rapp'çilerle yüz yirmi beş bin dolara tüm *Harmony* (Âhenk) yerleşimini, köyü, atelyeleri ve araziyi satın almak amacıyla görüşmeler yapar; Mayıs'ta Rapp'çiler Pensilvanya'daki yeni yerleşimlerine taşınırlar. Burası Âhenk'ten daha başarılı olur. Owen karakterine uygun olarak aşağı Wabash'ın her iki tarafında sıtma hastalığı bulunduğu dair söylentilere kulak asmayıp, konuyu inceleme gereği duymaz.

Owen ve ilk yerleşimciler, tüm mülkiyeti, otuz bin akrılık toprağı, yüz altmış evden oluşan köyü, kiliseleri, yatakhaneleri, un değirmenlerini, tekstil fabrikasını, içki damıtma ve bira atölyelerini, tabakhaneyi, bir dizi zanaat atölyesini, iki bin akrı aşkın verimli toprağı, on sekiz akrılık üzüm bağı ve meyve bahçesini ve tüm bunların yanında otlak ve ormanlık araziyi Nisan'da üzerlerine geçirirler.

Uyanık, pratik ve dikkatli bir kişi olan Owen iyi niyetten uzak bir tavır içerisinde New Lanark çalışmalarında önemli adımlar atar. Birleşik Devletler'in doğu yakasını dolaşır, Kongre'ye hitap eder ve Başkan ile buluşur, gelecekte kuracağı ve Fouriercilerin falanjarına epey benzeyen yerleşim modelini takdim eder. Owen büyük bir dikkatle dinlenilir zira hem insanı hem de değerleri açık biçimde imha eden endüstriyel kapitalizmden uzaklaşma ihtimaline dönük umut giderek yaygınlaşmaktadır. Herkeste yeni bir ahlaki nizamaya dayalı kolektif kooperatif bir hayata yönelme arzusu vardır. Sosyal bir sistem olarak kapitalizm henüz kendi ideolojisini ve propagandasını üretmemiş olsa da en azından belirli bir "konsensus"un oluşumunu koşullamış durumdadır. Owen'ın fikirlerinin ve özel terminolojisinin önemli bir bölümü esasen radikal Hür Masonlara aittir.

Nisan 1825'te Owen Çağın Yeni Nizamı'nı başlatan Yeni Âhenk'te coşkulu bir konuşma yapar ve kısa bir süre içinde Yeni Âhenk'in medeni dünyayı dönüştürebileceğini iddia eder. Mayıs'ta bir anayasa kabul edilir ve Yeni Âhenk Ön Hazırlık Cemaati oluşturulur. Owen birkaç yıl cemaatin liderliğini yürütür. Tüm mülkiyet onun elindedir. Bu esnada gazetelere iyi niyetli tüm insanların yeni medeniyetin kuruluş sürecine katılmalarına dönük davetiyeler gön-

derilir. Bu insanlar gelir, gelenlerin sayısı birkaç ay içinde dokuz yüzün üzerindedir. Bir kısmı inanmış birer Owen'cıdır. İşçilerinden çok azı makinelerde anlamaktadır, çok daha azı ise çiftçilik deneyimine sahiptir. Önemli bölümü aydındır ve bugünkü tabirle beyaz yakalı işçilerdir. Rapp'çilerin geride bıraktıkları teşebbüslerin işletilmesi için yeterli sayıda insan yoktur. Sonrasında da bu tarz işçileri istihdam etmek için ciddi bir gayret içine girilmez. Yerleşimciler yüzü aşkın gruplar halinde gelmelerine karşın Owen şaşırıcı biçimde onlara hitap etmeyi bırakır.

Bir sonraki yıl onun üzerinde Owen'cı yerleşim kurulur. New York, Pensilvanya, Ohio ile Nashoba ve Tennessee'de kurulanlar tarihsel açıdan önemlidir ama bunlar bir yıl içerisinde başarısız olurlar. Mormon liderleri Owen'dan öğrendikleri ile sistematik biçimde misyonerlerine konuşma yapmalarını ve çiftçilerle tarım işçilerine dayalı, kendine yeterli bir cemaat teşkil edebilmek için esnaf ve ustaları kazanmalarını söylerler. Misyonerlerine özellikle zanaatkarların kazanılması yönünde talimatlar gönderirler. Owen ise tam tersi bir politika uygular. O her geleni kucaklar. Yeni Âhenk bugünkü bir ifadeyle, tam manasıyla "kapısı herkese açık bir komün"e dönüşür. Kısa süre sonra yerleşimde delilerin, aylakların ve serserilerin sayısı giderek artar. Owen seyahati esnasında New Jersey'deki oğluna mektup yazar ve ne işçilerin ne de taşın bulunduğu muazzam büyüklükte bir komünal bina üzerinde çalışmasını söyler ayrıca diğer hayali ve uygulanması mümkün olmayan programı için talimatlar verir.

Owen Ocak 1826'da "bir tekne dolusu bilgi," yani bir sürü aydınlı geri dönmek zorunda kalır. Aydınların bir kısmı oldukça önemlidir. Herhangi bir Avrupa üniversitesinde iş bulacak konumdadır ama yine de bunlar Amerika'nın bir sınır kasabasında ütopya inşa etmek için gerekli insanlar asla değildirlere. İşçilerindeki en önemli isim, Philadelphia Doğa Bilimleri Akademisi başkanı, "Amerikan Jeolojisinin Babası" ve Pestalozzici eğitim sisteminin Amerika'daki en aktif savunucularından biri olan William McClure'dur. Gelen aydınların arasında Thomas Say ve Gerard Troost gibi bilim insanları, ünlü bir kâşif olan Lesueur, eğitimci D'Arusmont, Madame

Fretageot ve dönemin önde gelen feministlerinden ve radikallerinden Frances Wright da vardır. Gelenlerin arasında bulunan Josiah Warren bir orkestra kurar. Warren Müşterek Anarşizmin kurucularından biridir ve sonradan Proudhon ile tanımlı hale gelecek teorilerin önemli bir bölümünü benimsemiş bir isimdir.

McClure, D'Arusmont ve Madame Fretageot hızla bir okul kurar. Kısa bir süre içinde yerleşimcilerin bir kısmı ayrılıp yakın bir bölgede MacCluria isimli bir yerleşim kurar. Yerleşim ekonomik sorunları, ziraatı ve endüstriyi bir kenara bırakıp ağırlıklı olarak eğitime yoğunlaşır. 25 Ocak'ta yeni bir anayasa kabul edilir. Owen "diktaör" konumundan feragat eder. Yerleşim tümüyle komünist bir temelde yeniden örgütlenir. Tüm üyelerden oluşan genel meclisin yetkisi altı üyeli bir yürütme komitesine devredilir. İşin kendisinin cemaate kattığı değer üzerinden ödüllendirilmesine son verilir, bunun yerine emtianın tamamı üyelerin tümüne ücretsiz olarak sunulur. Owen bir halk kasası teşkil eder, bu yıllar önce Münster'deki kasadan farklı olarak her üyenin dilediğince para çekebildiği bir mali sistemi ifade etmektedir. Ancak sonradan kasa kısa sürede boşaldığından bu uygulamadan vazgeçilir. İki hafta içinde Yeni Âhenk dağılır ve çoğunluk Owen'ın yeniden başa geçmesini ister. Tarlalar ve atölyelerdeki üretimin yarattığı baskı ilkin serserileri ve aylakları kaçırır. Bir ay içinde bir grup daha ayrılır. Bunların önemli bir bölümü Owen ile birlikte Büyük Britanya'dan gelmiş ama sonrasında alkolün yasaklanmasına karşı çıkmış olan çiftçilerdir. Bunlar herhangi bir yerin enlem ve boylamını temsil eden bir şifreye dayanan bir sistem geliştirmiş İngiliz Whitwell'e ithafen yerleşimlerine "Feiba Peveli" ismini verirler. Bu sisteme göre New York Otke Notive, Londra ise Lafa Vovutu'dur.

Nisan'daki yeni anayasa ile birlikte yerleşimdeki dağılıma Yaz ayları boyunca devam eder. Her hizip eldeki arazinin bir yerine yerleşir. Gündelik krizlerin ritmi zirveye ulaştığı vakit Owen bir konuşma yapar ve yeni bir anayasanın kabul edilmesini önerir. 4 Temmuz 1826'da cemaati din, evlilik ve özel mülkiyetin feshedildiğini ilen eden "Zihinsel Bağımsızlık Beyannamesi"ni kabul etmesi yönünde ikna eder. Ancak bu üç başlık da cemaat içinde

daha fazla hizipleşmeye yol açar. Yılın sonunda Owen'ın coşkusu kaybolmaya başlar ve 1827 başında kasabanın önemli bir kısmı ortak hayatı terk edip özel evlerine çekilir, evlerin bazıları satılır, küçük işletmeler ve meyhaneler gibi kimi dükkânlar özel ellere geçer. Mart'ta seksen kişilik bir grup ayrılıp Cincinnati yakınlarında bir yerleşim kurmak için yola çıkar. Komünal hayat dağılır. Cemaat mutfakları, yemek odaları, dinlenme merkezleri, toplantı binası, ambarlar ve silolar terk edilir. Geride bir tek artakalan yerleşimcilerin yemeklerini yedikleri ve cemaat hayatlarını bir biçimde sürdürdükleri okul kalır. Cemaati, oğlu Robert Dale'e teslim eden Owen daha fazla Owen'cı cemaatin geliştirilmesi için büyük bir iyimserlikle yola çıkar. Ancak New York'a ulaştığında İngiltere'ye gitmek için bir gemiye biner ve bir daha da geri dönmez. İlk seküler komünist cemaat artık ölmüştür, her ne kadar mülklerinin önemli bir bölümü hala oğullarının idaresinde olsa da Owen yaklaşık çeyrek milyon dolar kaybetmiştir. Sonrasında birkaç başka yerleşim daha kurulur, bunlardan Wisconsin gibi uzak bir bölgededir. Ancak 1830'ta tüm bu yerleşimler ölüp gider. Owen, İngiliz radikalizminin lideri, modern sendikacılığın ve kooperatif hareketinin kurucusu olur. "Bahçeşehirler" denilen İngiliz tipi kooperatif köylerin gelişimi üzerinde önemli bir etkide bulunur. İlerleyen yaşlarında ise Ruhanici olur.

Yeni Âhenk'in bu hayli kısa hayatına ilişkin değerlendirme onun komünist bir yerleşim olarak sahip olduğu etkiyi ve tarihsel önemi anlamamızı güçleştirmektedir. Owen, pratikte her şeyi yanlış yapmıştır. Hazır bir yerleşimi satın almış bu nedenle yerleşimciler kendileri için bir şeyler inşa etmenin ne demek olduğunu hiç bilmemişlerdir. Gelen herkes içeri alınmış ve gelenlerin önemli bir bölümü yerleşimin amaçları ile Owen'ın görüşlerine dönük en ufak bir bağlılık içerisinde olmamıştır. Üyeleri birbirine bağlayan hiçbir şey yoktur. Her üye kendi hukukuna tabidir, en temel ilkeler ve en sıradan pratikler bağlamında bile kişiler arasında ciddi bir uzlaşmazlık vardır. Serserilerin ve delilerin dışarıda tutulması için hiçbir şey yapılmaz. Bunların zihnen hasta olduğu bile tespit edilemez. Yerleşimciler Owen'ın görüşlerine katılma-

dıkları gibi onun din ve evliliğe yönelik saldırıları birçok değerli üyenin, yani işçilerin ve çiftçilerin kendisine muhalif olmasına neden olur. Bu görüşler sadece aydınlardan oluşan küçük bir azınlık tarafından desteklenir. İskoçya New Lanark'taki çalışanlar sadece çalışandır ve nihayetinde işin kontrol altında tutulması için ciddi bir disiplin tatbik edilmiş disipline uymadıkları takdirde işçiler işten atılmışlardır.

Owen'ın Yeni Âhenk'teki diktatörlüğü bilinçli olarak her türlü iktidar imkânından mahrumdur. Disiplin meselesi genel toplantının sırtına yüklenmiş, toplantıda alınan kararlar hiçbir biçimde dayatılmamıştır. Yerleşimi terk edip gidenlerin sayısı çok iken ihraç edilenlerinki tersten çok azdır. Dersler, konserler ve dans etkinlikleri yapılmakta ancak bunlar dışında yerleşimcileri birbirine bağlayan ve onları dini grupların günah çıkartma toplantıları gibi belirli bir bağlılığa mecbur kılacak herhangi bir şey bulunmamaktadır. Owen sadece belirli bir azınlık için bir tek tip kıyafet belirler, bunun dışında cemaatin kendisini tanımlaması noktasında başka bir şey dayatmaz. Zamanla Âhenk'i Owen'a sattığı günlerde Rapp'çiler kendilerini zenginleştiren bir dış piyasa artışı ile kendi kendine yeterli bir kapalı ekonomiye sahiptirler. Owen'ın elinde ne Rapp'çilerin tesislerini işleyecek gerekli becerileri haiz işçilere sahiptir ne de elinde insanların yapmak durumunda oldukları işleri yapmalarını sağlayacak kesin bir yöntem vardır.

Ancak Yeni Âhenk tümüyle bir hata da değildir. Cemaat her zaman kale alınmasa da seküler komünist bir cemaat örgütlenmesi içinde gerçekleştirilen bir örnek teşkil etmiştir. Ama bu örnek ayrıca Amerika'ya en azından kuzeye, tüm kamusal eğitimi kapsamlı biçimde etkileyen eğitsel yöntemler takdim etmiş ve Birleşik Devletler'de Indiana okul sistemini üç nesil boyunca en ilerici sistem kılmıştır. Robert Dale Owen Indiana meclisine girmiş, evli kadınlara kendi mülklerini kontrol etme sorumluluğu vermiş, kadınları etkileyen boşanma ve miras kanunlarını kadınlar lehine değiştirmiştir. Ayrıca Owen kardeşler, Yeni Âhenk'i ilk dönem bilimsel faaliyet için bir odak noktasına dönüştürmüştür. 1839'da David Dale Owen bir jeolog olarak atanır ve Yeni Âhenk'teki ABD

Jeolojik Araştırma merkezini ve Smithsonian Enstitüsü'nü¹⁶⁹ kurar. Yerleşimdeki İşçiler Enstitüsü ve Kütüphanesi tüm ülkeye yayılır, bunlardan biri hala San Francisco'da bulunmaktadır. Bu çalışmalar sonrasında ücretsiz kamu kütüphanelerinin doğmasını sağlamıştır.

Yeni Âhenk'in çok sayıdaki kardeş yerleşimi içinde sadece ikisi tarihsel önemi haizdir: Frances Wright tarafından kurulmuş olan Nashoba Josiah Warren'ın tecrübelerine dayanır. Oneida yerleşiminin lideri John Humphrey Noyes'a göre Frances Wright, "gerçekten de güçlü fikirlere sahip kadınların öncüsüdür." O seküler komünizmin çıkışına öncülük etmekle kalmamış ayrıca kölelik karşıtı hareket ile kadın hakları hareketinin kuruculuğunu da yapmıştır. Bugün bile Wright, radikal bir feminist olarak kabul edilebilir. Onun Âhenk'teki Rapp'çilere dönük ilgisi Owen'ın yerleşimine dönük ilgiden fazladır. Wright, muhtelif Silkeleyici yerleşimini ve diğer komünalist grupları ziyaret etmiş, çeşitli cemaat içinde yaşamış, onların liderlerini sorgulamış ve sahip oldukları sorunları incelemiştir. Wright ayrıca kendi büyük planını ziraatçılar ve politikacılarla tartışmak için güney eyaletlerini gezmiştir. Bu plan gerçekten de olağanüstü bir plandır. O önce beyazlar ve özgür siyahiler tarafından yönetilen bir komünist yerleşim kurmayı, önerisi uyarınca satın alınan kölelerin yerleşime dâhil edilmesi ya da köle sahiplerinin bağış yaparak teslim ettikleri kölelerin yerleşime alınmasını ve sonrasında bu kölelerin özgürleştirilmelerini planlamaktadır. Owen'larla birlikte Yeni Âhenk'e gider ve cemaatin oluşumunda yer alır. 1826'da cemaat dağılmazdan önce ayrılır. Wright Wolf Nehri'ne yakı bir yerde Tennessee Memphis'in on üç bin mil yukarısında önemli bir bölümü bataklık ve ağaçlık iki bin akr arazi satın alır. Araziye birkaç zenci aile yerleşir. Bunların arasında Wright'ın önceden satın aldığı on beş de faal işçi bulunmaktadır. Bu gruba eşlik eden bir miktar beyaz da vardır. Bu beyazlar arasında Yeni Âhenk'ten D'Arusmont, Ge-

169. 1846'da kuruldu. 19 müze ve galeriden, Milli Zooloji Parkı ve dokuz araştırma tesislerinden oluşan dünyanın en büyük müzesi ve araştırma kompleksi.

orge Flower ailesi, küçük kızkardeşi Camilla Wright ve komünist bir seyyah olan James Richardson bulunmaktadır.

Başlangıçta biri köleler diğeri Frances ve Flower ailesini de içine alan beyazlar için olan iki baraka vardır. Ancak Kış gelince gruba eski bir Silkeleyici olan Richesson Whitby da katılır. Frances Memphis'te zor hava koşullarına tahammül eder, güzel günler gelir ve toprağın temizlenmesi çalışmalarına başlanır. Hava iyiden iyiye ısındığında görülür ki bölge sıtmalıdır. Frances yoğun işçilikten yorulur, hastalığı kapar ve sonrasında da ölümden döner. Yeni Âhenk'e gidip biraz dinlenir. Bu cemaatte sıtmalı bir bölgede bulunmaktadır. Söz konusu dönemde Robert Dale Owen ile kesintili seyreden aşk ilişkisi başlar. Bu esnada özgür aşk ve yeni coşkunluk hali üzerine yazılar yazar ve dersler verir. Bu gelişmeler gazetelerin kendisini keşfetmesinden ve onu farklı ırkların yaşadığı Nashoba yerleşiminde özgür aşk savunusu ile irtibatlandırmasından ve Beelzebub rahibesi olmasından çok önce yaşanır. Wright ve Robert Dale Owen Nashoba'ya gidip "kitap okuyup aylaklık ederek" yaşamayı umarlar. Sonrasında Fransa'daki arkadaşı Lafayette'i ziyaret eder. Owen Nashoba'daki sefalet ve düzensizlik karşısında korkuya kapılır ve Wright ile birlikte Avrupa'ya gitmeye karar verir. Süreç içinde Nashoba'daki sorunları çözerler. Yeni Âhenk'teki çözüm yöntemleri kullanılır. Burada da yeni bir anayasa hazırlanır. Lafayette, Camilla Wright, Owen kardeşler, Nashoba'daki beyazlar ve William McClure vekil tayin edilir. Frances onlara yerleşimin mülkiyet hakkını, tüm şahsî mallarını ve kölelerin mülkiyetini verir. Başkalarına para, mal ya da emek yardımı ile yerleşime "yatırım" yapma daveti yapılır. Kölelerin de aynı haklara sahip olması öngörülür ancak kölelik halleri hala devam etmektedir. Noyes onları antik Sparta'nın esirleri ile kıyaslamakta, aralarındaki farkı da bunların komünizm, ırkî eşitlik ve özgür aşk üzerine dersler almış olmak olarak belirlemektedir.

Owen ve Frances New Orleans'ı terk eder. George Flower görevi bırakır, bıkar ve yerini Whitby alır. Yerleşimden ayrılmazdan önce Frances özgür aşk ve ırklar arası evlilikle ilgili dersler verir. Ne siyah ne de beyaz olana kıyasla güneyin iklimi için daha uygun

olan krem renginde bir ırk tahayyül etmektedir. Basın küplere biner, dinleyiciler kendisini ıslıklar ama onu yine de bazıları ciddiye alıp dinler. 1820'lerin Amerikan kamuoyuna ait açık fikirliğin bir göstergesi olarak saldırıya uğramaz ya da linç edilmez. Bu, bir yüz yıl sonraki genel havadan gayet farklı bir sonuçtur. New Orleans'ta yerleşim biri dizi üye kazanır. Aralarında siyah derili bir kreol, Mam'selle Lolotte ve içinde yetişkin bir kız olan Josephine'in de bulunduğu birkaç çocuk vardır. Mam'selle Lolotte okulun yönetimini devralır. Tüm çocuklar ailelerinden alınıp okul yönetimine verilir. Bu kısmen özgür köleler ile açık tenli kölelere karşı bilenmiş kölelerde bir miktar öfkeye neden olur. Whitby ve Camilla Wright evlenir, Richardson ile Josephine de birlikte yaşamaya başlarlar ve Richardson özgür aşk ve ırklar arası evlilik konusunda dersler verir.

Yerleşimin bu tip konularla dolu olan günlüğünden kimi alıntılar Richardson tarafından kölelik karşıtı bir gazete olan *The Genius of Universal Emancipation*'a (Evrensel Kurtuluşun Dâhisi) gönderilir. Amerikalı, İngiliz ve kıta gazeteleri hikâyeyi toplar ve Nashoba uluslararası bir skandala dönüşür. Camilla bu haberlere evliliğe saldırıp Richardson'ın hareketinin Nashoba'daki her şeyin onayladığını açıkça ilen eder. Frances bile Camilla ve Richardson'ın aptal olduğunu söyler. İngiltere'den beraberinde ihtida etmiş tek bir kişi bile getirmeden döner. Yanında sadece, tercihen batıda, muhtemelen Cincinnati'de kocası için bir yatırım imkânı bulabilmek için Birleşik Devletler'i gezmeyi planlayan arkadaş Bayan Trollope bulunmaktadır. Bayan Trollope Noel için Nashoba'ya gelir ama yıkılmak üzere olan, uygunsuz biçimde inşa edilmiş barakalar, aylaklık, düzensizlik, kirlilik ve hastalık karşısında korkuya kapılır. Dahası Camilla ciddi biçimde sıtma hastasıdır. Bayan Trollope yerleşimi terk ettiğinde Whitby ve Camilla onunla birlikte Yeni Âhenk'e gider. Richardson da Josephine "hoşçakal" deyip onlara katılır. Frances yeni bir anayasa hazırlar. Beyaz bir kâhya tutar. O da yerleşimi terk edip Yeni Âhenk'e gider. Bu sefer D'Arusmont'a âşık olur. Frances Cincinnati'de hıncahınç dolu evlerde vaazlar verir. Heyecanlı bir vaizdir. Yeni

Âhenk ile Nashoba dağıldığı dönemde fikirleri giderek daha da radikalleşir. O ve Robert Jennings ülke genelinde vaazlar vermek için bir tura çıkar. Yeni Âhenk'teki faaliyetler *The Gazette*'nin (Gazete) yayın pratiği ile sınırlıdır. Bunun yanında en fazla Jennings, D'Arusmont, Frances ve Robert Dale Owen'ın yazılarının kopyalanması ve basılması gibi işler yapılabilmektedir. Bu isimler gazeteyi New York'a taşırlar ve ismini *The Free Inquirer* (Özgür Araştırmacı) yaparlar. Nashoba tüm umudunu yitirip demoralize olur. Frances ve D'Arusmont köleleri alıp Haiti'ye götürür ve onları azat eder. Aralarında Mam'selle Lolotte'un da bulunduğu azat edilmiş zenciler tarihten silinirler. Frances başka maceralara atılır. İşçi Partisi'nde önemli mevkilere gelir. Camilla'nın bebeği ardından Camilla vefat eder. Frances ve D'Arusmont Fransa'ya fider ve evlenir. Frances Sylvia isimli bir kızları olur. Ailecek Amerika'ya dönerler. D'Arusmont'nun itirazlarına rağmen Frances vaazlarına devam eder ve kadın hakları hareketinin lideri olur. Karı-koca tartışır ve D'Arusmont geri Fransa'ya döner ve sonrasında karısından boşanır. 1852'de Frances, buzda kayıp kışının üzerine düşer ve sonrasında muhtemelen zatürreden ölür. Öldüğünde yalnızca elli altı yaşındadır; geride bir kadının yaşayabileceği en maceralı hayatlardan birini önemli bir tecrübe olarak bırakmıştır.

16. Josiah Warren

YENİ Âhenk ile ilişkili insanlar arasında en fazla öne çıkan isim Josiah Warren'dır. Bir general, politikacı ya da kapitalist olabilir ancak o tüm Amerikalıların en şöhretli simasıdır. Warren, dâhi düzeyinde evrensel bir insan, birçok enstrümanı başarıyla çalan yetenekli bir müzisyen, sayısız alanda üretim yapabilen becerikli bir zanaatkâr, önemli bir mucit, ekonomist, felsefeci ve Thoreau'nun hareketin kurucusu olamayacak kadar bireyci olması sebebiyle, bireyci anarşizmin kurucusudur.

Warren 1798'de Boston'da tanınmış bir hacı ailenin içine doğar. Hayatının ilk dönemine ilişkin pek fazla şey bilinmemekle birlikte gençlik yıllarında profesyonel bir müzisyen olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Yirmisinde evlenir ve sınır bölgesinin başkenti olan Cincinnati'ye göç eder, burada bir orkestra kurar ve müzik öğretmenliği yapar. Donyağının ve petrolün kıt olması sebebiyle domuz yağı yakan ve daha fazla ışık veren bir lamba icat eder; kısa süre sonra bir lamba fabrikasını işletmeye başlar ve hali vakti yerinde, zengin bir adam olur. 1825'te fabrikayı satar ve Owen'ın Yeni Âhenk cemaatine katılır, burada bir orkestra kurar ve cemaatin iki

başarılı kurumundan biri olan okulda müzik öğretmenliği yapar. Ayrıca aksaklıkları saptayıp çözümleyen genel teknik danışmanlık görevini de üstlenir. Ayrıca o cemaatte mekanik bilgi ve becerisi olan birkaç insandan biridir. Felsefesi, öğrenilmesi gereken bir sürecin anlaşılması için en iyi yol olarak daima iş görür. Yeni Âhenk'te Warren matbaacılığa ilgi gösterir. 1827'de cemaatin parçalanmasıyla Cincinnati'ye geri döner. Yerleşimciler ya da en azından lider konumdakiler arasında bir tek o bu süreçten bir şeyler öğrenebilmiştir. Frances Wright gibi birçok isim aynı hataları ve budalalıkları tekrarlamış, benzer felâketlere sürüklenmiştir. Yeni Âhenk'le ilgili neredeyse tüm eleştirmenler onun yegâne eksikliğinin güçlü bir liderlik, disiplin ve bağlılık, yani güçlü bir idare olduğu konusunda birleşmişlerdir. Warren'ın ulaştığı sonuç ise aksi yöndedir. Yeni Âhenk, özgürlüğün düzensiz uygulanımı ve Owen'ın otoritesinin istikrarsızlığından mustarıptır. Tedavinin aslî ilkeleri bakımından Warren, geleceğin tüm reformlarının temelini tam bireysel özgürlük olduğu konusunda artık ikna olmuştur. "İnsan hürriyeti, mıknaatın kutbunu, suyun kendi seviyesini araması gibi arar." diye yazan Warren, "Toplum, her bir üyesi gerçek anlamda hür olana dek barışa ulaşamaz." der. Fakat böylesi bir koşul toplumun verili örgütlenmesinde ve fikirlerinde gerçekleşme imkânı bulamaz. Yeni fikirler geçmişe ait olanların yerini almalıdır. Geleceğin toplumu için yeni ilkelere ihtiyaç vardır. İlk ilke "bireysel bireysellik"tir. Tüm zamanlarda hüküm sürecektir her bireyin egemenliği dokunulmaz kılınmalıdır. Herkes zorunlu olarak kendi kişiliğinden, zamanından, mülkiyetinden ve itibarından arzuladığı biçimde ve tabii ki kendi maliyeti içinde özgür olabilmelidir.

Warren, emek değer teorisine dayalı âdil ve kapsamlı bir ekonomik sistem geliştirir, başlangıçta en katı yorumuyla, Marx ya da Engels'in emek gücünü emekten ayıran teorisine benzeyen bu teoride tüm emek zamanı eşit kabul edilir. Sonrasında kontrollü bir bilimsel deneyden öğrendikleriyle yeteneğe dayanan sınırlı değerler skalasına inanmaya başlar. Warren'ın akli bir bilim insanı ve mucidinkiye gibi çalışır. Yeni Âhenk'ten damıttığı düşüncelerini hızla pratiğe döker.

18 Mayıs 1827 gibi tarihsel bir günde, Cincinnati'deki Beşinci

Cadde ve Elm Caddesi'ne dükkân açar. Warren bunlara Eşitlik Dükkânı ismini verir ancak insanların keşfiyle birlikte buralar şehrin en popüler perakende satış merkezleri haline gelir ve rekabet edici fiyat yöntemi sebebiyle “zaman dükkânı” diye anılmaya başlar. Fiyat, işgal ettiği zamana göre ölçülen ve diğer emek türleri ile takas edilen eşit emek değiş tokuşu ilkesine dayanır. Tüm ürünler genellikle yüzde dört oranlı olarak genel giderler eklenmiş maliyetleri ile etiketlenir. Bu, ilk self-servis işletmedir. Müşteri arzuladığı şeyi seçer, tezgâha getirir, tezgâhtar hizmette harcanan zamanı hesaplar ve müşteri ona bir emek notu verir: “Talep eden Josiah Warren’a ödenmesi kaydıyla, otuz dakikalık marangoz işi, John Smith” ya da “Talep eden Josiah Warren’a ödenmesi kaydıyla, on dakikalık dikiş işi, Mary Brown.”

Müşteriler ihtiyaçları için talimat verirler ve bunlar her sabah postaya verilir. Zanaatkârlar ve çiftçiler ürünlerini ihtiyaç listesine göre getirir ve emek notları ya da diğer ürünler ile temel gıda maddeleri için harcanan emek zamanı ve maliyet listesine uygun olarak takas ederler. Bu basit düzenlemelerin ötesinde pratikte kullanılan başka bir kural ya da düzenleme mevcut değildir. Otomatik biçimde çalışan dükkân hem satıcılar hem de alıcılar için hem bir tür kooperatif market hem emek takası hem de işbulma bürosu olarak iş görür. İlk hafta sadece beş dolarlık iş yapılır ancak kısa zamanda işler hızla büyür. Diğer önemli bir husus da her ne kadar Warren ileriki zamanda söz konusu düzenlemeyi bir biçimde değiştirmiş olmasına rağmen yetenekli zanaatkârların ve profesyonellerin emeklerini basit zaman temelli olarak diğerlerinin emekleri ile takas etmeyi arzulamış olmalarıdır. Kısa bir süre sonra dükkân faizsiz kredi birliği olarak iş görmeye başlar, emek, meta ve nihayetinde para borçları eğer tam anlamıyla gerekli ise faizsiz karşılanır ve elde tutulan emek maliyetinden başka bir ücret yüklenmez. Bir süre sonra Warren, zaman maliyetine ait emek ve paradaki fonlara dayanan orta ölçekli bir kooperatif emlak teşebbüsünde bulunur. Tüm bunlar, bireysel anarşinin, karşılıklı kredinin ve kooperatif emek takasının kurucusu olarak düşünülen Pierre Joseph Proudhon’un henüz öğrenci olduğu bir

dönemde yapılmaktadır. Warren sadece Proudhon'u öncelemekle kalmaz ayrıca o açık fikirli bir düşün adamı ve yazar olma yanında, tüm teorilerini pratikte sınamak gerektiğine inanan bir insandır. Marx, Proudhon'la ilgili söylediklerinde haklıdır. O kafası karışık bir düşündür ve yazardır, aynı zamanda pratik bir insan olmaktan da uzaktır.

Zaman Dükkânı'nın o en başarılı faaliyetine tanıklık eden üç yılın ardından Warren hedefine ulaştığını, bilimsel deneyin hipotezi doğruladığını düşünür ve 1830'da işletmeyi kapatıp Robert Dale Owen ve Frances Wright ile birlikte *The Free Inquirer* (Özgür Araştırmacı) gazetesinde çalışmak için New York'a gider. Yaklaşık altı ay sonra Ohio'ya taşınır. Takip eden birkaç yıl içinde komünler kurmak için çalışmaya başlar ancak kontrolünde olmayan bazı sebeplerden ötürü bu çalışma hiçbir zaman başlamaz. Yeni Âhenk'te başka bir "zaman dükkânı" açar, diğer yandan, matbaa makineleri konusunda kimi icatlarda bulunur, bu çalışma dönen baskı makinesi gibi bir ürün verecektir. 1847'de Cincinnati'nin yaklaşık otuz mil uzağında, Ohio'da bulunan Fourierci falanjın liderliğini üstlenir ve ismini "Ütopya" olarak değiştirir. Falanj, yerleşimcilerin kârlı bir fiyata satıp tarihten silinip gittikleri Minnesota'ya göç etmelerine dek yaklaşık kırk yıl hayatını sürdürür.

1850'de Warren New York City'ye taşınır ve kendisine ait ilkelerin başlıca propagandacısı olan Steven Pearl Andrews ile birleşir. Bu ilkeler, bireyin egemenliğini, fiyat sınırlamasının maliyet hesabının yapılmasını, eşit ticaret ve en nihayetinde ortak bankacılık gibi konuları içerir; başka bir deyişle onun düşünceleri, 20. yüzyıla dek varlığını sürdürmeyi başarmış küçük bir hareket olan bireysel anarşizm ve ortaklığın en gelişkin teorisidir ve Proudhon'un sahip olduğu benzeri sistemden daha iyi işlemiş olan genel özgür birlik teorisinden daha gelişkin bir teoriyi teşkil eder.

Aynı yıl Warren, Andrews ve diğer isimler, günümüzde Bretwood olarak bilinen, New York'un kırk mil uzağındaki Long Adası'nda Modern Zamanlar cemaatini kurmak için çalışma-

ya başlarlar. Warren'ın ilkelerine bağlı kalındığında Modern Zamanlar'ı kooperatif emlak çalışması ile karıştırmak mümkündür. Her ailenin kendi evi vardır ve düzenli bir hükümet tarzı mevcut değildir. Serbest ticaret politikası ve Owen'ın otoritesi ile aylaklarla serserilerin parazitik hayat tarzları arasında süren uzun mücadeleye bağlı olarak Yeni Âhenk'in başarısız olduğu yerde Warren'ın Modern Zamanlar'ı bu sorunları göz ardı etmek ve hiçbir şekilde otoriteye başvurmamak suretiyle çözer. Cemaa-te katılmak için aylaklar ve serseriler gelir ama kısa sürede ihraç edilir. Tüketim komünizmi "zaman dükkânı" tarafından güven-ce altına alınır ancak yerleşim tarım dışında hiçbir zaman üretim komünizmi uygulamaya konulamaz. Başarılı bir imalat teşebbüsünde bulunmak için yeterli sermaye mevcut değildir. Kâğıt kutu fabrikası kurulur, fabrika birkaç yıl başarıyla hayatını sürdürür ancak 1857'deki mali panik ortamında silinip gider. Yerleşim hiçbir zaman ölmez ancak New York'un banliyösündeki bir model köy olarak sönümlenir. Yaşlılığında Warren Boston'a taşınır ve 1874'te yetmiş altı yaşında bu kentte ölür. Bir sonraki nesil kurduğu hareket Amerikan radikalizminin küçük ama önemli bir bileşeni haline gelir. Bireysel anarşizm ve ortakçılığın belli başlı seslerinden biri olan (bireysel anarşizmin en iyi ifadesi olan *In Place of a Book by a Man too Busy to Write One* -Bir Kitap Yazmak İçin Meşgul Olan Bir İnsan Tarafından Yazılan Bir Kitap Yeri-ne- isimli kitabın yazarı) Benjamin R. Tucker 20. yüzyılda yayın hayatına son veren *Hürriyet* adında bir dergi çıkartır; Warren'ın cemaat örgütlenmesi ile ilgili ilkeleri ise Büyük Britanya ve Amerika'daki çeşitli komünalist köyler tarafından değişik biçimlerde kabul edilir. Ortak bankacılık birlikleri günümüze dek varlıklarını sürdürmüşlerdir.

17. Brook Çiftliği

1840'LI yıllar boyunca komün hareketi ancak II. Dünya Savaşı sonrasında ulaşabileceği bir yüksekliğe ulaştı. Kendisini komünal olarak niteleyen girişimlerin sayısı beş ile on arasındaydı. Birçoğunun ömrü çok kısa sürdü, Amos Bronson Alcott'ın teşebbüsü istisna kabul edilirse, önemli bir kısmı zaten gerçek anlamda komün değilse de bir avuç toplum dışı insanı barındıran pansiyonlara sahip yoksul cemaatler olarak varlığını sürdürdü.

Batı dünyasında devrimci mayalanmanın yaşandığı o on yılın dehşeti, Marx ve Engels'in sermayenin ilkel birikimle ilgili çalışmalarına da yansdı. Şeytanî fabrikalar iktidarı tümüyle ele geçirdiğinde medeni insanlar ilkel sanayileşmenin neden olduğu sonuçlar üzerine her yerde büyük bir öfke ve korku ile geri çekildi ve bu insanlara ekonomistler ve felsefeciler dizginsiz bireysel özgürlüğün tek tek insanların yaşadığı sefaletin herkesin iyiliğine olduğunu söyleyerek cevap verdiler. 1848 Devrimi Avrupa'yı siliplendirdi. Nihayetinde devrim bastırıldı ancak haâkim sınıflar korkuya kapıldılar ve reform hareketlerinin önlerine koydukları hedeflere barışçıl yollardan yavaş yavaş ulaşmalarına izin verildi.

ABD’de özgür kooperatif toplumuna dayalı Amerikan rüyasının sonuçta başarıya ulaşacağı zannediliyordu. Bu ümit kendisini Walt Whitman’ın çalışmalarında tüm çıplaklığıyla gösteriyordu. New England Aşkincıları arasında ve kölelik karşıtı hareketin aşırı uç kesimlerinde dillendirilen giyim kuşam, cinsel ilişkiler, hükümet, ekonomi, eğitim ve değerlerin üstten belirlenimi gibi toplumsal talepler ortak alan olarak belirlenen Amerika’daki ilk radikal entelejansiyanın mülkiyetindeydi. (Kurucular babalar genelde radikal aydın soylulardı.)

1837’deki paniğin ardından bir dizi ekonomik kriz yaşandı, aşırı bir yükseliş ve çöküş dönemlerini takip eden bu ekonomik kriz ortamı İç Savaş’a dek varlığını sürdürdü. Ekonomik istikrarsızlık ve köleliğe karşı giderek büyüyen mücadele sadece aydınlar değil, tüm nüfus genelinde kriz ve yabancılaşmayla ilgili düşüncelerde artışa sebep oldu. Korporatif devlete yönelik kimi basit jestleriyle Louis Napolyon’un II. İmparatorluğu Fransa’daki devrimci hareketin başarısız olmasını sağladı. Amerika’da İç Savaş devrimci umutların suya düşmesine neden oldu ancak çoğu kez unutilan bir husus vardır ki İç Savaş’a katılan aydınların, radikallerin ve kölelik karşıtlarının katılmalarının tek bir sebebi mevcuttu o da bu insanların savaşı devrim olarak görüyor olmaları ve kazanacaklarını düşünmeleri idi. Whitman, Amerikan rüyasının gerçekleşme imkânı bulamayacağını acılı bir tecrübe sonucunda yavaş yavaş anlayan tek insan değildi. Amerika demokrasi için dünyayı güvenli kılma adına her biri çok kanlı geçen iki değil üç savaş gördü. Şu noktanın anlaşılması gerçekten çok önemli: Eğitimli nüfusun ve yetenekli işçi sınıfının önemli bir bölümünü radikalleştirmek, yoğunluk karşılaştırması yapıldığında, oransal olarak 1960’lardaki harekete benzer. 60’lardaki hareketin birçok düşüncesi ilkinin kabul edilmiş olan ideolojisinin birer parçasıdır.

Brook Çiftliği sahip olduğu tarihsel önemi, toplumdan uzak insanların ya da birçok kişinin ifade ettiği üzere, dini fanatiklerin gerçekleştirdiği bir deney oluşuna değil, entelektüel seçkinlere ait temsilci üyelerce haâkim toplumdan kopma girişimi oluşuna borçludur.

1841 Yaz’ında *The Dial*’ın (Kadran) editörü, Aşkincılar Kulü-

bü üyesi ve geçmişten arta kalan dogmatizminin fazlasıyla sınırlandırılması sebebiyle, Üniteryan Kilise'den ayrıışmış olan Sayın George Ripley Boston, Aşkınıclarının bir oturumunda komünal bir cemaat oluşturulması önerisinde bulunur. Proje hisselerin yüz dolar birim fiyatıyla satılması üzerinden finanse edilecektir. Her hissedar cemaatin üyesi olacaktır. Ripley Silkeleyiciler'i ve diğer dini cemaatleri ziyaret eder, Yeni Âhenk tarikatının eski üyeleriyle diğer seküler komünlerle görüşmelerde bulunur. Geçmişteki tecrübeleri başarısızlıkların yaşanmasına sebep olan hatalardan uzak durmak ve başarıyı getiren söz konusu yöntemleri seküler bir zemin üzerinde yeniden uygulamak tek amacıdır. Yerleşimciler tüm zihnî ve fiziki çalışmalara iştirak edeceklerdir. Başlangıçta herkes çiftlikte, zanaat atölyelerinde ve küçük imalathanelerde çalışacak, bu sayede gelişme sağlanacak ve tüm üyeler yemek pişirme, ev idaresi ve çocuk bakımına ortak olacaklardır. Ripley'nin gururla en fazla iftihar ettiğı şey ise "evdeki hizmetkârlığın lağv edilmesi" olacaktır: "Hizmetkârlığın lağv edilmesiyle bizler evlerin bize dayattığı görevleri aşk ile yapmaya başlayacağız." Bu ifadenin nahifliği cemaat üyelerinin sınıfsal kompozisyonunu da ele verir niteliktedir. Fiziki ya da zihni tüm çalışma, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın günlük olarak dolar üzerinden ödenir. İskân, yakacak, giyim kuşam ve yiyecek tedariki çiftliğin ortak meselesidir; kooperatifler aracılığıyla bu ihtiyaçlar giderilir ve karnelere bağlı olarak dağıtımı yapılır.

Birçok laik komünde olduğu gibi burada da radikal eğitim reformuna dönük yoğun bir vurgu vardır: "Öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı işleyen mükemmel bir özgürlük ortamı" haâkimdir. Katı ders çalışma saatleri yoktur, çocukların zamanı okul, tarlalarda çalışma ve ev hayatı olarak dilimlenmiştir. Zaman içinde cemaat, tecrübeli çiftçileri, dülgerleri, ayakkabıcıları, matbaacıları ve öğretmenleri etkisi altına alır. Çiftlik işleriyle ilgili hiçbir şey bilmemesine ve bu tarz fiziki çalışmanın entelektüel ça-

bayı engellediğine inanan *Charles A. Dana*¹⁷⁰ ve *Nathaniel Hawthorne*¹⁷¹ tarım müdürleri olarak çiftlikte çalışırlar.

Başlangıçta cemaatin yirmi üyesi vardır. John S. Dwight, Minot Pratt, George Partridge, Bradford ve Warren Burton gibi hissedarlar dışında birçok önde gelen Aşkinci, yapılanları şüpheyile karşılar; Ralph Waldo Emerson ise bu girişime tümüyle muhaliftir ve hatta pek de âdil olmayan bir yorumla Brook Çiftliği'ni "geçici bir piknik, küçük bir Fransız Devrimi ve börek tavaşı içindeki Akıl Çağı" olarak tanımlar. Çiftliğe gelmeden önce herkes birbirini bir şekilde tanımaktadır, Aşkincılığın, Üniteryanizm ve Üniversalizmden¹⁷² ayrışanların evrimcilik, monizm, pragmatizm, hümanizm ve kısa bir süre önce keşfedilmiş olan Hindistan mistisizminin bir karışımıyla oluşturdıkları ve bugün bile bize belli bir bağlanmayı koşullaması gereken ilhamı veremeyecek kadar biçimsiz gelen temel ilkeleri birçok insanı o gün ikna edememiştir.

Dar bir çevre içinde yaşayan bir çiftçi için Brook Çiftliği gizli bir günah ve orta yere inşa edilmiş bir Bâbil'dir. *Kongregasyonalist* (Cemaatleri bağımsız sayan kilise sistemi) bir arka plana sahip dar çevreli yerleşimcilere göre ise üye arkadaşları tümüyle dinden çıkmışlardır. Onlar ya kroket oynar ya da Şabat'ta pikniğe gider, yalnız kalan kadın üyeler ise örgü örüp dikiş dikerler. Ripley, papazlık döneminden kalan tecrübesinin kendisine kazandırdığı bilgelikle önemli bir derinliğe ulaşmış dindar bir insandır. O, müritleri arasında yaşanan çekişme ve engellenme durumları karşısında alçakgönüllü üslubuylar hoş bir mizah duygu içinde tavır takınır. Gösterişsiz bir üslupla güçlü karizmasını kullanarak yerleşimi bir arada, tek bir omurga etrafında tutmayı başarır.

170. Amerikalı gazeteci, yazar ve hükümet görevlisidir.

171. 19. yüzyılda yaşamış Amerikalı romancı ve hikâye yazarıdır. Yerleşim tarihi ile ilgili hikâyeleriyle Amerikan edebiyatının önde gelen siması.

172. Tüm insanları ve yaratıkları Tanrı ile ilişkilendiren ve O'nunla uzlaştırmak isteyen bir din ve teolojidir.

Başlangıçta sadece yirmi üye mevcuttur ve bu sayı hiçbir zaman sekseni geçmez ancak hepsi de coşkuyla çalışıp şaşırtıcı biçimde hiç kavga etmeden bir arada dururlar. Brook Çiftliği komünist, kooperatif bir teşebbüstür. Kooperatif yönleri büyük ölçüde idarî meselelelerle ilgiliyken, küçüklüğü, iç uyumu ve coşkunluğu, onu gerçek bir komün yapar. Ekonomik açıdan Brook Çiftliği hiçbir zaman kendine yeterli bir duruma gelememiş, daima az bir kârla yetinmiştir. Ancak onun farkı dışarıdan öğrenci alan, sadece başarılı ve kârlı olmakla yetinmeyip ayrıca George William Curtis, Peder Isaac Hecker, Katolik Modernistlerden biri olup *Paulcû Babalar* örgütünün kurucusu olan General Francis C. Barlow gibi çok sayıda ünlü insanın yetişmesini sağlayan okulları ve okul günlerini hayatlarının en mutlu dönemi olarak hatırlayan sayısız yetişkin insanı yetiştirmiş olmasıdır.

Brook Çiftliği, her ne kadar dini ve seküler iki yerleşimin sınırında konumlanmış ve bilgili üyelerinin boş inançlarından ari, “ilkel” ya da inanç açısından dogmatik olmasına rağmen, haâkim felsefe tam anlamıyla binyılcıdır. Channing ile gerçekleştirdiği ilk muhabbetlerde Ripley, bir papaz olarak yaptığı en önemli hatanın cemaatinin Pazar’ları Hristiyan olarak, diğer günleri ise dinsel ilkelere uzakta yaşamaları olduğunu söyler. Onun isteği, eski bir ilahide anlatılan cennetteki gibi daimî Şabat’lar içinde yaşamaktır. Olgunlaşan yerleşim için hazırlanan planlar uyarınca Ripley, Elizabeth P. Peabody ve Margaret Fuller Brook Çiftliği *Kadran*’ında binyılcı ifadelerle İsa ile havarilerin hayatını model alan bir havari cematinden bahsetmeye başlar. Sonrasında sıra lânetlenmiş şehirlerle ve dünyaya örnek olarak takdim edilecek aşkın cemaatini kurmaya, kısacası bakiyeyi kurtarmaya ilişkin vaazlar verilmeye başlanır.

Hawthorne yapılan işleri zor bulur ve ayrılır. Esasında onun arzusu, yazmak için geniş boş zaman bulmaktır. Diğerlerinin gösterdikleri tepkinin nedenleri ise dinsizlik ve paganizmdir. Geride kalan yerleşimcilerin yegâne arzusu ise daimî Şabat’ı bulmaktır. Günün belli bölümünü yoğun bir çalışma ile geçirip geri kalan zamanı oyunlara ve kendilerini geliştiren çalışmalara ayırırlar. Akşamları müzikal eğlenceler ve tartışmalar yapılır, dans edilir ya da

çiftlikten dokuz mil uzaklıktaki Boston'a gidilerek oradaki konser ve vaazlara iştirak edilir. Birçok karizmatik liderden farklı olarak George Ripley'nin mizacındaki bu nezaket belki de Brook Çiftliği mensuplarının iyi zaman geçirmelerini sağlayan başlıca etkindir.

Yerleşimin temeli ailedir ve kişisel ilişkilerin önemli bölümü önceden tesis edilir. Düşmanlarının sonradan yaptıkları eleştirilerde tahayyül ettiklerinden çok farklı olarak belli bir miktarda serbest aşka izin verilir. Cinsel meseleler hiçbir zaman önemli bir rol oynamaz. Öte yandan üyeler vejeteryandır. Hakikî Boston'lılar onlara pişmiş fasulye yemeğinden bir lokma domuz eti vermezler ve ürünlerine saldıran tavşanlarını öldürüp yerler. Erkekler küçük bir kasket, bir çeşit bluz ve pantolon, kadınlar ise kısa etek ve pantolon giyerler.

Owen'ın Yeni Âhenk'ine kıyasla Brook Çiftliği ölçüyü aşan, tuhaf ve saplantılı kişiliklerden azade bir nitelik arz eder. Oysa Hawthorne'un *Blithedale Romance* (Mutlu Vadi Romanı) isimli romanı yanlış bir izlenim sunmaktadır. Ona göre özellikle romanının "Zenobia" adlı karakterinde temsil olunan Margaret Fuller gibi önde gelen kadınların kadınsılıklarına ilişkin hakları çiğnenmiştir. Muhtemelen onu, cinsiyetler arası eşitlik, erkek aydınlar, ziyaretçiler ve papaz adaylarından çok kadınlara karşı olan Şabat'ta dikiş dikilmesine karşı çıkmış olması rahatsız etmiş olmalıdır.

Okulu olmasına rağmen yerleşim daima az da olsa kayıp verir, üyelerle cemaat dostlarının katkıları ve satın almaları ile eksiklikler giderilir. Pazara sunulabilecek bir ürün fazlası mevcutsa da yeterli değildir ve önceden projelendirilen "imalat alanları" hiçbir zaman tesis edilemez.

1844'te Ripley Fourierciliğe ihtida eder; uzun bir tartışmanın ardından cemaat, katı, bürokratik bir bölümlendirmeye tâbi olan Fourierci bir falanja dönüşür ancak Fourier'in planına göre cemaatler iki bin kişiliktir, oysa Brook Çiftliği'nde sadece yetmiş kişi vardır. Üyelik kendisine "Fourierci" diyen herkese açıktır. Özgün üyelik sistemi zamanla çöker, serseri ve aylak insanlar da falanjlara katılırlar ancak bunlar pek fazla uzun kalmazlar. İki yıl boyunca artık emek ve artık zaman planlanmış falanjin merkezi binasının

yurtların, apartmanların, toplantı salonlarının, sınıfların, amfilerin, eğlence yerlerinin ve yemek salonlarının inşasına ayrılır. 2 Mart 1846'da inşaat tamamlanır ve cemaat dostlarıyla birlikte kutlamalar yapılır. Aynı gece bina yakılır.

Brook Çiftliği bir daha eski haline geri dönemez. Mali açıdan yaşanan yıkım ahlaki bir çöküntüye sebep olmuştur. Brook Çiftliği mücadelesine bir süre daha devam eder ancak "teşebbüsler zayıflar, sarsılmaya başlar ve ölüp son nefesini verir." Toprak ve binalar, Avrupa'da cereyan eden 1848 Devrimi'nin yanan son közlerinin söndüğü ve Fransa'da Louis Napolyon'un iktidarının pekiştirildiği 13 Nisan 1849'daki açık artırmada satılır.

Emerson kibirli bir insandır, Hawthorne ise hayata küsmüştür ancak varolan kayıtlara göre yerleşimle birlikte kalan neredeyse tüm Brook Çiftliği mensupları farklı bir görüş benimserler. Eski üyeler için bir birlik kurarlar ve Adirondacks'teki Hurricane Dağı'nın uzantısı olan tepelerde "Yazlık Brook Çiftliği" adını verdikleri bir kamp alanı satın alıp çiftlik hayatını her yıl yeniden yaşamak için bir araya gelirler. Altmış yıl sonra hayatta kalan yaşlı üyeler hala bu kampa gelmektedir.

18. Fouriercilik

FRANÇOİS Marie Charles Fourier 1772 doğar ve 1837'de ölür. Ailesi pek de gösterişli olmayan zenginliğini Fransız Devrimi'nde kaybeder ve bunun sonucunda François'nın hayatı, servetin kötü dağıtımının yol açtığı adaletsizlik fikrinde biçimlenmeye başlar. Toplumu düzene sokma konusunda en iyi günlerinde oldukça işlevli olmuş feodalizm geride kalmıştır artık. Fourier'nin hayatı, Marx'ın ilkel sermaye birikimi olarak adlandırdığı sanayi çağının ahlâksızlaşıp örgütsüzleşen dönemi içinde geçer.

Fourier, herkesin, tüm faaliyetlerin ve nesnelerin kendi konumlarına sahip olduğu, her türlü ihtimalin önceden tahmin edildiği ayrıntılı bir sistemin inşa edilmesi suretiyle toplumun tüm sorunlarını çözmek konusunda diğer birçok ütöpik sosyalistten daha fazla çaba sarfeder. İnsanın özgürce gelişiminin ve tüm arzularla şehvetin sınırsız hale getirilmesinin toplumda iyi insanın üremesine yol açacağına ve ayrıca ahlâksızlıklarla kötülüğün, toplumsal iyimserliğin en aşırı biçimi olan kendi memnuniyetini tam anlamıyla tatmin etme özgürlüğüne konan tahditlerin sonucu olduğuna inanır.

İnsan, doğası itibarıyla iyidir, çünkü o içinde temel ahlaki ahenği, evrendeki ahenk fikrini ihtiva etmektedir. Fourier'nin "doğal insan"ı Jean Jacques Rousseau'nunkinden daha fazla doğaldır ancak o, doğal insanı daha sıkı biçimde örgütlenmiş bir toplum aracılığıyla özgürleştirmek niyetindedir. Tabii nasıl inşa edileceğini sadece Fourier'nin bildiği bu örnek toplum kurulumu kurulmaz, kısa bir süre içinde evrensel düzlemde ahenkli olacağına herkese ispat edecektir.

Toplum, falanjlara ya da Amerika'da adlandırıldığı biçimiyle, *falansterlere*, *falanx*lara bölünecek, her bir falanjın ortak binası olacak, altı yüz ile sekiz yüz kişilik birimler halinde insanlar yaklaşık dört dönümlük tarım alanlarına yerleştirilecek, -*Fourier*'nin meyvelere ve çiçeklere fazlasıyla düşkün olması sebebiyle- bu araziler, tarlalar, meyve ve çiçek bahçelerine bölünecektir.

Halk en az yedi kişiden oluşan gruplara ayrılacak, grubun zevk ve becerinin iniş çıkışlarını temsil eden iki yan kolu ve ayrıca ortada da denge merkezini teşkil eden üç kişi bulunacaktır. Asgarî beş grup, yine iki kolu ve merkezden oluşan bir dizi oluşturacaktır. Her bir makul meşguliyet için diziler bulunmalı ve üyeler birinden diğerine serbestçe dolaşabilmelidir.

Her insan belli bir dizi için bir ya da iki saatten fazla çalışmalı, bu sayede işini tam yapma konusunda yeterli memnuniyetin oluşması sağlanmalıdır. Çöplerin toplanması gibi zevk dışı işler, tuvalet temizleme türünden görevleri büyük bir eğlence kaynağı olarak görme konusunda cesaretlendirilen çocuk taburlarına yaptırılmalıdır.

Her ailenin, falanjda kendisine tahsis edilmiş bir evi olmalı, apartmanlarda da bir merkez ve iki kol bulunmalı ve bunun dışında tiyatrolara, konser salonlarına, kütüphanelere, danışma odalarına, okullara, bakımevlerine ve kamusal rahatlatma alanlarına yer verilmelidir. Meydanın dördüncü kenarı ahırlarla, ambarlarla ve atelyelerle kapatılmalı, insanlar her sabah merkez çarşıda gruplar halinde toplanıp müzik eşliğinde oynayıp bayraklar sallayarak işlerine gitmelidirler.

Falanjlar, hisse senetlerinin satışıyla finanse edilmelidirler ancak

her üyenin hissedar olması ya da her hissedarın üye olması gibi bir gereklilik yoktur. İşin karşılığı ödenmeli ve işçi, kirayla diğer harcamaları üstlenmelidir. Yılın sonunda falanjin kârları paylaştırılmalı, on ikide biri emeğe, on ikide dördü sermayeye ve on ikide üçü ustalığa ayrılmalıdır. Üyelerin on ikide yedisi çiftçi ve makine ustası, geriye kalan uzman, sanatçı, bilim insanı ve kapitalist olmalıdır. Tüm roller, karşılıklı değişime tâbi olmadığından herhangi bir hoşnutsuzluğa ve ayrımcılığa da izin verilmemiş olacaktır.

Falanjda bir de Aşk Sarayı İdare Binası ve Aşk Kurumu bulunmalı, örgütlü poligami sıra dışı bir sistem üzerine kurulmalıdır. Sadece cinsellik değil, yiyecek ve diğer tüm duygusal zevkler de azamî hazzı verecek biçimde örgütlenmelidir.

Fourier, toplumun yeniden örgütlenmesi konusunda kendisini sınırlamaz. Onun ütopyası, kendi konumunu fantastik bir kozmoloji içinde bulur. Fourier'nin fikrine göre yıldızlar ve gezegenler de bizim gibi birer hayvandırlar. Onlar da bizim gibi doğarlar, çiftleşirler, büyüyüp yaşlanırlar ve ölürlər. Bir gezegenin ortalama hayatı sekiz bin yıldır; bu sürenin yarısını yükselen, diğer yarısını ise alçalan titreşimler yayarak geçirir; bizlerin henüz beşinci aşamasında olduğumuz dünya, otuz iki ayrı aşamadan oluşur. Sekizinci aşamaya geçildiğinde Büyük Âhenk tamamlanacak ve insanların uçlarında gözler olan kuyrukları çıkacaktır. Ölü bedenler yıldızlar arasına yayılan bir güzel kokuya dönüşeceklerdir. Altı yeni ay gökyüzünde belirecektir. Deniz limonataya, vahşi ve zararlı hayvanlarla örümcekler tatlı ve nazik birer aslan karşıtına, böcek karşıtına ve fare karşıtına dönüşeceklerdir. Ardından sayıları tam olarak 2.985.984'e ulaşacak olan falanjlar tüm dünyaya yayılıp tek büyük Aşk Cemaati'ni meydana getirecek, başında bir Padişah (*Omniark*,) üç Aziz (*August*,) on iki diktatör (*Sezarinas*,) kırk sekiz imparatoriçe, yüz kırk dört Halife ve beş yüz altmışaltı sultan bulunacaktır.

Sonraki çalışmalarında Fourier, bir falanjin kurulması konusunda yatırım yapmayı ve gelecekte bu falanjin sultanı ya da hali-fesi olmayı arzulayan her kapitalistle evinde belli bir saatte görüşebileceğine ilişkin gazetelere reklâmlar verir. Evine kimse gelmez

ancak 1832’de *Le Phalanster* isimli gazeteyle Fourierci bir hareket başlatan *Victor Considerant*’ın liderliğindeki küçük bir grup Fourier’in etrafına toplanır.

Gazete, 1850 yılında Louis Napolyon tarafından kapatılınca dek çeşitli isimler altında yayınıni sürdürür. 1832’de Paris yakınlarında bir cemaat kurulur ancak kısa sürede başarısız olur. Fransa’da bu teşebbüsü takip eden herhangi bir başka teşebbüse rastlanmaz. Sabırlı bir insan olan Fourier delidir ancak Considerant akli başında bir tavır içindedir. Fourierciler, limonata denizi ve uçlarında gören gözlerin bulunduğu kuyruklara sahip insanlardan bahsetmemek konusunda dikkatli davranırlar. Bunun yerine hareket, Fourier’in vaat ettiği haz dolu hayatların, duygusal zevkin ve ayrıntılı planlamanın bileşkesi ile rakiplerinin soğuk, gayretkeş ve püriten ütopyalarını kıyaslama yoluna giderler.

ABD’ye geri dönerek burada harekete ait derslerle makalelerin propagandasını yapmaya başlayan Amerikalı gazeteci Arthur Brisbane, Considerant ile işbirliğine gider. 1848’de, Fourier’nin deliliğini hatırlatacak her türlü imadan arındırılmış makul ve uygulanabilir düşüncelerin basit ve mantikî ifadesi olarak *The Social Destiny of Man* (İnsanın Toplumsal Kaderi) adlı eseri kaleme alır. Kitap, *New Yorker* gazetesinin editörü olan Horace Greeley’nin dikkatini çeker ve 1842’de *The New York Tribune*’nün (New York Kürsüsü) editörü Greeley, Brisbane’e gazetede sabit bir sütun ayırır, buna ek olarak bizzat Brisbane’nin ismini koyduğu *Birlikçilik* (*Associationism*) hareketinin şöhreti haberler ve diğer editöryel faaliyetler aracılığıyla giderek artar. Greeley, konferans işlerini üstlenir ve bir süre sonra da Birliğe tüm mal varlığını bağışlayacağına dair söz verir. Brisbane, *The Phalanx* isminde bir derginin çalışmalarına başlar; dergi, Brook Çiftliği’nin Fouriercilige dönüştüğü günlerde *The Harbinger* (Haberci) içinde soğurulur.

Brook çiftçilerinin ihtidası ve dostları, harekete itibar ve entelektüel kabullenirlik kazandırır. Fouriercilik, öğretilerinin her türlü biçimini sakıncalı addedip onları üstadın özgün çalışmalarıyla kıyaslayan Fransa’da böylesi bir keyfi hiç yaşayamaz. George Ripley, Charles A. Dana, John S. Dwight, William Henry Chan-

ning, T.W. Higginson, James Russell Lowell, John Greenleaf Whittier, Margaret Fuller, William Cullen Bryant, yani neredeyse tüm New England aydınları ve *Emerson* ile *Thoreau* dışında, bütün Aşkincılar takip eden yıllar içinde gelişen *The Harbinger* ve diğer Fourierci gazeteler için yazılar yazarlar.

Ayrıca hareket, birçok köle karşıtını ve kısa süreliğine de olsa, kimi ilkel sosyalistleri biraraya getirir. Hareketin kooperatif sanayiyle ilgili görüşleri, köleliğe ve işçi sınıfının sanayi sistemi tarafından hızla itibarsızlaştırılmasına dönük bir cevap olarak görülür. Fourierciliğin Amerika'daki gelişimi, uzun erimli ekonomik çöküntüye ve İç Savaş'la sonuçlanacak olan toplumsal gerilimlere denk düşer.

Fouriercilik, liderlerinin bile kontrol etmekte zorlandıkları bir çılgınlık haline dönüşür. Birkaç yıl içinde kırk ile elli ayrı falanks faaliyetlerine başlar. Bunların altısı bir yıldan daha uzun bir süre hayatta kalır ve sadece üçü ikinci yılını görme imkânı bulur.

Yüzlerce yerleşimci bayraklar sallayıp şarkılar söyleyerek boş arazilere ya da karşılığında oldukça yüksek bedeller ödedikleri terk edilmiş çiftliklere doğru yürürler. İlk gün piknik yaparlar, gün sonunda dans edip şarkı söylerler ve mutlak haz içinde tattıkları duygusal zevkleri cem ederek Fourier'nin belirlediği parkurları tamamlarlar. Birkaç gün içinde erzak azalınca, kısıtlı da olsa belirli zarurî beceriler edinilir ancak yine de bu işlem hala kısa solukludur. Zamanla az olan için rekabet içine girmek, terk ettikleri dünyadakinden daha berbat bir şey olarak görünür gözlerine ve bunun üzerine tartışıp birbirlerini hırsızlıkla suçlamaya başlarlar. Bazı yerleşimciler çalışmayı ancak birkaç hafta sürdürürler ve öncü üyeleri ciddi bir borç yükü altında bırakırlar. Olabildiğince çok arazi satın alma yönünde gelişen eğilimle birlikte ipotekli mallara sahip olmak neredeyse evrensel bir durum haline gelir; müşterilerin sıtmal bataklikları ve kıraç toprakları tarımsal arazilerden ayırtılabilmeleri oldukça seyrek bir durumdur. Owen'ın Yeni Âhenk cemaatine katılım zayıftır. Bu, pratik açıdan verimsiz falankslarda mevcut olmayan bir durumdur. Fourierci basını okuyarak heyecanlanan herkes cemaate kabul edilir.

Neredeyse tüm yerleşimler tam bir serbest ticaret politikası ile işe başlarlar. İşlevsel bir cemaat için gerekli olan makine us-taları ile çiftçiler arasındaki meslekî dengenin muhafaza edilmesi yönünde hiçbir çaba harcanmadığı gibi falankslar, Yeni Âhenk cemaatinde görüldüğü üzere, kapitalizmle birlikte varlık imkânı bulan bohemler türünden deklase bir sınıfa cazip gelirler. Bohemler, fukaranın ihtiyaçlarını güvence altına almaksızın zenginlerin şatafatının tadına varmak isteyen insanlardır.

Topluma ait eski işlevlerdeki dağılma, toplumda istifade edilmeyi arzulayıp zamanla yabancılaşan aşırı eğitilmiş ve istihdam dışı ya da istihdam altı teknik ve uzman insanların sayısının artmasına yol açar. Haâkim toplumda herhangi bir tatmine ulaşmaksızın faaliyet yürütebilecek durumda olan bu insanların umudu, alternatif bir cemaat içinde önemli bir role ve hayat gayesine kavuşmaktır. Fakat bu tarz bir cemaatin talepleri haâkim toplumunkilerden daha geniştir, bu nedenle, birkaç istisna dışında, sözkonusu insanlar daha büyük bir hayal ve cesaret kırılmasına maruz kalırlar.

En başarılı Fourierci yerleşim, 1843'de New Jersey, Red Bank'te kurulan Kuzey Amerikalı falanksıdır. Kurucuları, cemaatin belli zamanlarda örgütlü olması ve bu sayede herkesin onu tanınmasının sağlanmasına ilişkin imkânları tartışmış olan New York, Albany'li bir grup Fouriercidir.

Makul bir keşif sürecinin ardından yaklaşık yedi yüz akrılık bir alana yayılmış ancak iki çiftlik evince işlenmekte olan otlak ve ağaçlık bir arazi bulurlar. Ağustos 1843'te düzenlenen toplantı ile hazırladıkları anayasayı kabul ederler; başlangıçta ellerinde sekiz bin dolarlık bir mal varlığı mevcuttur. Büyük ölçüde ideolojik bir manifesto olmasına rağmen anayasa yeterli sayıda pratik örgüt ihtiva etmektedir.

Sonbahar'da ilk aileler çiftlik evlerine yerleşmeye başlarlar ve Bahar'da bitecek olan yatakhane inşaatına girişirler; buna ek olarak toprağın ekip biçilmesi için gerekli olan işleri yaparlar. 1844 yılı boyunca bölgeye yerleşen doksan insan mısır ekimi yapar, hasadı toplar, dükkânlar, değirmenler inşa eder ve pratik örgütlenmenin ayrıntıları üzerinde çalışır.

Üyelik projenin destekleyebileceği ölçüde sınırlandırılır, adaylar dikkatle gözden geçirilir ve otuz ile altmış günlük ziyareti takiben belli bir deneme süresine tâbi tutulurlar. Kuzey Amerikalı cemaati hiçbir şey değilse de basit anlamda bir serbest ticaret komünüdür.

Zaman geçtikçe kendilerine özgü bileşik envantere dayalı örgütlenme tarzlarıyla ücret ve kâr ödemeye ilişkinli komplike sistemleri saf Fourierciliği de aşan bir komünal ekonomiye yol açar. Örgütlenmenin ayrıntıları üzerinde yoğun bir çalışma yapılır. Bir üye, ilk beş yılın toplantılarının “belli bir yasama gücü” ile birlikte gerçekleştiğini söylemektedir. Diğer falankslardan farklı olarak cemaat bu tip meselelere zaman ayırabilmektedir. Üyeler birlik olmanın da ötesindedir. Paraları vardır ve iflas gibi tehlide asla maruz kalmazlar. Başlarda tüm mal varlığının bedeli yirmi sekiz bin dolar iken, dış borçları on bin dolardır. Kasım 1852’de mal varlığının bedeli seksen bin dolara, dış borç ise yaklaşık on sekiz bin dolara ulaşmış, yüz on iki üyelik cemaatteki kadın, erkek, çocuk herkese kişi başına yüz yetmiş dolar kredi verilmiştir. Bu noktaya ulaşmak için çok çalışmaları gerekmiştir. Brook Çiftliği için sıradan birer unsur olan pikniklere, konserlere ve konferanslara hiç zaman ayrılmamıştır. Kuzey Amerikalı cemaatindeki hayat son güne dek Spartalılara özgü bir yiğitlik ve sertlik içinde geçmiştir. Bu kısmen Silkeleyiciliğin liderlerin üzerinde bıraktığı etkiye bağlı olarak gelişen bir durumdur.

Eylül 1854’te un değirmeninde çıkan yangın, ambarları ve dükkânları yok eder. Sigortada sadece iki bin doları olan üyeler yangının faturasının yirmi bin dolardan fazla olduğunu hesap ederler. Yeni fonlar oluşturulması için hissedarlar toplantıya çağrılır. Yerleşimi dağıtma yönünde oy kullanılır. Hissedarların büyük bölümü toplantıya iştirak etmez. Her şeyin satıldığı bir sonraki yılı çok az üye görme imkânı bulur.

Yangın olmasaydı Kuzey Amerikalı cemaatinin varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda kesin bir ifadede bulunmak mümkün değildir. Aradan geçen onca yılın sebep olduğu yıpranma, cemaatteki insanları çok çalışma, düz bir hayat ve neredeyse

entelektüel ya da estetik her türlü hazdan muaf olmayı vadeden daha alt düzeyde bir ütopyaya rıza göstermeye itmiştir. Yeteneğe dayalı olmayan ya da ziraî emeğe hazır hale gelmedikçe hiçbir üye kabul edilmemiştir. Uzman kişilerin cesareti kırılmıştır. Bir gazete yayımlamayı arzulayan ve zamanla basımevine dönüşen yerleşim, yüksek becerilere sahip makine ustalarını cezbetmeyi hiç becerememiş, aksine, bu tür insanları kiralamak zorunda kalmıştır. Tüm bunların dışında birçok yerleşimci, özellikle çocuklar, Kuzey Amerikalı cemaatini büyük bir zevkle hatırlamaktadır. Cemaatin birçok üyesi, Victor Considerant'ın Teksas'ta kurduğu ve gerçek anlamda hiç başlama imkânı bulamadığı yerleşimine göç etmiş, diğerleri ise kısa ömürlü olan farklı cemaatlere dağılmıştır.

Wisconsin falankası, muhtemelen Kuzey Amerikalı cemaati kadar başarılı olan tek yerleşimdir. Büyük çoğunluğu Wisconsin'deki Racine Kasabası'nın sakinleri olan ilk üyeleri, beklenmedik ölçüde istikrarlı ve pratik insanlardır; liderleri, Brook Çiftliği'ndekiler dâhil, diğer birçok Fourierciler kadar Swedenborgcu olup sonradan Ruhanicilere katılan Warren Chase'tir.

Hiç borcu olmayan cemaat Green Körfezi yakınlarındaki on ayrı bölgeye yerleşir. Yirmi kişiden oluşan ilk öncü birlik Yaz döneminde Bahar hasadı için sekiz, Kış için kırk dönümlük tarlaya buğday eker, seksen kişinin barınmasını sağlayacak üç bina ve buna ek olarak bir bıçkılıhan, ahırlar ve ek binalar inşa eder. Bir yıl içinde bu üç binayı alt yüz sekiz metre uzunluğundaki ana binayla birleştirir, eğitim için bir taş bina, tahıl değirmeni, su bendi, değirmen deresi, geniş bir dükkân, hamam, kümes ve demirci atelyesi inşa eder. Birlik hesabına göre mal varlıklarının yaklaşık değeri yirmi sekiz bin dolardır. Bir sonraki yıl otuz iki hektarlık bir tarladan hasat toplanır; bu süre zarfında sadece bir tek üyenin başvurusu kabul edilir.

Wisconsin falankası, üyeler arasındaki dayanışmayla katılım ve ayrıca garip, laçka ve aylak insanların tasfiye edilmesinin sonucunda başarıdan başarıya koşar. Yüzlerce başvuru arasından sadece bir üyenin seçilmiş olması da işlerin nasıl sıkı tutulduğunu göstermektedir. Her şey sistematik bir biçimde yapılmaktadır. Bir

kasaba olarak falanj bütünüyle herkese aittir.

Münakaşadan ve hizipçilikten uzak olan cemaat üyeleri Aralık 1849'da tam da başarının zirvesindeyken dağılma yönünde oy kullanırlar, mal varlığı çoğunlukla üyelere satılır ve satıştan temin edilen makul miktardaki kâr herkese dağıtılır. John Humphrey Noyes Wisconsin falanksının hikâyesini şu şekilde özetler: "Bütünne bakıldığında otopsi memurunun ilgili mesele hakkında vereceği hüküm şu şekilde olmalıdır: Öldü ama ölüm nedeni, sefalet, nifak ya da irfanî, ahlaki ve dini mahrumiyet değil, tam manasıyla ifşa olmamış bir dizi sebebe bağlı kasti bir intihardır." Komünalizm ve Fourier'nin fikirleri, bir grup pratik insanın ve ailelerinin elinde işlerlik kazanabilecek türden fikirlerdir. Bu insanlar, sınır bölgesinde beş dönümlük verimli bir tarım alanı açıp onu işlemişler ve sonrasında kârla başkalarına satmışlardır.

19. Étienne Cabet

ÉTIENNE Cabet, Bastille'in düşüşünden bir yıl önce, 1788'de doğar. Cabet, hayatının ilk kırk yıllık döneminde önceki devrim neslini takip eden tipik bir radikal Jakoben, gençliği ve insani pratiği Terör, Direktuar ve Napolyon İmparatorluğu koşulları altında geçen yaşlıların hayal kırıklığından azade bir simadır. 1820'de Dijon'daki hukuk eğitimini yarıda bırakarak devrimci bir Fransız komplo örgütü olan *Karbonarilerin*¹⁷³ yöneticisi olur. 1830 devriminde İsyen Komitesi'nin bir üyesidir. Louis Philippe Cabet'yi Korsika Başsavcısı olarak atar ancak kitabı, *Histoire de la révolution de 1830* (1830 Devrimi'nin Tarihi) ve gazetesi *Le Populaire*'da (Halk) hükümete yönelik saldırılarından ötürü

173. 19. yüzyıl başlarında İtalya'da kurulan gizli devrimci cemaatlerdir. Vatansever ve liberal olan hareket *Risorgimento*'da ve İtalyan milliyetçiliğinin ilk yıllarında önemli roller oynar. Masonik tarzda küçük hücreler halinde örgütlenir ve tüm İtalya'ya yayılır. İki ayrı üyelik tipi vardır: Çıracak ve usta. Usta olmak için ya çıracak olarak en az altı ay hizmet etmek ya da girişte mason olmak gerekir. Üyeliğe kabul merasimleri genelde adlarını aldıkları kömür ticareti etrafında biçimlenmiştir.

azledilir. Dijon'a geri döner ve burada vekil tayin edilir ancak *lèse-majesté* (majesteye karşı işlenen suç) suçlamasına istinaden iki yıl mahkûmiyete ve beş yıl sürgün cezasına çarptırılır. Ardından Brüksel'e gider, oradan sınırdışı edilir, İngiltere'ye göç eder ve burada Robert Owen'in müridi olur.

1839 affıyla birlikte Cabet Fransa'ya geri döner ve bir sonraki yıl Fransız Devrimi tarihini ve bir yandan Robert Owen'in ekonomi teorisinin geliştirilmiş bir biçimi, bir yandan da Thomas More'un Ütopya'sının modern bir versiyonu olarak görülen *Voyage en Icarie* (İkarya'ya Seyahat) adlı komünist toplumun yarı kurgusal romanını yayımlar. Cabet'nin yeni topluma ilişkin More'un Ütopya'sındakilerden daha ilginç ve özel bir planı mevcut değildir ancak *Voyage en Icarie* verili toplumsal düzenin kapsamlı bir eleştirisini ihtiva eder ki bu da muhtemelen onun en önemli bulduğu bölümdür. Elde ettiği başarı kendisini şaşırtır. En çok okunan kitaplardan biri olan çalışma, tüm radikal işçiler ve aydınlarca okunmuş ve değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Takip eden yedi yıl içerisinde *Le Populaire* ve yeni gazetesi *L'Almanach Icarienne* (İkaryalı Almanağı) yaklaşık yarım milyon okuyucu kütlesine ulaşır. Başlangıçta *Looking Backward*'ın (Geriye Bakmak) yazarı Edward Bellamy gibi o da insanların kendisine ait olan ütopyacı fikirleri pratiğe dökmek isteyeceğine inanmaktadır. Hareketin elde ettiği başarı gözlerini kamaştırır. Müritleri onun kendilerini geleceğin refah devletine götürmesini talep ederler ve bu talebin itkisiyle Cabet de Fransa'da belli bir sayıya ulaşmış bulunan ve hastalıklı bir üslupla tasarlanmış, premature İkaryalar oluşturmaya başlar.

1847'de "İkarya'ya Doğru" başlıklı bir çağrı metni kaleme alır. Giderek kalabalıklaşan ve despotik hükümetin baskıları yüzünden günbegün lime lime olan Fransa geçmişte tecrübe ettiği biçimiyle toplumu devrimcileştirecek modern cemaatlerin oluşturulmasına hiçbir biçimde izin vermez. Amerika'da sınır hattı boyunca on ile yirmi bin kişilik komünist yerleşimlerin kurulması ve bunların birkaç yıl içinde milyonları kendilerine benzetmesi mümkündür. Bu verili gerçeğe bağlı olarak toplumun tepkisi muazzam olur. Amerika'da

Cabet'nin üzerine yağmur gibi armağan, övgü ve yeni üye yağar.

Yerleşimler için ne belirli bir plan yaptığından, ne de belirli bir yer tespit ettiğinden korkuya kapılır ve danışmak için Londra'ya gidip Owen'ın kapısını çalar. O günlerde Owen, Birlik'e katılmayı kabul eden ve yerleşimciler konusunda oldukça hevesli olan Teksas'la ilgilenmektedir. Kısa bir süre sonra Londra'daki bir Teksaslı emlakçı Cabet'yi "kayıkla kolaylıkla ulaşılabilen" Kızıl Nehir kıyısındaki bir milyon akrılık arazi için kontrat imzalamaya ikna eder.

3 Şubat 1848'de büyük bir grup gemiyle Teksas'a ulaşır. New Orleans'ta esasında bir milyon değil, yüz bin akrılık bir arazinin kendilerine tahsis edildiğini, arazinin çöl havzası içinde olduğunu, dama tahtası şeklinde üleştirildiğini, en iyi bölümlerinin halihazırda devletin elinde olduğunu görürler. Anlaşma uyarınca Temmuz'dan önce her bir bileşenleri için ağaçtan ev yapmaları gerekmektedir. Dahası sabit bir kütük yığını ile kesilmiş olan Kızıl Nehir de Louisiana, Shreveport ötesine gemi ile geçmeye izin vermemektedir.

Gözüpek, hevesli ancak çölü işleme konusunda tümüyle tecrübesiz altmış dokuz Fransız, eşyalarının büyük bölümünü depolayıp öküzlerin çektiği bir vagonla yola çıkarlar. Vagonun ve öküzlerin nasıl yönlendirileceğini dahi bilmemektedirler. Yol üzerinde ayrışmalarla ve bataklıklarla uğraşırlar. Bazıları sıtmaya yakalanır. Yiyeceksiz geçirdikleri günlere rağmen bir süre sonra İkarya'ya ulaşırlar. Orada Peters Emlak Şirketi'ne mensup görevlilerle buluşurlar. Bölgede tek bir kulübenin bile bulunmadığını iddia eden görevliler, her yerleşimciye ait yarım mil karelik alanın şirkete geri verileceğini, araziye akr başına bir dolara memnuniyetle geri satabileceklerini söylerler. Bu anlaşmanın uygulanma imkânı yoktur. Bu nedenle altmış dokuz öncü, Cabet'ye hayalkırıklığı ile yüklü bir mektup yazarlar ve işe koyulurlar. Büyük bölümü ehil tamirci olmasına rağmen aralarında bir tane bile çiftçi ya da inşaatçı yoktur. Kimse saban sürmeyi bilmemektedir, inşa etmeyi becerdikleri otuz iki kulübe ise ağıldan farksızdır. Zaman geçtikçe, muhtemelen sıtma sebebiyle, birçoğu hastalanır. Doktorları bunun sarıhumma olduğunu söyler ancak tüm semptomlar ölümcüldür ve

bir süre sonra herkes doktorun delirdiğine inanmaya başlar. Hasta sayısının çokluğuna, suyun içilmeyecek durumda olmasına karşın çok az insan ölür. Bahar'da Cabet'in söz verdiği beş yüzlük kafleden sadece on yeni yerleşimci gelir.

Bu esnada tekrar Fransa'da 1848 Devrimi, Louis Philippe'i tahtından indirir ve takip eden birkaç ay içinde şair Lamartine, Cabet ve dostu Louis Blanc gibi solun önemli isimleri gözden düşerler; bunun bir nedeni söz konusu isimlerin şahsî hataları ve daha da önemlisi, Bonapartistlerin ve sağın örgütlü muhalefetidir. 15 Aralık'ta Cabet, New Orleans'taki öncü yerleşimci gruptan geriye kalanları bulmak için yaklaşık beş yüz kişilik bir kabile ile yola çıkar. Kış oldukça sert geçer ve Cabet ile gelen kabileden iki yüzü Fransa'ya geri döner, kalanlar ise New Orleans'ta iş bulurlar. Buna rağmen Cabet yeni bir arazi satın alır. Bahar'da, Mormonlar'ın Utah'tan göç edip yerleştikleri Illinois, Nauvoo kasabasında uygun bir arazi alır. Kaparo ve ipotek karşılığında değirmenler, dükkânlar, geniş bir yerleşim alanı, birçok ev, yanmış bir tapınak harabesi ve bin beş yüz akrılık arazi alır. İki yüz seksen imanlı İkaryalı Cabet ile birlikte nehri aşarak yurtlarına ulaşırlar. Onları azimli kılan bu iman, geride koleradan ölmüş yirmi kişi bırakır.

Nauvoo idealmiş gibi görünmektedir. Yeni Âhenk'te Owen'ın yaptığı gibi Cabet de tam teçhizatlı bir köy, daha doğrusu küçük bir kasaba inşa eder. Köyde, maruz kalacakları baskıya dek faal kalacak olan bir Mormon Kilisesi bulunmaktadır. Baskının nedeni, Mormonların başarısı ve komşularını kıskançlığa sevk edecek ölçüde sahip oldukları zenginlikleridir. Bir süreliğine İkaryalılar da müreffeh bir hayat sürerler. Cabet'nin elinde, yangın, çamur, sivrisinekler, hastalık ve açlığın sınavından geçmiş bir grup üye mevcuttur. İnsanların önemli bir bölümü tecrübeli birer esnaftır ve kısa bir süre sonra bunlara değirmen ustaları ve çeşitli alanlarda ehil zanaatkârlar katılır. Çok az sayıda çiftçi olmasından bin beş yüz akrılık alan işlenmeden kalır. O yıl boyunca Fransa'dan gelenlerle yerleşimin nüfusu ikiye katlanır. Ancak bu süre zarfında zanaatkârlar ile çiftçiler arasında var olan dengesizlik artar.

Fransa'da yaptığı o yoğun propagandaya rağmen Cabet yer-

leşimin ihtiyacı olan sayıda ve çeşitlilikte işçiyi ikna etmeyi başaramaz. Mississippi Vadisi'ndeki Nauvoo kasabasında bulunan İkarya yerleşimi, bin beş yüz akrılık oldukça verimli bu araziye benzer bir dengesizliğe sahip diğer yerleşimlerin kullandığı yöntemle başvuramaz ve çiftlik işçisi kiralayıp işleme yoluna gitmez. Bunun yerine, yiyeceklerinin önemli bir bölümünü pazardan satın alır. Dükkânlar sürekli artan açığın karşılanması noktasında başarısızdır ve bu nedenle Madam Cabet'nin Fransa'dan yaptığı kesintisiz mali yardım sayesinde ayakta kalmak mümkün olur. Cabet'ye göre olup bitende yanlış bir şey yoktur. Mektupları ve raporları aynı biçimde iyimser ve heyecan doludur.

Yerleşimciler zamanla ilerici bir okul kurarlar, okulda çocuklar için hem Fransızca hem de İngilizce yönergeler kaleme alınırlar ve yetişkinler için de İngilizce sınıflar oluşturulur. Bir gazetenin yanı sıra çeşitli konularla ilgili bildiriler yayımlanır. Yerleşimin bir orkestrası, bandosu, tiyatro kumpanyası, yerleşimciler ve ziyaretçiler için vaazlar, tartışma ve çalışma grupları vardır. Ancak yine de Cabet hoşnut değildir. Onun umudu bir köyden ziyade, her bir konutun saray gibi olduğu, tüm iş hayatının eğlenceye dönüştüğü ve tüm hayatların keyifli düşlerle yüklendiği ütopyik bir şehir kurmaktır.

1852'de yerleşimciler New Orleans'ta kendisini terk edip zimmetine para geçirmekle suçlayınca Cabet suçlamalara cevap vermek için geri döner. Fransız mahkemelerinden beraat edip New York'ta hazırlanan bir hoşgeldin partisi ile karşılanan Cabet, muzaffer bir eda ile tüm ülkeyi baştanbaşa gezer ve tekrar Nauvoo'daki yerleşime döndüğünde başka bir kutlamayla kucaklanır. Bu dönemde yerleşim mütevazı bir başarı elde etmiştir. Toprağın işlenmesi meselesi çözüm yoluna girmiş, ekonomik açık kapanmaya yüz tutmuştur. Cabet'ye göre bu sadece bir başlangıçtır. Kısa bir süre sonra Iowa'ya gidip düşlerindeki komünist Cennet Bahçesi'ni ve o rüya şehri kurmak için ipotek karşılığı üç bin akrılık bir arazi satın alır.

Yerleşimin yönetim tarzı, ekonomisi gibi belirli bir tarz içine yerleştirilemez. Fransa'dayken Cabet on yıl süresince bir dikta-

tör olarak kabul görmüşken, bu düzenlemeci üslubu önce New Orleans'ta, sonra Nauvoo'da yenilenir. Ancak 1850'de yerleşimin başarılı olduğuna ve saf komünist hükümet için hazır hale geldiğine kani olan Cabet, diktatörlüğüne son verir. 1850'de anayasa uygulamaya konur, altı validen oluşan bir kurul işbaşına geçer ve çalışma süreciyle cemaat hayatının ayrıntılarını incelemesi için bir dizi idarî komite oluşturulur. Cabet 1855'e dek her yıl başkan seçilir. Aralık'ta, yöneticiler kurulu üyesi ve tüm komitelerin üyelerini tayin etme yetkisine sahip diktatöryel güçleri haiz bir başkanın seçilmesi yönünde anayasasının yeniden yazılması önerisinde bulunur.

Anayasa Mart'ta yıllık gözden geçirme faaliyetine imkân vermektedir, bu nedenle cemaat ayaklanır ve Şubat 1856 seçiminde J.B. Gerard başkan seçilir. Bu gelişme çatışmaya sebep olur ve Gerard istifa eder ve Cabet bir sonraki yıl için eski anayasaya tâbi kalınması suretiyle yeniden başkan olur. Altı ay boyunca yöneticilerin büyük bir çoğunluğu kendisini destekler ancak genel meclisin önemli bir bölümü ona karşı çıkar. Bu muhalefetin en önemli nedeni, Cabet'nin giderek artan tuhafıklarıdır. Cabet yerleşimde alkol tüketimini yasaklamış, içki mamüllerinin dışarıda satılması hususunda ısrarcı olmuştur. Ardından tütünü yasaklamış ve kendi anlayışına uygun bir beslenme programı ile garip ama bir o kadar da püriten bir cinsellik ahlâkı dayatmaya başlamıştır. Buradaki mesele Cabet'nin yaşlanması, hayali şemalarındaki pratikdışı eğilimler, uygulamadaki kaballığı ve mizacındaki huysuzluktur; bunlar, hayatının önemli bir bölümünü radikalizmin uçlarında geçirmiş olmasının sonuçlarıdır. Yaz seçimlerinde yöneticiler kurulundaki çoğunluk desteğini yitirir ve yerleşim kendisini kaotik bir durum içinde bulur.

Diğer hiçbir komünist cemaatte böylesi bir şiddetli çelişkinin kaydına rastlanmamaktadır. Başlangıçta hizipler birbirleriyle konuşmayı keserler, yemek odasındaki bölümlerini ayırırlar ve ayrı sosyal faaliyetlere iştirak ederler. Değirmen ve tarlalardaki iş süreci durur. Okullarda çocuklar arasında tartışmalar çıkar ve zamanla bu tartışmalar sokaklara taşıp sözlü olarak yaşanmaya başlar.

Bu noktada Cabet karşıtı yönetim kurulu çalışmayanların yemek yememesine ve grevcilerin 13 Ağustos tarihi itibarıyla istihkaklarının kesilmesine karar verir. Cabet ve azınlığı cevaben yasama meclisine ricâda bulunarak cemaat tüzüğünün iptalini isterler. Çoğunluk bu harekete toplantıya katılmayan Cabet ve taraftarlarını oybirliğiyle ihraç ederek cevap verir. Dört hafta sonra ve büyük çoğunluğu Teksas'tan beri kendisiyle birlikte olan yüz yetmiş inançlı taraftarıyla Cabet St. Louis'e gider ve yıllar önce New Orleans'ta yaptıkları gibi tamircilik gibi kimi işlerde çalışmaya başlarlar. Bir hafta sonra ise Cabet ölür.

Cabet'nin ölümü İkaryacıların sonunu getirir. Nauvoo'daki çoğunluk bu gelişmeye suçluluk hissi ve pişmanlıkla karşılık verir. Zamanla yaptıkları hatalarının toplam hatırası, huysuzluk ve acı sonuçlar doğuran hizipçilik cemaati yiyip bitirir. Cabet bir tür kültürel kahramana dönüşür, Plutarch'ın açılış sayfalarında yerini alan Theseus ya da Romulus gibi yeni medeniyetin kurucusu kabul edilir. İrfanına ait seçkiler, kilisede okunan İnciller ve Yeni Ahit'teki mektuplar gibi toplantılarda okunur.

St. Louis grubu üç büyük kooperatif ev inşa edip tüm kaynaklarını bir araya getirir. Üyeler çocuklarını kamu okullarına gönderir. Yetişkin eğitimi konusunda özellikle İngilizcede hala kimi zaaflar söz konusudur. İçinde dinlenme ve çalışma odası bulunan büyük bir cemaat kütüphanesi inşa edilir. Her hafta sonu akşam vaktinde müzik ve tiyatro gösterileri yapılır. Pazar'ları İsa Mesih ve Étienne Cabet'nin ilkeleri için bir araya gelinir. *Revue Icarienne* (İkaryalı Dergisi) adlı bir yayın çıkartırlar. Sonuna dek mümin kalan cemaat her türlü alkollü içki ve tütün mamülünü kullanmaya tövbe ederler.

Fransa'daki hareket St. Louis'deki grubu yasal İkaryacı cemaati olarak tanır ve onlara sürekli maddi yardım yapıp yeni üyeler kazandırır. İyi bir ücrete iş bulmuş insanların kurduğu ve oldukça başarılı bir şehir komünü olarak cemaat türünün ilk örneğidir. Ancak yine de tatminsiz bir hal içindedir.

Cemaat, bugün St. Louis şehrinin sınırları içindeki Chelten-

ham malikânesi ile birlikte yeni bir çiftlik satın alarak toprağa geri döner. Birçok üyesi St. Louis'deki işlerine gitmeyi sürdürür ancak gelirleri önemli ölçüde düşer. Bölge sağlıksızdır, o günlerde tüm Mississippi Vadisi sıtma belasıyla uğraşmaktadır. Ne yazık ki komünist yerleşimlerin ortak kaderi en sıtmalı bölgelere yerleşmektir. Çiftçilik konusunda yeterli değildirler, bu nedenle de toprağın cemaati beslememektedir. Tomruktan yapılmış birkaç kulübe ve dayanıklı bir evi bulunan cemaatin dükkânları ve değirmenleri yoktur. Bir yıl içinde Nauvoo'da ayrışan hizip Cheltenham'da gelişme gösterir. Çoğunluk Cabet'nin diktatörlüğünü sürdürmek niyetindedir. Azınlık tam demokraside ısrar eder. Kırk iki demokrat cemaati terk eder ve yerleşim ayrılanların ehil zanaatkârları ve ücretlileri ihtiva etmesi sebebiyle bu ayrılmanın zararını telafi edemez. 1864'te geriye sadece sekiz erkek, yedi kadın ve onların çocukları kalır. Fransa'daki hareket zayıflamış olduğundan bu ülkeden yeterli para ve insan gelmemeye başlar. İpotekli malları haczedilir ve Cheltenham'daki İkarya son bulur.

Azınlığın ayrışması sonrası Nauvoo'daki iki yüz elli kişilik cemaat hızla çözülür. Muhtemelen değirmenler, dükkânlar ve içki imalathanesinden gelen kârın önemli bölümü St. Louis'e giden ehil işçilerin yokluğu sebebiyle zamanla kurur. Hala önemli bir mal varlığını ellerinde bulunduran Mormonlar onları icra ile tehdit ederler. İşletmenin çalıştırılması için yeterli sayıda üye mevcut değildir. Cemaat bu sebeple Cabet'nin görkemli Ütopya Şehri'ni kurmayı düşündüğü Iowa'daki bölgeye göç etmeye karar verir. Tüm yerleşimlerden uzakta bulunan işlenmemiş araziye yüzde on borç faiziyle üstlerine alırlar. 1863'te geriye sadece hastalıktan mustarip, berbat evlerde yaşayan ve gereğinden fazla çalışmak zorunda olan bir avuç komünist kalır.

Bu grup İç Savaş'ın patlak vermesiyle kurtulur. Yerleşimciler Birlik adına kurtarmak için Iowa'ya akın ederler. Yerleşim ürünlerini iyi fiyatlara satmak için burada bir pazar kurar. İşleyemedikleri iki bin akrılık toprağı on bin dolara satarlar. On iki yıl içinde giderek zenginleşirler ve toprağın bir kısmını geri alırlar. Buraya

yeterli sayıda ev inşa ederler, meyve bahçeleri ve üzüm bağları kurarlar, zamanla daha yoğun ziraat ile uğraşmaya başlarlar. Tarım sanatı ile daha fazla uğraştıklarından eskisine nazaran daha az ağız dalaşına girerler. En azından geçmişleri göz önünde bulundurulduğunda, kişisel ilişkileri önemli ölçüde daha dengelidir.

1876'da cemaatin yetmiş beş üyesi vardır. Meydanın üç tarafında ikamet eden bir düzine aile mevcuttur. Cemaat mutfağı ve yemek odasının bulunduğu merkezi bir bina vardır. Bu bina aynı zamanda toplantılar ve boş vakit için kullanılmaktadır. Bunların yanında bir fırın, çamaşırhane, süthane, ahırlar ve ambarlar, tomruktan yapılmış ek binalar bulunmaktadır. Tüm bunlar Nodaway Nehri vadisinin üst kısmındaki kayalığın etkileyici bölümü üzerinde kuruludur. Arkasında ise yedi yüzü tarıma açık ormanlık arazi, otlak ve çayır olan iki bin akrılık verimli arazi uzanır. Altı yüz koyunu, önemli bölümü süt ineği olan yüz kırk büyükbaş hayvanı, mısır, buğday, patates, süpürge darısı, sebzeler, üzüm bağları ve meyve bahçelerinin yanında küçük meyveleri vardır. Tüm yemekler birlikte yenilir ve çamaşır gibi birçok iş cemaat adına, hep birlikte yapılır. Akşam yemeği sonrası dans edilir, müzik dinlenir, organize edilmiş ya da kendiliğinden eğlenceler düzenlenir, Pazar'ları ise vaazların verildiği, kendilerine ait şarkıların söylendiği ve Étienne Cabet'nin çalışmalarından pasajların okunduğu bir tür hizmete ayrılır.

Terör aracılığıyla Fransız radikal hareketinde yaşanan o korkunç patlama ve sonrasında 1871'de Paris Komünü'nün bastırılması cemaatin yeni üyeler kazanmasına sağlar. Bu, bazen açıktan bazen de üstü kapalı ancak derinlemesine yaşanan değişim cemaatin ideolojisini önemli ölçüde yeniden biçimlendirir. Fransa Komün'den henüz tümüyle kurtulamamıştır, bu nedenle onun etkilerinin Paris'ten çok uzakta, Iowa kırsalının orta yerinde, Fransız radikallerinden oluşan küçük bir cemaatte görülmesi şaşırtıcı değildir.

Yıllar geçtikçe yerleşimin üretim ekonomisinde kimi değişiklikler olur. Tahıl ve diğer büyük ölçekli hasatın dışında ailelerle bağlantılı bireysel üretim, süt ve sebze gibi alanlardaki yiyecek arzına

ve üretimine üstün gelir. Aynı şekilde küçük zanaatkârlar neredeyse tümüyle bağımsız olarak hareket edip ürünlerini ortak olarak satmaya ya da dışarıda yarı zamanlı işlerde çalışmaya başlar. Buradaki durum, Stalin'in kapsamlı temizlik hareketinden önceki Rus kolektif çiftliklerinden farksızdır. Caber'nin öncülüğünde hareket etmiş olan bir önceki devrimciler kuşağı sınırlı özel teşebbüste ısrar ederler. Gençler, özellikle Paris Komünü'nden gelen göçmenler eksiksiz bir üretim komünizmi talep ederler. Birçoğu, Pierre Joseph Proudhon, Mihail Bakunin, Wilhelm Weitling (Weitling'in kendi yerleşimi *Komünya Iowa*'nın kuzeydoğusundaki Clayton Kasabası'nda, Gutenberg'in yaklaşık on beş mil uzağındadır) ya da Marx'ın öğrencisidir. Komün'ün bastırılması sonrası yaşanan kısımlar ve sınırdışı etmeler onları daha da sola itmiştir. Komünizm artık geliştirilmiş bir hayat felsefesi, bir tür hassasiyet ya da tavır ve bir tür ideolojidir. O artık karşılıklı çatışma içindeki iki sistemden biridir.

İdeolojinin yeterli olmadığını öğrenmiş olan eski üyeler cemaate üyeliğin sınırlı tutulması konusunda ısrar ederler. Genç üyeler ise yerleşimin fakir olduğuna, herkesin gereğinden fazla çalıştığına, sekiz kişinin yeterli olmadığını işaret edip olabildiğince çok üyenin alınmasını talep ederler.

1870'ler boyunca çatışma iyice şiddetlenir ve en sonunda gençler mahkemeye başvurup sözleşmenin iptali için dava açarlar. Onlara göre teknik özellik bağlamında yerleşim tarım kooperatifi olarak kaydolmuş ancak imalatla iştigaldir. Mahkeme suçlamayı kabul eder ve asiler 1879'da yeni bir sözleşmeye bağlanırlar. Eski üyelere ise bin akrılık bir arazi, birkaç ev, diğer binalar verilir ve borçları silinir. Borçlar tümüyle gençlerin sırtına biner. Alaycı bir üslupla kendilerine *Yeni İkaryalılar* adını veren yaşlılar kendi ölçülerinde başarılı olurlar. Asiler üye sayılarını arttırır, yeni sanayi kolları oluştururlar, gelişkin ziraî yöntemlerle daha fazla toprağı işlerler ve üye sayılarını ikiye katlarlar. İkaryalı cemaatlerin o uzun hayatında ilk kez kadınların oy kullanmalarına ve çalışmalarına izin verilir. Ayrıca ilk kez bir yerleşimin din dışı olduğu resmî olarak beyan edilir.

Ekonomik genişleme borçların kontrol dışına çıkmasına, üye artışı ise yeni ve uzlaşması mümkün olmayan hiziplerin oluşmasına yol açar. 1881 Sonbahar'ında genç cemaat dağılmaya yüz tutar ve alacaklılarını taleplerini karşılayamaz hale gelir. Kaliforniya'ya taşınıp Cloverdale'deki Speranza yerleşimiyle birleşime yönünde çaba harcarlar ancak bu proje başarısız olur ve bir kısmı Yeni Âhenk üyesi olan alacaklıların borçlarını ödemek niyetiyle tüm mülkiyet satılır.

Yaşlılar becerebildikleri ölçüde yeni cemaatleri içinde yaşama-ya devam ederler. Meyve bahçeleri ve üzüm bağları yetiştirirler, çok çalışırlar, basit şeyler yerler ve sade elbiseler giyerler. Sonlara doğru takunya giymeye başlarlar, boş zamanlarını müzik ve vaaz ile ya da hepsi Fransızca olan binlerce kitabın bulunduğu kütüphanelerinde geçirirler. 1883'te üye sayısı otuz dördttür. Çocukları zamanla cemaati terk ederler. Yaşlıların sayısı giderek artar ve teker teker ölürler. Yüzyılın sonunda geriye kalan üyelerin büyük bölümü seksen civarı yaşlardadır ve artık malı mülkü işleyemez haldedir. Bu sebeple her şey satılır, tüm borçlar ödenir ve geriye kalan para hizmet zamanına göre kişi başına bölünerek dağıtılır. Her üyenin eline, hayatının sonuna dek kendisini mütevazı ölçüler içinde geçindirecek miktarda para geçer.

En azından Yeni İkarya karşılıklı iyi irade ve mali ödeyebilirlikle son bulur. Cabet'nin ütopyası, şu veya bu biçimde 1848'den 1901'e dek uzanan süreçte tüm seküler komünist teşebbüslerin en uzunlarından biri olarak sona erer. En önemli yönü muazzam zorluklar, acılar, hastalıklar, sürekli devam eden bölünmeler, zor emek süreci üzerinden bu teşebbüs de biter. Tecrübe eksikliği, işlevsiz ve nahif mali yapısı, parasızlık ve biriken borçlar yıkımını getirir. İkarya cemaatlerinde hayat daima fakirdir. Bu cemaatlerle kıyaslandığında Brook Çiftliği'nde hayat görece daha fazla safahat düşkünlüdür. En sonunda geriye kalanlar, neye bağlı olduklarını söylemek esasında zor olsa da kendilerini hala coşkuyla komünist olarak nitelemektedirler. Cabet'nin teorileri kesin olduğu noktada pratikte uygulanabilir değildir. Kesinlik taşımadığı, muğlak ya da hissî kaldığı

yerlerde ise örneğin cinsel ilişkiler, kadın hakları ve tütün kullanımı gibi meselelerde yıkıcı ve yersiz bir nitelik arz etmiştir. Yerleşimin karizmatik lideri ömrünün hemen başlarında devre dışı kalmış ve yerini alan kimse olmamıştır. İkarya zamana karşı direnmiş, geriye kalan muhalifler ve ayrılıkçılar dışında çok sayıda inanmış komünist miras bırakmış, bunların önemli bölümü İkarya'nın satılması ardından diğer komünlere göç etmişlerdir.

20. Tekrar Hutterciler

HUTTERCİLERİ Büyük Katerina tarafından 1770’te Ukrayna ve Volga bölgesine yerleşmeleri yönünde davet aldıkları noktada bırakmıştık. 1763’te Rus hükümeti bir manifesto yayınlarak yabancı yerleşimcilere, Ortodoks tarikatına mensup Ruslara dini propaganda yapmamak şartıyla, toprak dağıtır (ki bu topraklar sonradan dünyanın en iyi işlenmiş arazileri haline gelecektir,) onlara tam dini özgürlük bahşeder, kendi dillerinde okullar açmalarına izin verir, askerlikten ve kimi vergi yükümlülüklerinden cemaati muaf tutar. Büyük bir bölümü Zâhit ve Anabaptist olan yirmi üç bin Alman teklifi kabul eder. İlerleyen zamanda bunlara başkaları da dâhil olur. II. Dünya Savaşı ile yerleşim sürecinin aksaması ve Stalin tarafından Sibirya’ya sürgün ya da imha edilmesine dek “Volga Almanları” Avrupa Rusya’sının küçük fakat önemli bir bölümünü teşkil ederler.

Romanya ve Transilvanya’da her iki taraftan yağmacı birliklerin merhametine kalan Hutterciler kendilerini tam bir pasifizm içinde bulurlar. Rus güçlerinin komutanı Kont Rumiantsev’e başvururlar ve Kont, Katerina’nın manifestosundan daha hayırlı

maddeler içeren bir teklifle onlara Kiev yakınlarında sahibi olduğu araziye yerleşmeleri çağrısında bulunur. 1770 Sonbahar'ında bölgeye gelen cemaat Kış gibi ilk yerleşimlerini kurarlar. Yanlarında kendi zanaat ustalarını da getirirler; sonradan Vişenki olarak bilenecek olan köyleri bir tekstil atölyesi, nalbanthane, içki fabrikası ve çömlek imalathanesine sahip bir yaşam alanına dönüştür. Avusturya İmparatorluğu tabiyetindeyken ürettikleri seramiklerin kimi örnekleri bugün Orta Avrupa'nın önemli müzelerinde sergilenmektedir.

1796'da Rumiantsev ölür ve oğulları cemaatle imzalanmış olan anlaşmayı iptal ederler. Bunun üzerine Hutterciler özgün anlaşmayı destekleyen ve binlercesi Prusya'dan Rusya'ya göç eden Mennoculara verilmiş imtiyazları kendilerine de bahşedecek olan yeni imparator I. Paul'a başvururlar. Otuz iki yıl sonra Vişenki'den sekiz mil uzaklıktaki Radiçev köyüne taşınırlar ve hükümetin kendilerine verdikleri araziye yerleşirler. O günlerde cemaatteki yetişkinlerin sayısı iki yüzden biraz fazladır.

Kısa bir süre sonra Hutterciler imalat alanında ilerlerler ve zamanla büyüyerek ketenle ipek dokumacılığında önemli yol kat ederler. Muhtemelen bu cemaat Rusya'da başarılı bir biçimde ipek kozası üretebilen ilk gruptur. Bu yıllarda cemaatin hayat tarzı ABD ve Kanada'daki Huttercilerden çok az farklılık arz eder. Tek fark, buradakilerin imalat alanında oldukça ilerlemiş olmalarıdır. Toprak, her üyenin beslenmesine yetecek ölçüde, aile başına iki buçuk akr düşecek şekilde, bölüştürülmüştür. Tam bir tüketim komünizmi hüküm sürmektedir. Cemaat yemeklerini erkek ve kadınların ayrı masalarda oturduğu yemek salonunda yer. Herkes tek tip elbise giyer. Tüm üyelerin asgari düzeyde mülkiyet hakkı vardır. Çocuklar cemaatin ortak bakıcılarınca büyütülürler. Gün dini hizmetlerle başlar ve biter, Pazar'lar ise çoğunlukla süssüz ve sade olan şapelde geçirilir.

Başlangıcından beri uyguladıkları üretim komünizmi fabrika sisteminin ilk öncüleri tarafından büyük bir merakla karşılanmıştır. İmalat süreci, her bir işlemin farklı bir kişi tarafından yapıldığı çeşitli faaliyet alanlarına ayrılmıştır. Ancak uğraştıkları

konu ne olursa olsun, tekdüzeliği önlemek adına, insanların görev değişimi yapmalarına izin verilir. Bölgeyi gezen Rus memurların hazırladıkları raporlar coşkulu ifadelerle doludur. Hutterci yerleşimlerin etrafında neredeyse neolitik çağdan beri hiç değişmemiş verimsiz, düzensiz ve kirli köyler vardır.

1840'ta giderek artan nüfusu beslemek için toprak zorla ellerinden alınır, 1842'de Hutterciler hükümetin emriyle herkesin kendi adına çiftçilik yaptığı Kırım'daki Mennocular yerleşimine gönderilirler; hükümetle Mennocu cemaatlerin ortak çabalarıyla komünist hayat tarzları kesintiye uğrar. Bir kısmı Mennocular tarafından asimile edilir fakat birkaç yıl içinde geriye kalan çoğunluk yeniden eski komünal yöntemleri uygulamaya ve refah içinde yaşamaya başlar. İmalat alanındaki teşebbüsleri küçük ölçekli olarak yaşamayı sürdürse de bu yıllarda genel eğilim ziraat yönündedir.

1864'te imparatorluktaki tüm okulları devlet denetimi altına sokan ve Rusçayı eğitim dili haline getiren bir yasa yürürlüğe konulur. Hükümet askerlik hizmetinin on yıl içinde tamamlanmasını mecburî kılar. Hutterciler ve birçok Mennocu oybirliğiyle göç etmeye karar verir. Her iki gruba mensup üyeler uygun yerleşim alanları ile kendi hayatlarını korumalarına izin verecek hükümetler bulabilmek için ABD'ye, Kanada'ya ve Güney Amerika'ya gönderilirler. Son anda Rus hükümeti böylesine değerli yurttaşlarını yitirme kaygısıyla ilk anlaşmanın önemli bir kısmını yeniden kabul ettiğini söyler ancak çok sayıda Mennocunun aksine, kalmaya razı olan Hutterci sayıca çok azdır. Komünizmi fiiliyatta uygulama konusunda ısrarcı olanlar ise I. Dünya Savaşı sırasında Bolşeviklerce imha edilirler.

Yüz dokuz kişilik ilk Hutterci grubu 1874'te Nebraska'ya gelir ve ardından Güney Dakota'nın güneydoğusundaki James River Vadisi'ne yerleşir. Göç etme niyetindeki diğer gruplar da takip eden üç yıl içinde bölgeye göç eder. O günlerde Dakota Bölgesi'nde boş yer bulmak neredeyse mümkün değildir. Yerli Savaşları hala sürmektedir. 1876'daki Custer yenilgisi ile eşzamanlı

olarak Kara Tepeler’de “Altına Hücum” başlar. Fakat 1872’de, ileride Kuzey ve Güney Dakota’ya dönüşecek olan bölgede, on iki bin insan yaşamaktadır. Dakota’ya yerleşen her grup Kış’ı çalı çırpıdan yaptıkları evlerde geçirir ancak sonradan Bahar’da hızla taş evler ve ahırlar inşa ederler, sonraki Kış’ta ise artık herkesin yeterince evi vardır. Yerleşimler genelde sapa bölgelerdedir. Dünyaya onlara aldırış etmez, onlarda dünyaya. Artık katı bir ortodoksiye, disipline ve sert bir komünal hayata geri dönmeleri mümkündür; tecrit koşullarına bağlı olarak ister istemez neredeyse tümüyle kendi yağlarında kavrulan bir cemaate dönüşürler. Elbiselerini kendileri diker, ayakkabılarını kendileri üretir, nalbant ve demircilik işlerini kendi başlarına hallederler ve temel çiftlik makinelerini kendileri üretirler. Ancak önemli zanaatlar dışında Hutterciler Amerika’da saf birer tarım cemaatine dönüşürler. Yüz yıl boyunca zanaat ve imalat alanıyla ilgili bir iş yapmazlar.

İlk yerleşimci grubu, *Schmiedenleute*, yani Demirci Halkı’nın lideri demirci ustası Michael Waldner’dir. *Dariusleute*’nin lideri Darius Walther, sonradan gelip *Lehrerleute*, yani “Öğretmen’in Halkı” adını alan grubun lideri ise kendisi bir öğretmen olan Jacob Wipf’tir.

Bu gruplar zamanla gelişirler. 1915’te Güney Dakota’da on beş, Montana’da iki olmak üzere on yedi yerleşimci grubun toplamda bin yedi yüz üyesi mevcuttur. Nüfustaki artış tümüyle doğaldır. İhtida edene pek rastlanmaz. O gün olduğu gibi bugün de cemaatlerin doğum oranı Amerika’daki en yüksek orandır. 1917’de artık kendilerini tecrit etmelerinin imkânı kalmaz. Montana ve her iki Dakota birer eyalete dönüşmüş, cemaatler birçok çiftlik ve şehirle kuşatılmıştır.

Bir süre sonra Birleşik Devletler savaşa girer ve askere alım yasaları vicdani retçilere, hatta tarihî barış kiliselerine, dolayısıyla Huttercilere herhangi bir iltimas yapmaz. Sonsuza dek silah taşımayacakları husunda kendilerine söz vermiş olan hükümet bu sözü tutmaz. Pasifist Savaş Sekreteri ve askere alım yasasının hazırlayıcısı olan Newton D. Baker tüm tarihî barış kiliselerine mensup

gençlere askere gitmelerini, kampa katılmalarını ve kumandanlarından geri hizmette çalışmaları yönünde talepte bulunmalarını söyler. Tahmin edilebileceği gibi bu tavsiye mahkûmiyetle, işkenceyle, baskıyla ve halkın şiddetiyle sonuçlanır.

Hutterciler mutlakiyetçidirler ve askere gitme ya da savaşa ilgili her türlü meseleye karşı çıkarlar. Birkaçı dışında hepsi Almanca konuşmaktadır. Önemli bölümü hapse girer ve burada yoğun bir baskı görür. İki Hutterci genç gardiyanların işkencelerinden ölür. Bir kez daha Hutterciler göç etmeye zorlanırlar. Askerden kaçmakla suçlanan gençlerin yanında geride kalanlar da halkın şiddetine, kundaklamalara ve komşu çiftlik sahiplerinin hırsızlıklarına maruz kalırlar. Güney Dakota eyaleti vatandaşlıklarını iptal eder ve onların eyaletten kovulmaları kararını alır. Bu gelişme üzerine Kanada hükümetiyle görüşmek amacıyla Ottawa'ya ve Alberta ile Manitoba eyalet yönetimlerine delegeler gönderilir ve ayrıca Kanada Pasifik Demiryolları ile gerekli düzenlemeler yapılır. Devlet cemaatin pasifizmine, oy kullanmamalarına ve çalışmalarına saygı gösterir. Esasında Kanada hükümeti Huttercileri 1898'den beri ülkeye kabul etmek istemektedir. 1918 Sonbahar'ında tüm cemaat ülkeye varır ve kısa bir süre sonra da yeni yerleşim bölgelerine dağıtılır: *Schmiedenleute* Manitoba'ya, Darius ve Lehrer Alberta'ya yerleşir. On yıl içinde Güney Dakota'daki eski arazilerinin tümünü tekrar satın alırlar ve Washington, Montana, Kuzey Dakota ve Saskatchewan'a yeni yerleşimler kurarlar.

Kanada hükümeti, Wilson'ın liberal aydın George Creel tarafından yönlendirilen propaganda makinesinin de etkisiyle, kendi yurttaşlarına yönelik olarak Alman karşıtı bir kışkırtma eylemine hiçbir zaman girmez. Yerleşimcilerin Kanada'ya varmalarından kısa bir süre sonra savaş biter. Birkaç yıl içinde bölge insanınca kucaklanırlar ve tekrar refaha ererler. Ancak cemaatte doğum oranı hala çok yüksektir, bunun sonucunda yeni alanlara doğru genişlerler. Cemaat çiftçilik konusunda komşularından daha başarılıdır. Dokuma, el örgüsü, ayakkabı imalatı gibi birçok işi kendi başlarına hallederler. Demircilik büyük ölçüde nalbantlık ve makine tamiri

ile sınırlıdır. Pulluk, tırpan gibi aletler çok eski olmasına rağmen kullanımdadır. Görece daha katı olan Amişlerin aksine Hutterciler en son teknoloji çiftlik araç gereçlerinin kullanılmasından yanadırlar. Katı bir tasarruf anlayışına dayalı bir hayat sürdürüp eğlence ya Amana yerleşiminden temin ettikleri buzdolabı hariç, diğer ev araçlarına tek kuruş harcamadıklarından ayrıca radyo, televizyon, müzik aletleri ve basit kıyafetler yasak olduğundan ve çiftlikleri diğerlerine kıyasla başarılı sonuçlar verdiğinden eldeki para büyük ölçüde çiftlik makinelerine tahsis edilebilmektedir.

Yakın zamana kadar sadece birkaç Hutterciye asgari seviyenin üzerinde eğitim almalarına izin verilmiştir. Bugünlerde ise kendi doktorlarını ve öğretmenlerini yetiştirmeleri gerektiğine ilişkin yaygın bir kanaate sahiptirler. Geçmişte cemaati çok az sayıda üye terk etmiş, kolej eğitimi alıp geri dönmüş, tövbe etmiş ve cemaate yerleşik bir uzman olarak katkı sunmuştur. Cemaat üyeleri mahkemeye gitmeye inanmadıklarından kendi avukatlarına sahip olmak gibi bir ihtiyaç da duymamışlardır. Ama cemaat kendi ebe-lerini ve hemşirelerini her zaman kendisi yetiştirmiştir.

Her ne kadar Hutterciler sıklıkla komşularına kıyasla-görece daha az istenilen arazileri satın alma politikasını benimsemeseler de onlar her daim bu arazilerden herkesten daha fazla para kazanır, arazileri civardakilere nazaran daha iyi durumda olacak ölçüde geliştirmesini bilirler. Kıyafetleri sıradandır ama yaşadıkları yerler asla Amişler kadar sıradan değildir. Hepsi İngilizce bilmesine karşın kendi aralarında eski bir Almanca lehçesi ile konuşurlar. Sarsıcılar gibi bunlar da asla fiyat pazarlığı yapmazlar. Tüm malları toptan alırlar ve birkaç yerleşime yetecek kapasitedeki en ağır çiftlik makinesi bile tek seferde satın alınır. Zevk için asla otomobil kullanmazlar. Kadınların araç kullanması kesinlikle yasaktır. Hutterciler “nevi şahsına münhasır” bir halktır. Kendi dini görüşlerinin dışında olan insanlarla kurdukları temaslarda havari-lere özgü faziletleri dikkat çekici biçimde tatbik ederler. Onların nefret ve hasetle karşılaşmalarının nedeni budur. Kanadalıların

kendilerine yönelik önyargıları zamanla azalır. *Duhoborlar*¹⁷⁴ gibi zulüm görmezler. Bunun nedeni Huttercilerin maruz kaldıkları saldırılar karşısında öbür yanaklarını da uzatmalarıdır. Duhoborlardan farklı olarak Hutterciler çatışmaya ya da şiddet dışı gösterilere inanmazlar. Kendi binalarını yakıp kıyafetlerini çıkartmazlar, çırlıçıplak şehirlerde dolaşmazlar ya da erkekler hapse atıldıklarında kadınları çıplak bir halde ilahiler söyleyip protesto eylemleri düzenlemezler. Kanadalıların önyargıları ve baskıları yasallık kılıfı altında işler. Haklarında komşu kasabalardaki meyhanelerde karalayıcı dedikodular yapılır ve kötü niyetli efsaneler üretilir. Ancak asıl şaşırtıcı olan ise Huttercilerde iyi olan her şeyi görmezden gelmeye neden olan önyargıdır. Onlara karşı din sosyolojisinden akademisyenlerin de bulunduğu Kanada üniversitelerinde görevli eğitilmiş uzman kişiler arasında bile aşağılayıcı ve alaycı bir yaklaşım söz konusudur.

Diğer yandan onlarla aynı dini yaklaşımı benimsemeyen Dakotalılar derslerini almış gibilerdir. Her ne kadar Huttercilere haset edilse bile Dakotalılar onlara hayran gözlerle bakmaya başlamışlardır. Esas gaddarca olan ise kurucusunun önceden haber verdiği biçimiyle, Hristiyanlığı en katı biçimde tecrübe etmenin “dünya”da nefrete ve korkuya yol açacağına ilişkin tespittir. Roma Devleti ilk Hristiyanlara zulmetmiştir zira onlar Sezar için tütsü yakmayı reddetmişlerdir. Onlar münzevî bir hayat yaşadıklarından, farklı giyindiklerinden, birbirlerini ekonomik olarak desteklediklerinden, başkalarıyla temaslarında dürüst ve açsözlü olduklarından, ayrıca zorla götürülmemişlerse, arenadaki gladyatör dövüşlerine katılmadıklarından genelde halk onlardan nefret etmiştir.

Hutterciler, hala şu veya bu şekilde “ilkel komünizm” koşullarında yaşamakta olan -yazı öncesi kabilelerin tarihini dışarıda

174. Rus kökenli dini bir gruptur. Duhoborlar sonrasında dini felsefe, etnik grup, sosyal hareket ya da Ruhani Hristiyanlık olarak bilinen bir “hayat tarzı” olarak tanımlanmış tarikatlardan birisidir. Kökenleri belirsizdir. Varlıklarına ilişkin ilk kesin kayıt ve isimlerinin ilk kullanılışı 18. yüzyıldır. Ancak bazı akademisyenlere göre kökenleri 17. hatta 16. yüzyıla dek gitmektedir.

tutarsak- dünyadaki en eski komünist toplumu kurmuşlardır. Bu toplum, Jacob Hutter 1533'te İsviçre, Bohemya, Moravya ve Avusturya Tirol'u'ndan gelen Anabaptist cemaatlere katılıp onları tam manasıyla komünal olan bir hayata ikna ettiği günden dört yüz elli yılı aşkın bir süre sonra kurulmuştur. Moravya'daki yerleşimlerin o altın çağında, doksandan fazla köyde yirmi binin üstünde üye vardır. Bugün Kanada ve Birleşik Devletler'de yüz elliden fazla yerleşim mevcuttur ancak bu yerleşimlerden artakalan ailelerin soyadları şaşırtıcı biçimde sayıca çok azdır. Bugün mevcut olan tüm Huttercilerin ataları esasında yüzlerce yıl süren göç, zulüm ve firar koşullarından kurtulmuş birkaç ailedir.

Sıklıkla ifade edildiği biçimiyle on dokuzuncu yüzyıl komünlerinin, özelde seküler olanlarının yaptıkları hatalardaki ana etken üye kabullerinde ayırım yapılmamış olmasıdır. Günümüzde yaşayan Hutterci cemaatler tahayyül edilebilecek en sıkı elemenin ürünleridir. Bu cemaatler şehadete ve bolluğa, en aykırı politik ortamlara, fiziki koşulları önemli ölçüde değişmeden kalsa da Ukrayna'nın çorak topraklarına, Tuna Havzası'nın adam boyu çayırarla kaplı bozkırlarına tanık olur. Başlarda bilinçli biçimde zanaatkâr ve ehil köylüler gibi yetenekli üyeler alırlar. Moravya'da ve bir süre Rusya'da derebeylik arazilerinde ikamet ederler. Buralarda mükemmel sonuçlar elde ettikleri kendine yeterli bir tür feodal cemaat ekonomisi hüküm sürer. Bugüne dek derebeylik sistemi dâhilinde edindikleri derslerden önemli sonuçlar çıkartmışlardır. Modern liberal Hristiyanlar onlara köktenci deseler de Hutterci iman itirafı görece daha esnek, yumuşak, daha da önemlisi, geçmişin birçok Anabaptist tarikatına ya da günümüzdeki binyılcı ve pentekostçu kilisesine kıyasla ruhî bir içeriğe kavuşturma konusunda daha yetkindir. Esasında bu dönemde binyılcılık ve Altın Çağ'cılık ölmüştür.

Hutterciler kendilerini İkinci Zuhur'da ve Kıyamet Günü'nde şeytanî dünyadan kurtarılacak ayrı bir bakiye olarak görmezler. Onlar kendilerini sarih biçimde İsa'nın sözlerini, Siyer ve Kanunlar'daki havari hayatına ait hikâyeleri sarih bir biçimde takip eden bir hayat yaşayan Hristiyanlar olarak tanımlarlar. Siyer ve Kanunlar ile

İsa'nın sözleri peşin hükümsüz okunduğu vakit heyecan verici bir tür kıyametbilimin, ateşin ve krallığın yakında ulaşacağına dönük beklentinin damgasını taşıdığından Huttercilerin yaptığı müdahale saygın ve sayıca daha büyük Hristiyan tarikatların müdahaleleri ile kıyaslanabilir. Muhtemelen havarilerin hayatını birebir taklit eden Hristiyanlara en fazla benzeyen grup Yehova Şahitleri'dir.

Ancak Yehova Şahitleri ya da Siyah Müslümanlar'ın aksine Hutterciler bir tür garnizon toplumu değildir. Eğer bir cemaat etrafına nüfuz edilmesi imkânsız yeterince duvar inşa edememişse, dağıtılması kaçınılmazdır. Hutterciler kendi dini yaklaşımlarının dışındaki topluluklara Sarsıcılar kadar açık bir cemaattir. Hutterciler kendilerini dünyanın geri kalan kısmından ayıran dini inançlarını ve hayat tarzlarını sessizce yaşarlar, üstelik bu durumdan gayet de memnundurlar. Asla makyaj malzemesi kullanmazlar, televizyon izlemezler ama kendilerinden olmayanlar bu türden pratikler içine girdiklerinde kesinlikle öfkeye kapılmazlar. Onlar sadece kendilerinin dünyayla kurdukları ilişkiyi değil, dünyanın da kendileriyle kurduğu ilişkiyi bir biçimde benimserler. Bu oldukça önemli bir husustur. Kendilerine yoğun biçimde karşı olan, en iyi haliyle kendisine karşı kayıtsız davranan bir dünyanın orta yerinde küçük bir azınlık olarak çatışmacı bir tavır içine girip kitlesel bir meydan okuma gerçekleştirmiş olsalardı, yok edilmeleri pek uzun sürmezdi. Ama Hutterci cemaat gerçek manada barışçıl bir krallık olarak yaşamayı bildi.

Birçok komünal hareket Robert Owen ya da John Humphrey Noyes gibi tekil bir liderin karizmasına dayandı ama bu hareketler söz konusu lider ayrıca pratik bir idareci ve çok bilgili bir insan olduğu takdirde başarılı olabildi. Noyes böyle bir isim iken Owen değildi. Kimi zaman karizmatik adamın ya da kadının yerleşimin yönetimini paylaşmak için pratik bir lider yetiştirme becerisi de rol oynadı. Burada esas olarak çok eski bir yönetim biçimiyle, neolitik köyden şehre geçişte rol oynayan rahip kral ve savaşçı kraldan söz ediyoruz. Hutterci cemaatlerin yapısı cemaatin ve ekonomik hayattaki verimliliğin kaynaşmasını sağlayacak yeterli karizmaya ve beceriye sahip her bir komün bireyinin yetiştirilebil-

mesine ayarlıdır. Toplumun hayatta kalabilmesine katkı sunan, belki de dikkatle kontrol altında tutulan karizmanın bizatihi kendisidir. Huttercilerin tarihinde muhteşem isimler vardır. Kurucuları ve halefleri Jacob Widemann, Hans Hut, Jacob Hutter, Peter Riedemann ve Andreas Ehrenpreis günümüzde birçok liderin tek başına elde edemeyeceği etkiye sahiptir. Bu isimlerin yazıları kilesede hala okunmakta, ilahileri bugün de söylenmektedir.

Hâlihazırda Hutterci cemaat uyum içinde oluşunu karizmanın her cemaat üyesinin taşımasına ve herkese dağılmış olmasına borçludur. Mistik İsrail ya da Mesih'in Gelini olarak Kilise gibi cemaat de pentekostçu bir kişiliktir. Hutterciler bu gerçeğin gayet açık bir biçimde farkındadırlar ama bu farkındalık cemaatin ruhî bir içeriğe kavuşturulmasını sınırlar gibidir. Mütedeyyin Huttercilerin iç hayatları hakkında çok az şey bilinse de cemaatin mistik tecessümünün asla gerçekleşmediği söylenebilir. Bunlarda Hasidik (dindar) Yahudiler arasında rastlanan Şekina adı verilen dualara ilişkin tasavvurlara rastlanmaz. Tarlalarda, mutfaklarda, bakımevlerinde ve atölyelerde sırayla yapılan işler ile cemaat halinde yapılan işler görünüşe hayli pratik zekâlı Huttercilerin ihtiyaçları için yeterli bir mistik şeref bilinci ile yüklüdür. Muhtemelen özellikle yaşlılar arasında cemaatten olmayanların asla bilemeyecekleri bir tefekkür hayatı vardır. En azından dışarıdan bakıldığında Huttercilerin Lawrence Birader¹⁷⁵ cemaatine benzediği söylenebilir.

Seküler ya da dindar, birçok komünal cemaatin aksine Hutterciler yazılı bir hukuka değil asıl olarak geleneğe tabidirler. Cemaat yapısal değişikliğe nadiren gitmişlerdir. Her bir yerleşimin başında bir Kelâmın Hizmetçisi (*Diener am Wort*) vardır. Yeni bir lider seçildiğinde diğer yerleşimlerin liderleri toplantıya davet edilirler ve mevcut yerleşimlerin erkek üyeleriyle birlikte cemaat

175. Paris'teki Karmelci manastırına kilise dışı biri kişi olarak hizmet eden, gerçek adı Nicolas Herman olan rahiptir. Hristiyanlar onu ölümünden sonra derlenen, *Tanrı'nın Varlığının Teamülü* isimli klasik Hristiyan metninde ifade edilen, onun tanrı ile kurduğu ilişki üzerinden hatırlar.

tarafından teslim edilen bir aday listesine göre oy kullanırlar. Du-
anın ardından beşten fazla oy olanların arasından kurayla biri li-
der seçilir. İki yıl ya da daha uzun sürebilen bir deneme sürecinin
ardından lider diğer liderlerin iki ya da üçünün desteğiyle göreve
atanır. Lider cemaat masasında yemek yemez ve kendi evinde gö-
rece daha bireysel ve mütevazı bir hayat yaşar.

Liderlerin çoğu seçildiklerinde gençtir, yirmi beş ile kırk arası
yaşlardadır, ömrü vefa ettikçe, hastalık ya da yaşlılık kudretten
düşürünceye kadar hizmet ederler. Bu kişiler cemaatin ruha-
ni liderleridir ve genel idarecileridir. Ama öte yandan zamanla
Haushälter (Ev İdarecisi) olarak bilinen ve ekonomi işlerinden so-
rumlu bir yöneticinin seçilmesi giderek yaygınlık arz etmeye baş-
lar. Yerleşimin kâhyası olarak bu kişi işleri denetler, görev dağıtır,
maliye ve muhasebe işlerine bakar ve en vasıfsız olanlar da dâhil,
bazı işleri bizzat üstlenir. *Haushälter*'i "yerleşimin patronu" olarak
düşünmemek gerekir. O daha çok bir koordinatör gibidir. Onun
yönetimi altında eğer yerleşim başka önemli işler yapıyorsa o işle-
rin, sadece çiftlik işleri yapıyorsa çiftliğin usta başıdır.

Görevler arasında yoğun bir rotasyon haâkimdir. Bir erkek bir
yıl süreyle ayakkabı tamircisi olurken, bir yıl sonra arıcı, üçüncü
yıl da çiftçi olabilmektedir. Süreç içinde yerleşimcilerin önemli
bir bölümü düzenli bir mesleğe sahip olur ancak ileri yaşlarda bile
mesleklerde yine de bir değiştirme işlemi uygulanmaktadır. Mut-
fağı, dikiş odasını, bahçeyi ve kreşi denetleyen ve *Haushälterin*
denilen kadınlar arasında da benzer bir hiyerarşi haâkimdir. Bazı
kadınlar ebelik alanında, bazıları da hemşirelikte uzmanlaşmıştır.
Huttercilerin öğretisel kurucu belgeleri her ne kadar kadınların
erkeklerin yönetimine tabi olması gerektiği üzerinde duruyorsa
da gözlemciler hep bir ağızdan Hutterci kadınların aşırı mutlu
olduklarını, büyük bir sevinç içerisinde birlikte çalıştıklarını söy-
lemektedirler. Elbette eğer "kadın işleri" çok sayıda kadın tarafın-
dan elbirliğiyle yapılıyorsa, bu tür işler, doğasına bağlı olarak, tek
başına bir çiftlikte yaşayan ev kadınının günlük işlerine kıyasla
daha kolay olabilmektedir.

Hutterci aileler çocuklarıyla birlikte kendi özel evlerinde ya da

dairelerinde yaşamaktadırlar. Aile büyüdükçe daha büyük evler verilmektedir. Geçmişte çocuklar kooperatif bakımevlerinde yetiştirilirken bugün söz konusu uygulama terk edilmiştir. Anneler çalışırken bebekler ve küçük çocukların bakımı ortaklaşa üstlenilir. Aile ilişkileri eski tarz Alman ataerkil ailesine nazaran daha güçlüdür. Yerleşim dışında devlet okullarına giden çocuklar arasında yapılan anketler, modern gençlikte yaygın olan yabancılaşmanın, kuşaklar arası uçurumun ya da “Ödipal çatışma”nın pek görülmediğini göstermektedir. Dış dünyanın emtia kültürü, herkesin dikkatini çeken tüketim ve aşırı uyarıcı eğlence gibi cazibelerine karşın Hutterci gençlerin neredeyse tamamı aileleri ve beş yüz yıl önceki komünist ataları gibi olmayı arzulamaktadırlar. Ergenliği geç terk edenlerse genelde bu süreci cemaatten olmayan bir eşle evlenerek tamamlamaktadırlar. Bu kişiler tatillerde ve haftasonları cemaate geri dönmekte, çoğunlukla civarda bir kasabada ikamet etmekte ve eş sıklıkla cemaatin dini görüşüne katılmakta, vaftiz edilmekte ve çift büyük bir sevinç ile yuvaya geri dönmektedir.

Amış, Mennocular ya da Mormonlar gibi komünist olmayan tarikatlar ya da Amana’daki komünist tarikatlara kıyasla Hutterci hayat tarzından firar edenlerin sayısı çok azdır. Bunun muhtemel bir nedeni, Hutterci itikadın modern okullarda eğitilmiş bir kişinin kendisini ruhî bir içeriğe kavuşturma yönünde bir gayret içine girme konusunda uygunsuz herhangi bir unsurun bulunmamasıdır. Çok az Hutterci üniversiteye gider. Genelde gençler cemaatin kendine yeterliliğini sağlayacak, profesyonel hizmetlerin sürmesine katkı sunacak şekilde tercihlerde bulunurlar. Okumak için dışarı gidenler istisnasız cemaate geri dönerler.

Bunun dışında ilk Huttercileri taklit eden, Alman ve İngiliz aydınlarca yirminci yüzyılda kurulmuş bir *Brüderhof* isimli cemaat halihazırda üniversite mezunu, epey bilgili kişilerden oluşmuştur ve doğuştan Hutterci cemaatlerle iman ve ahlâk ile ilgili konularda hiçbir vakit çatışma içine girmemişlerdir. Anlaşmazlıklar temelde radikal anlamda farklı iki sınıfın âdetleri ve gelenekleriyle ilgilidir. Silkeleyicilerin zayıflıklarının nedeni de muhtemelen budur. Zaman geçtikçe Silkeleyici öğretilere, özellikle mücerret

hayat anlayışına inanmak giderek güçleşmiştir. Bu nedenle Silkeleyiciler yetiştirdikleri yetimleri ellerinde tutamamış, yeni yetişkin üyeler kazanamamışlardır.

Fiiliyatta yaklaşık beş yüz yıllık pratiğin ardından Hutterci cemaatin hükümet tarzındaki esnekliği gerçekten de olağanüstüdür. Ilımlı bir idarî hiyerarşi, her daim aciliyet arz eder. Yönetimin esnekliği onu sarsıntılara dayanıklı kılar. Tüm hareketin genel yönetim tarzı da aynı şekilde esnektir. Hem yerleşim hem de genel konseyler tıpkı Sarsıcılar gibi oybirliğine dayanmayan her türlü eylemden uzak durmaya çalışır. Hutterci hayat tarzı her türden makul denemenin ürünü olduğundan söz konusu oybirliğine genelde kolaylıkla ulaşılır. Marx'ın tabiriyle, "insanların yönetilmesinden ziyade şeylerin idaresi"dir söz konusu olan.

İlginç ve belki de önemli bir diğer ayrıntı da Hutterci yerleşimlerinin ilkel insanlara ait diğer birçok köy gibi egzogami (aile dışı evlilik) tecrübe ediyor oluşudur. Çiftler birbirlerini yakın köylerden seçerler. Tabii ki bu birbirlerine sıkı sıkıya bağlı bir aile ağının örülmesini, ilk yerleşimin dışına çıkılmasını ve kalıtsal silsilenin daha büyük bir "gen havuzu"na doğru genişletilmesini sağlar. Ancak yine de gen havuzu, olabildiğince küçük görünür. Dışarıdan gelen Huttercilerin hep birbirlerine benzedikleri iddia edilir. 1965'te yüz elli beş yerleşim içinde sadece on beşinin soyadı Haushälters'dir. Hutterciler her ne kadar birbirlerine çok benzeseler de bu onların bir dizi akraba evliliğinin ürünü olduğunu göstermez. Akraba evliliği sonucu meydana gelen hastalıklara ve kimi marazlara cemaat içinde pek rastlanmaz. Bu tip dertlerden mustarip insan sayısı nüfusa oranla çok azdır.

19. yüzyıl Amerikan komünlerini tarif etmeyi sürdürmek mümkünse de bu tarz bir çalışma giderek sözlüğe dönüşecek ve gerçekte birer kooperatif çiftlik ve pansiyondan başka bir şey olmayan oluşumlara ya da sadece birkaç ay yaşama imkânı bulabilmiş yerleşimlere çok az yer tahsis edilecekti. 19. yüzyılda olduğu gibi bugün de öğretileri oldukça tuhaf olan, özel ilhamlara sahip bir koruyucu olduğu düşünülen bir lider tarafından despotik bir üslupla yönetilen komünal dini tarikatlar hala mevcuttur. Ancak bunları komün olarak nitelemek hatalıdır. Esasında bunlar, dolandırıcılık yapan ve liderlerine muazzam kârlar temin eden güvenli kolektif düzenbazlıklardır. Bunların tarihi tümüyle farklı bir konudur ve ayrı bir kitap çalışmasını hak eder.

Komünalizmin ilk dönem tarihinin en önemli hareketi olan Paraguay'daki Cizvit yerleşimleri hakkında özet bir sunum daha önce yapılmıştı. Şaşırtıcı olan şu ki İngilizcede bu konuyla ilgili yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Konu hakkında yazılmış en iyi kitap hala R.B. Cunninghame Graham'ın 1924'te yayımladığı *A Vanished Arcadia*'sıdır. (Yok Olmuş Arkadya.) Ciz-

vitler 1607’de bu vahşi bölgeye geldiklerinde İspanyollar ve Portekizlilerce hiç dokunulmamış bir arazi bulurlar. Zaman içinde cemaatler Paraguay Nehri’nin doğu yakasına yerleşmeye başlarlar. Köyler gerçek anlamda yeniden inşa edilmiş yerleşim birimleridir ve Avrupa’nın kendilerine sundukları teknolojiyi içselleştirmeleri ölçüsünde başarılı olmuşlardır; büyük ölçüde günah çıkartma ve komünyon gibi esaslı yönetim araçlarına sahip bir avuç rahip tarafından idare edilip yönlendirilirler. Yerliler Sao Paolo’dan gelen köleci akıncılar tarafından yağmalanmışlardır; Cizvitleri yağmalayan ise dini hasettir. Nihayetinde Cizvitler 1767’de tarikatın ihraç edilmesine dek hayatta kalırlar, bu ihraç esnasında birçok Yerli köyü tahrip edilir. Tarlaları tuzlanan Yerliler dağıtılır ve tekrar yabancı hayata dönerler ya da köleleştirilirler, hayvan sürüleri ise geniş otlaklı ovalarda (*pampa*) dolaştırılır.

Cizvitler bilinçli olarak köylerini komünler biçiminde kurmazlar. En basit haliyle onlar Yerlilerin toplumsal örgütlenme tarzını uygularlar. Küçük topluluklar gelişkin bir yapıya sahiptir. Statü hem cemaat idaresindeki ofislerden, hem de çeşitli merasimlerde rağbet gören rollerden devşirilir. Hayat tam da Güneybatı Amerika’da daha komünal olan *pueblolar* -örneğin Zuni- gibi olmalı ancak daha cömert bir çevre içinde konumlanmalı, bu nedenle önemli bir bölümü -yerli unsurlara değişikliğe uğratılmış olan Katolik- merasimlere ayrılacak olan daha geniş bir boş zamana izin vermelidir. Yaygın inancın aksine, Paraguay’daki oldukça başarılı misyoner faaliyet Kilise tarafından yakından izlenmiş, benzeri cemaatlerin İspanyol Amerika’sında, özellikle Cizvitlerce Arizona’da bulunması için kimi çabalar ortaya konmuştur. Tarikatın Kaliforniya’ya girişi engellenmemiş olsaydı, Kaliforniya Yerlilerinin hikâyesi de tümüyle farklı olacaktı. Fransiskan misyoner heyetleri komün olmaktan çok uzaktır. Yerlilerin durumu kölelerinkinden biraz hallicedir ve ölümlere bağlı olarak verilen fireler korkunç düzeydedir. Amerikalıların Altına Hücum macerasına başlamaları sonrası Yerliler tavşan gibi avlanırlar; eyaletin ekilebilir bölgelerinde Kaliforniya boz ayıları, çakalları ve Güney Amerika akbabalarının neredeyse tamamı göç eder. Cizvitlerin

Paraguay'da kurduğu birkaç köy bugüne dek yaşamayı başarmıştır. Toplumsal ve iktisadî ilişkiler serbest teşebbüse dayalıdır ancak üç yıl öncesinin cemaatlerine ait hafıza hala kendisini hissettirir. Birçok şekilde Cizvitlerin Paraguay'da verdikleri isimle “sadelikler” hem teoride hem de pratikte varolmuş en iyi toplumsal örgütlenmelerdir. Şurası kesin ki Yerliler, Platon'un *Cumhuriyet*'inde ya da Aziz Thomas More'un *Ütopya*'sında olabileceğinden daha fazla mutludurlar. Hayat tam anlamıyla engellenmeyen bir ayın, neşeyle kaplanmış bir tür grup tefekkürüdür. Diğer bir olağanüstü yönü ise böylesi bir şeyin neolitik köyden beri tarihin hiçbir döneminde vuku bulmamış olmasıdır.

Cizvit “boyun eğdirme” teşebbüslerinin zıt kutbu ise 1872'de Kaliforniya Körfezi'nde kurulmuş olan Topolobampo yerleşimidir. Bu, korunaklı ve derin bir koyun kıyısında kurulu olan değerli bir arazinin ancak kooperatif bir yerleşim ve anonim şirket biçiminde örgütlenmesi suretiyle kıymetli bir alan haline geleceğine inanan profesyonel şehir planlamacısı Albert K. Owen'ın kullandığı genel bir şemayı ifade eder. İlk planlar tam anlamıyla komünalisttir ancak kısa bir süre içinde yerleşimciler özel teşebbüsler ve komünalist bölümler dâhilinde ayrıştırılırlar. Gruplar ayrı ayrı çalışarak kendilerine geniş bir yerleşim alanı oluştururlar, elleriyle sekiz mil uzunluğunda, yüz feet genişliğinde ve onbeş feet derinliğinde sulama kanallarıyla sayısız hendek açarlar. Yerleşim, hisse almak isteyen, daha doğrusu bölgeye gelmeyi beceren herkese açıktır. Owen'ın büyük bir liman ve ticaret merkezi kurma planları suya düşer. Meksika hükümeti verdiği sözlerden döner. Önemli bölümü özel teşebbüsçü olan yerleşimcilerin sayısı hızla altı yüzden iki yüze düşer. Yerleşimden günümüze kalanlar bugün Meksikalı ailelerle evlenmiş olarak yaşamaktadırlar. Topolobampo, kapitalist teşebbüs biçimindeki bir komünizm örneği olarak herhalde tektir. Topolobampo'nun planındaki ölçek ve içerdiği insan sayısı göz önünde bulundurulduğunda, şirketteki insanların hem yerleşimci hem de ikamet etmeyip *Credit Foncier* (Fransa'da komünlere tahsis edilen arazi kredisi alanlar) olarak bilinen hissedarlar olduğu düşünüldüğünde, elimizde muazzam bir bilgi eksikliği mevcuttur.

Çocukluğu bu yerleşimde geçen Thomas A. Robertson, *A South-western Utopia* (Güneybatılı Bir Ütopya) adlı eserini 1947'de yayımlar. Kitabın yeni baskısı 1963'te Ward Ritchie tarafından Los Angeles'ta yapılır. Kitap geleneksel tarzda, fıkra türünde bir çalışmadır. Maalesef Robertson'un ailesi özel teşebbüsü tercih etmiş olan gruba üyedir ve bu nedenle komün hakkında çok az bilgi mevcuttur. Kitap ne bir bibliyografi ne de bir tür fihristtir.

Topolobampo yerleşimcilerinden biri de Robertson'un iddialarına göre 1887'de ailesi ve karısı ile yerleşime gelip orada ölen Burnette G. Haskell'dir. Gerçek şu ki Haskell, San Fransisko'da anarşist bir dergi olan *Truth*'u (Hakikat) çıkartmakta ve Three Rivers kasa-basının üst kısmında, sonradan Sequoia Millî Parkı olan Kaweah Kooperatif Topluluğu'nu kurup ona liderlik etmekle meşguldür. Haskell istikrarsız, parlak zekâlı ve oldukça duygusal bir insandır; o ve sosyalist emek lideri James Martin yerleşimin esasları üzerine tartışırlar. Haskell ve büyük Kansas Demiryolu Grevi'ne önderlik eden Buchanan, Marx ve Bakunin arasındaki ayrışma sonrası Marx tarafından Amerika'ya taşınmış olan Birinci Enternasyonal'in meşru vârisi olduğunu düşündükleri bir örgüte başkanlık ettikleri iddiasındadırlar. Muazzam ve inanılmaz bir gayretle yerleşimciler Three Rivers'tan Büyük Orman'a dek uzanan bir yol inşa ederler ve buraya, şimdilerde General Sherman ya da Karl Marx Ormanı da denilen, en büyük *Sequoia* ismini verirler. Federal hükümet yerleşimin toprak iddialarını demiryolları ve kereste şirketlerinin baskısıyla geçersizleştirir fakat keresteciler hayal kırıklığına uğrarlar. Tüm bölge ve arkasındaki arazi millî park ilen edilir. Haskell bu dönemin ardından Topolobampo'ya gitmiş olmalıdır.

Amerikan komünalizmiyle bağlantılı ve hatta daha ünlü bir diğer devrimci ise 1840'larda Marx ve Engels'ten daha büyük bir etkiye sahip ve bu ikilinin bol bol alıntı yaptıkları bir işçi sınıfı lideri ve teorisyen olan Wilhelm Weitling'dir. Weitling katı, seküler fakat bir o kadar da binyılcı ve vahiyçi vurgular içeren bir sistem geliştirir. Onun komünizmi gerçekte sanayileşmeye dönük bir itirazı içermekte ve kooperatif el sanatı üretimine geri dönüşü savunmaktadır. Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'daki ke-

hanetleri Weitling'in etkisini taşır ve onunla bir anlamda rekabet eder. 1848'deki devrimci hareketlerin başarısızlığı üzerine Weitling Amerika'ya göçer, bir gazete çıkartır ve üyelerine sigorta, mali destek ve emekli aylığı temin eden, Marx'ın "tabut birliği" olarak adlandırdığı, bir işçi birliği kurar. 1851'de 1848'den sonra Almanya'dan gelen göçmenlerin kurduğu birkaç küçük yerleşimden biri olan *Komünya* ile ilgilenmeye başlar ve *Arbeiterbund*'dan (İşçi Birliği) gelen paranın önemli bir bölümünü oraya aktarır. İç tartışmalar ve tembellik yerleşimi iflasa sürükleyip Weitling'i mahveder. Bu hata, onu 1848 devrimlerinin yenilgisinden daha fazla yıpratır. Zamanla takıntılı bir insan olur ve kozmogoniden ekonomiye doğru evrilen evrensel bir sistem geliştirir. Son yıllarını tuhaflıklarla dolu tecrübelerle geçirir. Weitling'in adı devrimci düşünce tarihinde çok az itibar görür. Hegel'den tümüyle bağımsız biçimde ve Marx'tan önce o, kapitalist üretimin aslı kötülük olduğunu söyleyen bir insani öz yabancılaşma teorisi geliştirmiş; aynı zamanda Marx ve Proudhon'dan yıllar önce kendisinin komünist olduğunu söylemiştir. Bir anlamda Marx ve Engels onun komünist hareketine dâhil olup kontrolü ellerine geçirmişlerdir. Onun adına yapılmış olan tek anıt, bugün hala toplum merkezi ve dans salonu olarak hizmet veren *Komünya*'daki büyük binadır.

Yerleşimleri özet de olsa tarif etmeyi sürdürmede yine de cazip bir taraf var. Dini yerleşimlerin birçoğu aşırı ölçüde tuhaftır, Silkeleyiciler ya da Oneida gibi cemaatler ise kurucuları ve liderlerinin açık biçimde birer sahtekâr olması ile ayrışır. Bu insanların birçoğu müjdelediklerinden daha fazla ölçüsüzdürler ve bu "hakikat"leri daha fazla sayıda enayiye etkilemek için kullanmışlardır. Bir şeye imkânsız oldukları için inanma isteği *Tertulyan*¹⁷⁶ ile sınırlı değildir ve tüm beşeriyetin genel yanılgısını ifade eder. Bu hareketlerin önemli bir bölümü her şeyi ortak kabul eder ancak liderler kaba ve gösterişçi bir lüks içinde yaşamaktadırlar. Bu türden gruplar dolay-

176. İngilizleştikten sonraki adı Tertulyan'dır. Afrika'daki Roma eyaleti Kartaca'da doğmuş ilk Hristiyan yazardır. Latin Hristiyan yazınının ilk kapsamlı külliyatının yazarıdır.

sıyla komün olarak adlandırılmamalıdır. Sonuçta genel kanaate göre cemaatin üyelerinden tüm hayati birikimleri alınmakta ve onlar herhangi bir ödeme yapılmaksızın çalıştırılmaktadır.

Komünalizmin uzun tarihiyle ilgili bir incelemeden çıkartılacak sonuçlar nelerdir? Bu noktada Marx ve Engels'in eleştirilerine maruz kalan birkaç yerleşim istisna tutulursa, on dokuzuncu yüzyıl komünalizminin John Humphrey Noyes liderliğindeki Oneida'da ve Frederick Evans liderliğindeki Silkeleyiciler şahsında zirvede olduğu dönemde elde edilen sonuçlara benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Öncelikle Marksist eleştiri, yani ütöpik sosyalizm eleştirisi daima önceki döneme ait daha ilkel bir üretim biçimini ve sosyal ilişkileri temsil eder. Birkaç istisna dışında komünalist yerleşimler, modern teknolojiden çok neolitik köyün yeniden dirilişini anlatır. Bu günümüz için de doğrudur. Komünalizm "toprağa dönüş" ilahisi tarafından sık sık başvurulmuş bir konudur ve birçok durumda yerleşimlerin başarısızlığının sebebi, üyelerinin çiftçilik ya da diğer zor işler hakkında pek bir şey bilmemelerine rağmen ekonomilerini tarım üzerine kurmak konusunda ısrarcı olmalarıdır. Bazı durumlarda, her ne kadar bu II. Dünya Savaşı sonrası çoğalan komünler için daha çok doğru olsa da komün üyeleri kendilerini en ilkel ziraat teknolojisi ile sınırlamışlardır.

Seküler komünlerin neredeyse tümü kısa bir zaman içinde başarısız olmuştur. Robert Owen'ın Yeni Âhenk'inin komünalizm tarihinde oldukça büyük bir önem arz etmesi gerçekten de şaşırtıcı bir durumdur. Çok kısa süren yaşamında, maalesef her şeyi yanlış yapmıştır. Tüm insanların kardeş olarak birlikte yaşayacağına dair o basit inanç güçlü bir katılımı telkin etme noktasında yeterli değildir. Ayrıca her gelene kapılarını açık tutan ve her isteyen üye olarak kaydeden bir yerde felâket kaçınılmazdır. En iyimser görüşle cemaat içi bağlılık zayıftır ama bu türden yerleşimler aylıklar, deliler ve ev ya da iş bulamayanlar ayrıca bir komün ailesi içinde vasıflı olarak yaşayabileceğini düşünen ama haâkim toplumun kenara ittiği kişilere cazip gelmektedir. Açık kapı politikası aynı zamanda ileride en kötü ihtimalle yönetimi ele geçirip cemaati da-

ğitan, en iyi ihtimalle parayı ve taşınabilir malları alıp kaçırın kimi sosyopatların ve suçluların kabulü ile sonuçlanmaktadır.

Neredeyse tüm komünler kendine yeterli olmaya çalışmış ve hem tüketim hem de üretim komünizmini becermişlerdir. Mali açıdan başarılı birer ziraatçi olmayı bilenler sadece Huttercilerdir. Onlar da ilk yıllarda esas olarak zanaatkâr bir cemaattir. Tercihen bir cemaatin kendisini besleyebilecek yeterli bir araziye ve ek olarak yüksek kalitesi ile piyasada rekabet edebilecek özel kimi mamullere sahip olması gerekir. Oneida, amana ve yirminci yüzyıldaki Brüderhof bu noktada iyi birer örnektir.

Uzun ömürlü yerleşimler bütünlüklerini ve bağlılıklarını doğaüstü bir tasdik merciine borçludurlar. Bunlar güçlü karizmalara sahip bireylerin idaresi altında yönetilmişlerdir. Kimi örneklerde liderlik neolitik çağın sonunda olduğu gibi dini liderle pratik lider, rahip kral ile savaşçı kral, havari ile işletme müdürü arasında bölünmüştür.

Yerleşim içindeki bütünlük belli ölçüde kişiler arası gerilimler yüzünden güçlenebilmektedir. Cinsel ilişkinin olmadığı orjilere doğru meyleden merasimler yapan Silkeleyicilerin mücerretliği, Oneida'daki özel cinsel ilişki ve soy ıslahı teknikleri gerçekte genelleştirilmiş erotik gerilime ilişkin madalyonun iki yüzü, aynı şeyin iki biçimidir.

Burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki teoride komünal hayat kadınlar için çok daha avantajlıdır. Bir ev kadınının ya da annenin yaptığı işlerin önemli bir bölümü bu hayat tarzı dâhilinde bölünebilmekte ve başkalarına dağıtılabilmektedir. Çocukların bakımı bir ya da iki kadın tarafından üstlenilmektedir. Yemek pişirme, dikiş, çamaşır, ev temizliği gibi “kadın işi” kabul edilen görevler dağıtılarak her bir kadının daha fazla boş zaman sahibi olması sağlanmaktadır. Bu elbette Mormon kadınları arasında çokeşliliğin neden erkeklere kıyasla daha fazla yaygın oluşunu da izah eder. Zamanında St. Louis'den Salt Lake'e binlerce kadın yürüyüp söz konusu tarikata katılmak istemişlerdir.

Ancak kadınların yaptığı düşünülen işler bugün on dokuzuncu yüzyıldaki seküler komünlerin birçoğunda görüldüğü üzere, hippie komünlerinde de yine kadınlarca yapılmaktadır. Süreç

içinde bu komünlerdeki kadınlar tüm işlerin kendilerine kaldığı, erkeklerinse oturup viski içerek, tütün çiğneyerek ve komünizm, cinsiyetler arası eşitlik ve kadınların özgürlüğü gibi konularda tartışmalar yürüterek vakit geçirdikleri için isyan etmişlerdir.

Böylesi bir komünizm yerleşimlerin önemli bölümündeki hatanın ana etmeni olamaz. Belki de birçoğunun başarısızlığı esas olarak ekonomik nedenlere bağlıdır. Hepsi de yaygın olarak pahalı araziler satın almış ama onları kârlı bir biçimde kullanmayı bilememişlerdir. Birçoğu yerleşim içinde ikamet etmeyen üyelerden muazzam gelirler elde etmiştir. Kaweah Kooperatifi Topluluğu bile hem ABD hem de Avrupa'daki ikâmet etmeyen üyelerden ciddi miktarlarda para toplamıştır. Seküler bir yerleşim olan ve uzun süre ayakta kalan İkarya nihaî hizipleşmeye dek Fransa'dan yüklü miktarlarda parasal yardım almıştır. Bu cemaatin tek hatası, çok fazla araziye ekip biçceğini taahhüt etmesidir ancak İkarya hareketinin tüm ömrü boyunca cemaat hayatı ağır işçiliğe ve gönlüsüzce katlanılan bir sefalete dayanmıştır.

Bağlılık ve bütünlük konusunda güçlü dayanakların olduğu, üyelerin dikkatli bir biçimde elekten geçirildiği, zengin ve pratik tecrübelere sahip zekî liderlerin yönettiği yerleşimler ekonomik açıdan hayli başarılı olmuşlardır. Bu bağlamda Hutterci yerleşimi uygun bir model teşkil etmektedir. Söz konusu cemaatin bugünkü ana sorunu ise eşsiz başarısı ve yaşadığı refahın yol açtığı hasettir.

II. Dünya Savaşı'ndan beri, komünist ülkeler hariç, kendilerine komün diyen, tüm dünyaya dağılmış binlerce grupta ilişki kurmak bugün için güçtür. Aslında birçoğu komün değil, her zaman var olagelmış, üniversite şehrinde kurulu bir tür kooperatif pansiyonlardır. Bunlar çoğunlukla girişi zor olduğu için özellikle gazetecilerin ilgisini çekmiştir. Üyelerinin esrar içip hep birlikte yatmaları onları iki üç Yunanca harften oluşan kısaltmalara sahip kardeşlik derneklerinden ayırtıran bir husus değildir. Açık kapı politikasına bağlı kalan bazı kırsal komünler esasında birer dış "çarpmışma tamponu" olarak iş görmektedir. Üç yüz yetişkin otostopçunun üç yüz akrılık bir arazide çadır kurup az çok daimi olan ama toprağı ekip biçmekle uğraşma konusunda kılını kıpırdatmayanların oluşturu-

duğu Şeye komün demek güçtür. Burada bir kez daha sansasyonel habercilik kendisine yer bulmaktadır. Altın  ağ'cılığın ve karizma-nın yerini kendisini komün olarak nitelendiren seks ve uyuturucu gruplarının aldığı doğrudur. Öyle olsa bile söz konusu cemaatlerin önemli bir bölümü hakiki anlamda birer tüketim, az da olsa birer üretim komünü olarak örgütlendikleri açıktır.

Modern komünalist hareket, eski binyılcılığın laik bir bi i-miyle el ele gider. Bu süreç atom bombasının atılmasıyla başlar. Ateş ve kıyamet bir iman meselesi olmaktan çıkar ve gayet yakın bir ihtimal haline gelir. "Kurtarıcı bakiye" merkezden çekilmeye ve kimi durumlarda kuzey yarımküreden uzaklaşmaya başlamış-tır. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında kıyamet çok uzak değildir, hatta Dien Bien Phu'da (Vietnamlılarla Fransızlar arasındaki savaşta) ardından Küba Füze Krizi esnasında eli kulağında olduğu görülmüştür. İnsanlar artık bombadan pek bahsetmemektedirler. Sanki kanıksanmış gibidir. Ancak bir dizi anketin de gösterdi-ęi üzere  niversite  ğrencilerinin ekseriyeti yirmi birinci yüzyıl-da hayatta olabilecekleri umudu içerisinde değildir. Nagazaki ve Hiroşima'dan kısa bir süre sonra Alex Comfort, Amerikalılar atom bombasını icat etmemiş olsalardı, onu doğal bir ürün olarak gizleyeceklerini söyler. Eğer böyleyse modern savaş sanatı ayrıca batı medeniyetinin Ağustos 1914'te sona ermiş olduğunu düşünen, bütünüyle yabancılaşmış çok sayıda insan da üretmiştir.

Günümüz komünleri arasında, dinin ya da ideolojinin yerini alan şey, işte bu her yere nüfuz eden sınırsız yabancılaşmadır. Modern komünalist hareket ise sosyalizmin ya da komünizmin mese-lenin etrafından dolaşan manevralarını ıskartaya çıkartan, insanın kendisine yabancılaşmasının doğrudan saldırısı altındadır. İtalya Komünist Partisi'nin bir toplantısında birinin söylediği gibi: "Her şeyden önce elimizde elli yıldır dünyanın altıda birine haâkim olan, son yirmi beş yıldır da buna eklediği görece daha geniş bir coğrafya ile iki katından daha fazla insana sahip bulunan sosyalizm varken insanın kendine yabancılaşması azalmak şöyle dursun, artmaya de-vam etti. Söyleyin tüm bunlar olurken biz ne yapıyoruz?"

Marx, endüstriyel sürecin işçi sınıfına sınıf bilincini öğreteceğini

ve bu bilincin de Marksizm olduğunu düşünmüştür. Bu özelde Detroit ya da Gary'de pek hissedilebilecek bir husus değildir. Ama batı medeniyetinin parçalanması hepsi de genç olmayan, çok sayıda insana çok az kişinin işittiği Bakunin ve Berkman'ın komünist anarşizmine hayli benzeyen ve haâkim toplumu düşman akranlarını yoldaş olarak görmek gibi gayet içgüdüsel bir cevabı da öğretti. Tüm bunların ne kadar nüfuz edici olduklarını görmek gerçekten etkileyicidir. *Siyah Müslümanlar*,¹⁷⁷ *Kara Panterler*,¹⁷⁸ *Yehova Şahitleri*,¹⁷⁹ *Brüderhof*¹⁸⁰ ve *İsa Halkı*¹⁸¹ (Mesih Cemiyeti) gibi otoriteran gruplar dış dünyaya muhalif ve son derece gelişkin bir planla işleyen yapılara sahip olsalar da her hareketin içinde bir tür komünal ahlâk gelişmiş durumdadır. Bu, eski Leninist kaba örgütsel formları daha fazla dayatamayacak olan ve içinden sürekli gerilla gruplarının koptuğu, kişiler arası ilişkilerin Kropotkin'in arzuladığı kadar komünist-anarşist olan, haâkim toplumla ilişkileri on dokuzuncu yüzyıl sonunda Fransa'da

177. C. Eric Lincoln'un ABD'de İslam Milleti'nin giderek artan etkisini inceleyen, 1961 tarihli *The Black Musli M.S. In America* (Amerika'da Siyah Müslümanlar) adlı kitabına atfen kullanılmaya başlamıştır. Bu ifade çoğunlukla ABD'de Louis Farrakhan'ın ayrışmacı Siyah milliyetçi hareketine, İslâm Milleti'ne işaret eder.

178. İnsan hakları ve meşru müdafaa amaçlı kurulan Afro-Amerikan örgütü. Parti, altmışların ortalarından yetmişlere kadar faaldi.

179. Beynelmillel restorasyoncu dini mezhebin üyeleridir. Hareket İncil Öğrencileri Hareketi'nden çıkar ve Amerikalı Protestan bir evanjelist olan Charles Taze Russell tarafından 19. yüzyıl sonlarında kurulur.

180. ABD'de New York ve Pensilvanya'da, Birleşik Krallık'ta, Almanya'da ve Avustralya'da şubeleri bulunan dini cemaattir. Eski ismi *Kardeşler Cemaati* ya da *Hutterci İhvan*'dır. Bugün ise ismini *Uluslararası Kilise Toplulukları* olarak değiştirmiştir.

181. 1872'ten 2001'e dek Amerika merkezli mormon tarikatıdır. Yeniden Örgütlenmiş Mormon İsa Mesih Kilisesi olarak bilinir. Amacı, İsa Mesih'i dünyaya anlatmak ve neşe, umut, aşk ve barış cemaatlerini tanıtmaktır. Cemaatin 50 ülkede yaklaşık 250.000 üyesi vardır.

faal olmuş terörist-anarşist gruplar gibi seyreden Troçkist ya da Maoist tipte yeni Bolşevik örgütler için bile geçerlidir. Bu gruplar tümüyle ideolojisiz doğmakta, zamanla bütünsel bir yabancılaşmaya gömülmektedirler. Örgütlerden ayrılma meselesi ise gününü en az iki saatlik meditasyonlarla geçiren dini anarko-pasifist komünlerden Manson Ailesi¹⁸² ile Simbiyonist Kurtuluş Ordusu'na¹⁸³ kadar geniş bir yelpaze içinde süreklilik arz eden bir husustur.

Bütünlüğü sağlayan etmenlerden biri ibadettir. Ortaçağ'a özgü manastırcılık Aşai Rabbanî Ayini'ne, ilahiler okumaya, gece gündüz dua etmeye dayalıdır. Yıl boyunca çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Keşişlerin ve rahibelerin de katıldığı bu toplantılar insana cemaatten ayrılmayı güçleştirir. Şüphesiz ki Amerika'da on dokuzuncu yüzyılda faal olan Silkeleyiciler en gelişkin ibadet sistemine sahip olan cemaattir. Ama başarılı olmuş seküler komünler bile üyeleri öyle olduğunu düşünmeseler de merasimlere dayalı bir hayat tarzı üretmişler.

Cemaat merasimleri içinde en önemli etmen günah çıkartmadır. Silkeleyicilerde günah çıkartma cemaati birbirine bağlayan güçlü bir bağ olarak iş görür. Bugün birçok komünal grupta varlığını hala sürdürmektedir. En ünlüsü muhtemelen Sinanon'dur. Sinanon'da üyeler birbirlerini en sert biçimde eleştirirler. Burada cemaat içindeki haâkim ilke üyelerin kendilerini küçük düşürücü biçimde günah çıkartmalarıdır. Ama öte yandan kişilerin benlik merkezli oluşlarına

182. Altmışların sonunda Kaliforniya'da Manson Ailesi isimli sahte bir komün kuran suçlu ve müzisyendir. Kendi talimatıyla üyelerinin gerçekleştirdiği cinayetlerden suçlu bulundu. Manson "Darmaduman" ismini verdiği, Beatles'in aynı isimde bir şarkısından esinlendiği kavrama bağlıydı. Darmaduman'ın apokaliptik bir ırk savaşı olduğunu düşünüyordu. Ona göre cinayetler söz konusu savaşı yakınlıştırıracaktı. Zamanla delilik, şiddet ve ölümü çağrıştıran popüler bir sembole dönüştü. Halihazırda Corcoran Devlet Hapishanesi'nde tutulmaktadır.

183. Amerika'da devrimci öncü savaşı verdiğini iddia eden kendi özgün tarzına sahip bir şehir gerillası örgütüdür. Örgüt 1973-75 yılları arasında banka soygunlarına iki cinayete ve çeşitli şiddet eylemlerine imza atmıştır.

sistematik biçimde saldıran her tür teknik grup içi bütünlüğü artırırken öte yandan zamanla bireyin grubu terk edeceği bir kırılma noktasına ulaşmaya zorlama gibi bir tehlikeyi de barındırır.

Kendi çocuklarını cemaat içinde tutabilme becerisine, hepsi değilse de sadece dini cemaatler sahiptirler. Bu Hutterciler için asla bir mesele teşkil etmemektedir. Zira Hutterciler çocuklarını üniversiteye göndermeyi asla riskli görmemektedirler. Silkeleyicilerin en önemli işlevlerinden biri onların yetimlere ve terk edilmiş çocuklara bakmalarıdır. Üstelik bu işi yetimhanelerin çok az sayıda ve üstelik kötü koşullarda olduğu bir dönemde yapmışlardır. Çocuklar Silkeleyicilere has hayat tarzına göre yetiştirilmekte ama neredeyse hiçbiri cemaat içinde kalmamaktadır. Diğer yandan birçok seküler cemaat esas olarak “ilerici birer okul” olarak hayatta kalabilmişlerdir. Yaşadığı tüm felâketlere ve yaptığı tüm ahmaklıklara rağmen Owen’ın Yeni Âhenk’inin yaptığı en önemli katkı budur. New Jersey Stelton’daki anarşist yerleşim kısa bir süre sonra varoşa özgü kooperatif bir kalkınma deneyimi halini almıştır. Bu noktada tüm varoşlara yayılana dek cemaati canlı tutan okul olma özelliği ayrı tutulmalıdır. (Söz konusu varoş bugün tümüyle bir siyahi mahallesine dönüşmüştür.) Yirminci yüzyılda esasta okul olarak faaliyet yürütmüş komünlere en iyi örnek Arkansas Mena’daki Eyalet Koleji’dir. Black Mountain Koleji’ne komün demek pek mümkün değildir. Ancak Antioch Koleji, bir kısmı Yeni Âhenk’ten çıkmış komünal grupların biraraya gelmesinden oluşmuştur.

19. yüzyıl Amerika’sındaki komünalist, hareketlerle ilgili birçok kitapta bu hareketlerin başarıya ulaşmasında rol oynayan etmenlerle ilgili çok az ihtilâf vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

“Hâkim toplumun mutlu bir hayat için yeterli bir değer üretmediğine, onun hastalandığına, lânetlendiğine, öldüğüne ya da bugün itibarıyla halihazırda ruhunu teslim ettiğine, ayrıca komünün ateşin içerisinden çıkmış kurtarıcı bakiye olduğuna dönük inancı da içeren, tüm grup üyelerinin kabullendiği bir din ya da en azından güçlü bir ideoloji.”

Güçlü bir karizmaya, daha da önemlisi kendi iradesine insan-

ları ikna etme becerisine ve kayda değer ölçüde bir vakara sahip bir lider. Örneğin Noyes Oneida'da yaşanan her türden münakaşa karşısında soğukkanlılığını korumayı bilmiştir. Böylesi bir kişinin aşırı otoriteryan ve baskıcı olması muhtemeldir. Komünal hayata bağlanan insanların yaklaşık yüzde ellisi genelde aşırı düzeyde sosyal mazozizme meyyal bir karaktere sahiptir. Bunların küçük despotların idaresi altındaki cemaatlerde çok az sorun yaşarlar. Diğer yüzde elli ise güçlü bireycilerdir ve bunlar da fikrinin cemaat üyeleri ile birlikte türediğine onları ikna edebilen, yüksek beceriye sahip bir idareci olan liderliğe ihtiyaç duyarlar. Yine de dünyadaki tüm karizma bu kadar geniş bir yetenek yelpazesini asla bir araya getiremez. Bu noktada bir kez daha Noyes'tan bahsetmek gerekir. O gerçekten de her şeyi lâyıkıyla yapabilen hakikaten evrensel bir insandır. Hutterci liderler tüm ömürleri süresince cemaat içinde neredeyse tüm görevleri ifa ederler. Eğer sadece bir lider karizmaya sahipse, bu liderin yanında bir de işletme müdürü olması gerekir. Söz konusu ikili liderlik pek yaygın bir durum değildir.

Görevlerin tayin edilmesi ve dönüşümlü hale getirilmesi için herkesçe kabul edilmesi gereken bir yöntem olmalıdır. Üstelik bu yöntem ev idaresine ait sıkıcı işlerin her iki cinsiyetçe paylaşılmasını da içermektedir. Geleneksel planda çamaşır işi kadınlar arasında pek rağbet görmez. Ama tüm cemaat üyeleri böylesi görevlerden sorumlu olduğundan, bu tür işler bir biçimiyle halledilir. Oysa şehirli ya da kırsal, günümüzdeki birçok komün düzensizlik, pislik ve yapılmayan işlerle malûldür.

Çiftçilik oldukça zor bir iştir. Tecrübeli çiftçiler için bile zordur. O sadece Amerikan ziraî ticaretini yaratmış olan sermaye yoğunlaşmasını ifade etmez. Bir nesli aşkın bir süredir çocukları küçük, iki yüz akrılık çiftliklerde ya da genel aile çiftliklerinde tutmak imkânsız hale gelmiştir. Yarı tropikal ve tropikal dünyanın tümünde köylüler küçük çiftliklerini terk edip şehirlerin gecekondu mahallelerine taşınmışlar ve buralarda sefalet içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Bugün Amerika'da küçük ve sınırlı ya da eski tip genel çiftliklerde çiftçilik yapmak neredeyse imkânsızlaşmıştır. Doğal olarak eldeki arazi büyüklükleri makinelere yüksek miktar-

larda sermaye yatırımlarını asla karşılamamaktadır. Büyük bir kamyon park alanı, bir çift sağmal keçi ve birkaç tavuk orta ölçekli bir komün için yeterli yiyeceği temin edebilmekte ve herkese rahatça dağıtılmış imalat süreci için gerekli çalışma zamanının ayrılmasını mümkün kılabilmektedir. Her ne kadar şehrin dış mahallelerinde bahçe için arazi kiralansa da şehir büyüklüğünde bir komün için yegâne çözüm yolu budur. “Toprağa dönmek” ve “Toprak Ana ile temas kurmak,” ekonomik faaliyetlerini el sanatları ya da imalata doğru kaydırmaktansa pek verimli olmayan küçük geri dönüşlerle daha çok çalışmayı arzulayan üyelere sahip günümüz kır komünlerinin büyük bölümünün içinde olduğu esrarlı havanın bir parçasını teşkil etmektedir. Elbette herkesin zevki kendine.

Bunun dışında masrafları paylaşılan, müzik yapan ve kendisine komün adını veren avukatlar, profesörler, psikiyatristler ve işçilerce işgal edilmiş on iki odalı Riverside Drive apartmanı ya da eski tip konaklarda belirli bir gerçekdışılık söz konusudur. Cemaat olabilmek için kendine yeterli olmak, kurtarıcı bakiye ülküsüne yaklaşmak, haâkim toplum yok olduğunda toplumun çekirdiğini yaşatmak gerekir. Tüketim komünizmi yanında üretim komünizmini uygulayan birkaç şehir komünü mevcuttur. Bunlar ağırlıklı olarak dini cemaatlerdir ve aşırı otoriter bir liderliğe tabidirler. Elbette kıyamette şehir komünleri de şehirlerle birlikte yok olacaktır. Dolayısıyla muhtemel en doğru seçenek cemaatleri şehirden uzak diyarlarda kurmaktır. Tek sorun savaş çıkartıp duran devletin de bu fikri benimsemesidir. New Mexico komünleri muhtemel bir nükleer savaşın merkezlerinin tam ortasındadır. Kuzey Dakota’daki Hutterci yerleşimler ise kıtalararası balistik füzeleri için hazırlanmış depo silsilesi içinde kalmıştır. En başarılı ziraî cemaatlerden biri olan Santa Barbara yakınlarındaki Sunburst Çiftlikleri Vandenburg Hava Üssü’nde gerçekleşecek muhtemel bir patlamanın menzili içindedir. Ayrıca San Francisco Körfezi bölgesi, nükleer savaş tesisleri ile komünler eşit hisselere sahip olacak biçimde, birbirinden bağımsız noktalarla işaretlenmiş durumdadır.

“Ne yaparsan tüm hukukun kendisi olarak yap.” anlayışını tam sonucuna vardırmış bir birey anarşizmi kesinlikle işlemez. Gü-

nümüzde bu şekilde faaliyet yürüten komünler mevcuttur ancak bunlar her yıl ortalama yüz derecelik bir geriye dönüş yaşamaktadır. Temelde komün sadece bir adres olarak varlığını sürdürmektedir. Bu türden grupların birçoğu bir araya ancak uyuşturucu ve seks paylaşmak için gelmekte, bunları esas olarak bir arada tutan ise eni sonu haâkim topluma dönük düşmanlık olabilmektedir. Grup bütünlüğü için gerekli tüm çağdaş yöntemler şu veya bu şekilde belirli cemaatlerde uygulanmaktadır. Grup seks, karşılaşım grupları,¹⁸⁴ grupça günah çıkartma ve eleştiri gibi pratikleri birçok komün uygulamaktadır. Her grubun sadece on dokuzuncu yüzyıl değil ayrıca radikal Reform döneminde de yaşamış kendi selefleri vardır.

Sonuç olarak bir cemaat serbest ticaret politikası ile muazzam “çarşıya yastığı” işlevine sahip olarak varlığını sürdürebilir fakat o asla bir komün olamaz. Seçicilik komünalizmin ilk yasasıdır. Hiçbir yasaya inanmayan en anarşist komünalizmde bile insanlar en azından anarşizme inanmalıdırlar. Bugün en başarılı komünler bile ya ziyaretçi kabul etmiyor ya da etse de ziyaretçilerin bir geceden fazla kalmasına izin vermiyor, muhtemel üyeler ise araştırma amacıyla belli bir çıraklık sürecine tâbi tutuluyor. II. Dünya Savaşı sonrasında tüm otostopçuların sıcak karşılandığı hareketin o ilk günlerinde komünler sadece aylak ve sosyopatlarla dolup taşmamış, ayrıca seyyah komünarların terk ettikleri köpekler ve çocuklar gibi ciddi sorunlarla yüzleşmiştir. Batı manastırcılığının başlarında kaleme alınan Aziz Benedict’in *Nizamname*’sinde bu tür insanların tehdit oluşturduğunu belirten bir madde mevcuttur. Terk edilmiş köpekler ve çocuklar sosyal sorunlardır ancak bunun dışında bir de estetik ve ekolojik bir sorun vardır. Tümüyle kırsallığa ait olan hippy komünlerini ölü ve terk edilmiş otomobillerin çizdiği bir kirli hat çevreliyor ve bu hat, hayat gâilesi içindeki çıplak çocukların gözlerinin kör olmasına sebebiyet verecek bir oyun alanına dönüşüyor. Ortalığa saçılmış otomobil parçaları genel düzen için oldukça pahalı bir sorun teşkil ediyor.

184. Hümanistik teorileri temel alan, duygu ve deneyimlerin paylaşımı, bireysel gelişimin desteklenmesi gibi değerleri vurgulayan bir tür hümanistik grup terapisi.

Dizin

A

Afrika 27, 32, 115, 190, 226, 309

Akıl Çağı 264

Alamut 186, 187

Alman Teolojisi 88

Alt Ülkeler 85, 138, 153, 197, 199,
200, 216, 220

Altın Çağ 38, 39, 54, 127, 128, 140,
155, 231, 233, 298, 313

Altına Hücum 294, 306

Anabaptist 52, 56, 63, 82, 111, 124,
125, 126, 127, 130, 131, 135, 137,
138, 142, 144, 146, 147, 149, 150,
151, 152, 153, 155, 156, 177, 193,
194, 198, 199, 200, 291, 298

Anadolu 29, 57, 192

Ananias, Peter 50

Asya 7, 8, 10, 12, 190

Aşağı Mısır 53

Aşk Kurumu 271

Aşk Sarayı İdare Binası 271

Avrupa 7, 9, 28, 30, 33, 56, 64, 66,
72, 76, 78, 88, 89, 90, 100, 101,
102, 109, 110, 111, 113, 114, 117,
121, 122, 124, 135, 146, 149, 154,
156, 159, 170, 172, 183, 187, 188,
190, 191, 194, 197, 198, 199, 200,
202, 220, 226, 228, 246, 251, 261,
267, 291, 306, 312

Aziz Ambrose 55

Aziz Augustine 55, 61, 77, 79, 83,
123, 127

Aziz Basil 56, 57, 58

Aziz George Tepesi 162, 166

Aziz Pachomius 53, 54, 56, 57

B

Bağımsızlık Beyannamesi 235
Barlow, General Francis C. 265
Beş Yıllık Plan 194
Beşinci Monarşi Hareketi 161
Beynelmilel Nesnelci Hareket 8
Blake, William 22, 243
Bockelson, Jan 139, 140, 142, 143, 144, 145
Bolşevik Devrimi 17, 176
Boston, George Ripley 163
Bronz Çağı 32
Brook Çiftliği 236, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 272, 275, 276, 289
Brown, Mary 257
Budist 7, 12, 36, 69
Büyük Devrim 99
Büyük Kültür Devrimi 17

C

Cisterli 74
Cizvitler 156, 158, 189, 197, 306, 307
Considerant, Victor 272, 276
Cornuault, Joel 12
Curtis, George William 265
Çekoslovakya 16, 100

Ç

Çin Komünist Partisi 17

D

Dana, Charles A. 264, 272
Danya'nın Kitabı 129, 161
Deccâl 54, 65, 75, 92, 140

Demir Çağı 46

Detroit 21, 314
Devlet Kilisesi 53, 54
Djilas, Milovan 17
Doğruluğun Öğretmeni 46
Doğu Almanya 16, 135
Doğu Fransa 65
Doğu Ortodoksluğu 58, 228
Dördüncü Lateran Konsili 76
Dünya Sanayi İşçileri 7, 11
Dwight, John S. 264, 272

E

Eck, Hans 145
Eckhart 69, 77, 78, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 126, 151, 160, 166, 198, 202
Eliot, T. S. 10
Endülüs 16
Engadda 45
Engels, Friedrich 20, 25, 135, 136, 256, 261, 308, 309, 310
Eski Ahit 37, 38, 63, 64, 161, 166, 216, 217
Esseniler 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 52, 53, 59, 186
Eusebius, Kesaryalı 40, 52, 127

F

Falaşalar 38
Filistin 29, 33, 40, 41, 52, 53
Fioreli Joachim 74, 151
Fouriercilik 269, 272, 273
Fransız Devrimi 22, 110, 176, 233, 264, 269, 280

G

Galiçya 156
Geleceğin Ordusu 47
Gersen, Ottilie Von 128
Gibson, Morgan 7
Ginsberg, Allen 10
Godwin, William 22
Goldman, Emma 22
Grebel, Konrad 137
Gresbeck, Henry 145
Gül Savaşları 89

H

Haçlı Seferleri 62, 66, 73, 102, 186, 187, 188
Hakikatin Işığı 42
Hamsin Bayramı 42
Harz Dağları 126
Hasan Sabbah 187
Haşhaşiler 182, 183, 184, 187, 188
Hawthorne, Nathaniel 264, 265, 266, 267
Hazar Denizi 186, 187
Herodot 33
Hill, Joe 12
Hindistan 27, 33, 183, 189, 222, 264
Hippolitus 52
Hoffmann, Melchior 138, 139
Hus, John 90, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 161
Husçu Savaşları 90, 99, 108, 115, 124, 174
Hübmaier, Balthasar 131

I

I. Dünya Savaşı 7, 177
II. Dünya Savaşı 8, 9, 10, 24, 176, 177, 181, 227, 261, 291, 293, 310, 312, 319
Işığın Oğulları 39, 47

İ

İç Işığı 89, 165
İkinci Zuhur 54, 55, 116, 184, 202, 203, 206, 210, 219, 221, 236, 298
İran 29, 31, 56, 181, 182, 184, 185, 187, 193
İsa Mesih 39, 46, 285, 314
İskandinavya 60, 188
İspanya İç Savaşı 17, 176
İsviçre 67, 121, 124, 130, 131, 137, 149, 151, 153, 160, 199, 216, 244, 298

J

Japonya 8, 12
Joris, David 151
Josephus, Flavius 36, 43, 44, 127

K

Kâmilîyetçiler 214, 231, 232, 236
Kara Ölüm 89, 90, 94
Kara Panter 314
Karanlığın Oğulları 39, 47
Karanlık Çağlar 61
Karmatiler 185, 186, 187, 188
Katagiri, Yuzuru 12
Katalonya 17
Kathariler 62, 65, 100

- Kautsky, Karl 135
 Khirbet Kûmran 45, 47
 Khlisti 193
 Kıyametçilik 48
 Kızıl Deniz 42
 Knabb, Ken 12
 Komünist Manifesto 17, 308
 Konstantin 53, 54, 56, 58, 76, 125, 211
 Konstanz Konsili 90, 102
 Köylüler Savaşı 132, 135
 Kral Vaclav 101
 Kraliçe Divara 144
 Kraliçe Sofya 103
 Kudüs Kilisesi 51
 Kûmran Vadisi 37, 45
 Kutsal Kitap 36, 78
 Kutsal Üçlü 222
 Kuzey İtalya 65, 66, 89
- L**
 Laughlin, James 11
 Lenin, Vladimir 17
 Leon, Kont 207, 209
 Leviler 37
 Liberteryan Gelenek 16, 21
 Lilburne, John 160
 Lollardlar 91, 93, 104
 Lyonlu Fakir İnsanlar 66
- M**
 Macaristan 17, 100, 110, 155
 Macaristanlı Elizabeth 80
 Magi 35, 36
 Marx, Karl 21, 22, 25, 155, 172, 178, 179, 203, 242, 243, 256, 258, 261, 269, 288, 303, 308, 309, 310, 313
 McCarthyizm 146
 McClure, William 246, 247, 251
 Medine 183
 Mekke 183, 185
 Meksika 7, 32, 307
 Meksika Ordusu 213
 Melchiorcular 138, 139
 Meltzer, David 11
 Mennocular 52, 67, 88, 150, 151, 158, 193, 199, 200, 240, 292, 293, 302
 Mezopotamya 29, 30, 33, 185, 193
 Michael, Cesenali 75
 Mississippi Vadisi 283, 286
 Moloh 190
 Monteforte 64
 Mormonlar 77, 282, 286, 302
 Morris, William 94, 177
 Muhammed 183
 Münzer, Thomas 121, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 145
- N**
 Napolili Kral Ladislaus 104
 Nasturi Kilisesi 56
 Nazizm 234
 New England 123, 190, 231, 262, 273
 New Orleans 207, 251, 252, 281, 282, 283, 284, 285
 New York 10, 209, 211, 221, 222, 231, 232, 246, 247, 248, 253, 258, 259, 272, 274, 283, 314
 Noyes, John Humphrey 231, 233,

234, 235, 236, 237, 250, 251, 277,
299, 310, 317

O

Oecolampadius, John 131
Ohio Nehri 206
Olson, Charles 10
Olson, Jonas 210, 211, 212, 213, 214
Origen 52
Orta Avrupa 56, 100, 101, 110, 124,
135, 149, 154, 156, 159
Ortaçağ 41, 57, 60, 61, 62, 63, 65,
66, 70, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 88,
89, 90, 92, 95, 100, 103, 107, 122,
123, 125, 132, 144, 159, 177, 192,
197, 215, 219, 220, 224, 228, 315
Ortadoğu 30, 60, 181, 193
Ortak Hayat İhvanı 61, 85, 87, 198,
Osmanlı Türkleri 89
Otuz Yıl Savaşları 90, 111, 155, 159
Owen, Robert 177, 178, 179, 204,
205, 206, 208, 239, 240, 241, 242,
243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
250, 280, 281, 282, 299, 310, 316
Oyuncak Bebeğin Evi 21

Ö

Ödipal Çatışma 302
Öğrenilmiş Cehalet Üzerine 88
Öğreti El Kitabı 37
Ölü Deniz 36, 44, 45
Özgür İngiltere Halkı Sözleşmesi 160
Özgür Ruh İhvanı 62, 69, 76, 77, 81,
82, 85, 160

P

Pachomiusçu 57, 58, 59
Papalık Divanı 106
Paris Komünü 23, 287, 288
Paulcü Babalar 265
Penn, William 125, 162, 178, 199,
200, 204
Pestalozzi 244, 246
Philip, Hesseli 135, 143, 154
Philo, Judaeus 36, 40, 41, 42, 43, 53,
81, 186
Pisagorcı 34, 36, 43
Piskopos Tepesi 210, 212, 213, 214
Pliny 36, 37, 44
Polonya 16, 101, 104, 149, 156,
157, 158, 194, 230
Pound, Ezra 8, 9, 10, 11
Prag Üniversitesi 100, 103, 107
Pueblo Yerlileri 32

R

Rapp, Johann George 204, 206, 207,
208, 214, 217, 218, 245, 246, 249,
250
Ren Bölgesi 65, 78, 80, 85, 200
Ren Nehri 76
Renan, Ernest 37, 48
Ricardo 21, 242
Riedemann, Peter 154, 300
Robin Hood 187
Rothmann, Bernt 139, 140, 142,
143, 145
Rönesans 8, 36, 78, 87, 88, 135
Rus Devrimi 145, 191
Rusya 16, 19, 101, 156, 181, 188,

190, 191, 192, 193, 194, 208, 291,
292, 298

S

San Fransisko 8, 9, 308

Santa Barbara 9, 318

Sarsıcılar 88, 160, 161, 162, 177,
215, 218, 220, 221, 226, 227, 236,
296, 299, 303

Say, Thomas 246

Simons, Menno 52, 150

Sinanon 235, 315

Sivil Hâkimiyet 93

Siyah Müslümanlar 299, 314

Skoptsi 193

Smithsoncu Enstitü 250

Snyder, Gary 10, 11

Sodom Katran Gölü 45

Soğuk Savaş8, 313

Sol Marksistler 16

Sol Sosyal Demokrasi 15

Sosyal Demokrat Enternasyonal 16

Sosyalist Devrimciler 191, 192

Straw, Jack 94, 96, 97

Strazburg 87, 88, 138, 139, 216

Suso, Henry 77, 87, 126, 127, 198

Ş

Şikago 7, 9, 212, 213

T

Tanrı Dostları 61, 85

Tanrıkent 55

Tauler, Johann 77, 87, 88, 126, 127

Troost, Gerard 246

U

Unitas Fratrum 112, 118

Ü

Üniversalizm 264

Üst Mısır 53

V

Vahşi Batı 11

Vietnam 21, 23

Volga Almanları 291

W

Wabash Vadisi 205

Waldo, Peter 66, 70

Waldocular 66, 67, 103, 116

Wallingford 232

Walsingham, Thomas 96

Warren, Nashoba Josiah 177, 247,
250, 255, 256, 257, 258, 259, 264,
276

Washington 209, 225, 226, 295

Weitling, Wilhelm 288, 308, 309

Whitby, Richesson 151, 152

William, Occamlı 75

Winstanley, Gerrard 162, 163, 164,
165, 166, 167, 170, 171, 172, 173,
174, 175, 176, 178

Woobly 7

Wright Wolf Nehri 250

Wright, Camilla 251, 252

Wright, Frances 247, 250, 256, 258

Wright, James 11

Y

Yahuda 41, 45, 51

Yahudi Hukuku 64, 74
Yedinci İmam 184
Yeni Ahit 38, 39, 49, 156, 233, 285
Yeni Ahlaki Dünya 243, 244
Yeni Dünya 33, 199, 226, 244
Yeni Eleştiricilik 10
Yeni Kudüs 138, 139, 141, 211
Yeni Siyon 143
Yugoslav Komünist Partisi 17
Yüzbaşı Gladman 162

Z

Zenc Ayaklanması 185
Zerdüşt 35, 181, 182, 183, 184
Zihinsel Bağımsızlık Beyannamesi
247
Žižka, Jan 108, 110, 112, 113, 117,
118
Zwickau Peygamberleri 127
Zwinglici 131

Kenneth Rexroth, Amerikalı şair, deneme yazarı ve anarşist kimliğiyle tanınmaktadır. İlk baskısı 1974 yılında İngilizce olarak yayımlanan bu kitap, birçok çalışmada kaynak kitap olarak gösterilmiştir.

Bu kitabı bir şair kaleme aldı. Peki, bir şairi tarih kitabı, dahası komünalizmin tarihini yazmaya iten şey ne olabilir?

İlk Kaynaklarından Yirminci Yüzyıla Komünalizm Tarihi, Avrupa'da iktidar ve sermaye pratiklerinin dışında ortak mülkiyet ve dayanışmayla kurulu bir toplumsallığın, kendisini Hristiyanlığın Avrupa'daki gelişimi boyunca, krallara ve kiliseye karşı nasıl var etmeye çalıştığını; farklı isimlerle ve eğilimlerde de olsa ana akım Hristiyan inancının dışında ve ötesinde cemaatleşmeler yoluyla nasıl yayıldıklarını; gelişimlerini, yenilgilerini ve tekrar ortaya çıkışlarını anlatıyor. Bu kitap, dünyanın küçük bir parçası ve kısa bir zaman diliminde sarayların, kralların, lordların değil toplumsal olanın tarihini anlatıyor ve bu bakımdan tarihi tersten okuma işine giriyor.

Özgürlük ve eşitlik tutkusu, itaat kabul etmeyen isyancı bir ruh, aldatılmışlık, yenilgi, her şeye rağmen direniş, keder ve aşk, anlam dolu ve özgürlükçü bir yaşam... Tarihin bizi, söyleme sorumluluğuyla karşı karşıya bıraktığı şiir budur.

"Esasında 1918 öncesi "komünizm" sözcüğü, devlet sosyalizminin radikal, devrimci formlarından biri olan Bolşeviklerce temsil edilen Sol Sosyal Demokrasi'ye işaret etmiyor, tam aksine, şu veya bu biçimde devleti lağv etmek isteyip sosyalizmin ana meselesinin iktidarı almaktan çok ondan uzaklaşarak onun, toplumun baskıcı olmayan insani ilişkilerin hüküm sürdüğü organik bir cemaat haline getirilmesiyle ilgili olduğuna inanan insanları anlatıyordu."

Kenneth Rexroth

ISBN 978-605-82847-5-3

